

การวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540

ปริญญาณิพนธ์
ของ
ชนิษฐา สิงห์เพชร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2546

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๑๑๑.๑๑.๑๑

๑๑.๑๑.๑๑

๑๑

การวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540

บทคัดย่อ

ของ

ชนิษฐา สิงห์เพ็ชร

26 ต.ค. 2546

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2546

๒ ๒๒๗๐๓๑

ขนิษฐา สิงห์เพ็ชร.(2546).การวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2535 ถึง 2540. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์นวลลออ ทินานนท์, รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ.

ปรินญาณิพนธ์ฉบับนี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง2540 โดยมุ่งศึกษาในประเด็นประเภทของการวิจัย ประเภทของเนื้อหาที่วิจัยประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมสาขาศิลปกรรม ซึ่งครอบคลุมงานศิลปะแขนงต่างๆ คือจิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม โบราณคดี วัฒนธรรม รวมทั้งสิ้น 78 เล่ม ซึ่งเป็นผลงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมในระหว่างปีพุทธศักราช 2523จนถึงปีพุทธศักราช 2540 จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะต่างๆของงานวิจัย โดยมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) แบบปลายเปิด (Open ended) เพื่อใช้บันทึกข้อมูลและรายละเอียดต่างๆของงานวิจัยไว้สำหรับเป็นข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยการอ่านงานวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ จำนวน78เล่มและเก็บบันทึกข้อมูลรายละเอียดต่างๆของงานวิจัยลงในรายการตามรายละเอียดในแบบวิเคราะห์ และเมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลในส่วนที่จะทำการวิเคราะห์งานวิจัยทั้งหมดแล้วจึงนำข้อมูลจากแบบวิเคราะห์งานวิจัยมาแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละของจำนวนข้อมูลแต่ละรายการสรุปผลการวิจัย

1. ประเภทของงานวิจัย ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงบรรยายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00 น้อยที่สุดเป็นการวิจัยและพัฒนาคิดเป็นร้อยละ 2.56
2. ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเรื่องหัตถกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.38 และน้อยที่สุดเป็นการวิจัยเนื้อหาอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 5.06
3. ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบและองค์ประกอบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 29.05 น้อยที่สุดเป็นการวิจัยในประเด็นการเรียนการสอนคิดเป็นร้อยละ1.24
4. ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย ส่วนใหญ่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุในท้องถิ่นคิดเป็นร้อยละ 34.48 น้อยที่สุดคือประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประเภทอื่นๆคิดเป็นร้อยละ 1.38
5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัย ส่วนใหญ่ใช้วิธีการสอบถาม การสัมภาษณ์และการสังเกตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.06 น้อยที่สุดเป็นวิธีการเก็บรวบรวมโดยการทดสอบคิดเป็นร้อยละ3.45
6. การวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 91.03 และน้อยที่สุดเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอิงการใช้สถิติคิดเป็นร้อยละ 8.97

AN ANALYSIS OF RESEARCHES ON ART AND CULTURE BETWEEN 1980 TO 1997

AN ABSTRACT

BY

KANITTHA SINGHAPHET

**Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Arts degree in Art Education
at Srinakharinwirot University**

May 2003

Kanittha Singhaphet. (2003). *An Analysis of Researches on Art and Culture Between 1980 to 1997*. Master thesis, M.Ed. (Art Education). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor committee : Assist. Prof. Nuanla-or Thinanont, Assoc. Prof. Wannarat Tangcharoen.

The purpose of this thesis has aimed at study about the Researches Art and Culture between year of 2523 to 2540 in the point of category , Content , population and sampling group of research. The data are 78 researches on art and culture of Office of the National Research Council of Thailand. The instrument to collect and analyze data are the forms of opened checking list. The data were analyzed in persentage as follow :

1. Category : 50.00 % were descriptive research , 42.31 % were and historical research, 5.13 % were experimental , 2.56 % were research and development
2. Content : 30.38 % in handicraft , 26.58 % in Architecture , 20.25 % in culture , 17.72 in archaeology , 15.19 % in painting , 7.59 % in sculpture , 5.06 in craft and the other.
3. Point of research : 29.05 % in styles and the instruction, 23.65 % in the historical and the relalion of culture and social, 10.37 % in moral of Art, 9.13 % in respectively and develop, 2.90 % in problem of art and culture , 1.24 % in study.
4. Sampling group : 34.48 % in antiques and ancient remains, concerned documents 22.07 % , in villager 14.48 % , in senior villager 11.72 % , 11.03 % in product of art and culture, in supervisor and specialist 4.83 % and 1.38 % in the other.
5. Collecting data : 61.06 % in observe and interview , 35.40 % from document , 3.54 % from testing.
6. Analyze : 91.03 % in descriptive and 8.98 % in statistic.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540

ของ
นางสาวชนิษฐา สิงห์เพ็ชร

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

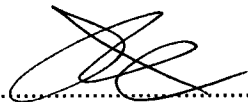


คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร. นภาพร หะวานนท์)

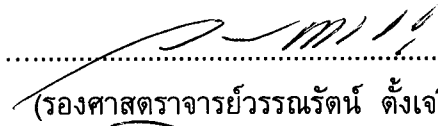
วันที่.....๑.....เดือน.....พฤษภาคม.....พ.ศ.2546

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์



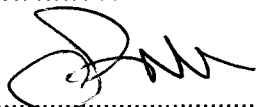
ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นवलลอ ทินานนท์)



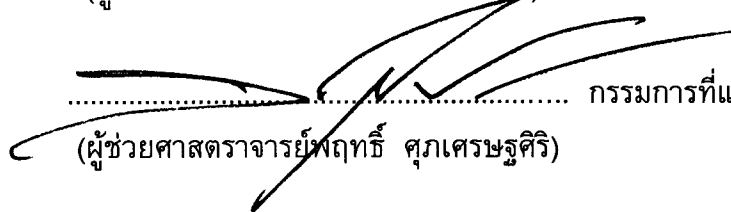
กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)



กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อำนาจ เย็นสบาย)



กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พุทธิ ศุภเศรษฐศิริ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์อย่างสูงจากผู้ช่วยศาสตราจารย์นวลลออ ทินานนท์ ประธานกรรมการที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ กรรมการที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย และผู้ช่วยศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติมในการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาเป็นอย่างมากในการให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะและปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตลอดจนให้กำลังใจ ให้ความเมตตาห่วงใยแก่ผู้วิจัยในการศึกษาค้นคว้าด้วยดีตลอดมาจนปริญญานิพนธ์สำเร็จลงด้วยดี ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาเป็นอย่างยิ่ง และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ได้ช่วยเหลือแนะนำข้อมูล ตลอดจนข้อเสนอแนะต่าง ๆ ขอขอบคุณอาจารย์ระวีวรรณ วรรณวิชัย อาจารย์อภิธรรม กำแพงแก้ว อาจารย์พันธุ์ชนะ สุนทรพิพิธ คุณธีระยุทธ อมรพรหมภักดี คุณกรรองมกล บุตรขาว คุณศิริศศิธร ภัฏโส คุณอัมพวัลย์ วิศวธีรานนท์ คุณสนธิ ธรรมจุฑา และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้กล่าวนามไว้ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือเป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นกำลังใจสำคัญในการทำปริญญานิพนธ์อันส่งผลให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ในที่สุด

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณครู อาจารย์ บิดา มารดา และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้ให้ความรู้ ความคิด และแนวปฏิบัติแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ชนิษฐา สิงห์เพ็ชร

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ.....	1
	ภูมิหลัง.....	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	7
	ความสำคัญของการวิจัย.....	7
	ขอบเขตของการวิจัย.....	7
	ประชากรที่ใช้ในการวิจัย.....	7
	ตัวแปรที่ศึกษา.....	7
	นิยามศัพท์เฉพาะ	8
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการวิจัย.....	9
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย.....	11
	ประเภทของการวิจัย.....	12
	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	23
	สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	29
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม.....	32
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ผลงานวิจัย.....	42
3	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	46
	การกำหนดประชากร.....	46
	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	46
	การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	46
	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	47
	การจัดกระทำกับข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	48
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	49
5	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	63
	ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	63
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	63
	สรุปผลการศึกษาค้นคว้า.....	64
	อภิปรายผล.....	64
	ข้อเสนอแนะ.....	71
	บรรณานุกรม.....	73

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ภาคผนวก.....	77
ภาคผนวก ก สรุปผลการวิจัยของการวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม.....	77
ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540	
ภาคผนวก ข บรรณานุกรมงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม.....	80
ที่เป็นประชากรในการศึกษาวิจัย	
ภาคผนวก ค แบบวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม.....	153
ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540	
ภาคผนวก ง เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธีดำเนินการวิจัย.....	160
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	161

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงจำนวนและคำร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม..... 49 ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามปีการศึกษา	
2 แสดงจำนวนและคำร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม..... 54 ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามประเภทของการวิจัย	
3 แสดงจำนวนและคำร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม..... 55 ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามประเภทของเนื้อหาที่วิจัย	
4 แสดงจำนวนและคำร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม..... 57 ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์	
5 แสดงจำนวนและคำร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม..... 59 ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง	
6 แสดงจำนวนและคำร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม..... 60 ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	
7 แสดงจำนวนและคำร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม..... 61 ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งท่ามกลางสภาวะการเปลี่ยนแปลงของโลกที่รวดเร็วและต่อเนื่อง เนื่องจากมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางและนโยบายให้แก่ประเทศชาติ เพื่อการพัฒนาสู่การเป็นสังคมเข้มแข็ง ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540 – 2544) จึงเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยกระบวนการหนึ่งที่เป็นส่วนสำคัญสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์คือการศึกษา

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาความตื่นตัวอย่างกว้างขวางในเรื่องการปฏิรูปการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540 – 2544 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาในช่วงปี 2540 – 2544 ตามนโยบายที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม โดยแบ่งแผนงานหลักเพื่อพัฒนาการศึกษา 9 แผนงาน คือ

แผนงานหลักที่ 1 การยกระดับการศึกษาพื้นฐานของปวงชน

แผนงานหลักที่ 2 การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน

แผนงานหลักที่ 3 การพัฒนาการผลิตครูและการฝึกอบรมและพัฒนาครูประจำการ

แผนงานหลักที่ 4 การผลิตและพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและด้านสังคมศาสตร์

แผนงานหลักที่ 5 การวิจัยและพัฒนา

แผนงานหลักที่ 6 การพัฒนาระบบบริหารและการจัดการ

แผนงานหลักที่ 7 การพัฒนาระบบอุดมศึกษา

แผนงานหลักที่ 8 การระดมสรรพกำลังเพื่อการจัดการศึกษา

แผนงานหลักที่ 9 การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการศึกษา

จะเห็นได้ว่าสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดแผนงานหลักทั้ง 9 แผนงานให้มีความสำคัญกับการยกระดับและพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งกระบวนการ โดยมุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กล่าวถึงความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาไว้ว่า

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กล่าวถึงแนวการจัดการศึกษา ไว้ในมาตรา 23 ว่า

มาตรา 23 การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้...

...(3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา...

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 12 – 13)

เมื่อพิจารณาจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในเรื่องความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษา และแนวการจัดการศึกษาแล้ว จะพบว่า นอกจากการให้ความสำคัญในการจัดการศึกษา ความรู้และทักษะทางด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษา และกีฬาแล้ว ศิลปวัฒนธรรมยังเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ให้ความสำคัญ เนื่องจากศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งซึ่งแสดงพัฒนาการของความเป็นมนุษย์ชาติพันธุ์ สังคม ชุมชน และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมให้มีความเข้มแข็ง ศิลปวัฒนธรรมเป็นผลรวมทั้งหมดอันแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของมนุษยชาติในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นด้วยสติปัญญา

"วัฒนธรรมเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของมนุษย์" (วราคม สุทธิกะ. 2544 : 66) ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ว่า มนุษย์มีความพิเศษที่แตกต่างและสูงส่งไปจากสัตว์โลกทั่วไป

วราคม สุทธิกะ (2544 : 63) กล่าวว่า ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการพัฒนาความหมายและคำนิยามของคำว่า "วัฒนธรรม" ขึ้นมาใหม่เพื่อให้ชัดเจน และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ได้กำหนดแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 สาขา ประกอบด้วย

สาขาศิลปกรรม ประกอบด้วยเรื่องเกี่ยวกับภาษา วรรณกรรม ละคร นาฏศิลป์ ดนตรี จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและศิลปะการแสดงอื่นๆ

สาขามนุษยศาสตร์ ประกอบด้วยเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี กฎหมาย การปกครอง ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ปรัชญา

สาขาช่างฝีมือ ประกอบด้วยเรื่องเกี่ยวกับการเย็บปักถักร้อย แกะสลัก การทอ จักสาน เครื่องถม เครื่องเงิน เครื่องทอง

สาขากีฬาและนันทนาการ ประกอบด้วยเรื่องมวยไทย กระบี่กระบอง ตะกร้อ การละเล่นพื้นเมือง ฯลฯ

สาขาคหกรรม ประกอบด้วยเรื่องระเบียบในเรื่องการกินอยู่ มารยาทในสังคม การแต่งกาย การตกแต่งเคหสถาน การดูแลเด็ก ฯลฯ

เมื่อพิจารณาจากการแบ่งสาขาของวัฒนธรรมทั้ง 5 สาขาแล้ว พบว่างานทางด้านศิลปกรรมเป็นสาขาหนึ่งในวัฒนธรรม ซึ่งเราจะพบว่าบ่อยครั้งที่มักได้ยิน หรือได้เห็น คำว่า "ศิลปวัฒนธรรม" ควบคู่กันอยู่เสมอ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะงานทางด้านศิลปกรรมเป็นจุดรวมซึ่งสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมสาขาอื่นไว้ได้ในตัวเองตัวอย่างกลมกลืน เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่อาจสะท้อนเรื่องราวประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง การละเล่น การประกอบอาชีพ การตกแต่งเคหสถาน หรืองานนาฏศิลป์ละครไทยที่สะท้อนเรื่องราวมารยาทในสังคม การแต่งกาย การเย็บปักถักร้อย ขนบธรรมเนียม ประเพณี คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมไว้ในตัวละครและเรื่องราวต่างๆ ในละครได้อย่างสอดคล้องลงตัว ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เรามักเห็นคำว่า "ศิลปะ" และ "วัฒนธรรม" ควบคู่กัน ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ศิลปะที่ดี วัฒนธรรมที่ดี ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์

สร้างสรรค์ด้วยภูมิปัญญา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายเป็นมรดกของสังคมอันควรแก่การศึกษาเพื่อสืบทอด อนุรักษ์ ทำนุบำรุง เผยแพร่ และสร้างสรรค์จัดการให้ศิลปวัฒนธรรมคงบทบาทคู่สังคมไทยต่อไป

ในสมัยที่ ฯพณฯท่าน พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ท่านได้ให้ความสำคัญกับเรื่องศิลปวัฒนธรรมโดยมีการประกาศนโยบายของรัฐบาลว่าด้วยเรื่องวัฒนธรรม เมื่อ พ.ศ. 2524 ดังนี้

วัฒนธรรมไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย เป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ และความภาคภูมิใจร่วมกันของคนไทย เป็นปัจจัยให้คนไทยได้ประพฤติในทางที่ดีงาม มีคุณธรรมเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม และประเทศชาติ สมควรต้องรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยอย่างจริงจังและกว้างขวางเป็นพิเศษตามนโยบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ระบุไว้ว่า “รัฐพึงส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติ ฉะนั้น คณะรัฐมนตรีจึงกำหนดนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อเป็นหลักให้หน่วยงานของรัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนร่วมกันรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมอย่างมีเป้าหมายตรงกัน และประสานสอดคล้องต้องกันดังนี้

๑. ส่งเสริมการบำรุงรักษาวัฒนธรรมไทยทุกด้านให้เจริญด้านการศึกษา ค้นคว้า วิจัย พัฒนาวัฒนธรรมไทยให้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิต การพัฒนาประเทศด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการป้องกันประเทศ ป้องกันการทำลายวัฒนธรรมและศาสนา และทำนุบำรุงศาสนาให้บริสุทธิ์ เพื่อเป็นหลักในการพัฒนาจิตใจประชาชน
๒. เผยแพร่วัฒนธรรมไทยทุกด้านนำไปสู่ประชาชนถึงขั้นปฏิบัติให้แพร่หลายยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิด ความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อเอกลักษณ์ ศักดิ์ศรี ความสามัคคี และความมั่นคงของชาติ ตลอดจนเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งภายในประเทศ และระหว่างประเทศ
๓. ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมของกลุ่มชนในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจ เห็นคุณค่าและยอมรับวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งกันและกันก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในชาติ และมีความรัก ห่วงแหนวัฒนธรรมไทยยิ่งขึ้น
๔. สนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติรวมทั้งรู้จักเลือกสรรวัฒนธรรมของต่างชาติที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทยหรือผลจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยนำมาถ่วงดุล ปรับปรุง จัดแปลงให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยและความมั่นคงปลอดภัยของชาติ
๕. สนับสนุนส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและของเอกชน ที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมได้ ประสานงานกันอย่างใกล้ชิด โดยการระดมสรรพกำลังทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมให้มั่นคง เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของประชาชน ตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมมีบทบาทสนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง ประกาศ ณ วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๔ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. <http://www.culture.go.th/thai/office/ppd/pp/np2529.htm> : 13 พฤษภาคม 2545)

จะเห็นได้ว่านโยบายในการจัดการทางด้านวัฒนธรรมของรัฐบาลสมัย ฯพณฯท่าน พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มีความชัดเจนตามลำดับขั้น ตั้งแต่การอนุรักษ์ เผยแพร่ รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมทั้งในด้านการเรียนรู้วัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นของชนชาติไทยเราเอง ตลอดจนการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาวต่างชาติ ซึ่งกระบวนการและแผนงานเหล่านี้เป็นจุดสำคัญที่นอกจากจะคงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไว้แล้ว ยังเป็นการพัฒนาและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมให้เป็นที่ยูจิักและธำรงอยู่คู่สังคมได้ต่อไป

เมื่อมาถึงสมัยปัจจุบัน นโยบายทางด้านวัฒนธรรมของรัฐบาล พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ยังคงให้ความสำคัญกับเรื่องศิลปวัฒนธรรม และได้มีการขยายแนวคิดจากการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มชนเพื่อการทำนุบำรุง ไปสู่การพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของชุมชน ผลักดันให้ศิลปวัฒนธรรมมีบทบาทร่วมกับสถานศึกษา ครอบครัวย ชุมชน ตลอดจนมีบท

บาทในเชิงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอีกด้วย สารสำคัญของนโยบายทางด้านศิลปวัฒนธรรมของรัฐบาลสมัยปัจจุบันมีดังนี้

1. ส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษา ได้สืบค้นและศึกษาเรื่องราวของมรดกศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อการอนุรักษ์เผยแพร่ และสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย
2. พัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน
3. ประสานให้ประชาชนและเยาวชนมีบทบาทและกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ร่วมกับสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชน
4. สนับสนุนให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เชิดชูและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างสมศักดิ์ศรีและสร้างสรรค์ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. <http://www.culture.go.th/thai/office/vision/vision.htm> : 20 กันยายน 2544)

ในเรื่องเดียวกัน แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ 2544 - 2549 มีการกำหนดปรัชญาเกี่ยวกับงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมไว้โดยให้ยึดทางสายกลางที่อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักพอประมาณอย่างมีเหตุ มีความรอบรู้เท่าทันโลกเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนไทย เพื่อมุ่งให้เกิด "การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย" และกำหนดแนวนโยบาย และแผนงานเพื่อการดำเนินการทางวัฒนธรรม ดังนี้

พันธกิจ

๑. พัฒนาองค์กรเครือข่ายทางวัฒนธรรม
๒. เร่งรัดพัฒนาการจัดบริการทางวัฒนธรรม
๓. พัฒนาการเรียนรู้โดยใช่มิติทางวัฒนธรรม
๔. เร่งพัฒนาการวิจัยทางวัฒนธรรม
๕. ใช้สื่อและสื่อมวลชนในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
๖. กระจายอำนาจและการตัดสินใจการดำเนินงานวัฒนธรรม
๗. ส่งเสริมการลงทุนทางวัฒนธรรม
๘. ระดมสรรพกำลังในการดำเนินงานวัฒนธรรม
๙. เพิ่มประสิทธิภาพการบริการและการจัดการดำเนินงานวัฒนธรรม

แผนงาน

๑. เสริมสร้างศักยภาพการบริการการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม
๒. การจัดบริการทางวัฒนธรรมให้ทั่วถึงและมีคุณภาพ
๓. พัฒนาระบบการเรียนรู้โดยใช่มิติวัฒนธรรม
๔. การวิจัยและพัฒนา
๕. การพัฒนาสื่อและสื่อมวลชนในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
๖. การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรประชาชน
๗. การเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม
๘. การลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความมั่นคง
๙. การส่งเสริมและสนับสนุนศักยภาพของครอบครัวและชุมชน

(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. <http://www.culture.go.th/thai/office/vision/vision.htm> : 20 กันยายน 2544)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นในเรื่องแผนงานทางด้านวัฒนธรรมแห่งชาติ แสดงให้เห็นว่า หน่วยงานต่างๆที่มีความเกี่ยวข้องกับงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติ ล้วนตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชาติ และพัฒนานโยบายของหน่วยงานตนให้หันกลับมาส่งเสริมและสนับสนุนงานศิลปวัฒนธรรมในวงกว้างมากขึ้น ในสถาบันการศึกษาได้มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ ทำนุบำรุง เผยแพร่และการจัดการทางศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น อีกทั้งมีการสนับสนุนให้เกิดงาน

ค้นคว้าวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยอย่างกว้างขวางทั้งในระดับสถาบันการศึกษา และหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ (2544 : 31) กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษางานด้านวัฒนธรรมไว้ในการสัมมนาวิชาการ โครงการอนุรักษ์ละครไทย หัวข้อ การวิจัยด้านวัฒนธรรมและชุมชน ไว้ว่า วัฒนธรรมคือพื้นฐานที่พัฒนาประเทศที่สำคัญอันดับหนึ่ง เป็นรากแก้ว แล้วในขณะเดียวกัน การศึกษาวัฒนธรรมจากชนบทก็คือส่วนหนึ่งที่จะวิวัฒนาการสืบทอด ทำให้เกิดความก้าวหน้าต่อการพัฒนาประเทศ

ม.ร.ว.จักรกร จิตรพงศ์ เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาและใส่ใจในเรื่องวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

การทำงานวัฒนธรรม ควรมีวิสัยทัศน์กว้างไกลไปถึงอนาคตอีก ๒๐ ปีข้างหน้าหรืออนาคตเป็นชั่วคน ให้เห็นว่าบุตรหลานของเรามีลักษณะทางวัฒนธรรมกันอย่างไร ในวัยที่เขาเจริญเติบโตมาข้างหน้าที่ได้รับผิดชอบแทนเรา โดยหวังว่าเยาวชนไทยในอนาคต จะรู้จักโลกและทันโลก สามารถรองรับสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจและสังคมในโลกได้อย่างเท่าทัน มีความแตกฉานในภาษาต่างประเทศได้ไม่น้อยกว่า ๒ ภาษาทุกคน ในขณะเดียวกันก็หวังว่าเยาวชนไทยจะมีความซื่อสัตย์ในวัฒนธรรมไทยจนถึงขั้นที่นักวัฒนธรรมสามารถเลืกพูดถึง "วิกฤติวัฒนธรรมไทย" โดยสิ้นเชิง หมายความว่า นอกจากคุณสมบัติที่กล่าวมาแล้วอีก ๒๐ ปีข้างหน้า เยาวชนไทยจะรู้ภาษาไทยแตกฉาน นิยมการแต่งกายอย่างถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะทั้งไทยและสากล มีวิถีชีวิตที่พอดีและพอเพียง และสอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่เป็นพิษต่อสภาพแวดล้อม และที่สำคัญที่สุด มีจิตใจที่โปร่งใสเอื้ออาทรซึ่งกันและกันอันเป็นสมบัติไทยมาแต่โบราณ ทั้งหมดนี้ถือเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญในวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของชนชาติไทย ซึ่งจะต้องตั้งใจและคาดหวังที่จะนำสังคมไทยไปให้ถึง

(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. <http://www.culture.go.th/thai/office/vision/vision.htm> : 20 กันยายน 2544)

สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กล่าวถึงความสำคัญของการค้นคว้าวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมว่า

...สังคมไทยพัฒนาจากอดีตมาสู่ปัจจุบันจากความเรียบง่ายสู่ความซับซ้อน จากสังคมเดี่ยว (Single Cultural Society) มาสู่สังคมหลากหลายวัฒนธรรม (Multicultural Society) ท่ามกลางกระแสสังคมแบบไร้พรมแดนที่สลับซับซ้อนนั้น ได้ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ซึ่งก็รวมทั้งพัฒนาการทางด้านศิลปวัฒนธรรมในสังคมด้วย การอนุรักษ์หวงแหนและความเชื่อมั่นในเส้นทางศิลปวัฒนธรรมไทยได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก เยาวชนคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะละเลยต่อความดีงามในกระแสสังคมปัจจุบันด้วยเช่นกัน วันนี้ สังคมไม่อาจวินิจฉัยหรือตอบคำถามทางด้านศิลปวัฒนธรรมได้อย่างง่ายดายนัก ไม่ว่าจะเป็นคำถามในเชิงองค์ความรู้ คำถามในเชิงสัมพัทธ์ หรือคำถามในเชิงประยุกต์ สังคมไทยต้องมีฐานข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์สังคมที่กระจำจรัสรอบด้าน และเพื่อให้การพัฒนาสังคมไทยก้าวไปอย่างมีแก่นสารบนรากฐานของศิลปวัฒนธรรมในกระแสการดำรงชีวิตของไทย

มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มุ่งแสวงหาความเป็นเลิศทางวิชาการ (Academic Excellence) ในสังคมได้ตระหนักถึงการกึ่งในการแสวงหาคำตอบเชิงวิชาการ เพื่อสร้างฐานความรู้ความคิดในการพัฒนาสังคม ซึ่งก็รวมทั้งการแสวงหาคำตอบเชิงวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน นอกจากการแสวงหาคำตอบเชิงวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมนั้นแล้ว มหาวิทยาลัยยังมีบทบาทสำคัญที่จะนำฐานความรู้ความคิดทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่แสวงหามาได้ บริการหรือส่งผ่านไปสูสังคม และร่วมมือกับสังคมสืบสานศิลปวัฒนธรรม... (โครงการจัดตั้งสถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2542 : 121 - 122)

เสรี พงศ์พิศ (2542 : 93) กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาในเรื่องภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมว่า

ปี 2525 เรามาสรุปว่า ที่เราล้มเหลวในการพัฒนาเพราะเราไม่เข้าใจวัฒนธรรมชุมชน เราไม่เข้าใจชาวบ้าน เราไม่เข้าใจวิถีของชุมชน เราจัดสัมมนาครั้งแรกที่สว่างคนิवास เมื่อ 2525 เรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนา ก็มีทั้งอาจารย์ นักวิชาการ นักพัฒนา คนที่ทำงานเกี่ยวกับชาวบ้าน...เราพูดกันถึงเรื่องวัฒนธรรม เสร็จแล้วเราก็คิดว่าเราต้องเปลี่ยนวิธีคิดใหม่แล้ว ไม่ใช่ไปบอกชาวบ้านว่าคุณจะต้องทำอย่างนั้น คุณจะต้องทำอย่างนี้ แล้วคุณก็จะพัฒนา ไม่ใช่ เราเปลี่ยนวิธีใหม่ เราไปเรียนรู้ว่าชาวบ้านคิดอย่างไร เรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมชุมชน...มันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชาวบ้านได้ค้นพบคุณค่าทางวัฒนธรรมของตนเอง รวมทั้งศิลปะด้วย เสื้อผ้าอาหาร การรำ การร้อง วิธีชีวิตทั้งหมดเป็นศิลปะและวัฒนธรรมที่แยกกันไม่ออก สิ่งเหล่านี้ถูกรวบง่า ถูกทำให้สูญหายไป...ในหลวงท่านได้พูดถึงเรื่องการพัฒนาซึ่งหลายๆคนอาจจะไม่ทราบท่านเน้นอยู่เรื่องหนึ่ง คือเรื่องการพัฒนา ซึ่งมันเป็นการระเบิดจากภายใน เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงก็พูดมานานแล้ว การพัฒนาที่ระเบิดจากภายในก็พูดมานานแล้ว แต่มันก็ไม่ได้ใส่ใจเท่าไร คือผมเชื่อว่า สิ่งที่มีคุณค่าและยั่งยืนคือสิ่งที่มีระเบิดมาจากภายใน ภายในคืออะไร ภายในคือเรื่องที่ลึกซึ้งยั่งยืน สัมพันธ์ไม่ใช่เพียงแค่วัตถุสิ่งของ แต่มันเป็นจิตวิญญาณ มันมีรากเหง้า มีประวัติศาสตร์ แล้วเราต่างหากที่จะเป็นคนสืบทอด สิ่งเหล่านี้ทำให้มันเกิด สิ่งใหม่ๆขึ้นมา (โครงการจัดตั้งสถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2542 : 93)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จึงปรากฏว่าผลงานการวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมกำลังเป็นที่สนใจกันอย่างกว้างขวางทั้งในหมู่นิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และกลุ่มนักวิชาการวิจัย อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่ผลงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมยังเป็นไปอย่างไม่กว้างขวางเท่าที่ควร ซึ่งสาเหตุดังกล่าวอาจเป็นปัญหาสู่นักวิจัยที่ต้องการศึกษาค้นคว้าหรือทำงานวิจัยทางด้านวัฒนธรรมในรุ่นหลัง ในเรื่องของการเลือกหัวข้อปัญหาเพื่อใช้ในการวิจัย อีกทั้งยังเป็นปัญหาในเรื่องที่ผลงานวิจัยเหล่านั้นไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์สู่สังคมได้ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติได้เสนอแนะแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ผลการวิจัยได้ถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

ประเทศไทยของเราได้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางด้านต่างๆทุกสาขาวิชาการทั้งทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์มาเป็นเวลานานแล้ว การศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องใดๆก็ดี ถ้าจะให้ผลการวิจัยมีคุณค่าและเป็นประโยชน์แก่มนุษยชาตินั้น จำเป็นจะต้องมีการรวบรวมสะสม ปรับปรุง แก้ไขและนำไปใช้ให้มีประโยชน์มากขึ้นเรื่อยๆ นักวิจัยจึงต้องแสวงหา ต้องศึกษาความเป็นมา ต้องค้นคว้าถึงวิวัฒนาการในเรื่องที่จะทำการวิจัย เพื่อจะได้ทราบว่าเรื่องใดมีผู้ได้ทำการวิจัยไปบ้างแล้ว ทำไปแค่ไหน ทำอย่างไร ได้ผลการวิจัยเป็นอย่างไร และมีจุดอ่อนหรือจุดแข็งที่จะต้องทำการแก้ไขหรือปรับปรุงเพิ่มเติมในเรื่องใดบ้าง เป็นต้น

จากเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์ผลงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปี พ.ศ.2523 ถึง พ.ศ.2540 เพื่อเป็นการรวบรวม ศึกษา วิเคราะห์ลักษณะงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่ผ่านมาในอดีต ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของการวิจัยสาขาศิลปวัฒนธรรมในแง่มุมต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ พร้อมกับเป็นการสรุปผลการวิจัยและรวบรวมบรรณานุกรมงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปี พ.ศ.2523 ถึง พ.ศ.2540 เพื่อประโยชน์ในการพัฒนางานวิจัยในสาขาที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปวัฒนธรรมในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การศึกษาวិเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปี พ.ศ.2523 ถึง 2540 นี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ในประเด็น

1. ประเภทของการวิจัย
2. ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย
3. ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์
4. ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ความสำคัญของการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบแนวทางในการทำวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ในด้าน ประเภทของการวิจัย ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมกับเป็นการสรุปผลการวิจัยและรวบรวมบรรณานุกรมงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540

2. เพื่อรวบรวมงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของการวิจัยในสาขาดังกล่าวในแง่มุมต่างๆตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย นอกจากนี้ผลจากการวิจัยสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนางานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

3. เพื่อประโยชน์ต่อนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา และผู้สนใจทำการศึกษาวิจัยด้านที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม ในแง่ทิศทางและภาพรวมของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมเท่าที่ผ่านมาในอดีต

4. เพื่อประโยชน์สำหรับคณะกรรมการบริหารหลักสูตรบัณฑิตศึกษาสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศิลปวัฒนธรรม ในการวางแผน ปรับปรุงและกำหนดแนวทางในการทำวิจัยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาในอนาคตต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม สาขาศิลปกรรม ซึ่งครอบคลุมงานศิลปะแขนงต่างๆ คือ จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม วัฒนธรรมและโบราณคดี รวมทั้งสิ้น 78 เล่ม ซึ่งเป็นผลงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมใน ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 จนถึงปีพุทธศักราช 2540 จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

2. ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษา คือ ลักษณะต่างๆของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ในประเด็น ประเภทของการวิจัย ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

นิยามศัพท์เฉพาะ

งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม

หมายถึง การศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ข้อมูลทางด้านศิลปกรรมและวัฒนธรรม ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม วัฒนธรรมและโบราณคดี ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่ละท้องถิ่น

ประเภทของการวิจัย

หมายถึง แบบแผนหรือลักษณะของงานวิจัยที่พิจารณาจากวิธีดำเนินการวิจัยโดยแบ่งตามระดับของการควบคุมที่ผู้วิจัยจะสามารถกระทำได้ตั้งแต่มากไปหาน้อย ได้แก่ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ การวิจัยเชิงบรรยาย การวิจัยเชิงทดลอง การวิจัยกึ่งทดลอง การวิจัยและพัฒนา

ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย

หมายถึง ประเภทของเนื้อหาสาระที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้า เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม วัฒนธรรมและโบราณคดี

ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์

หมายถึง ประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิเคราะห์ในการวิจัย เช่น ประวัติความเป็นมา รูปแบบและองค์ประกอบ จารีตทางศิลปกรรม การเรียนการสอน ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคม ปัญหาและวิกฤติทางวัฒนธรรม แนวทางการพัฒนา

ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง

หมายถึง ลักษณะของประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยว่าเป็น ผู้นำชาวบ้าน ผู้อาวุโสในท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ชาวบ้านในท้องถิ่น เอกสารที่เกี่ยวข้อง และผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

หมายถึง ชนิดของเครื่องมือต่างๆที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัย เช่น แบบทดสอบ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต กิจกรรมและการทดลอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

หมายถึง วิธีการต่างๆที่ใช้การจัดกระทำกับข้อมูล เพื่อสรุปข้อมูลให้อยู่ในรูปที่สามารถตีความและแปลความหมายได้ โดยแบ่งเป็น การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวិเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 เป็นการศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 จนถึงปีพุทธศักราช 2540 จำนวนทั้งสิ้น 78 เล่ม เป็นงานวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยจากเอกสาร (Documentary research) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะต่างๆ ของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง ปีพุทธศักราช 2540 ในประเด็นประเภทของการวิจัย ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัย และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการวิจัย
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะหงานวิจัย

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการวิจัย

พจน์ สะเพียรชัย (2519 : 10) ได้ให้ความหมายของคำว่า "วิจัย" ไว้ว่า การวิจัย คือ วิธีการคิดค้นวิธีการแก้ปัญหาที่มีระบบแบบแผนที่เชื่อถือได้ เพื่อก่อให้เกิดความรู้ที่เชื่อถือได้เพื่อนำไปสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ

อนันต์ ศรีโสภะ (2527 : 16) ได้ให้ความหมายของคำว่า "วิจัย" ไว้ว่า การวิจัย คือ ขบวนการเสาะแสวงหาความรู้จากปัญหาอย่างชัดเจน อย่างมีระบบ โดยมีการทดสอบสมมุติฐานที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในเรื่องนั้นๆ เพื่อนำไปใช้พยากรณ์หรือสังเกตการเปลี่ยนแปลงเพื่อควบคุมสิ่งหนึ่งให้คงที่

พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2531 : 12) ได้ให้ความหมายของคำว่า "วิจัย" ไว้ว่า การวิจัย คือ การค้นคว้าหาความรู้ความจริงที่เชื่อถือได้โดยวิธีการที่มีระบบแบบแผนที่เชื่อถือได้ เพื่อนำความรู้ที่ได้นั้นไปสร้างกฎเกณฑ์ทฤษฎีต่างๆ เพื่อไว้ใช้ในการอ้างอิงอธิบายปรากฏการณ์เฉพาะเรื่องและปรากฏการณ์ทั่วไป และเป็นผลทำให้สามารถทำนายและควบคุมการเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ได้

Pan Pacific Science Congress (วิญญา วิทยาลัยการณ. 2531 : 4 - 5 ; อ้างอิงจาก จุมพล สวัสดิยากร. 2520 : 10) จัดให้มีการประชุมกัน ณ สหรัฐอเมริกา เมื่อ ค.ศ.1961 ที่ประชุมได้สรุปความหมายของ Research ตามความหมายในศตวรรษดังนี้

R Recruitment and Relationship

หมายถึง การฝึกคนให้มีความรู้ รวมทั้งรวบรวมผู้มีความรู้และปฏิบัติงานร่วมกัน ติดต่อกันสัมพันธ์และประสานงานกัน

E Education and Efficiency

หมายถึง ผู้วิจัยจะต้องมีการศึกษา มีความรู้และมีสมรรถภาพสูงในการวิจัย

- S Sciences and Stimulation
หมายถึง ศาสตร์ที่ต้องพิสูจน์เพื่อค้นคว้าหาความจริงและผู้วิจัยจะต้องมีพลังกระตุ้นใจในความคิดริเริ่ม กระตือรือร้นที่จะวิจัยต่อไป
- E Evaluation and Environment
หมายถึง ผู้วิจัยจะต้องรู้จักการประเมินผลดูว่ามีประโยชน์สมควรจะทำต่อไปหรือไม่ และต้องรู้จักใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆในการวิจัย
- A Aim and Attitude
หมายถึง มีจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายที่แน่นอน และมีทัศนคติที่จะต้องติดตามผลของการวิจัย
- R Result
หมายถึง ผลของการวิจัยที่ได้มาจะเป็นผลทางไหนก็ตาม จะต้องยอมรับผลการวิจัยนั้นอย่างดุจฎี เพราะเป็นผลที่ได้มาจากการค้นคว้าอย่างมีระบบ
- C Curiosity
หมายถึง ผู้วิจัยจะต้องมีความอยากรู้อยากเห็น มีความสนใจและขวนขวายในงานวิจัยอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าความอยากรู้อยากเห็นจะเป็นเพียงเล็กน้อยก็ตาม
- H Horison
หมายถึง เมื่อผลการวิจัยปรากฏออกมาแล้ว ย่อมทำให้ทราบและเข้าใจปัญหาเหล่านั้นได้เหมือนกับเกิดแสงสว่างขึ้น แต่ถ้ายังไม่เกิดแสงสว่าง ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการต่อไปจนกว่าจะพบแสงสว่าง

วิทย์ วิศทเวทย์ (วัญญา วิศาลาภรณ์. 2531 : 5 – 6 ; อ้างอิงจาก วิทย์ วิศทเวทย์. 2526 : 9 – 15) อธิบายว่า เมื่อมนุษย์เริ่มกระทำกิจกรรมทางปัญญาอย่างเป็นระบบระเบียบเพื่อการแสวงหาความรู้ กิจกรรมนั้นก็คือการวิจัย โดยการแสวงหาความรู้เป็นแบบที่ต้องตีความ ซึ่งเป็นการโยงความหลายหลากให้เข้าไปเป็นหนึ่งเดียว

เจตนา นาควัชร (วัญญา วิศาลาภรณ์. 2531 : 6 ; อ้างอิงจาก เจตนา นาควัชร. 2526 : 16 – 38) ได้ชี้แจงให้เห็นความแตกต่างของการวิจัยทางมนุษยศาสตร์กับการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ โดยอธิบายว่าการแสวงหาความรู้ทางมนุษยศาสตร์นั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาและการวินิจฉัยประสบการณ์ ถ้าจุดประสงค์สุดท้ายของมนุษยศาสตร์คือการแสวงหาคุณค่าของความเป็นมนุษย์แล้ว การวิจัยด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางปัญญาที่กว้างขวางหลากหลายและลุ่มลึกของศาสตร์แห่งความเป็นมนุษย์ กิจกรรมทางปัญญาบางอย่างในทางมนุษย์อาจเป็นเรื่องที่มีอาจพิสูจน์ได้ เช่น การพิจารณาความงามทางศิลปะ

จรัส สุวรรณเวลา และคณะ (วัญญา วิศาลาภรณ์. 2531 : 6 ; อ้างอิงจาก จรัส สุวรรณเวลา. 2528 : 7) ได้ให้ความหมายของการวิจัยว่า การวิจัยเป็นกระบวนการที่ใช้เหตุผลหาข้อเท็จจริงหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ แล้วใช้ข้อเท็จจริงหรือกฎเกณฑ์ธรรมชาติเหล่านั้นมาใช้ในการแก้ปัญหา รวมทั้งการวิเคราะห์ประเมินผลที่เกิดภายหลังจากแก้ปัญหาแล้วว่าถูกต้องมากน้อยเพียงใด

เทียมจันทร์ พานิชย์ผินไชย (2531 : 15) กล่าวว่า การวิจัยคือการศึกษามีระบบ อันจะนำไปสู่การค้นพบความรู้หรือความจริงเกี่ยวกับหลักการต่างๆทางการศึกษา

ระวีวรรณ ชินะตระกูล (2533 : บทนำ) กล่าวว่า การวิจัยเป็นกระบวนการของการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใหม่ๆ และเป็นขั้นตอนของการหาข้อเท็จจริงโดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แล้วนำมาวิเคราะห์

อย่างมีระบบ จึงสรุปผลออกมาให้ได้คำตอบที่ถูกต้อง นอกจากนี้การวิจัยยังช่วยให้ผู้วิจัยมีโอกาสแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการช่วยตัดสินใจ ปรับปรุงด้านการเรียนการสอน ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยหรือข้อเสนอในการทำนโยบายในด้านต่างๆ

จากความหมายของคำว่า “วิจัย” ดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การวิจัย หมายถึง กระบวนการศึกษาค้นคว้าเพื่อหาข้อเท็จจริงและมีการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบแบบแผนเชื่อถือได้ ผลจากการวิจัยสามารถนำไปเป็นทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์อ้างอิงในการแก้ไขปัญหาหรือช่วยในการตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การวิจัยเป็นกระบวนการในการแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาโดยการรวบรวม วิเคราะห์ และตีความข้อมูลอย่างเป็นระบบด้วยระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การค้นคว้าหาความรู้ความจริงโดยวิธีการวิจัยนั้นมีจุดมุ่งหมายโดยสรุปดังนี้

1. เพื่อใช้ในการสร้างทฤษฎี (theory – developing research) ผลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปใช้อ้างอิง อธิบาย ทำนาย และควบคุมปรากฏการณ์ต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์ได้เป็นอย่างดีคืออธิบายปัญหาหรือเหตุการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำวิจัยเรื่องพฤติกรรมนักเรียน หรือการทำวิจัยเรื่องการสำรวจราคาสินค้าสามารถทำนายแนวโน้มของราคาสินค้าในอนาคต เป็นต้น

2. เพื่อใช้ในการพิสูจน์ทฤษฎี (Theory testing research) ผลที่ได้จากการวิจัยสามารถตรวจสอบว่าข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยก่อนหน้านั้น ยังคงถูกต้องหรือไม่ เมื่อกาลเวลาผ่านไป ข้อค้นพบนั้นจะมีความเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ หากพบว่ามีเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีที่เคยสร้างขึ้นก่อนจากความรู้ความจริงนั้นก็นำไปใช้ไม่ได้

3. เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา (Problem solving research) ผลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปวางแผนหรือกำหนดวิธีการในการแก้ปัญหาสำหรับเหตุการณ์ต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การวิจัยหาสาเหตุการติดยาเสพติดของนักเรียน เป็นต้น

การทำวิจัยเป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้าข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อตอบคำถามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ดังนั้นกระบวนการหรือขั้นตอนในการทำวิจัยต้องมีความชัดเจนและถูกต้อง เพื่อให้ผลการวิจัยถูกต้องเที่ยงตรงและมีความเชื่อมั่นสูง การทำวิจัยให้สำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ต้องมีการดำเนินการตามขั้นตอนหรือกระบวนการซึ่งประกอบด้วย

1. การเลือกหัวข้อหรือปัญหาในการวิจัย ควรเลือกหัวข้อวิจัยที่ตนมีความสนใจและหัวข้อนั้นต้องไม่กว้างหรือไม่แคบเกินไป พิจารณาว่าหัวข้อวิจัยที่ผู้วิจัยสนใจนั้นมีประโยชน์และอยู่ในความสามารถที่ผู้วิจัยจะดำเนินการได้

2. การกำหนดประเด็นหรือการกำหนดปัญหาในการวิจัย เมื่อเลือกหัวข้อวิจัยได้แล้ว ต้องกำหนดประเด็นของปัญหาที่จะวิจัยว่าได้แก่ปัญหาอะไรบ้าง ทั้งปัญหาใหญ่และปัญหาย่อย มีขอบข่ายของปัญหากว้างขวางหรือเฉพาะเรื่องอย่างไร การเลือกและกำหนดปัญหานี้ ผู้วิจัยจะต้องมีความรู้ทุกทฤษฎีหรือแนวความคิดในการวิจัยมาบ้างแล้วเป็นอย่างดี เพราะทฤษฎีนี้เองจะมีส่วนช่วยให้ค้นคว้าสามารถมองเห็นปัญหาและกำหนดปัญหาในการวิจัยได้

3. การตั้งสมมติฐาน สมมติฐานเป็นเครื่องชี้นำคำตอบของปัญหาในการวิจัย (ลัวัน และอังคณา สายยศ. 2538 : 57) สมมติฐานคือการเดาคำตอบอย่างมีเหตุผล และใช้สถิติปัญหาอย่างรอบคอบเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติและเพื่อเป็นแนวทางในการค้นคว้าทดลองเกี่ยวกับเรื่องนั้นโดยเฉพาะ อาจเป็นข้อสรุปที่ยังไม่คงที่ แต่ก็อาจมีความจริง (Fact) และสถานการณ์บางอย่างที่สัมพันธ์กัน ซึ่งให้คิดว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสามารถทดลอง ค้นคว้าและวิจัยได้ (ลัวัน และอังคณา สายยศ. 2538 : 57 - 58) การสร้างสมมติ

ฐานเกิดจากแนวคิด 2 ประการ คือ สร้างโดยอาศัยการอนุมาน หมายถึง กระบวนการนำความคิดทั่วไปกว้างๆไปสู่ความคิดที่เฉพาะ และสร้างโดยอาศัยการอุปทาน หมายถึง กระบวนการนำความคิดจากจุดย่อยก่อนแล้วสร้างข้อความที่มีความสัมพันธ์แบบทั่วไป อย่างไรก็ตาม การสร้างสมมติฐานในการวิจัยต้องขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการวิจัยเป็นสำคัญ การวิจัยบางเรื่องไม่เขียนสมมติฐานแยกต่างหาก แต่แฝงอยู่ในจุดมุ่งหมายของการวิจัย แต่การวิจัยที่ดีเพื่อความกระจ่างแจ้งควรแยกสมมติฐานออกมาโดยเฉพาะ (ล้วน และ อังคณา สายยศ. 2538 : 59)

4.การออกแบบการวิจัยหรือการเขียนโครงร่างการวิจัย เป็นขั้นตอนการวางแผนขั้นต้นว่าผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยอย่างไร มีขั้นตอนอย่างไร ใช้เครื่องมืออะไรบ้าง ในการวิจัยจะเก็บข้อมูลในลักษณะไหน รวมทั้งวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูล จำนวนบุคลากร ระยะเวลา และงบประมาณในการวิจัย (เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย. 2531 : 18)

5.การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) จำเป็นต้องใช้เทคนิคและวิธีการต่างๆอย่างรอบคอบและต้องอยู่ในขอบเขตของเรื่องที่จะทำการวิจัย เนื่องจากข้อมูลมีหลายชนิดและแหล่งที่มีของข้อมูลมีความแตกต่างกัน ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงต้องทำอย่างระมัดระวัง และปราศจากอคติเพื่อให้ข้อมูลเป็นที่น่าเชื่อถือ (รวีวรรณ ชินะตระกูล. 2533 : 71)

6.การวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลความหมาย ขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลนี้เป็นขั้นตอนที่ต้องเนื่องมาจากขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลครบตามต้องการแล้ว นำข้อมูลดิบเหล่านั้นมาดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้ เริ่มด้วยการบรรณาธิกรข้อมูล การจัดหมวดหมู่ การลงรหัส การจัดทำตาราง การหาเปอร์เซ็นต์ หาค่ากลางเลขคณิต และสถิติอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งใช้ความรู้ทางวิชาสถิติเข้ามาใช้ในการวิจัยนั่นเอง การวิเคราะห์ข้อมูลนี้สามารถทำได้ 2 วิธี คือ แจกแจงข้อมูลด้วยมือและด้วยเครื่องจักรกล และแปลความหมายหรืออธิบายความหมายของข้อมูลที่เป็นตัวเลขเพื่อรายงานต่อไป (เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย. 2531 : 18 – 19)

7.การเสนอรายงานผลการวิจัย ขั้นตอนในการเสนอรายงานผลการวิจัยนับว่าเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากการเป็นขั้นตอนที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการที่ได้มาซึ่งผลการวิจัยนั้นๆ ตลอดจนแรงผลักดันสำคัญของปัญหาที่ก่อให้เกิดการค้นคว้าเพื่อผลงานวิจัยนั้น (ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และสำลี ทองธิว. 2530 : 334) การเสนอรายงานผลการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะต้องเขียนไปตามข้อมูลที่ได้ ไม่มีอคติหรือเพิ่มเติมความรู้สึกและความคิดเห็นของตนลงไปอย่างเด็ดขาด แต่เขียนเพื่ออธิบายให้สัมพันธ์กับข้อสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ พร้อมทั้งสรุปผลของการวิจัยว่าได้ข้อค้นพบอะไรบ้าง และอาจกล่าวถึงข้อเสนอแนะที่ได้มาจากการวิจัยที่เห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเอาไว้ด้วย (เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย. 2530 : 19)

2.1 ประเภทของการวิจัย

การจำแนกประเภทของการวิจัยนั้น สามารถทำได้หลายลักษณะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายว่าใช้สิ่งใดเป็นเกณฑ์ในการจำแนก ซึ่งนักวิจัยแต่ละท่านก็อาจให้ความหมายหรือมีการกำหนดเกณฑ์ที่แตกต่างกัน พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2531 : 20 – 22) ได้กล่าวถึงแนวการจัดประเภทของการวิจัยจำแนกตามเกณฑ์ต่างๆ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 พิจารณาจากประโยชน์หรือความต้องการที่จะได้รับจากการวิจัย แบ่งเป็น 3 ประเภท

1.การวิจัยบริสุทธิ์หรือการวิจัยพื้นฐาน (Pure Research or Basic Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งแสวงหาความรู้หรือความจริงเพื่อสร้างกฎ สูตร ทฤษฎี ในแต่ละสาขาวิชา เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาเรื่องอื่นๆต่อไป เช่น การวิจัยทางทฤษฎีการเรียนรู้โดยทดลองกับหนูหรือกับนก เป็นต้น

2.การวิจัยประยุกต์ (Applied Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งนำผลจากการวิจัย หรือข้อค้นพบจากการวิจัยพื้นฐานไปทดลองใช้แก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งถ้าได้ผลก็จะเกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษย์อย่างมาก เช่น การวิจัยทางการแพทย์ เป็นต้น

3.การวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action Research) เป็นการวิจัยประยุกต์ในลักษณะหนึ่งที่มุ่งในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็น เรื่องๆไป ผลการวิจัยประเภทนี้ใช้ได้ขอบเขตของปัญหานั้นๆเท่านั้น ไม่สามารถนำไปใช้ในสถานการณ์อื่นๆ เช่น ครูทำการวิจัยปัญหาที่ครูพบในห้องที่ตนเองสอน เป็นต้น

ลักษณะที่ 2 พิจารณาจากคุณลักษณะของข้อมูล แบ่งเป็น 2 ประเภท

1.การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นที่จะได้ข้อมูลที่อยู่ในลักษณะของตัวเลข และต้องใช้วิธีการทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสรุปผล และส่วนใหญ่เป็นการใช้สถิติอนุมาน เช่น การวิจัยเกี่ยวกับ ผลการเรียนของนักเรียน เป็นต้น

2.การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เป็นการวิจัยที่ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเชิงคุณลักษณะ ไม่สามารถจัดกระทำในรูปปริมาณได้ การเก็บข้อมูลกระทำได้หลายวิธี เช่น อาจใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ การจดบันทึก การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นแล้วสรุปอธิบาย หรือบรรยายด้วยถ้อยคำ อาจใช้สถิติบ้าง แต่เป็นขั้นพื้นฐาน เช่น การหาค่าความถี่ คำร้อยละ เป็นต้น การวิจัยประเภทนี้ เช่น การศึกษาเกี่ยวกับความเป็น อยู่ของชาวเขา เป็นต้น

ลักษณะที่ 3 พิจารณาจากระดับของการศึกษากับตัวแปร แบ่งเป็น 2 ประเภท

1.การวิจัยเพื่อสำรวจ (Exploratory study) เป็นการวิจัยที่มุ่งสำรวจตัวแปรและศึกษาธรรมชาติของตัวแปรในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อนำผลที่ได้ไปอธิบายการเกิดขึ้นของปรากฏการณ์นั้นๆ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท

ก.การวิจัยเพื่อตรวจสอบตัวแปร (Identified variables) เป็นการศึกษาเพื่อหาองค์ประกอบของตัวแปรในปรากฏการณ์ที่ต้องการทราบ

ข.การวิจัยเพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปร (Discovery of relationship between variables) เป็นการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

2.การวิจัยเพื่อตรวจสอบสมมติฐาน (Hypothesis testing study) เป็นการสร้างทฤษฎีเพื่อที่จะนำไปใช้ในการทำนาย การวิจัยแบบนี้ต้องมีการตั้งสมมติฐาน แล้วตรวจสอบดูว่าสมมติฐานที่ตั้งขึ้นนั้นถูกต้องหรือไม่

ลักษณะที่ 4 พิจารณาจากชนิดของข้อมูล แบ่งเป็น 2 ประเภท

1.การวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical research) เป็นการวิจัยที่หาความจริงจากข้อมูลธรรมชาติหรือข้อมูลปฐมภูมิ โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลและมีการใช้วิธีการทางสถิติมาวิเคราะห์เพื่อประมาณค่าคุณลักษณะของประชากร เช่น การวิจัยทางการศึกษาและจิตวิทยา เป็นต้น

2.การวิจัยเชิงไม่ประจักษ์ (Nonempirical research) เป็นการวิจัยที่หาความรู้ความจริงจากข้อมูลซึ่งได้จากบทความ ตำราต่างๆที่แสดงข้อคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยไม่ได้ใช้วิธีการทางสถิติมาวิเคราะห์ข้อมูล เช่น การวิจัยทางประวัติศาสตร์ ปรัชญาโบราณคดี เป็นต้น

ลักษณะที่ 5 พิจารณาจากลักษณะการศึกษากับตัวแปร แบ่งเป็น 3 ประเภท

1.การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นสำรวจข้อเท็จจริงต่างๆของคนเรา เช่น การสำรวจค่าใช้จ่ายของแม่บ้าน สำรวจทัศนคติของนักเรียน สำรวจความคิดเห็นของประชากรเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เป็นต้น ข้อเท็จจริงที่ได้จะทำให้ทราบความสัมพันธ์ของตัวแปร

2.การวิจัยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วหรือการศึกษาย้อนหลัง (Expost facto research) เป็นการวิจัยที่ศึกษาหาความสัมพันธ์ของตัวแปรจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้ว ทั้งตัวแปรต้น และตัวแปรตามต่างก็เกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้ว ผู้วิจัยเริ่มด้วยการเก็บข้อมูลของตัวแปรตาม ซึ่งเป็นผลของตัวแปรต้น แล้วพิจารณาศึกษาย้อนไปค้นหาว่าเกิดจากตัวแปรต้นใดบ้าง เช่น การศึกษาว่าเด็กที่มีบุคลิกภาพแตกต่างกันนั้นเกิดจากสาเหตุใด หรือศึกษาว่าการที่เด็กสอบตกนั้นเกิดจากสาเหตุใด เป็นต้น

3.การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental research) เป็นการวิจัยที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตามในลักษณะที่ว่าตัวแปรต้นหรืออาจเรียกว่าตัวแปรทดลองนั้น ผู้วิจัยเป็นผู้ควบคุมจัดกระทำ แล้วคอยดูผลที่เกิดขึ้น โดยมีการควบคุมอิทธิพลของตัวแปรอื่นๆ ไม่ให้ส่งผลมารบกวนผลที่วัดได้จากตัวแปรตาม เช่น การเปรียบเทียบผล การเรียนของนักเรียนอันเกิดจากการสอน 2 วิธี เป็นต้น

ลักษณะที่ 6 พิจารณาจากระเบียบวิธีการวิจัย แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1.การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical research) เป็นการศึกษาหาข้อเท็จจริง หรือความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงที่เป็นเรื่องราวในอดีต ใช้คำถามว่า เหตุการณ์นั้นคืออะไร เป็นอย่างไรในอดีต ทั้งนี้เพื่อใช้ความรู้ที่ได้มาอธิบายเหตุการณ์ในปัจจุบันและทำนายเหตุการณ์ในอนาคต เช่น การวิเคราะห์วรรณกรรมของสุนทรภู่ เป็นต้น
- 2.การวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) เป็นการศึกษาเพื่อที่จะบรรยาย หรืออธิบายปรากฏการณ์ ภาวะการณ์ในปัจจุบัน ใช้คำถามว่า เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้นคืออะไร เป็นอย่างไรในปัจจุบัน เช่น การสำรวจปัญหาการใช้อุปกรณ์การสอน เป็นต้น
- 3.การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental research) เป็นการศึกษาที่ต้องการทราบ ว่า ตัวแปรที่ต้องการทราบเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้นจริงหรือไม่ ความมุ่งหมายจึงเป็นการวิจัยเพื่อหาความสัมพันธ์เชิงเหตุ - ผล ของตัวแปรในปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น การเปรียบเทียบวิธีการสอน 2 วิธี ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นต้น

การจัดจำแนกประเภทของการวิจัยตามที่กล่าวมาทั้ง 6 ลักษณะข้างต้นนี้ เป็นที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในวงการวิจัย แต่วิธีนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายที่สุด ได้แก่ การจำแนกตามลักษณะที่ 6 ซึ่งใช้ระเบียบวิธีวิจัยเป็นเกณฑ์ในการจำแนกและแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ การวิจัยเชิงบรรยาย และการวิจัยเชิงทดลอง

นิภา ศรีไพโรจน์ (2527 : 16 - 20) ได้กล่าวถึงการแบ่งประเภทของการวิจัยไว้ว่า

การที่จะแบ่งการวิจัยออกเป็นกี่ประเภทนั้นขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งว่าจะยึดถือสิ่งใดเป็นเกณฑ์หรือเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะการใช้เกณฑ์ต่างกันก็จะแบ่งการวิจัยออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ไม่เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ประเภทของการวิจัยจึงแบ่งกันได้หลายแบบเพราะขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง ซึ่งต่อไปนี้จะเป็นการแบ่งประเภทของการวิจัยโดยใช้เกณฑ์ต่างกัน ดังนี้

1.แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย

การแบ่งประเภทของการวิจัยโดยใช้จุดมุ่งหมายของการวิจัยเป็นเกณฑ์ในการแบ่งนั้น แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1.1การวิจัยเชิงพยากรณ์ (Predictive Research)

การวิจัยเชิงพยากรณ์เป็นการวิจัยเพื่อที่จะนำผลที่ได้ไปใช้ทำนายสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต เช่น การวิจัยเรื่องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์กับคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ซึ่งการวิจัยนี้ต้องการจะทดสอบว่าผลการเรียนวิชาคณิตศาสตร์มีความคล้อยตามกันหรือสัมพันธ์กันกับผลการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์หรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะนำผลที่ได้ไปทำนายว่านักเรียนที่มีผลการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ดีจะเรียนวิชาคณิตศาสตร์ได้ดีเพียงใด แต่การพยากรณ์นี้เป็นการพยากรณ์นักเรียนทั้งกลุ่ม มิได้พยากรณ์เป็นรายบุคคล และมีได้หมายความว่า จะถูกต้องเสมอไปเพราะอาจมีสาเหตุอื่นมากมายที่ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ได้

1.2การวิจัยเชิงวินิจฉัย (Diagnostic Research)

การวิจัยเชิงวินิจฉัยเป็นการวิจัยเพื่อศึกษาสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง กลุ่มชนหรือชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในปัญหา เข้าใจในพฤติกรรม ตลอดจนเข้าใจในสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหานั้นจะเป็นประโยชน์ในการช่วยเหลืออนุเคราะห์และทำการแก้ไขต่อไป การวิจัยประเภทนี้นักสังคมสงเคราะห์นิยมใช้มากเพื่อจะได้แก้ไขปัญหานั้นได้ถูกต้อง

1.3การวิจัยเชิงอธิบาย (Explanatory Research)

การวิจัยเชิงอธิบายเป็นการวิจัยเพื่อศึกษาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร มีสาเหตุมาจากอะไร และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น การวิจัยประเภทนี้จะพยายามชี้ให้เห็นว่าตัวแปรใดสัมพันธ์กับตัวแปรใดบ้าง และสัมพันธ์กันอย่างไรในเชิงของเหตุและผล

2.แบ่งตามประโยชน์ของการวิจัย

การแบ่งประเภทของการวิจัยโดยยึดประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยเป็นเกณฑ์นั้น เราจะต้องพิจารณาว่าในการทำวิจัยมุ่งที่จะนำผลไปใช้ประโยชน์หรือไม่ ดังนั้นจึงสามารถแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1การวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) หรือการวิจัยบริสุทธิ์ (Pure Research) หรือการวิจัยเชิงทฤษฎี (Theoretical Research)

การวิจัยพื้นฐานหรือการวิจัยบริสุทธิ์ หรือเรียกว่าการวิจัยเชิงทฤษฎีเป็นการวิจัยที่แสวงหาความรู้ใหม่เพื่อสร้างทฤษฎี หรือเพื่อเพิ่มพูนความรู้ต่าง ๆ ให้กว้างขวางสมบูรณ์ยิ่งขึ้นโดยมิได้คำนึงว่าความรู้ใหม่นั้นจะนำไปแก้ปัญหาใดได้หรือไม่ การวิจัยประเภทนี้มีความลึกซึ้งและสลับซับซ้อนมาก เช่น การวิจัยทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ เป็นต้น

2.2 การวิจัยประยุกต์ (Applied Research) หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action Research) หรือการวิจัยเพื่อหาแนวทางปฏิบัติ (Operational Research)

การวิจัยประยุกต์หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติหรือเรียกว่าการวิจัยเพื่อหาแนวทางปฏิบัติเป็นการวิจัยที่มุ่งแสวงหาความรู้ ประยุกต์ใช้ความรู้หรือวิทยาการต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติหรือเป็นการวิจัยที่นำผลที่ได้ไปแก้ปัญหาโดยตรงนั่นเอง การวิจัยประเภทนี้อาจนำผลการวิจัยพื้นฐานมาวิจัยต่อแล้วทดลองใช้ เช่น การวิจัยเกี่ยวกับอาหาร ยารักษาโรค การเกษตร การเรียนการสอน เป็นต้น ดังนั้นเราจึงไม่สามารถที่จะแยกการวิจัยพื้นฐานและการวิจัยประยุกต์ออกจากกันได้โดยเด็ดขาด

3. แบ่งตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการวิจัยมีหลายวิธี ดังนั้นจึงมีผู้แบ่งประเภทของการวิจัยตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

3.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

การวิจัยจากเอกสารเป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร รายงาน จดหมายเหตุ ศิลปจารึก แล้วเสนอผลในเชิงวิเคราะห์ ส่วนใหญ่เอกสารที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมนี้จะอยู่ในห้องสมุด ดังนั้นจึงอาจเรียกการวิจัยประเภทนี้อีกอย่างหนึ่งว่า การวิจัยจากห้องสมุด (Library Research)

3.2 การวิจัยจากการสังเกต (Observation Research)

การวิจัยจากการสังเกตเป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสังเกต การวิจัยประเภทนี้นิยมใช้กันมากทางด้านมานุษยวิทยา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลในสังคมในแง่ของสถานภาพ (Status) และบทบาท (Role)

3.3 การวิจัยแบบสำมะโน (Census Research)

การวิจัยแบบสำมะโนเป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากทุก ๆ หน่วยของประชากร

3.4 การวิจัยแบบสำรวจจากตัวอย่าง (Sample Survey Research)

การวิจัยแบบสำรวจจากตัวอย่างเป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

3.5 การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study)

การศึกษาเฉพาะกรณีเป็นการวิจัยที่นักสังคมสงเคราะห์นิยมใช้มาก ที่เรียกว่าการศึกษาเฉพาะกรณีก็เพราะเป็นการศึกษาเรื่องที่สนใจ ขอบเขตจำกัดแคบ ๆ และใช้จำนวนตัวอย่างไม่มากนัก แต่จะศึกษาอย่างลึกซึ้งในเรื่องนั้น ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงที่จะทำให้ทราบว่าบุคคลนั้นหรือกลุ่มบุคคลนั้นมีความบกพร่องในเรื่องใดเนื่องมาจากสาเหตุใด เพื่อจะได้หาทางแก้ไขหรือช่วยเหลือต่อไป

3.6 การศึกษาแบบต่อเนื่อง (Panel Study)

การศึกษาแบบต่อเนื่องเป็นการศึกษาที่มีการเก็บข้อมูลเป็นระยะ ๆ เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งการศึกษาแบบต่อเนื่องนี้จะช่วยให้เข้าใจและทราบถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

3.7 การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

การวิจัยเชิงทดลองเป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลมาจากการทดลองซึ่งเป็นผลมาจากการกระทำ (Treatment) โดยมีการควบคุมตัวแปรต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

4. แบ่งตามลักษณะการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยที่นำเอาข้อมูลทางด้านคุณภาพมาวิเคราะห์ ข้อมูลทางด้านคุณภาพเป็นข้อมูลที่ไม่เป็นตัวเลข แต่จะเป็นข้อความบรรยายลักษณะและสภาพเหตุการณ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและการเสนอผลการวิจัยก็จะออกมาในรูปของข้อความที่ไม่เป็นตัวเลขทางสถิติสนับสนุนเช่นเดียวกัน การวิจัยประเภทนี้จึงมุ่งบรรยายหรืออธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยความคิดวิเคราะห์เพื่อประพันธ์ผลหรือสรุปผลนั่นเอง

4.2 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

การวิจัยเชิงปริมาณเป็นการวิจัยที่นำเอาข้อมูลเชิงปริมาณมาวิเคราะห์ กล่าวคือใช้ตัวเลขประกอบการศึกษาวิเคราะห์สรุปผลและการนำเสนอผลการวิจัยก็ออกมาเป็นตัวเลขเช่นเดียวกัน ดังนั้นการวิจัยประเภทนี้จึงมุ่งที่จะอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยตัวเลขยืนยันแสดงปริมาณมากกว่าน้อยแทนที่จะใช้ข้อความบรรยายให้เหตุผล

ดังนั้นการวิจัยที่ตีนั้นจึงไม่ควรใช้แบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะจะทำให้ผลที่ได้ไม่แจ่มชัดเท่าที่ควร ซึ่งในการปฏิบัติมักจะประยุกต์การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผลการวิจัยมีทั้งเหตุผลและผล และมีตัวเลขสนับสนุนอันจะทำให้ผลการวิจัยน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

5. แบ่งตามลักษณะวิชาหรือศาสตร์

เมื่อยึดลักษณะวิชาหรือศาสตร์เป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของการวิจัยจะแบ่งการวิจัยออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

5.1 การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Research)

การวิจัยทางวิทยาศาสตร์เป็นการวิจัยที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น การวิจัยประเภทนี้ได้กระทำกันมานานแล้ว และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชนอย่างมากมาย เช่น การค้นพบยารักษาโรค การค้นพบสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เป็นต้น นอกจากนี้การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ยังสามารถใช้แก้ปัญหาที่เกิดจากธรรมชาติได้อีกด้วย เนื่องจากการวิจัยทางวิทยาศาสตร์มีเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เที่ยงตรงและมีกฎเกณฑ์แน่นอน ตลอดจนสามารถควบคุมการทดลองได้เพราะทำการทดลองในห้องปฏิบัติการ จึงทำให้ผลการวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์ได้รับความเชื่อถือมาก การวิจัยทางวิทยาศาสตร์อาจจำแนกตามสาขาต่างๆ ได้ดังนี้

5.1.1 สาขาวิทยาศาสตร์กายภาพและคณิตศาสตร์ เช่น ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ ฯลฯ

5.1.2 สาขาวิทยาศาสตร์ เช่น ศัลยศาสตร์ รังสีวิทยา ฯลฯ

5.1.3 สาขาวิทยาศาสตร์เคมีและเภสัช เช่น อินทรีย์เคมี เภสัชศาสตร์ ฯลฯ

5.1.4 สาขาเกษตรศาสตร์และชีววิทยา เช่น สัตวศาสตร์ วनศาสตร์ ฯลฯ

5.1.5 สาขาวิศวกรรมศาสตร์และอุตสาหกรรมวิจัย เช่น วิศวกรรมชลประทาน วิศวกรรมไฟฟ้า ฯลฯ

5.2 การวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Social Research)

การวิจัยทางสังคมศาสตร์เป็นการวิจัยที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น การวิจัยด้านปรัชญา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ เป็นต้น การวิจัยทางสังคมศาสตร์นี้แตกต่างกับการวิจัยทางวิทยาศาสตร์มาก เนื่องจากสังคมศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยสังคม สิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งวัดไม่ได้โดยตรงและควบคุมได้ยาก แต่มนุษย์ก็ได้พยายามวัดโดยใช้เครื่องมือวัดทางอ้อม เช่น ใช้แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบวัดเจตคติ เป็นต้น และได้นำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาช่วยในการวิจัยทำให้ผลการวิจัยเป็นที่น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น การวิจัยทางสังคมศาสตร์อาจจำแนกตามสาขาต่างๆ ได้ดังนี้

5.2.1 สาขาปรัชญา เช่น วรรณคดี การศึกษา ฯลฯ

5.2.2 สาขานิติศาสตร์ เช่น กฎหมายแพ่ง กฎหมายการปกครอง ฯลฯ

5.2.3 สาขารัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ เช่น การเมืองการปกครอง การบริหารราชการทั่วไป ฯลฯ

5.2.4 สาขาเศรษฐศาสตร์ เช่น การเงินและการคลัง เศรษฐศาสตร์พัฒนา ฯลฯ

5.2.5 สาขาสังคมวิทยา เช่น ประชากรศาสตร์ พัฒนาชุมชน ฯลฯ

6. แบ่งตามระเบียบวิธีวิจัย

การแบ่งประเภทของการวิจัยโดยยึดระเบียบวิธีวิจัยเป็นเกณฑ์นั้น เป็นที่นิยมใช้กันมากซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

6.1 การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research)

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เป็นการวิจัยเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วในอดีต โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะบันทึกอดีตอย่างมีระบบและมีความเป็นปรนัยจากการรวบรวมประเมินผล ตรวจสอบและวิเคราะห์เหตุการณ์เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงในอันที่จะนำมาสรุปอย่างมีเหตุผล การวิจัยประเภทนี้ต้องอ้างอิงเอกสารและวัตถุโบราณที่มีเหลืออยู่ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วมักไม่ใช้สถิติ สรุปได้ว่าการวิจัยประเภทนี้มุ่งที่จะบอกว่า เป็นอะไรในอดีต (What was) เช่น การวิจัยเรื่องระบบการศึกษาของไทยในสมัยสมเด็จพระปิยมหาราช เป็นต้น

6.2 การวิจัยเชิงบรรยายหรือพรรณนา (descriptive Research)

การวิจัยเชิงบรรยายหรือพรรณนาเป็นการวิจัยเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงในสภาพการณ์ หรือภาวะการณ์ของสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร การวิจัยประเภทนี้มักจะทำการสำรวจหรือหาความสัมพันธ์ต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องของความเชื่อ ความคิดเห็นและเจตคติ จึงกล่าวได้ว่า เป็นการวิจัยที่มุ่งบอกว่าเป็นอะไรในปัจจุบัน (What is) นั่นเอง เช่น การวิจัยเรื่อง เจตคติของครูน้อยที่มีต่อผู้บริหารการศึกษา เป็นต้น

6.3 การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

การวิจัยเชิงทดลองเป็นการวิจัยเพื่อค้นหาความสัมพันธ์เชิงเหตุ และผลของปรากฏการณ์ต่างๆ การวิจัยประเภทนี้ต้องมีการควบคุมตัวแปรต้น เพื่อสังเกตตัวแปรตามที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อจะได้ทราบว่าอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดผล ดังนั้นตัวแปรในการวิจัยจึงต้องมีทั้งกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง สรุปได้ว่าการวิจัยประเภทนี้มุ่งที่จะบอกว่า อะไรอาจจะเกิดขึ้น (What may be) เช่น การวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบความมีเหตุผลระหว่างกลุ่มที่สอนเรขาคณิตกับกลุ่มสอนตรรกศาสตร์ เป็นต้น

บุญชม ศรีสะอาด (2535 : 11 - 13) ได้กล่าวถึงการแบ่งประเภทของการวิจัยว่า สามารถแบ่งได้หลายวิธีต่าง ๆ กัน ขึ้นกับเกณฑ์ที่ใช้ซึ่งมีหลายเกณฑ์ ดังนี้

1. แบ่งตามระเบียบวิธีวิจัย แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1.1 การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) เป็นการวิจัยเพื่อค้นหาความจริงในอดีตที่ผ่านมา
 - 1.2 การวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive Research) เป็นการวิจัยเพื่อค้นหาความจริงในสภาพปัจจุบัน
 - 1.3 การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) เป็นการวิจัยเพื่อค้นหาความรู้ความจริงทางวิทยาศาสตร์มาช่วยเพื่อพิสูจน์ผลของตัวแปรที่ศึกษา มีการทดลองและควบคุมตัวแปรต่างๆ
- #### 2. แบ่งตามสาขาวิชา แบ่งได้เป็นหลายด้าน ตัวอย่างบางด้าน เช่น
- 2.1 การวิจัยทางสังคมศาสตร์ ได้แก่ การวิจัยเกี่ยวกับสังคม การเมือง การปกครอง การศึกษา เศรษฐกิจ เป็นต้น
 - 2.2 การวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ได้แก่ การวิจัยเกี่ยวกับคุณค่าของมนุษย์ เช่น ภาษาศาสตร์ ดนตรี ศาสนา โบราณคดี ปรัชญา เป็นต้น
 - 2.3 การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ การวิจัยทางชีววิทยา เคมี ฟิสิกส์ วิศวกรรม แพทย์ เป็นต้น

3. แบ่งตามประโยชน์ที่ได้รับ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 3.1 การวิจัยบริสุทธิ์ (Pure research) บางท่านเรียกว่า การวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งค้นหาความรู้ความจริงที่เป็นหลักการ กฎเกณฑ์ ทฤษฎี เพื่อขยายพื้นฐานความรู้ทางวิชาการให้กว้างขวางออกไป
- 3.2 การวิจัยประยุกต์ (Applied Research) เป็นการวิจัยเพื่อนำผลไปใช้เพื่อปรับปรุงสภาพของสังคม และความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้น ส่วนมากได้แก่ การวิจัยทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา
- 3.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action Research) เป็นการวิจัยเพื่อนำผลมาใช้แก้ปัญหาอย่างรีบด่วนหรือปัจจุบันทันที เช่น ปัญหาการเดินขบวน เป็นต้น

4. แบ่งตามวิธีการศึกษา แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

- 4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการวิจัยที่ค้นหาความรู้ความจริง โดยอาศัยข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณ ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีการทางสถิติเข้ามาช่วย
- 4.2 การวิจัยเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยที่ค้นหาความรู้ความจริงโดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณลักษณะ การเก็บรวบรวมข้อมูลต้องการให้ได้สภาพจริงตามธรรมชาติ ตามปกติ ใช้การสังเกต จดบันทึก โลกทัศน์ วิพากษ์วิจารณ์ ฯลฯ

5. แบ่งตามชนิดของข้อมูล แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

- 5.1 การวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical Research) เป็นการวิจัยที่ค้นหาความรู้ความจริง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ ในสภาพปัจจุบัน และมักใช้วิธีการทางสถิติมาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล
- 5.2 การวิจัยเชิงวิพากษ์วิจารณ์หรือเชิงไม่ประจักษ์ (Nonempirical research) เป็นการวิจัยที่ค้นหาความรู้ความจริงโดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่แล้วในเอกสาร หนังสือ ตำรา ฯลฯ มักใช้การวิพากษ์วิจารณ์แทนการใช้วิธีการทางสถิติ

6. แบ่งตามเวลา แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 6.1 การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) เป็นการวิจัยเพื่อค้นหาความจริงในอดีตที่ผ่านมา
- 6.2 การวิจัยเชิงปัจจุบัน (Contemporaneous research) เป็นการวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องราวในปัจจุบัน ผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน
- 6.3 การวิจัยเชิงอนาคต (Futuristic Research) เป็นการวิจัยเพื่อวางแผนหรือคาดคะเนอนาคต เช่น การวิจัยในโครงการอวกาศ เป็นต้น

7.แบ่งตามการควบคุมตัวแปร แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

7.1การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) เป็นการวิจัยเพื่อพิสูจน์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ โดยมีการจัดสถานการณ์ทดลอง และควบคุมตัวแปรต่างๆที่ไม่เกี่ยวข้อง แล้ววัดผลตัวแปรออกมา

7.2การวิจัยเชิงกึ่งทดลอง (Quasi Experimental research) เป็นการวิจัยที่สามารถควบคุมตัวแปรอิสระที่ไม่ต้องการได้เพียงบางตัว เนื่องจากไม่สามารถควบคุมให้เท่ากันได้

7.3การวิจัยเชิงธรรมชาติ (Naturalistic Research) เป็นการวิจัยที่ค้นหาความจริงของสภาพการณ์ ใช้การสังเกตการณ์เป็นสำคัญ และสรุปผลโดยอาศัยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมิน อนุมาน และอุปมาน

ชิตชนก เชิงเชาว์ (2539 : 15 - 20) กล่าวถึงการแบ่งประเภทของการวิจัย โดยอาศัยเกณฑ์การแบ่ง ดังนี้

1.แบ่งตามลักษณะการนำผลการวิจัยไปใช้ ได้ 3 ประเภท ดังนี้

1.1การวิจัยบริสุทธิ์หรือการวิจัยพื้นฐาน (Pure Research or Basic research) เป็นการวิจัยเพื่อแสวงหาความรู้ ซึ่งนำไปสร้างเป็นกฎหรือทฤษฎี ซึ่ง สามารถนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆได้อย่างกว้างขวาง เช่น การวิจัยเพื่อพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ของมนุษย์ เป็นต้น

1.2การวิจัยประยุกต์ (Applied Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งหวังนำผลไปใช้แก้ปัญหาเฉพาะด้านของผู้วิจัย เช่น การวิจัยเพื่อออกแบบการเรียนการสอนภาษาไทยที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น

1.3การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการวิจัยสำหรับผู้ปฏิบัติงาน (Practitioner) มากกว่านักวิชาการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนางานในสายงานของตนเอง โดยไม่ได้มุ่งหวังที่จะพัฒนาทฤษฎีเป็นหลัก เช่น ครูผู้สอนพยายามพัฒนาวิธีการสอนใหม่ ๆ ตลอดเวลาเพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในชั้นเรียนของตนเอง โดยให้ความสำคัญกับการนำผลที่ได้ไปใช้กับชั้นเรียนของตนเองมากกว่าการนำผลที่ได้ไปใช้กับนักเรียนทั่วไป หรือการพัฒนาทฤษฎีด้านการเรียนการสอน เหล่านี้เป็นต้น

2.แบ่งตามปรัชญาหรือกรอบแนวคิดของการทำวิจัย ได้ 2 ประเภท ดังนี้

2.1การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการวิจัยที่เน้นการใช้ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Approach) ในการศึกษาหาความรู้หรือข้อเท็จจริง วิธีดังกล่าวพัฒนามาจากแนวคิดของกลุ่มปฏิฐานนิยม (Positivism) กล่าวคือ เป็นการวิจัยที่มุ่งทดสอบสมมุติฐาน เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นหลัก โดยพยายามป้องกันความรู้สึกนึกคิดของผู้วิจัยให้มีอิทธิพลต่อกระบวนการวิจัยอย่างน้อยที่สุด นั่นคือ เป็นการวิจัยที่เน้นความเป็นระบบ ความเป็นมาตรฐาน (Standardized) โดยเน้นความเป็นวัตถุวิสัยหรือความเป็นปรนัย (Objectivity) ให้มากที่สุด ดังนั้น ความเที่ยงและความตรงของการสังเกตหรือการวัดและการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการทางสถิติจึงเป็นลักษณะเด่นของการวิจัยประเภทนี้

2.2การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เป็นการวิจัยที่พัฒนามาจากแนวคิดของกลุ่มปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) กล่าวคือ เป็นการแสวงหาความรู้โดยพิจารณาปรากฏการณ์ทางสังคมในสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นจริงในธรรมชาติ วิธีนี้จะให้ความสำคัญของความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยมของบุคคลเป็นสำคัญ การวิเคราะห์ข้อมูล มักใช้วิธีการสรุปและตีความหมายจากปรากฏการณ์ย่อยต่าง ๆ กัน เช่น การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) เพราะเป็นการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของชนต่าง ๆ วัฒนธรรมหรือการวิจัยเชิงปรากฏการณ์ (Phenomenological Research) เพราะเป็นการให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ หรือโลกทัศน์ของบุคคลในสังคม หรือการวิจัยเชิงธรรมชาติ (Naturalistic Research) เพราะเป็นการศึกษาในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมชาติ โดยผู้วิจัยไม่ได้มีส่วนทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นหาค่านิยมหรือคุณค่า (Value) ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม โดยตัวผู้วิจัยจะมีบทบาทในการดำเนินการวิจัยอย่างมาก การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการแปลผลข้อมูล จะมีความเป็นอัตนัย (Subjectivity) สูงเนื่องจากผู้วิจัยจะนำความรู้สึกนึกคิดและประสบการณ์ส่วนตัวทั้งของผู้วิจัยเองและของผู้ให้ข้อมูล (Informant) เข้าไปมีบทบาทด้วย

3.แบ่งตามระเบียบวิธีวิจัย ได้ 3 ประเภท ดังนี้

3.1การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ที่อาศัยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในอดีต ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่มีโอกาสได้เข้าร่วมอยู่ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง แต่จะใช้วิธีเก็บข้อมูลจากพยาน

หลักฐานต่างๆที่ยังคงเหลืออยู่ เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนซึ่งเคยอยู่ในเหตุการณ์ เอกสารอ้างอิงทางราชการ รูปภาพบันทึกประจำวัน ซากวัตถุสิ่งของ หรือสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันหรือในอนาคตก็ได้ เช่น การศึกษาสาเหตุความล้มเหลวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันหรืออนาคตก็ได้ เช่น การศึกษาสาเหตุความล้มเหลวของสหกรณ์ชุมชนเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการบริหารงานของสหกรณ์ชุมชนที่กำลังจะจัดตั้งขึ้นใหม่หรือนักดาราศาสตร์ รวบรวมข้อมูลบันทึกตำแหน่งของดาวหางที่เกิดขึ้นในอดีตเพื่อนำมาทำนายช่วงเวลาการกลับมาอีกครั้งของดาวหางในอนาคต เป็นต้น

3.2การวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) การวิจัยเชิงบรรยายมีจุดประสงค์เพื่อบรรยายให้ทราบถึงคุณลักษณะหรือปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม โดยผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมในปรากฏการณ์นั้นๆโดยตรง และจะปล่อยให้ปรากฏการณ์ดำเนินไปตามธรรมชาติ โดยผู้วิจัยจะไม่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหรือสถานการณ์ต่างๆแต่อย่างใด จึงอาจกล่าวได้ว่า การวิจัยเชิงบรรยายเป็นการวิจัยที่ปล่อยให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดำเนินไปตามธรรมชาติ (Naturalistic Research) นั้นเอง อาจแบ่งการวิจัยเชิงบรรยายเป็น 3 ประเภท ได้แก่

3.2.1การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey or Exploratory research) เป็นการศึกษาสภาพที่แท้จริงที่เกิดขึ้นของปรากฏการณ์ใด แบ่งได้เป็น

- 3.2.1.1 การสำรวจโรงเรียน (School Survey)
- 3.2.1.2 การสำรวจชุมชน (Community Survey)
- 3.2.1.3 การสำรวจประชามติ (Public Opinion Survey)
- 3.2.1.4 การวิเคราะห์งาน (Job Analysis)

3.2.2.การศึกษาความสัมพันธ์ (Interrelationship Studies) ได้แก่

- 3.2.2.1 การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Studies)
- 3.2.2.2 การศึกษาสหสัมพันธ์ (Correlation Studies)
- 3.2.2.3 การศึกษาเปรียบเทียบสาเหตุ (Causal Comparative Studies)
- 3.2.2.4 การศึกษาติดตามผล (Follow - up Studies)
- 3.2.2.5 การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)

3.2.3.การศึกษาพัฒนาการ (Developmental Studies) เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไป แบ่งออกเป็น

- 3.2.3.1 การศึกษาความเจริญงอกงาม (Growth Studies)
- 3.2.3.2. การศึกษาระยะยาว (Longitudinal Approach)
- 3.2.3.3 การศึกษาภาคตัดขวาง (Cross - sectional Approach)
- 3.2.3.4 การศึกษาแนวโน้ม (Trend Studies)

3.3การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) เป็นการศึกษาซึ่งมุ่งหวังศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นหลัก โดยผู้วิจัยจะกำหนดเงื่อนไขหรือสร้างสถานการณ์ใหม่ ๆ ขึ้น แล้วมีการศึกษาอิทธิพลที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขหรือสถานการณ์นั้น ดังนั้น การวิจัยเชิงทดลองจะประกอบด้วยสามองค์ประกอบหลัก คือ การกำหนดตัวแปรปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวแปรตาม เช่น การวิจัยที่ศึกษาประสิทธิภาพของสื่อการสอนประเภทต่างๆ ฯลฯ

3.4งานวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi - experimental Research) เป็นการศึกษาซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขหรือสถานการณ์ใหม่ ๆ ขึ้นแล้วสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขหรือสถานการณ์นั้นๆ เช่นเดียวกับการวิจัยเชิงทดลอง ส่วนที่ต่างกัน คือ การวิจัยกึ่งทดลอง ไม่สามารถสร้างความเท่าเทียมระหว่างหน่วยการทดลองได้ เช่น ไม่มีการสุ่มหรือทุกหน่วยตัวอย่างได้รับเงื่อนไขที่เหมือนกันทั้งหมด(ทำให้ไม่มีหน่วยตัวอย่างที่จะมาเปรียบเทียบกับหรือขาดกลุ่มควบคุม) เช่น การประเมินประสิทธิภาพของสื่อการสอนภาษาไทยชนิดใหม่สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยที่ทุกโรงเรียนได้รับสื่อการสอนชนิดใหม่เหมือนกันหมด เหล่านี้เป็นต้น

4.แบ่งตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ 4 ประเภท ดังนี้

- 4.1การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research)
- 4.2การวิจัยเชิงสำมะโน (Census Research)
- 4.3การวิจัยจากการสังเกต (Observation Research)
- 4.4การวิจัยเชิงสำรวจจากตัวอย่าง (Sample Survey Research)

5.แบ่งตามเวลา ได้ 3 ประเภท ดังนี้

- 5.1การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (History Research)

5.2 การวิจัยเชิงปัจจุบัน (Contempo Raneous Research)

5.3 การวิจัยเชิงอนาคต (Futuristic Research)

6. แบ่งตามลักษณะวิชาหรือสาขาวิชา หมายถึง แบ่งตามสาขาวิชาการหรือศาสตร์สาขาต่างๆ โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ได้แบ่งกลุ่มวิชาต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.1 สาขาวิทยาศาสตร์กายภาพและคณิตศาสตร์ ได้แก่ กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ และสถิติ ฟิสิกส์ ธรณีวิทยา ฯลฯ

6.2 สาขาวิทยาศาสตร์การแพทย์ ได้แก่ กลุ่มวิชา clinical non - clinical วิทยาศาสตร์การแพทย์ พยาธิวิทยา ไวรัสวิทยา และสาธารณสุข ฯลฯ

6.3 สาขาวิทยาศาสตร์เคมีและเภสัช ได้แก่ กลุ่มวิชาเคมีและเภสัชวิทยา เคมีอินทรีย์เคมี อินทรีย์เคมี ชีวเคมี อาหารเคมี เคมีอุตสาหกรรม เภสัชเวช (ผลิตภัณฑ์สมุนไพรและผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ) เภสัชวิทยา พิษวิทยา ฯลฯ

6.4 สาขาเกษตรศาสตร์และชีววิทยา ได้แก่ กลุ่มวิชาเกษตรเคมี พืชไร่ พืชสวน ป่าไม้ โรคพืชวิทยา กัญญาวิทยา ปฐพีวิทยา สัตวบาล ประมง สัตวแพทยศาสตร์ แมลงศัตรูสัตว์ เกษตรกลวิธีน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร อุตสาหกรรมการเกษตร พฤษศาสตร์ สัตววิทยา ชีวกายภาพ ชีววิทยา เซลล์ พันธุศาสตร์ กายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา ชีววิทยาแมลง จุลชีววิทยา ชีววิทยาโมเลกุล รังสีชีววิทยา ไวรัสวิทยา ชีววิทยา เทคโนโลยีชีวภาพ

6.5 สาขาวิศวกรรมศาสตร์และอุตสาหกรรมวิจัย ได้แก่ กลุ่มวิชาวิศวกรรมเคมี วิศวกรรมโยธา วิศวกรรมสื่อสาร วิศวกรรมคอมพิวเตอร์ วิศวกรรมไฟฟ้า วิศวกรรมกำลังของน้ำและอุทกวิทยา วิศวกรรมอุตสาหกรรม วิศวกรรมชลประทาน วิศวกรรมเครื่องกล วิศวกรรมโลหการ วิศวกรรมความปลอดภัย อากาศยานศาสตร์ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีการก่อสร้าง เทคโนโลยีการไฟฟ้า เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ อาหาร เทคโนโลยีอุตสาหกรรม เทคโนโลยีวิชาการ อุปกรณ์ เทคโนโลยีวัสดุ ทัศนศาสตร์และเครื่องประดับ เทคโนโลยีเครื่องกล เทคโนโลยีโลหการ เทคโนโลยีผลิตภัณฑ์โลหะ เทคโนโลยีการเดินเรือ เทคโนโลยีนิวเคลียร์ เทคโนโลยีการรถไฟ เทคโนโลยีการโทรคมนาคม เทคโนโลยีสิ่งทอ เทคโนโลยีระบบการขนส่ง เทคโนโลยีการทหาร เทคโนโลยีการพิมพ์ วิศวกรรมสิ่งแวดล้อม วิศวกรรมเกษตร วิศวกรรมอากาศยาน ฯลฯ

6.6 สาขาปรัชญา ได้แก่ กลุ่มวิชาปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี การศึกษา บรรณารักษศาสตร์ วรรณคดี ศิลปกรรม (เช่น ทัศนศิลป์ ดุริยางศิลป์ วรรณศิลป์) ภาษาศาสตร์ จิตวิทยา สถาปัตยกรรม ศาสนา ฯลฯ

6.7 สาขานิติศาสตร์ ได้แก่ กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน กฎหมายเอกชน กฎหมายอาญา กฎหมายธุรกิจ กฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายวิธีพิจารณาความ และกฎหมายอื่นๆ

6.8 สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ได้แก่ กลุ่มวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นโยบายศาสตร์ อุดมการณ์ทางการเมือง สถาบันทางการเมือง ชีวิตทางการเมือง สังคมวิทยาทางการเมือง ระบบการเมือง ทฤษฎีการเมือง รัฐประศาสนศาสตร์ มติสาธารณะ นโยบายการทหารเพื่อความมั่นคง และเศรษฐศาสตร์การเมือง ฯลฯ

6.9 สาขาเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ กลุ่มวิชาเศรษฐศาสตร์ (ไม่รวม Home Economics) พาณิชยศาสตร์และบริหารธุรกิจ และการบัญชี

6.10 สาขาสังคมวิทยา ได้แก่ กลุ่มสังคมวิทยาทั่วไป ประชากรศาสตร์ มานุษยวิทยา จิตวิทยาสังคม วารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน สังคมสงเคราะห์ นิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม พัฒนาสังคม สังคมศาสตร์การแพทย์ ปัญหาสังคม ภูมิศาสตร์ ส่งเสริมการเกษตร ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีประเภทการวิจัยซึ่งกำหนดโดยสาขาวิชาต่างๆ เช่น ด้านบริหารธุรกิจ มีการวิจัยดำเนินงาน (Operational research) ซึ่งเป็นการวิจัยซึ่งเน้นการนำข้อมูลที่ได้มาจัดกระทำโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์ เพื่อคำนวณหาผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขต่างๆ กัน เพื่อมุ่งให้ได้ผลการดำเนินงานสูงสุด แต่มีต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานต่ำสุด บางครั้งสามารถใช้คาดคะเนสถานการณ์หรือผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อีกด้วย ด้านพัฒนาชุมชนมีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action research or PAR) ซึ่งเป็นการวิจัยซึ่งประชาชนเป้าหมายของโครงการได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบ เช่น การกำหนดจุดประสงค์ การวางแผนงาน การดำเนิน ตลอดจนการประเมินผลโครงการ เหล่านี้เป็นต้น หรือการศึกษาเมื่อการจัดกระทำสิ้นสุดลงแล้ว (Ex Post Facto Research) ซึ่งหมายถึง การศึกษาอิทธิพลระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามในกรณีซึ่งตัวแปรอิสระได้ส่งผลต่อตัวแปรตามมาเป็นเวลานานแล้วก่อนการวิจัยจะเริ่มขึ้น โดยผู้วิจัยจะเริ่มต้นที่ตัวแปรตามก่อนแล้วจึงศึกษาย้อนไปหาตัวแปรอิสระซึ่งส่งผลต่อความแปรปรวนที่เกิดขึ้นของตัวแปรตามนั้นๆ เช่น การศึกษาสภาพการเลี้ยงดูของครอบครัวซึ่งส่งผลกระทบต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ซึ่งผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้ตัวอย่างของการวิจัยเป็นนักเรียนซึ่งมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่างกันเสียก่อน แล้วจึงย้อนกลับไปยังสภาพการเลี้ยงดูของครอบครัวของนักเรียนเหล่านั้น เพื่อศึกษาถึง

อิทธิพลระหว่างตัวแปรทั้งสองซึ่งเกิดขึ้นมานานแล้ว ดังนั้นจึงอาจเรียกชื่อการวิจัยประเภทนี้ว่าเป็นการวิจัยประเภทย้อนกลับก็ได้

ไพศาล หวังพานิช (2531 : 18 - 21) ได้กล่าวถึงการแบ่งประเภทของการวิจัยว่า การวิจัยแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ได้หลายแบบ และนักวิจัยแต่ละท่านก็แบ่งการวิจัยออกเป็นประเภทต่างๆ แตกต่างกันไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง ดังนี้

1. ใช้ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยเป็นเกณฑ์

การใช้ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของการวิจัย สามารถแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.1 การวิจัยบริสุทธิ์ (Pure Research)

การวิจัยบริสุทธิ์หรือการวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) การวิจัยประเภทนี้มุ่งที่จะค้นหาความรู้ความจริงที่เป็นหลักการกฎเกณฑ์ต่างๆ ตลอดจนทฤษฎีเพื่อที่จะขยายพื้นฐานความรู้ทางวิชาการให้กว้างขวางออกไปไม่ว่าจะเป็นวิชาการสาขาใดก็ตาม โดยไม่คำนึงว่าผลการวิจัยนั้นจะเป็นประโยชน์ในแง่ใดหรือไม่ บางครั้งอาจจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบันแต่อาจจะเกิดประโยชน์ในอนาคตได้ โดยมากมักจะเป็นการวิจัยทางวิทยาศาสตร์

1.2 การวิจัยประยุกต์ (Applied Research)

การวิจัยประยุกต์มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยตรง เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นหรือเพื่อปรับปรุงระบบงาน เช่น การวิจัยเพื่อนำผลงานอันมาใช้น้ำมัน การวิจัยเพื่อหาสาเหตุของการสอบตกของนักเรียน เป็นต้น โดยมากมักจะเป็นการวิจัยทางการศึกษา ทางเศรษฐกิจ และทางวิทยาศาสตร์

บางครั้งอาจจะเกิดปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไขโดยเร่งด่วนก็ต้องทำการวิจัยแบบประยุกต์เพื่อแก้ปัญหาโดยทันที เรียกการวิจัยแบบนี้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action research) หรือการวิจัยปฏิบัติการ (Operation Research) ผลการวิจัยประเภทนี้ไม่สามารถสรุปอ้างอิงไปใช้กลุ่มอื่นได้ เพราะเป็นการแก้ปัญหาในวงจำกัด เช่น การแก้ปัญหานักเรียนเดินขบวน เป็นต้น

2. ใช้ที่มาของข้อมูลเป็นเกณฑ์

การใช้ที่มาของข้อมูลเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของการวิจัยสามารถแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 การวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical research)

การวิจัยเชิงประจักษ์เป็นการวิจัยที่ค้นหาความรู้ความจริงจากข้อมูลธรรมชาติ โดยอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูล การทดสอบสมมุติฐานและใช้วิธีทางสถิติวิเคราะห์เพื่อใช้สำหรับประมาณค่าพารามิเตอร์ (Parameter)

2.2 การวิจัยเชิงไม่ประจักษ์ (Nonempirical Research)

การวิจัยเชิงไม่ประจักษ์เป็นการวิจัยที่ค้นหาความรู้ความจริงจากข้อมูล โดยไม่ได้ใช้วิธีการทางสถิติวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่แล้วในตำรา หนังสือ เอกสาร หรือบทความต่างๆ ข้อมูลส่วนใหญ่มักจะเป็นความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ทศนะ ข้อวิพากษ์วิจารณ์

3. ใช้ความมุ่งหมายและระเบียบวิธีวิจัยเป็นเกณฑ์

การใช้ความมุ่งหมายและระเบียบวิธีวิจัยเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของการวิจัยสามารถแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

3.1 การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research)

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ เป็นการวิจัยเพื่อค้นหาความรู้ความจริงจากเรื่องราวในอดีต โดยศึกษาจากเอกสาร คำบอกเล่าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวในอดีต วัตถุโบราณ เป็นต้น การวิจัยประเภทนี้มักจะเป็นการตอบคำถามที่ว่า คืออะไรในอดีต (What was)

3.2 การวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research)

การวิจัยเชิงบรรยายเป็นการวิจัยเพื่อค้นหาความรู้ความจริงในสภาพปัจจุบันมุ่งที่จะตอบคำถามว่าเป็นอะไร อย่างไรในปัจจุบัน เช่น การสำรวจ ความคิดเห็น ทศนะคติ ความสนใจ เป็นต้น

๒๕๖๖

3.3 การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

การวิจัยเชิงทดลองเป็นการวิจัยเพื่อค้นหาความจริงเฉพาะตัวแปรเพื่อทราบว่าคุณสมบัติเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดผลและผลที่ได้เกิดจากตัวแปรที่ศึกษาหรือไม่ การวิจัยประเภทนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลที่ต้องมีการจัดกระทำ (Treatment)

4. ใช้ลักษณะของข้อมูลเป็นเกณฑ์

การใช้ลักษณะของข้อมูลเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของการวิจัยสามารถแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการวิจัยที่ค้นหาความจริง โดยอาศัยข้อมูลที่เป็นตัวเลขเชิงปริมาณ วิธีวิจัยแบบนี้ให้ความสำคัญในการจัดกระทำข้อมูลโดยอาศัยวิธีการทางสถิติ ข้อมูลต้องสามารถแจกแจงได้

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยที่ค้นหาความจริงโดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณลักษณะที่เป็นนามธรรมจากสภาพแวดล้อมตามความจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์เชิงปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น การวิจัยประเภทนี้ให้ความสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ การสังเกต การจดบันทึก ชีวประวัติ โลกทัศน์ ความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งอาจจะใช้วิธีการทางสถิติด้วยก็ได้ แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก

5. ใช้บทบาทของผู้วิจัยเป็นเกณฑ์

การใช้บทบาทของผู้วิจัยเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของการวิจัยสามารถแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

5.1 การวิจัยเชิงธรรมชาติ (Naturalistic Research)

การวิจัยเชิงธรรมชาติเป็นการศึกษาตัวแปรตามสภาพธรรมชาติที่มีอยู่โดยที่ผู้วิจัยไม่ได้มีบทบาทเข้าไปเกี่ยวข้องกับการแปรผันของปรากฏการณ์ที่ทำการศึกษา ผลการวิจัยเป็นไปตามธรรมชาติ ผู้วิจัยเป็นเพียงผู้เข้าไปวัด สังเกต บันทึก วิเคราะห์ เพื่ออธิบายเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้นๆ การวิจัยเชิงธรรมชาติแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

5.1.1 การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research)

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาเหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตเพื่ออธิบายเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้นๆ

5.1.2 การสำรวจ (Survey)

การสำรวจเป็นการศึกษาเหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อตอบปัญหาตามสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏในขณะนั้น มักเป็นการหาข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นแนวทางของการวิจัยต่อไป หรือเพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือปรับปรุงสภาพการณ์นั้นๆ

5.1.3 การศึกษาเชิงสหสัมพันธ์ (Correlation Studies)

การศึกษาเชิงสหสัมพันธ์เป็นการศึกษาเพื่ออธิบายโครงสร้างของตัวแปร โดยศึกษาความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างตัวแปรโดยที่ไม่สามารถระบุได้ว่าตัวแปรใดเกิดก่อนหรือหลังอีกตัวแปร เป็นการศึกษาในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน แต่สามารถระบุได้ว่าตัวแปรใดตัวหนึ่งเกิดขึ้นภายหลังตัวแปรอื่นๆ การศึกษาในลักษณะนี้จะเป็นการศึกษาเชิงพยากรณ์โดยอาศัยสมการถดถอย (Regression Equation) เป็นแนวทางในการศึกษา

5.1.4 การวิจัยแบบย้อนกลับ (Ex post facto Research)

การวิจัยแบบย้อนกลับเป็นการวิจัยที่มุ่งค้นหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลที่อาจเป็นไปได้ โดยการสังเกตสภาพการณ์ของเรื่องราวต่างๆ แล้วศึกษาย้อนกลับไปหาค่าประกอบที่อาจจะเป็นสาเหตุ

5.2 การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

การวิจัยเชิงทดลองเป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยจงใจสร้างสภาพการณ์ขึ้น แล้วทำการวัดผลที่ตามมา การวิจัยประเภทนี้มีจุดเริ่มต้นอยู่ที่ผู้วิจัยสนใจตัวแปรอิสระก่อน แล้วคิดว่าจะวัดตัวแปรใด ซึ่งเป็นตัวแปรตามหรือเป็นตัวแปรตามเป็นผลเนื่องมาจากตัวแปรอิสระเท่านั้น เรียกการวิจัยนี้ว่า การวิจัยเชิงทดลอง แต่ถ้าควบคุมตัวแปรแทรกซ้อนอื่นๆ ได้เป็นบางตัว เนื่องจากตัวแปรบางตัวเป็นตัวแปรที่ติดมากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล การวิจัยในลักษณะนี้เรียกว่า การวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research)

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดของนักวิชาการวิจัยตามที่ได้ยกตัวอย่างมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การแบ่งประเภทของการวิจัยนั้นขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการแบ่งของนักวิจัยว่ายึดสิ่งใดเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ซึ่งหากพิจารณาตามเกณฑ์สามารถแบ่งประเภทของการวิจัยได้ดังนี้

1.การวิจัยที่แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย ได้แก่ การวิจัยเชิงพยากรณ์ การวิจัยเชิงวินิจฉัย และการวิจัยเชิงอรรถาธิบาย

2.การวิจัยที่แบ่งตามประโยชน์ของการวิจัย ได้แก่ การวิจัยพื้นฐานหรือการวิจัยมูลฐานหรือการวิจัยบริสุทธิ์หรือการวิจัยเชิงทฤษฎี การวิจัยประยุกต์ และการวิจัยเชิงปฏิบัติ

3.การวิจัยที่แบ่งตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การวิจัยเอกสาร การวิจัยจากการสังเกต การวิจัยเชิงสัมภาษณ์ การวิจัยแบบสำรวจจากตัวอย่าง การศึกษาเฉพาะกรณี การศึกษาแบบต่อเนื่อง และการวิจัยเชิงทดลอง

4.การวิจัยที่แบ่งตามลักษณะหรือชนิดของข้อมูล ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ

5.การวิจัยที่แบ่งตามลักษณะวิชาหรือศาสตร์ ได้แก่ การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ การวิจัยทางสังคมศาสตร์ และการวิจัยทางมนุษยศาสตร์

6.การวิจัยที่แบ่งระเบียบวิธีวิจัย ได้แก่ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ การวิจัยเชิงบรรยายหรือพรรณนา และการวิจัยเชิงทดลอง

7.การวิจัยที่แบ่งตามเวลา ได้แก่ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ การวิจัยเชิงปัจจุบัน และการวิจัยเชิงอนาคต

8.การวิจัยที่แบ่งตามบทบาทของผู้วิจัยเป็นเกณฑ์ ได้แก่ การวิจัยเชิงธรรมชาติ และการวิจัยเชิงทดลอง

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยจำเป็นต้องมีเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นมีอยู่หลายประเภท การที่ผู้วิจัยจะเลือกใช้เครื่องมือประเภทใดย่อมขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของข้อมูลที่ต้องการเก็บเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับเครื่องมือแต่ละชนิด เพื่อสามารถเลือกใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัยของตนเองได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากผลการวิจัยจะเชื่อถือได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อถือได้ของข้อมูลเป็นประการสำคัญ การใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพและการใช้เครื่องมือวัดอย่างถูกต้องเหมาะสม ย่อมจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ (วินยา วิชาลาภรณ์, 2531 : 114)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีอยู่หลายประเภท แต่ที่นิยมใช้มีอยู่ 6 ประเภท คือ แบบทดสอบ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต มาตราจัดอันดับ และการค้นคว้าจากเอกสาร ซึ่งจะขออธิบายตามลำดับดังนี้

2.2.1 แบบทดสอบ (Test)

แบบทดสอบเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องการวัดความรู้ ทักษะ สติปัญญา ความถนัดของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล แบบทดสอบ คือ ชุดของข้อคำถามที่สร้างอย่างมีระบบเพื่อใช้วัดพฤติกรรมของนักเรียน อาจจะวัดทางด้านสมอง (Cognitive Domain) ทางด้านอารมณ์ (Affective Domain) และทางด้านของความเคลื่อนไหวทางร่างกาย (Psychomotor Domain) ก็ได้ (ล้วน และ อังคณา สายยศ, 2538 : 170)

ประเภทของแบบทดสอบสามารถแบ่งได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ใช้แบ่ง แต่หากพิจารณาตามคุณลักษณะแล้ว สามารถแบ่งแบบทดสอบออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

2.2.1.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ (Achievement test) เป็นแบบทดสอบที่มุ่งวัดพฤติกรรมและประสิทธิภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นการวัดผลที่เกิดจากการที่ผู้เรียนได้ผ่านการเรียนการสอน การ

อบรม หรือประสบการณ์ หรือวัดความสามารถในการเรียนของผู้เรียนว่าเมื่อเรียนแล้ว ผู้เรียนรู้อะไร เท่าไร โดยมักเป็นแบบทดสอบที่วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นรายวิชาตามหลักสูตร

2.2.1.2 แบบทดสอบวัดความถนัดและเชาว์ปัญญา (Aptitude and Intelligence) เป็นแบบทดสอบที่มุ่งวัดศักยภาพ (Potential) หรือ สมรรถวิสัย (Capacity) ในการเรียนรู้ของบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะบ่งบอกหรือพยากรณ์สถานการณ์ในอนาคต แบบทดสอบประเภทนี้จึงทำหน้าที่ทำนายความสามารถในการเรียนรู้และการปรับตัวของบุคคลว่ามีขีดหรือระดับสูงต่ำขนาดไหน จะมีทิศทางของความงอกงามไปในทางใด จะเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆไปได้ไกลเท่าไร (เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย. 2531 : 114)

2.2.1.3 แบบทดสอบวัดบุคลิกภาพ (Personality test) เป็นแบบทดสอบที่มุ่งวัดคุณลักษณะ (Characteristics) เฉพาะตัวของบุคคลในด้านต่างๆ โดยเป็นการวัดความรู้สึก ทัศนคติ ความคิด อารมณ์ การปรับตัว และความสนใจของบุคคลที่มีต่อตนเอง ผู้อื่น สถาบัน กิจกรรม หรือสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นผลให้เกิดความแตกต่างระหว่างบุคคล

รูปแบบของแบบทดสอบ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.2.2.1 แบบทดสอบอัตนัย เป็นแบบทดสอบที่มีการกำหนดปัญหาหรือคำถามให้ผู้ตอบเขียนเองภายในเวลาที่กำหนด โดยผู้ตอบมีสิทธิในการตอบอย่างเสรี แบ่งเป็น แบบทดสอบที่ไม่จำกัดคำตอบ แบบทดสอบที่จำกัดคำตอบ แบบทดสอบแบบตอบสั้นๆ และแบบทดสอบแบบเติมคำให้สมบูรณ์

2.2.2.2 แบบทดสอบปรนัย เป็นแบบทดสอบที่กำหนดคำตอบสั้นๆ หรือกำหนดคำตอบให้เลือก แบ่งเป็น แบบทดสอบแบบถูกผิด แบบทดสอบแบบจับคู่ แบบทดสอบแบบเลือกตอบ

เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย (2531 : 115) กล่าวว่า

การแบ่งรูปแบบของแบบทดสอบในที่นี้ยึดลักษณะของวิธีการถามและวิธีการตอบเป็นหลัก ซึ่งแบ่งได้ 3 รูปแบบ ดังนี้
1.แบบทดสอบปากเปล่า (Oral test) เป็นการสอบแบบใช้การโต้ตอบด้วยวาจาหรือคำพูดของผู้ทำการทดสอบและผู้ถูกสอบโดยตรง การสอบแบบนี้มักจะเป็นการสอบแบบรายบุคคล (Individual test) เหมาะสำหรับใช้สอบนักเรียนที่มีจำนวนไม่มากนัก

2.แบบทดสอบข้อเขียน (Written test of paper – pencil test) เป็นการสอบที่พัฒนามาจากการสอบแบบปากเปล่า เพื่อให้เหมาะสมกับการสอบเด็กจำนวนมากๆ และมีเนื้อหาวิชาที่จะสอบมากขึ้น เพราะสามารถสอบเด็กได้เป็นกลุ่ม (Group test) พร้อมๆกัน ข้อสอบแบบข้อเขียนสามารถแบ่งได้เป็น 2 แบบ ดังนี้

ก. แบบความเรียง (essay type) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดปัญหาหรือคำถามให้ผู้ตอบเขียนตอบเองภายในเวลาที่จำกัด

ข. แบบปรนัยหรือตอบสั้น (objective or short answer type) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดให้ตอบสั้นๆ หรือกำหนดคำตอบให้เลือก ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 แบบ ดังนี้ 1) ถูก – ผิด (true – false) 2) เติมคำ (completion) 3) แบบจับคู่ (matching) และ 4)แบบเลือกตอบ (multiple choice)

3.แบบทดสอบการปฏิบัติ (performance test) เป็นแบบทดสอบที่วัดทักษะการปฏิบัติงานของผู้เรียนโดยการตีค่าของงานที่มอบหมายให้ผู้เรียนปฏิบัติออกมาเป็นคะแนน ซึ่งพิจารณาจากวิธีการปฏิบัติ (procedures) และผลงาน (product)

2.2.2 แบบสอบถาม (Questionnaire)

แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยรายการคำถามที่สร้างขึ้นอย่างรอบคอบ เพื่อให้ผู้ตอบเติมหรือเลือกคำตอบเอง เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นหรือข้อเท็จจริงจากผู้ตอบซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง แบบสอบถามที่สร้างขึ้นโดยมากประกอบด้วยข้อคำถามที่มุ่งหาคำตอบเฉพาะเรื่องที่จะศึกษา ไม่มีคำตอบที่ถูกหรือผิด โดยส่งให้กลุ่มตัวอย่างตอบตามความสนใจ

รูปแบบของแบบสอบถามที่นิยมใช้กันมากในการวิจัย แบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

2.2.2.1 แบบสอบถามปลายปิด (Closed form) เป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะคำถามที่ผู้วิจัยเลือกแนวคำตอบไว้ล่วงหน้าแล้วว่า ปัญหาที่ควรตอบได้ในแนวใดบ้าง ซึ่งมีวิธีการเขียนได้หลายแบบ (เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย. 2531 : 109) แบบสอบถามประเภทปลายปิดนี้มักจะมีข้อคำถามและคำตอบให้ผู้ตอบเลือกตอบ ลักษณะคล้ายกับแบบทดสอบเลือกตอบ และตัวเลือกที่จะให้ผู้ตอบเลือกนั้นอาจจะมี 2 ข้อ 3 ข้อ หรือมากกว่านี้ก็ได้ (ล้วน และอังคณา สายยศ. 2538 : 161) แต่การสร้างแบบสอบถามปลายปิดนี้ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากการสร้างตัวเลือกนั้นต้องสร้างให้เป็นที่เข้าใจตรงกัน

2.2.2.2 แบบสอบถามปลายเปิด (Open form) เป็นแบบสอบถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ เนื่องจากไม่มีการกำหนดคำตอบมาให้เลือก ซึ่งคาดว่าคำตอบที่ได้จะตรงกับความเป็นจริงมากกว่าการจำกัดตัวเลือกให้ตอบ ข้อดีของแบบสอบถามปลายเปิด คือ เป็นแบบสอบถามที่ดั่งไว้กว้างๆและมีที่ว่างสำหรับผู้ตอบตอบได้อย่างเพียงพอ สร้างคำถามได้ง่าย แต่ข้อด้อย คือ การวิเคราะห์ข้อมูลค่อนข้างลำบาก เนื่องจากขอบข่ายของข้อมูลกว้าง

2.2.2.3 แบบสอบถามรูปภาพ (Pictorial form) แบบสอบถามประเภทนี้จะใช้รูปภาพแทนภาษา ดังนั้นรูปภาพจะต้องชัดเจน ข้อมูลจะเชื่อมั่นได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความชัดเจนของรูปภาพ เหมาะสำหรับผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นเด็กหรือผู้ที่อ่านหนังสือไม่ออก (ล้วน และอังคณา สายยศ. 2538 : 162)

วิญญา วิศาลาภรณ์ (2531 : 119) กล่าวว่า โดยมากแล้วแบบสอบถามมักจะมีคำถามผสมกันทั้งแบบปลายปิดและแบบปลายเปิด

2.2.3 การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการพูดคุยหรือสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมายตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้าระหว่างผู้สัมภาษณ์ (Interviewer) และผู้ถูกสัมภาษณ์ (Interviewee) การสัมภาษณ์อาจประกอบด้วยผู้สัมภาษณ์ตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป กับผู้ถูกสัมภาษณ์ตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป (รวีวรรณ ชินะตระกูล. 2533 : 48) การสัมภาษณ์เป็นเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งบุคคลสองฝ่าย คือ ผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ต้องเผชิญหน้ากัน (face to face contract) เพื่อเจรจาโต้ตอบ โดยผู้สัมภาษณ์เป็นฝ่ายป้อนคำถาม และผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นผู้ให้คำตอบ ถ้าผู้สัมภาษณ์มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นนักสัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์วางแผนโครงเรื่องไว้ดี การรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง (เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย. 2531 : 104 – 105)

ประเภทของการสัมภาษณ์อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

2.2.3.1 การสัมภาษณ์ที่แบ่งตามลักษณะของของผู้ถูกสัมภาษณ์ ได้แก่

2.2.3.1.1 การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (Individual Interview) เป็นการสัมภาษณ์โดยระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์เพียงคนเดียว

2.2.3.1.2 การสัมภาษณ์เป็นรายกลุ่ม (Group Interview) เป็นการสัมภาษณ์โดยระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์หลายคน

2.2.3.2 การสัมภาษณ์ที่แบ่งตามลักษณะของแบบสัมภาษณ์ ได้แก่

2.2.3.2.1 การสัมภาษณ์แบบมาตรฐานหรือแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการกำหนดหรือเตรียมคำถามไว้ก่อนล่วงหน้า ผู้สัมภาษณ์ทำการสัมภาษณ์โดยการถามตามลำดับข้อคำถามหรือข้อสัมภาษณ์ที่เตรียมไว้ เมื่อหมดข้อคำถามเป็นการจบการสัมภาษณ์

2.2.3.2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นมาตรฐานหรือแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดหรือเตรียมคำถามไว้ล่วงหน้า ไม่มีแบบกำหนดตายตัว หรือ

เรียกว่าเป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด โดยผู้สัมภาษณ์ตั้งคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกโดยไม่มีการบังคับให้จำใจตอบ

2.2.4 การสังเกต (Observation)

การสังเกตเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยรูปแบบหนึ่ง การสังเกตเป็นการแสวงหาความจริง ความเป็นไป และความเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ต่างๆที่ต้องการศึกษา โดยอาศัยประสาทสัมผัสของผู้สังเกต (เทย์มัจนทร์ พานิชย์ผลินไชย. 2531 : 100) ซึ่งข้อมูลที่ได้รับจากการสังเกตนั้นจะมีความถูกต้องมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการรับรู้ (Perception) ทศนคติ (Attitude) ตลอดจนประสบการณ์ของผู้ถูกสังเกต นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับตัวผู้ถูกสังเกตและเครื่องมือที่ใช้ช่วยในการสังเกตด้วย

วิญญา วิศาลาภรณ์ (2531 : 114 – 115) กล่าวว่า

การสังเกต (Observation) เป็นวิธีการวัดหรือการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างหนึ่งในการวิจัยทางการศึกษา ซึ่งอาจเป็นการวิจัยเชิงพรรณนาหรือการวิจัยเชิงทดลอง การเก็บข้อมูลแบบนี้ไม่ต้องถามให้กลุ่มตัวอย่างตอบ หรือไม่ต้องให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม แต่เป็นการเก็บข้อมูลโดยการเฝ้าสังเกตและจดบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ต้องการตรวจสอบหรือวิจัยทดลอง ลักษณะเด่นของการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตที่แตกต่างจากการวัดด้วยวิธีอื่น คือ ผู้สังเกตจะต้องมีความชำนาญสามารถวางเฉยในการสังเกต มีความรู้สึกไวต่อข้อมูลที่สังเกต มีความสามารถจดบันทึกสิ่งที่สังเกตได้อย่างรวดเร็ว ผู้สังเกตจะต้องมุ่งสังเกตพฤติกรรมต่างๆรวมทั้งคำพูดและท่าทาง เจื่อนไขของสิ่งแวดล้อมที่พฤติกรรมแสดงออก ตลอดจนผลของพฤติกรรมที่แสดง...

ข้อดีของการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตก็คือ การวัดโดยตรง หรือการเก็บข้อมูลโดยตรง ซึ่งน่าจะมีความเชื่อถือได้มากกว่าข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ข้อเสียของการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตก็คือ เป็นการยากที่จะจัดตารางเวลาการสังเกตและสร้างเครื่องมือในการจดบันทึกข้อมูล นอกจากนี้ยังเสียเวลาในการเก็บข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.2.4.1 การสังเกตโดยตรง (Direct Observation) เป็นการสังเกตโดยที่ผู้สังเกตสามารถสังเกตได้ด้วยตา เช่น การสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในห้องเรียน เป็นต้น การสังเกตโดยตรงนี้แบ่งออกเป็น การสังเกตโดยตรงแบบมีส่วนร่วม การสังเกตโดยตรงแบบไม่มีส่วนร่วม และการสังเกตโดยตรงแบบกึ่งมีส่วนร่วม

2.2.4.2 การสังเกตทางอ้อม (Indirect Observation) เป็นการสังเกตที่ไม่สามารถมองเห็นเหตุการณ์ที่มุ่งสังเกตด้วยตา จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือช่วยเก็บข้อมูล เช่น การสังเกตการทำงานของหัวใจ ซึ่งต้องใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยเครื่องมือและอ่านผลจากเครื่องมือเฉพาะทาง เป็นต้น

วิญญา วิศาลาภรณ์ (2531 : 115 – 116) แสดงความคิดเห็นว่า วิธีการสังเกตที่นิยมใช้กันมาก คือ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

2.2.5 มาตราจัดอันดับ (Rating scale)

มาตราจัดอันดับหรือมาตราจัดอันดับคุณภาพ เป็นเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ที่มีลักษณะเป็นการประเมินค่าของสถานการณ์ หรือคุณลักษณะต่างๆที่ไม่สามารถวัดออกมาเป็นตัวเลขโดยตรงได้ เช่น การวัดความสะอาดของร่างกาย ความประพฤติ หรือการทดสอบทางภาคปฏิบัติ เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้เมื่อจะวัดต้องแปลงแต่ละลักษณะออกมาเป็นระดับต่างๆกัน อาจจะออกมาเป็นคุณลักษณะของสิ่งนั้น เช่น ดีมาก ดี ปานกลาง ไม่ดี ไม่ดีเลย หรือออกมาเป็นระดับตัวเลข โดยเรียงจากค่าดีมากไปจนถึงไม่ดีเลยดังนี้ คือ 5 , 4 , 3 , 2 , 1 เป็นต้น (ล้วน และอังคณา สายยศ. 2538 : 167)

ลวัน และอังคณา สายยศ (2538 : 167 – 169) กล่าวว่า ประเภทของการจัดอันดับคุณภาพ โดยส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น 5 ประเภทตามแนวของกิลฟอร์ด ดังนี้

2.2.5.1 มาตรการจัดอันดับแบบบรรยาย (Descriptive rating scale) เป็นมาตราของการจัดอันดับในแต่ละระดับในรูปแบบของการบรรยายทางภาษา

2.2.5.2 มาตรการจัดอันดับแบบตัวเลข (Numerical rating scale) เป็นมาตราของการจัดอันดับที่สร้างขึ้นโดยให้รหัสตัวเลขสำหรับวัดลักษณะต่างๆของแต่ละบุคคล รหัสตัวเลขจัดขึ้นแทนคำบรรยาย เช่น ใช้ 1 หรือ 0 แทนสิ่งที่ไม่เกิดขึ้นเลย 2 แทนนานๆเกิดขึ้นสักครั้ง 3 แทนเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว 4 แทนเกิดขึ้นบ่อยๆ และ 5 แทนเกิดขึ้นเป็นประจำ เป็นต้น

2.2.5.3 มาตรการจัดอันดับแบบกราฟ (Graphic rating scale) เป็นการจัดอันดับคุณภาพบนแนวเส้นตรง อาจอยู่ในแนวนอนหรือแนวตั้งก็ได้ แต่นิยมในรูปแบบแนวนอน เวลาจัดอันดับให้ทำเครื่องหมายลงบนเส้นตรง

2.2.5.4 มาตรการจัดอันดับแบบเปรียบเทียบ (Comparative rating scale) เป็นการจัดอันดับคุณภาพที่มีเกณฑ์กำหนดไว้ แล้วเอาสิ่งที่จะวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ว่าแตกต่างจากเกณฑ์มากน้อยเพียงใด เช่น เกณฑ์การวัดการคัดลายมือของเด็กนักเรียน เป็นต้น

2.2.5.5 มาตรการจัดอันดับ (ranking) เป็นการจัดอันดับคุณภาพที่เอาคุณลักษณะของสิ่งที่จะจัดอันดับมาเปรียบเทียบ โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มดี กลุ่มปานกลาง และกลุ่มเลว จากนั้นในแต่ละกลุ่มจึงนำมาเปรียบเทียบและเรียงอันดับกันใหม่เฉพาะภายในกลุ่ม เสร็จแล้วจึงเอาอันดับของแต่ละกลุ่มมารี้อยู่เชื่อมต่อกัน เช่น การจัดอันดับภาพวาด เป็นต้น

2.2.6 การค้นคว้าจากเอกสาร

การค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเป็นวิธีที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้นคว้าในมหาวิทยาลัย เช่น การรายงานการศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์ ส่วนประเภทของงานวิจัย นิยมใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารคือ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

จุมพล สวัสดิยากร (2520 : 137 - 139) กล่าวถึงลักษณะของข้อมูลที่จะใช้ประกอบการศึกษาวิจัยว่า 10 ประการ คือ

- 1.เอกสารและการบันทึกทางราชการ (Official record) ซึ่งรวมถึงหนังสือราชการและรายงานการปฏิบัติงานของหน่วยงาน รายงานการดำเนินของคณะกรรมการ รายงานการประชุมต่างๆ ระเบียบข้อบังคับของทางราชการ คำพิพากษาของศาล กฎหมาย ประมวลกฎหมาย โปณนุญ และใบรับรองสิทธิต่างๆ สัญญา เช่น สัญญาและเอกสารซึ่งรับรองโดยเจ้าพนักงาน สถิติตัวเลขของทางราชการตลอดจนบันทึกอื่นๆของทางราชการ

- 2.ข่าวสารหนังสือพิมพ์ (Newspaper accounts) ที่มาของข้อมูลของการวิจัยเกี่ยวกับเอกสารอีกอย่างหนึ่งได้แก่ ข่าวสาร หนังสือพิมพ์ วารสาร จุลสารต่างๆ แต่การเก็บข้อมูลจากหนังสือ จะต้องกระทำโดยระมัดระวัง ทั้งนี้เพราะข้อมูลทางราชการที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ หรือวารสาร จุลสารอื่นๆอาจจะไม่ถูกต้องแน่นอนและสมบูรณ์เหมือนเอกสารและบันทึกของทางราชการ ดังนั้น นักวิจัยจะต้องตรวจสอบให้ถูกต้องตรงกับข้อมูลข่าวสาร เอกสารและบันทึกของทางราชการ

- 3.เอกสารของประจักษ์พยานที่รู้เห็นเหตุการณ์ (Eye-witness accounts of events) ในกรณีที่นักวิจัยหรือนักศึกษาไม่สามารถจะเห็นเหตุการณ์ด้วยตัวของเขาเอง โดยเฉพาะเหตุการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาแล้ว การรวบรวมข้อมูลข่าวสารจึงอาจจำเป็นต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์จากบุคคลที่รู้เห็นเหตุการณ์ หรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ อย่างไรก็ดีพึงตระหนักว่า บันทึกเหตุการณ์นี้เป็นลายลักษณ์อักษรย่อมมีค่าควรเชื่อถือมากกว่าบอกเล่าภายหลัง เพราะว่าความจำของคนเรามักจะไม่แม่นยำแน่นอนเสมอไป

- 4.จดหมายและอนุทิน (Letters and personal diaries) ในการค้นคว้าวิจัยจากเอกสารนั้น นักวิจัยควรให้ความสนใจแก่จดหมายและบันทึกส่วนตัวที่ยังไม่ได้พิมพ์เผยแพร่ด้วย เพราะอาจมีข่าวสารรายละเอียดมากกว่าบันทึกที่พิมพ์เผยแพร่

แพร่ทั่วไป จดหมายหรือบันทึกส่วนตัวนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ดียิ่ง ในการศึกษาถึงชีวประวัติของบุคคลหรือการศึกษาเฉพาะกรณี

5.ชีวประวัติ อัตชีวประวัติและบันทึกความทรงจำ (Biographies, autobiographies and memorial) การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารจำพวกนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลและความจริงเกี่ยวกับชีวิตของบุคคลต่างๆ ซึ่งบางครั้งก็เป็นความรู้หรือความจริงที่ยังไม่เคยปรากฏมาก่อน เอกสารเหล่านี้ส่วนมากมักเป็นเอกสารที่ได้พิมพ์เผยแพร่แล้ว นอกจากนี้การศึกษาอัตชีวประวัติของบุคคลหรือบันทึกความทรงจำเหล่านี้ จะช่วยให้รู้ถึงอิทธิพลแนวความคิดในสมัยนั้นๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าของแต่ละสมัยด้วย

6.ข้อเขียนและการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ (Historical writing and studies) ข้อเขียนหรือการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ ถ้าหากได้ผ่านการตรวจสอบดีแล้วก็จะเป็นที่มาของข้อมูลข่าวสารที่ดีอย่างหนึ่ง แต่การศึกษาจากประวัติศาสตร์ที่มีผู้เขียนขึ้นหรือวิจัยไว้นั้น เช่น พงศาวดารต่างๆ จะต้องใช้ความระมัดระวังมาก เพราะข้อเขียนทางประวัติศาสตร์มักจะไม่ใช่อะไรที่เชื่อถือได้ แต่จะเขียนขึ้นโดยอาศัยข้อมูลอื่นอีกต่อหนึ่ง

7.ข้อเขียนเชิงพรรณนาที่เขียนขึ้นในอดีต (Descriptive studies made in the past) ที่มาของข้อมูลเอกสารอีกอย่างหนึ่งได้แก่ ข้อเขียนที่ได้มีผู้ศึกษาค้นคว้าในอดีตมาอย่างพิสดาร เป็นเอกสารที่จะให้ข้อมูลข่าวสารสำหรับการวิจัยทำนองเดียวกับเอกสารประวัติศาสตร์อื่นๆ และจะช่วยให้เกิดแนวความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวที่จะทำการวิจัยกว้างขวางยิ่งขึ้น

8.ข้อเขียนทางวรรณกรรมและปรัชญา (Literary and philosophical writing) การวิจัยเกี่ยวกับเอกสารนั้น ในบางครั้งหรือบางกรณีจำเป็นต้องหาข้อมูลและข่าวสารจากข้อเขียนทางด้านวรรณคดีและปรัชญาต่างๆ เช่น กวีนิพนธ์ บทละคร เป็นต้น ส่วนใหญ่แล้วเอกสารเหล่านี้จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาษา วัฒนธรรมและความคิดเห็นตลอดจนความเชื่อถือต่างๆ ในแต่ละยุคแต่ละสมัย

9.โบราณวัตถุและสิ่งสลักหักพัง (Archaeological and geological remains) เป็นที่เข้าใจกันแล้วว่า การวิจัยเกี่ยวกับเอกสารนั้นหมายความว่ารวมถึงการศึกษาวิจัยร่องรอยหรือปรากฏการณ์ซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติด้วย ดังนั้น ซากสลักหักพังของโบราณสถานและโบราณวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ของมนุษย์ในยุคต่างๆ ตลอดจนร่องรอยอื่นๆ ซึ่งอาจจะเกิดจากการกระทำของมนุษย์หรือปรากฏการณ์ตามธรรมชาติก็ตาม แม้ว่าตามลักษณะจะไม่ได้เป็นเอกสารหลักฐานที่เขียนขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้ก็มีประโยชน์ต่อการวิจัยไม่น้อยกว่าเอกสารอื่นๆ เพราะช่วยในการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้ นับว่าเป็นที่มาของข้อมูลที่ดีอย่างหนึ่ง

10.หลักฐานเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ (Miscellaneous) สิ่งที่กำลังมาข้างต้น 9 อย่างนั้น นับว่าเป็นเอกสารอันเป็นที่มาของข้อมูลสำหรับการวิจัยเกี่ยวกับเอกสารทั้งนั้น อย่างไรก็ตามก็ยังมีสิ่งอื่นๆ นอกจากที่กำลังมาข้างต้นที่นับได้ว่าเป็นที่มาของข้อมูล ได้แก่ ศิลปะวัตถุต่างๆ อนุสาวรีย์ เครื่องดนตรี และเอกสารอื่นๆ ซึ่งอาจจะให้ข่าวสารได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ไม่สามารถจะหาข้อมูลจากเอกสารอื่นได้

พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2531 : 42 - 43) กล่าวถึงลักษณะของข้อมูลเอกสารที่นำไปใช้ประกอบการค้นคว้าวิจัย คือ

- 1.หนังสือ ตำราที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อในการวิจัย
 - 2.ปทานุกรมที่รวบรวมผลงานวิจัย และสารานุกรมที่เกี่ยวข้อง
 - 3.วารสารทางการวิจัยสาขาต่างๆ ตลอดจนจุลสารและเอกสารเผยแพร่
 - 4.ปริยญาณินพนธ์หรือวิทยานิพนธ์ของผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอก
 - 5.หนังสือรวบรวมบทคัดย่อปริยญาณินพนธ์และวิทยานิพนธ์
 - 6.หนังสือพิมพ์ นิตยสารต่างๆ ซึ่งอาจมีบทความบางเรื่องที่สามารถใช้อ้างอิงได้
- อย่างไรก็ดีการคัดเลือกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ควรจะพิจารณาจากหลักเกณฑ์ต่อไปนี้
- 1.พิจารณาว่าเอกสารนั้นทันสมัยพอหรือเหมาะที่จะใช้อ้างอิงหรือไม่
 - 2.พิจารณาว่าเอกสารนั้นเป็นเครื่องชี้แนะในการศึกษาข้อมูลของผู้วิจัยได้หรือไม่
 - 3.พิจารณาว่าเอกสารนั้นมีหนังสืออ้างอิงพอที่จะแนะแนวทางการศึกษาข้อมูลของปัญหาของผู้วิจัยหรือไม่
 - 4.พิจารณาว่าเอกสารนั้นได้เสนอแนวคิดอันเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยหรือไม่

เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย (2531 : 68 – 69) กล่าวว่า โดยทั่วไปผู้วิจัยสามารถค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องได้จากเอกสารต่าง ๆ ดังนี้

1. หนังสือ หนังสือในห้องสมุดจะจัดเก็บไว้อย่างมีระบบ แยกเป็นหมวดหมู่ไว้เพื่อความสะดวกของผู้ใช้บริการ นอกจากนี้ห้องสมุดยังได้จัดพิมพ์บัตรรายการ (card catalog) เพื่อเป็นแนวทางการสืบค้นสำหรับหนังสือไว้อีกด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจะต้องทำการศึกษาเกี่ยวกับระบบการจัดหมวดหมู่หนังสือของแต่ละห้องสมุด เพื่อจะทำให้การสำรวจหนังสือและการค้นหาหนังสือในห้องสมุดทำได้รวดเร็วขึ้น
2. พจนานุกรม เป็นหนังสือเกี่ยวกับคำที่ใช้ในภาษา ซึ่งจะกล่าวถึงการสะกดคำ การออกเสียง คำจำกัดความ คำที่มีความหมายเหมือนกัน หรือมีความหมายตรงกันข้าม เป็นต้น
3. สารานุกรม เป็นหนังสือที่ให้ความรู้หรืออธิบายเรื่องราวต่างๆทุกแขนงวิชา เขียนโดยผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชานั้นๆ การเรียงลำดับเรื่องราวอาจเรียงตามลำดับตัวอักษร หรือตามหมวดหมู่เนื้อหา มีดรรชนีค้นเรื่องอย่างละเอียด เช่น สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
4. หนังสือรายปี เป็นหนังสือที่พิมพ์ออกประจำปีละครั้ง มี 2 ประเภท คือ yearbooks เป็นหนังสือรายปีที่ออกโดยสำนักที่พิมพ์หนังสือพิมพ์ บรรจุเรื่องราวย่อๆ และสถิติต่างๆ เกี่ยวกับรัฐบาล การคลัง การเกษตร พาณิชยกรรม และเรื่องราวอื่นๆ ที่เป็นข่าวที่เกิดขึ้นในรอบปีและคนทั่วไปสนใจ อีกประเภทหนึ่งคือ almanac เป็นหนังสือรายปีที่ออกโดยรัฐบาลของแต่ละประเทศ กล่าวถึงสถิติที่เกี่ยวกับงานทุกแขนงของประเทศนั้น
5. หนังสืออ้างอิงเฉพาะวิชา เป็นหนังสืออ้างอิงที่มีเนื้อหาเฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง เช่น ทางการศึกษา ทางการแพทย์ เป็นต้น เช่น สถิติการศึกษา ปีการศึกษา 2529
6. ดัชนีวารสาร วารสารมักจะเป็นที่รวมของบทความใหม่ที่ทันต่อเหตุการณ์มากกว่าหนังสือ การค้นคว้าวิจัยจึงจำเป็นต้องอาศัยวารสารเป็นอย่างมาก วิธีการค้นคว้าก็จะดูได้จากดัชนีวารสาร เช่น ดัชนีวารสารไทย เป็นต้น
7. บทคัดย่อ เป็นการนำเสนอผลงานวิจัยที่สั้นที่สุด ความหลักสากลบทคัดย่อไม่ควรมีความยาวเกิน 200 คำ จุดมุ่งหมายก็เพื่อให้ผู้อ่านได้สัมผัสกับเนื้อเรื่องย่อๆของงานวิจัย เนื้อหาในบทคัดย่อจะประกอบด้วย ความมุ่งหมายของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิเคราะห์ข้อมูล และข้อเสนอแนะที่สำคัญ
8. วิทยานิพนธ์ เป็นรายงานการวิจัยที่นิสิตทำการศึกษาค้นคว้า ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก เป็นการนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อรายงานการวิจัยอย่างสมบูรณ์
9. หนังสืออ้างอิงอื่นๆ เช่น หนังสืออ้างอิงทางราชการ ราชกิจจานุเบกษา รายงานประจำปีของหน่วยราชการ และองค์กรต่างๆ หนังสือจุลสาร หนังสือแผนที่ภูมิศาสตร์ เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นมีอยู่หลายประเภท ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับเครื่องมือแต่ละชนิด เพื่อสามารถเลือกใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัยของตนเองได้อย่างเหมาะสม

2.3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการวิจัย เนื่องจากสถิติเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลในการทดสอบสมมติฐานให้เชื่อมั่นได้ดีขึ้น

ลัวัน และอังคณา สายยศ (2538 : 67) กล่าวว่า

สถิติโดยทั่วไปมีความหมายอยู่ 2 ประการ ประการแรกหมายถึง จำนวนตัวเลขต่างๆที่เกิดจากการนับจำนวนสมาชิกในกลุ่มต่างๆหรือการแจกแจงนับอื่นในลักษณะเดียวกันนี้มารวบรวมเป็นข้อมูลตัวเลข (Numerical data) ความหมายประการที่สองสถิติ หมายถึง วิธีการอันเป็นหลักที่จะตัดสินลงสรุปข้อมูลชุดใดๆ ที่ไม่มีค่าแน่นอนให้ได้ใกล้เคียงความจริงอย่างชาญฉลาด เป็นความหมายทางคณิตศาสตร์ สถิติเป็นคณิตศาสตร์ประยุกต์ สร้างขึ้นมาเพื่อศึกษาข้อมูลที่เปลี่ยนแปลงค่าต่างๆอยู่เสมอ นั่นเอง การวิจัยทางการศึกษาเราจะพบว่าตัวเลขที่แปลงจากพฤติกรรมมนุษย์มีค่าแตกต่างกัน

ต่างกันออกไป เพราะพฤติกรรมมนุษย์เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นักวิจัยทางการศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้วิชาสถิติมาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลในการทดสอบสมมติฐานให้เชื่อมั่นได้ยิ่งขึ้น

การวิจัยต้องอาศัยสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล และแจกแจงข้อมูล ดังนั้นการพิจารณาเลือกใช้สถิติเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายของการวิจัย ลักษณะตัวแปรที่ศึกษา ลักษณะของประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับสถิติเป็นพื้นฐานของการวิจัย เพื่อสามารถอธิบายลักษณะของข้อมูล เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง ซึ่งจะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลอาจแบ่งตามลักษณะสถิติที่ใช้ในการวิจัยทางการศึกษาได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. สถิติภาคบรรยาย (Descriptive statistics)

สถิติภาคบรรยายเป็นสถิติในส่วนที่ศึกษาคำตอบเชิงตัวเลขเพื่อบรรยายลักษณะข้อมูล หรือการแจกแจงข้อมูลเฉพาะของประชากร หรือกลุ่มประชากรตามข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ โดยไม่นำไปใช้อธิบายหรือสรุปอ้างอิงไปยังประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประชากรกลุ่มอื่นๆ

สถิติภาคบรรยายเป็นเทคนิคการวิเคราะห์ทางสถิติที่มุ่งอธิบาย หรือสรุปลักษณะของข้อมูลชุดหนึ่งที่รวบรวมได้จากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ก็ได้ เป็นการอธิบายหรือสรุปลักษณะของข้อมูลของกลุ่มนี้เท่านั้น ไม่ได้นำไปใช้อ้างอิงกลุ่มอื่น (วิทยุญา วิชาลาภรณ์, 2531 : 233) สถิติภาคบรรยายแบ่งออกเป็นแบบต่างๆที่สำคัญ ได้แก่ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง การวัดการกระจาย การหาค่าความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบตำแหน่ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง (Measure of Central Tendency) หมายถึง การหาค่ากลาง หรือค่าตัวแทนของข้อมูลแต่ละชุด เพื่อให้ทราบว่ามีความลักษณะเบื้องต้นเป็นอย่างไร สถิติที่นิยมใช้ได้แก่

1.1.1 ฐานนิยม (Mode) คือ คะแนนที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งที่สุด หรือคะแนนที่มีความถี่มากที่สุด ฐานนิยมเหมาะที่จะใช้วิเคราะห์ข้อมูลนามบัญญัติ (วิทยุญา วิชาลาภรณ์, 2531 : 233)

1.1.2 มัธยฐาน (Median) คือ คะแนนค่าที่อยู่ตรงกลางซึ่งมีจำนวนข้อมูลกระจายออกเป็นสองส่วนเท่าๆกัน หรืออย่างละ 50 % มัธยฐานเหมาะที่จะใช้วิเคราะห์ข้อมูลเรียงลำดับ

1.1.3 ค่าเฉลี่ย (Mean) คือ ผลรวมของคะแนนหารด้วยจำนวนข้อมูลของคะแนนชุดนั้น ค่าเฉลี่ยเหมาะที่จะใช้วิเคราะห์ข้อมูลอันตรภาคหรือข้อมูลอัตราส่วน เนื่องจากการวัดในการวิจัยทางการศึกษาโดยมากเป็นมาตราอันตรภาค ดังนั้นค่าเฉลี่ยจึงนิยมใช้มากที่สุดในการวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง (วิทยุญา วิชาลาภรณ์, 2531 : 233)

1.2 การวัดการกระจาย

การวัดการกระจาย เป็นการบรรยายลักษณะการกระจายของข้อมูลว่าแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด ถ้าข้อมูลแตกต่างกันมากจะกระจายมาก แต่ถ้าข้อมูลเหมือนกันจะไม่มีการกระจาย หรือการกระจายมีค่าเป็น 0 การวัดการกระจายมี 4 วิธีคือ พิสัย ความเบี่ยงเบนควอไทล์ ความแปรปรวน และความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.2.1 พิสัย (Range) หมายถึง ช่วงห่างของคะแนนสูงสุดกับคะแนนต่ำสุดของคะแนนชุดหนึ่งๆ พิสัยเหมาะสำหรับวัดการกระจายของข้อมูลนามบัญญัติ (nominal data) เขียนเป็นสูตรได้ดังนี้

$$\text{พิสัย} = \text{ค่าสูงสุด} - \text{ค่าต่ำสุด}$$

1.2.2 ความเบี่ยงเบนควอไทล์ (Quartile Deviation) หมายถึง ครึ่งหนึ่งของความแตกต่างของควอไทล์ที่ 3 กับควอไทล์ที่ 1 กล่าวคือ หากเราจัดเรียงลำดับคะแนนตามลำดับ โดยแบ่งคะแนนออกเป็น

4 ช่วงเท่าๆกัน แต่ละช่วงจะมีจำนวนคนอยู่ 25 % จุดแบ่งเหล่านี้เรียกว่า ควอไทล์ ความเบี่ยงเบนควอไทล์เหมาะสำหรับวัดการกระจายของข้อมูลเรียงลำดับ (ordinal data) เขียนเป็นสูตรได้ดังนี้

$$\text{ความเบี่ยงเบนควอไทล์ (Q.D.)} = \frac{Q_3 - Q_1}{2}$$

1.2.3 ความแปรปรวน (Variance) แทนด้วยสัญลักษณ์ s^2 (สำหรับประชากร) และ S^2 (สำหรับกลุ่มตัวอย่าง) หมายถึง กำลังสองของผลรวมของค่าเบี่ยงเบนจากค่าเฉลี่ย (พวงรติ์ ทวีรติ์. 2531 : 150)

1.2.4 ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เขียนเป็นสัญลักษณ์ว่า s หรือ SD หมายถึง การวัดการกระจายของคะแนนรอบๆค่าเฉลี่ย (วิญญา วิชาลาภรณ์. 2531 : 235) หรือ รากที่สองของค่าความแปรปรวน (พวงรติ์ ทวีรติ์. 2531 : 151) ความเบี่ยงเบนมาตรฐานเหมาะที่จะใช้วัดการกระจายของข้อมูลอันตรภาค (interval data) และข้อมูลอัตราส่วน (ratio data) และเป็นสิ่งที่นิยมใช้กันมากที่สุดในการวัดการกระจาย (วิญญา วิชาลาภรณ์. 2531 : 235)

1.3 การหาค่าความสัมพันธ์และสมการถดถอย

การหาค่าความสัมพันธ์และสมการถดถอยนี้เมื่อผู้วิจัยมีข้อมูลที่ได้จากตัวแปรมากกว่า 1 ตัวขึ้นไป ผู้วิจัยสามารถหาค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ละคู่ได้โดยอาศัยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Association) และสหสัมพันธ์ (Correlation) แบบต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทข้อมูล และนอกจากนั้นถ้าต้องการจะทำนายข้อมูลชุดหนึ่งก็ย่อมทำได้โดยอาศัยการวิเคราะห์ความถดถอยว่า เป็นการสร้างสมการเส้นตรงที่ใช้เทคนิคค่ากำลังสองน้อยสุด (The least square method) มาช่วยให้สามารถทำนายค่าของตัวแปรหนึ่งจากอีก (ชุด) หนึ่งของตัวแปรอื่นๆ

1.4 การเปรียบเทียบตำแหน่ง

วิญญา วิชาลาภรณ์ (2531 : 240 – 241) อธิบายว่า การเปรียบเทียบตำแหน่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าคะแนนของคนหนึ่งเป็นอย่างไร เมื่อเทียบกับคะแนนของคนอื่นๆ หรือช่วยให้ทราบว่าการปฏิบัติของคนหนึ่งนั้นดีเลวอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่นๆที่ถูกวัดตามคุณลักษณะเดียวกัน วิธีการที่นิยมใช้วัดในการเปรียบเทียบตำแหน่ง คือ เปอร์เซนต์ไทล์ กับคะแนนมาตรฐาน

2. สถิติภาคสรุปอ้างอิง (Inferential statistic)

สถิติภาคสรุปอ้างอิงเป็นการศึกษาข้อเท็จจริงของประชากร โดยอาศัยข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง หรืออาจกล่าวอีกอย่างได้ว่า สถิติอ้างอิงการอ้างอิงจะศึกษาความจริงจากกลุ่มตัวอย่าง แล้วขยายอ้างอิงไปยังกลุ่มประชากรส่วนใหญ่อีกทีหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การใช้สถิติภาคสรุปอ้างอิงจึงต้องมีความละเอียดรอบคอบและระมัดระวังให้มาก เพราะหากความจริงจากกลุ่มตัวอย่างคลาดเคลื่อน การขยายอ้างอิงไปยังกลุ่มประชากรย่อมคลาดเคลื่อนตามไปด้วย การสรุปจึงอาจขาดความเชื่อมั่น การใช้สถิติภาคสรุปอ้างอิงจึงจำเป็นต้องมีการทดสอบทางสถิติเสียก่อน จึงจะอ้างอิงไปยังประชากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ เชื่อถือได้

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากอีกประการหนึ่งสำหรับการค้นคว้าวิจัย การพิจารณาเลือกใช้สถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายของการวิจัย ลักษณะตัวแปรที่ศึกษา ลักษณะของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้นผู้วิจัยจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับสถิติที่ใช้การวิจัยเพื่อสามารถพิจารณาเลือกใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างเหมาะสม จากแนวคิดของนักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องกับการวิจัยข้างต้นที่ได้ยกตัวอย่างมาทั้งหมด ผู้วิจัยสามารถสรุปประเภทของสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้ว่า สถิติที่ใช้สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลสามารถแบ่งตามลักษณะสถิติที่ใช้ในการวิจัยทางการศึกษาได้ 2 ประเภท คือ

1.สถิติภาคบรรยาย เป็นสถิติที่ศึกษาคำตอบเชิงตัวเลขเพื่อบรรยายลักษณะของข้อมูล หรือการแจกแจงข้อมูลเฉพาะของประชากร หรือกลุ่มประชากรตามข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ โดยไม่นำไปใช้อธิบายหรือสรุปอ้างอิงไปยังประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่นๆ

2.สถิติภาคสรุปอ้างอิง เป็นสถิติที่ศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประชากรเพื่อประมาณ คาดคะเน ไปยังประชากรเป้าหมายในแง่ที่ทำการศึกษา

3.เอกสารที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2538 : 4) ได้ให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้ว่า วัฒนธรรม คือ วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลเกิดขึ้นมาจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ โดยจำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ สังคม และวัตถุ นอกจากนี้ยังมีการสั่งสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง จนกระทั่งกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และใช้ปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มคนในสังคมนั้นๆ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ให้ความหมายไว้ 4 นัย ได้แก่

1. สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ
2. วิถีชีวิตของหมู่คณะ
3. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน
4. พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน

วราคม ที่สุกะ (2544 : 63) กล่าวว่า

คำว่า “วัฒนธรรม” คำนี้อาจมีความหมายที่เห็นได้แตกต่าง หากมองจากทิศทางของนักวิชาการต่างสาขา ความหมายและคำนิยามแรกของวัฒนธรรมได้ให้ไว้โดยนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษชื่อไทเลอร์ (Edward B.Tylor.1871) ว่า วัฒนธรรมคือสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์สร้างขึ้นอันได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ศิลป ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี รวมถึงสิ่งอื่นๆ อีกหลายสิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้นมา ตลอดจนลักษณะนิสัยใจคอของมนุษย์เอง ซึ่งมนุษย์ได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

ในประเทศไทยเคยมีพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ให้ความหมายและคำนิยามวัฒนธรรมว่า ได้แก่ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน อันได้แปลสรุปออกมาเป็นวัฒนธรรมไทย 4 สาขา กล่าวคือ คติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรม และสทธรรม ในระยะเวลาต่อมา นักปราชญ์ไทยก็ได้พยายามถ่ายทอดความหมายและคำนิยามวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปกล่าวคือ

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์ผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของส่วนรวม

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้

วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา

วัฒนธรรม คือ ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิริยาอาการหรือการกระทำใดๆของมนุษย์ในส่วนรวม

ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น

วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคมซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

บุญยงค์ เกศเทศ (2536 : 18) กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

วัฒนธรรม หมายถึง การปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ ลงในสังคมมนุษย์และเมื่อปลูกฝังแล้วก็มีการถ่ายทอดต่อไป มนุษย์เราแต่เดิมเกิดมาในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีอยู่ในโลกเหมือนสัตว์โลกอื่นๆทั้งหลาย แต่มนุษย์สามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นให้เกิดประโยชน์แก่คนได้มากที่สุด กระบวนการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทำให้มนุษย์เกิดความรู้ ความคิด ความเชื่อ โดยจดจำไว้แล้วก็ถ่ายทอดกันต่อมา อันทำให้เกิดผลทางวัตถุ อันเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องก่อสร้าง และยังก่อให้เกิดสิ่งปลูกฝังทางสติปัญญาอีก เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตรวมกันของมนุษย์ มีขนบธรรมเนียม ศาสนา จารีต ประเพณี พิธีกรรม ศิลปกรรม วรรณคดี เป็นต้น

พระยาอนุমানราชชนกกล่าวถึงความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ว่าอาจให้ความหมายได้หลายประการ กล่าวคือ

หมายถึง ปัญญา ความรู้สึก ความคิด และกิริยาอาการที่มนุษย์สำแดงออกให้เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ และเป็นนิสัยความประพฤติในส่วนรวม ซึ่งไม่มีขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่มีขึ้นเพราะมนุษย์สร้าง หรือ จากการงานของมนุษย์

หมายถึง สภาพแห่งความเจริญงอกงาม เพราะมีวิวัฒนาการเป็นความเจริญอยู่เรื่อยๆ

หมายถึง มรดกแห่งสังคม เพราะมนุษย์เป็นทายาทรับช่วงไว้

หมายถึง จารีตประเพณี เพราะมนุษย์สืบต่อเป็นปรมิปรประเพณีกันไว้ไม่ขาดตอน

หมายถึง วิถีของสังคม เพราะมนุษย์มีวัฒนธรรมขึ้น ก็เพื่อความผาสุก ความเจริญในชีวิต

หมายถึง สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ่ายทอดกันได้ เอาอย่างกันได้ รวมทั้งผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อเป็นประเพณีกันมา ตลอดจนความรู้สึกความคิดเห็น ความประพฤติและกิริยาอาการหรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็น ภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกแห่งสังคมซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์สร้างขึ้นอันเป็นผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเป็นสิ่งที่สั่งสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่ยอมรับ เรียนรู้ และใช้ร่วมกันระหว่างมนุษย์ในสังคม

นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า พื้นฐานการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมมีขอบเขตจำกัดอยู่ในระดับการตอบสนองความต้องการในเรื่องปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เพราะเป็นการดำรงชีวิตในระดับพื้นฐานของมนุษย์ เมื่อกาลเวลาผ่านไปยาวนานวันมนุษย์ก็พบว่าปัญหามากมายที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับปัจจัย 4 นั้นเอง ปัญหาเหล่านั้นคือ ความรู้สึกว่าตนเองไม่พอใจกับสิ่งที่ตนได้มา หรือสิ่งที่ตนได้มานั้นยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ มนุษย์จึงต้องการยกระดับความต้องการของตนให้สูงขึ้นจากการที่เคยมีเพียงปัจจัย 4 ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมจึงมีใช้เพียงสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานในเรื่องปัจจัย 4 เพียงเท่านั้นอีกต่อไป แต่มนุษย์ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการที่สูงขึ้นใน 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ความต้องการทางร่างกาย (Physical needs)

ระดับที่ 2 ความต้องการทางจิตใจ (Mental needs)

ระดับที่ 3 ความต้องการทางสังคม (Social needs)

หากกล่าวถึงพัฒนาการของวัฒนธรรมไทยอาจกล่าวได้ว่ามีพัฒนาการจาก 3 ทาง คือ

1. ศาสนา เป็นรากฐานของวัฒนธรรมโดยที่ศาสนาต่างๆย่อมมีหลักคำสอนมุ่งหมายให้ผู้นับถือได้รับผลอย่างเดียวกัน คือ ความดี ซึ่งเป็นเหตุให้มีความสุขความเจริญ แม้ว่าหลักธรรมคำสอนของแต่ละศาสนาจะผิดแผกแตกต่างกันแต่ก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ละชั่ว ประพฤติดี เป็นหลักสำคัญของวัฒนธรรมทางจิตใจ และด้วยเหตุที่ศาสนาเป็นหลักธรรมของชีวิตนี้เอง จึงพบว่ามีงานศิลปะหลายสาขาที่แสดงเรื่องราวทางศาสนา เช่น วรรณกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม เป็นต้น

2. ประเพณี วัฒนธรรมไทยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับประเพณีแทบทั้งสิ้น และเป็นประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ และยังคงรักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ แบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตในครอบครัว และประเพณีเกี่ยวกับสังคมหรือส่วนรวม

3. ธรรมชาติ หลักของธรรมชาติย่อมมีการเกิดและมีความเจริญเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา โดยมนุษย์เป็นผู้รู้จักแก้ไขปรับปรุงวัฒนธรรมให้วิวัฒนาการขึ้น

3.1 ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมไทย

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางวัตถุเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิต มีการเรียนรู้ สืบทอด สัมพันธ์กันมาจนมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ สังเกตได้จาก ลักษณะของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน ยารักษาโรค เทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น

2. วัฒนธรรมทางศิลปกรรม เป็นความเจริญทางด้านศิลปะที่บรรพชนไทยแสดงอัจฉริยภาพในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์และดนตรี เกิดผลงานวิจิตรบรรจงมีคุณค่าทั้งทางวัตถุและจิตใจ วัฒนธรรมทางศิลปกรรมไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา เช่น ภาพวาดฝาผนังในพระอุโบสถ พระพุทธรูปปางต่างๆ เจดีย์ วิหาร เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีศิลปะเพื่อความบันเทิง เช่น โขน ละคร การละเล่นพื้นเมือง เพลงไทย ฯลฯ ซึ่งภาษาถ้อยคำที่ใช้ได้แสดงให้เห็นภาพเฉพาะของศิลปกรรมนั้นๆ เช่น กราวนอก กราวใน เพลงสองชั้น ไม้สิบสอง ซอฟ้าบราลี เชิงชาย คันทวย ดินซิ่น ลายจก ลายขีด ลายไทย เป็นต้น (บุญยงค์ เกศเทศ. 2536 : 28)

3. วัฒนธรรมทางจิตใจ วัฒนธรรมทางจิตใจมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันกับปรัชญาทางพุทธศาสนา คือ การทำความดีตามหลักศีลธรรม และการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์เพื่ออบรมปัญญาให้เห็นไตรลักษณ์ วัฒนธรรมทางจิตใจมีปรากฏอยู่ในวรรณคดีหลายเรื่องเกี่ยวข้องกับการแสดงศาสนธรรม ศาสนประวัติ พุทธประวัติ ชาดก ศาสนพิธีและพุทธสถาน เช่น ไตรภูมิพระร่วง นันทโศภนันทสูตรคำหลวง สมุทโฆษคำฉันท์ ปุณณิศาพราหมณ์คำฉันท์ ปฐมสมโพธิกถา พระบาลย์คำหลวง เสือโคคำฉันท์ พระราชพิธีสิบสองเดือน นิราศพระบาท เป็นต้น นอกจากนี้ได้กล่าวมาแล้ววัฒนธรรมทางจิตใจยังหมายรวมถึงมาตรฐานการกำหนดพฤติกรรมของสังคมหลายประการอันเป็นค่านิยมของคนไทย เช่น ความกตัญญูกตเวทิต่อบิดา มารดา ความจงรักภักดีชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีสัมมาคารวะ เป็นต้น

4. วัฒนธรรมทางเนติธรรม หมายถึง ลักษณะการปกครองตั้งแต่สมัยของพ่อขุนรามคำแหงมีลักษณะแบบพ่อปกครองลูกดังปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง บ้านเมืองและราษฎรมีสุขเสรีภาพ พระมหากษัตริย์ทรงตั้งอยู่ในความยุติธรรม สมัยต่อมาการปกครองของไทยมีลักษณะที่กษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมของอำนาจบริหารในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จนถึงรัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาท

สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานอำนาจในการปกครองให้เป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประมุขในด้านการรักษาสิบทอดวัฒนธรรม ดังปรากฏในพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2486 ระบุไว้หลายประการ เช่น บุคคลจักต้องรักษาเกียรติของประเทศชาติ ด้วยการแต่งกายตามความนิยมอันสุภาพตามควรแก่เวลาและสถานที่ คนไทยจักต้องส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าในทางวรรณกรรมและศิลปกรรม ไม่กระทำการใด ๆ อันจะทำให้เกียรติของประเทศชาติหรือพระพุทธศาสนาเสื่อมเสียไป ดังนี้ เป็นต้น (บุญยงค์ เกศเทศ. 2536 : 29)

5. วัฒนธรรมทางสทธรรม วัฒนธรรมทางด้านสทธรรมนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการวางตัว การระวังรักษาภิรียมารยาทให้ถูกต้อง เหมาะสมกับกาลเทศะ การประพฤติปฏิบัติตนในพิธีการต่างๆตามขนบธรรมเนียมสถานหรือปูชนียวัตถุที่สำคัญ การแต่งกายที่เหมาะสมตามโอกาสที่สมควร การกราบบูชาพระรัตนตรัย การสำรวมกาย วาจา ใจตามลักษณะของกุลสตรีไทย เป็นต้น

6. วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี ประเทศไทยของเรามีวัฒนธรรมในการใช้ถ้อยคำภาษาที่เป็นแบบแผนดีงาม สามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ตลอดจนบุคคลในระดับต่างๆ รวมถึงมีคำราชาศัพท์หรือถ้อยคำที่มีลักษณะการใช้เพื่อจุดประสงค์ใดโดยเฉพาะ เช่น ภาษาเพื่อการสื่อสาร ภาษาเพื่อการสั่งสอน สุภาษิต คติพจน์ และภาษาสร้างสรรค์ในวรรณคดีซึ่งให้จินตนาการ อรรถรสและความประทับใจ พร้อมทั้งให้คติธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมไทย

พระยาอนุมานราชธน (บุญยงค์ เกศเทศ. 2536 : 21 ; อ้างอิงจาก พระยาอนุมานราชธน 2515 : 36) กล่าวถึงลักษณะและองค์ประกอบของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ

1. มีสะสม หมายถึง ต้องมีทุนเดิม มีการสะสมและพอกพูนทุนนั้นเรื่อยไป
2. มีปรับปรุง โดยต้องรู้จักดัดแปลงสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมของตนที่เห็นว่ายังบกพร่องอยู่ให้เหมาะสมแก่สมัยแห่งความเป็นอยู่ของตน
3. มีถ่ายทอด โดยต้องกระทำวัฒนธรรมของตนให้แพร่หลายอบรมให้ผู้สืบต่อเอาไว้ไม่ให้ขาดตอน

3.2 วิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม

การถ่ายทอดวัฒนธรรมเริ่มต้นจากสถาบันครอบครัว จากนั้นจึงขยายออกสู่สถาบันอื่นๆในสังคม ซึ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะวิธี วิธีหนึ่งซึ่งเป็นลักษณะวิธีที่บรรพชนเลือกใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสมัยหนึ่งสู่สมัยหนึ่ง คือ “มุขปาฐะ” หรือการถ่ายทอดแบบปากเปล่า ส่วนมากมักพบในคำพูด โวหาร สุภาษิต คำพังเพย ปริศนา นิทานประจำถิ่น เป็นต้น

บุญยงค์ เกศเทศ (2536 : 31 – 32) กล่าวว่า

ในทางตัวอักษร เราเรียนรู้ สร้างสม ด้วยตัวรับตำราและภาษาหนังสือในทางวัตถุ มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม การปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน รูปร่างของกระบุง ตะกร้า และวัตถุอื่นๆอีกหลายประเภท ซึ่งน่าจะได้เก็บรักษาเอาไว้เพื่อศึกษาจุดประสงค์วิธีใช้ ตลอดจนภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงศิลปะความคิดในการประดิษฐ์ หรืออาจเก็บรักษาศิลปวัตถุเป็นพิพิธภัณฑ์ไว้เพื่อการศึกษาของเยาวชนรุ่นหลังต่อไป

แม้ในทางศิลปะ การฟ้อนรำ การละเล่นของแต่ละท้องถิ่น พิธีกรรมต่างๆ เป็นต้นว่า การแห่ขบวน การจุดบั้งไฟ พิธีเหยากก็ต้องช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูด้วยเช่นกัน

กึ่งแก้ว อัตถากร กล่าวถึงวิธีการศึกษาค้นคว้างานทางด้านวัฒนธรรมเพื่อเก็บรักษาหรือฟื้นฟูมรดกที่มีคุณค่าไว้ดังนี้

- 1.บันทึกจากปากคำ
- 2.เปรียบเทียบ โดยบันทึกครั้งหนึ่ง เมื่อเวลาผ่านไปแล้วสักระยะเวลาหนึ่งกลับไปค้นคว้าใหม่เพราะสังคมย่อมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
- 3.ตั้งสมมติฐาน แล้วค้นคว้าหาข้อมูล สิ่งที่เราจะค้นคว้ามักมีภาษา ดนตรี วิถีดำรงชีวิต ประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนการแต่งกาย เป็นต้น ส่วนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า จะต้องสัมภาษณ์และจดปากคำไว้ ในการตั้งข้อสังเกตจะต้องพิจารณาว่าทำไมจึงมีลักษณะอย่างนั้น อาจศึกษาจากบุคคลเดียวในกรณีนี้ที่ผู้รู้เป็นผู้มีความรู้จริง ๆ หรืออาจจะศึกษาจากหลายคน ซึ่งจะต้องคำนึงถึงอัตราค่าไม่ตรีของบุคคลในท้องถิ่นที่จะทำการศึกษ ศึกษาชีวิตการเป็นอยู่ คำนึงถึงระยะเวลาที่จะค้นคว้า การติดต่อ การคมนาคมสะดวกดีหรือไม่ หาความรู้ประกอบว่าเคยมีใครทำเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆบ้างอย่างไร เป็นต้น

การศึกษา ค้นคว้างานวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ภาวะเศรษฐกิจที่เสื่อมถอยของไทยเกิดจากความอ่อนแอทางวัฒนธรรม ดังนั้นหากเราเรียนรู้และรู้จักกับสิ่งที่ป็นเรื่องราวของเราให้มากยิ่งขึ้นและชัดเจน ก็เปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยให้เราหยั่งรากวัฒนธรรม เสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนของเราได้

ด้วยเหตุนี้แล้วการศึกษางานวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในสถานการณ์เศรษฐกิจเช่นนี้ เนื่องจากการศึกษาวรรณกรรมเป็นการศึกษาโดยวิธี “มองจากข้างใน” (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2538 : 16) โดยบทบาทและแนวทางของผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาวัฒนธรรมสามารถสรุปได้ดังนี้

- 1.ชาวบ้าน เพราะเป็นเจ้าของวัฒนธรรมที่สามารถมองจากข้างในวัฒนธรรมของชุมชนได้ชัดเจนที่สุด
- 2.พระ เป็นผู้นำทางความเชื่อและพิธีกรรม โดยท่านอาจให้ความสำคัญกับการค้นหาคุณค่าที่สามารถนำมาประยุกต์ตีความให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน
- 3.รัฐ ควรเคารพในความเชื่อของชาวบ้าน และเปิดใจให้กว้างโดยเฉพาะเรื่องการศึกษาปราชญ์ชาวบ้าน ควรจะได้มีส่วนในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาและคุณค่าที่สั่งสมของชุมชนแก่ลูกหลานเขา
- 4.ปัญญาชนท้องถิ่น ที่เข้าใจวัฒนธรรมภายนอก ขณะเดียวกันสามารถเข้าใจวัฒนธรรมภายในซึ่งจะมีบทบาทสำคัญในการร่วมกับชาวบ้านประยุกต์และประดิษฐ์คิดค้นอะไรใหม่ๆออกมาที่จะช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น
- 5.นักวิชาการ โดยเฉพาะนักวิชาการในท้องถิ่น เช่น อาจารย์วิทยาลัยครูหรือมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นต่างๆควรศึกษาวัฒนธรรมจากภายนอกต่างๆ อย่างลึกซึ้งถึงขั้นที่จะนำมาประสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ ซึ่งจะเป็นการช่วยให้วัฒนธรรมท้องถิ่นมีพลังพลวัตอยู่ได้ในวัฒนธรรมที่เกิดใหม่จากการผสมผสานนั้น
- 6.นักพัฒนา ต้องฝึกตนเองให้รู้เข้าใจและไวพจน์ที่จะจับเอาคำอธิบายหรือความหมายใหม่ที่ปราชญ์ชาวบ้านท่านแสดงออกมา ไม่ว่าด้วยคำพูดหรือการปฏิบัติ

3.3ประเภทของวัฒนธรรมท้องถิ่น

โดยธรรมชาติแล้วเราไม่สามารถแยกวัฒนธรรมท้องถิ่นออกเป็นให้ขาดจากกันได้ แต่เพื่อการศึกษาและเพื่อความสะดวกในการจัดเก็บ สืบหาข้อมูลต่างๆอย่างเป็นระบบจึงอาจแบ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

3.3.1วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ (Verbal Folklore) ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน ภาษาถิ่น บทกวี ปริศนาคำทาย คำพูดคล้องจอง เพลงชาวบ้าน เป็นต้น

3.3.2 วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ไม่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ (Non – Verbal Folklore) ได้แก่ สถาปัตยกรรมหรือสิ่งก่อสร้างของชาวบ้าน ศิลปะชาวบ้าน งานฝีมือชาวบ้าน เครื่องแต่งกายชาวบ้าน อาหารการกินของชาวบ้าน อาชีพกิริยาของชาวบ้าน ดนตรีพื้นเมือง เป็นต้น

3.3.3 วัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทประสมประสาน (Partly Folklore) ได้แก่ ความเชื่อ การละเล่นของชาวบ้าน การละเล่นพื้นเมือง ประเพณีพื้นเมืองหรือพิธีกรรม งานมหกรรมหรือพิธีการฉลอง การละเล่นหรือกีฬาพื้นเมือง ยากกลางบ้าน เป็นต้น

ความสำคัญและคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีต่อสังคม

ประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีประชากรซึ่งมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมาช้านาน สิ่งนี้เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่าท่ามกลางความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ได้บังเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมขึ้นในระหว่างกลุ่มคนต่างวัฒนธรรม ต่างชาติพันธุ์ ก่อให้เกิดความเข้าใจ การยอมรับ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างวัฒนธรรม

3.4 ความสำคัญและคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีต่อสังคม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2538 : 28) กล่าวว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อชุมชน ตลอดจนสังคมหลายประการ ได้แก่

ประการหนึ่ง ช่วยให้กลุ่มคนในสังคมนั้นเกิดความรัก ภาวภูมิใจ และมีความผูกพันต่อสังคมของตน

การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมท้องถิ่นใด ๆ ก็ตามย่อมผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ ปรับเปลี่ยนและยอมรับนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนในสังคมนั้นๆ โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทความเชื่อ ปทัสถาน พิธีกรรม และประเพณีของสังคม จะเปรียบเสมือนเครื่องร้อยรัดให้กลุ่มคนในสังคมมีความผูกพันซึ่งกันและกัน และนำไปสู่การเกิดความรัก ความภาคภูมิใจที่กลุ่มคนมีให้กับสังคมตน

ประการที่สอง เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แสดงลักษณะเฉพาะของสังคม ลักษณะวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้นๆ และยังเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อความรู้ได้ตรงกันสำหรับกลุ่มคนในสังคมดังกล่าว

ประการที่สาม ใช้เป็นปัจจัยช่วยพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นใด ๆ ก็ตามที่รัฐเป็นผู้กำหนดแนวทางการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ผลของการพัฒนาย่อมมีอิทธิพลทำให้วิถีดำเนินชีวิตของกลุ่มคนหรือวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ เปลี่ยนไปทั้งเป็นการเปลี่ยนไปในทางที่ดี กล่าวคือ ทำให้สุขภาพร่างกายและคุณภาพชีวิตโดยรวมของกลุ่มคนดีขึ้น ในขณะเดียวกันก็อาจทำให้สุขภาพจิต ความคิด ค่านิยมและปทัสถานการอยู่ร่วมกันของคนในท้องถิ่นเสียไป ดังนั้น การดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นก็จึงจำเป็นต้องรู้ว่าในชุมชนท้องถิ่นนั้นมีวัฒนธรรมใดที่มีคุณค่าเป็นสิ่งที่คนในท้องถิ่นภูมิใจ เมื่อเราสามารถรู้ในลักษณะเช่นนี้ก็จะทำให้สามารถนำวัฒนธรรมที่มีค่าดังกล่าวมาใช้เป็นฐานการพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนทำการรักษาวัฒนธรรมที่มีค่านั้นให้สืบทอดคงอยู่ต่อไป ตัวอย่างเช่น กลุ่มคนในสังคมหนึ่งมีความเชื่อว่าพื้นที่แห่งหนึ่งในสังคมเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่อาศัยอยู่ของวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งจะไม่ว่าใครก็ตามหากไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวก็จะพบกับความวิบัติต่าง ๆ นานา ดังนั้นเมื่อรัฐจะทำการพัฒนาท้องถิ่น จึงควรหลีกเลี่ยงการรุกรานพื้นที่ดังกล่าว หรืออาจจะต้องทำความเข้าใจกับกลุ่มคนในสังคมเพื่อขอใช้พื้นที่เสียก่อนในกรณีที่ไมอาจหาพื้นที่อื่นทดแทนได้

3.5 ความสำคัญและคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีต่อเศรษฐกิจ

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าประเทศไทยเราประกอบด้วยชนหลายชาติพันธุ์ หลากวัฒนธรรมอาศัยร่วมกันอย่างสันติสุข ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน แต่ละท้องถิ่นบนผืนแผ่นดินไทยนี้เอง ที่แสดงให้เห็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ อีกทั้งเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจให้คนต่างกลุ่มต่างวัฒนธรรมต้องการเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมของชนกลุ่มอื่น

ความต้องการเรียนรู้และสัมผัสเป็นเหตุให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ การเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมความรู้ระหว่างกัน ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการพยายามเรียนรู้ ศึกษาหรือสัมผัสคือ อิทธิพลทางวัฒนธรรมจากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง

นอกเหนือไปจากความสัมพันธ์ด้านการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกันแล้ว การเดินทางเพื่อต้องการมาเรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มคนในท้องถิ่นยังนำมาซึ่งเศรษฐกิจการท่องเที่ยว สร้างรายได้หรือการเติบโตทางเศรษฐกิจท่องเที่ยวให้แก่กลุ่มคนในท้องถิ่นอีกด้วย เช่น ธุรกิจโรงแรม ธุรกิจจัดทัวร์ท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันรัฐบาลและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีนโยบายสนับสนุนให้คนไทยท่องเที่ยวภายในประเทศ อีกทั้งเชิญชวนให้คนต่างประเทศมาท่องเที่ยวเมืองไทยอย่างกว้างขวาง เพื่อประโยชน์ทั้งกับตัวผู้ท่องเที่ยวในแง่การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นในแง่เศรษฐกิจการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานเรื่องเศรษฐกิจท่องเที่ยวท้องถิ่นนั้นอาจพบว่ามีปัญหาเกิดขึ้นอยู่บ้าง ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้นำเสนอแนวคิดบางประการที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องข้อควรคำนึงบางประการในการดำเนินงานขายวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ ได้แก่

ประการแรก การบิดเบือน บั่นถ่างทางวัฒนธรรม ในประเด็นนี้หมายถึงการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับจังหวัด ภูมิภาค หรือในระดับท้องถิ่นดำเนินการขายวัฒนธรรมบางลักษณะโดยการสร้างวัฒนธรรมนั้นขึ้นมา เช่น การจัดประเพณีผูกเสี่ยว การเล่นกลองยาว หรือการเล่นหมากเก็บ เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นมานี้ บางลักษณะสูญหายไปจากการนำมาใช้ปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันไปแล้วหรือวัฒนธรรมบางลักษณะก็นำมาจัดเสนอโดยผิดสถานที่และเวลา จนกระทั่งในท้ายที่สุดก็นำไปสู่การเกิดความเฟ้อทางวัฒนธรรม

ประการที่สอง การสูญเสียแบบแผนวิถีชีวิตที่ดีของชุมชนท้องถิ่น หมายถึงการเดินทางเข้ามาในชุมชนท้องถิ่นหนึ่งของนักท่องเที่ยวต่างชาตินั้นได้แฝงนำเอาแบบแผนวิถีชีวิตของตนเข้ามาในท้องถิ่นและทำให้เกิดการเรียนรู้ลอกเลียนแบบวิถีชีวิตของคนต่างชาตินั้นๆ เช่น ค่านิยมบริโภค ค่านิยมเสพยาโดยการขายบริการทางเพศ เป็นต้น ค่านิยมเหล่านี้จะนำไปสู่การแข่งขันกันแย่งชิงเพื่อสะสมทรัพย์สินเงินทอง และเกิดปัญหาทางสังคมบางประการ เช่น การลักทรัพย์ การข่มขืน การฉ้อโกง เป็นต้น ซึ่งจะเห็นว่าแบบแผนวิถีชีวิตของกลุ่มคนในชุมชนท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่พึงปรารถนา

ดังนั้น แม้ว่าด้านใดด้านหนึ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นจะก่อให้เกิดคุณค่าทางการเพิ่มรายได้ หรือฐานะทางเศรษฐกิจให้แก่ท้องถิ่นชุมชน แต่ในขณะเดียวกันการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสินค้าในรูปแบบต่างๆโดยปราศจากความรอบคอบอย่างเพียงพอ ก็อาจทำให้เกิดผลเสียแก่วัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นโดยอ้อมในที่สุด

3.6 ความสำคัญและคุณค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีต่อการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาทั้งที่เป็นการจัดการศึกษาในระบบ (Formal Education Management) และ การจัดการศึกษานอกระบบ (Non – Formal Education Management) นอกจากจะมีเป้าหมายหลักอยู่ที่การจัดการศึกษาให้ผู้เรียนได้รับความรู้หรือมีพฤติกรรมการเรียนรู้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แล้วนั้น ยังมีเป้าหมายสำคัญอีกประการคือเพื่อให้ผู้รับการศึกษาเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าสำคัญในอันที่จะช่วยพัฒนาประเทศสืบต่อไป จึงอาจกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษาเป็นเครื่องมือสำหรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมนั่นเอง

การจัดการศึกษาในระบบซึ่งหมายถึงสถานศึกษาต่างๆในแต่ละระดับนอกจากรับผิดชอบจัดการศึกษาด้านความรู้ทางวิชาชีพแล้ว การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติก็เป็นหน้าที่หลักอีกประการที่มีการกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การจัดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย มีการกำหนดพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัยว่า

- 1.บริการวิชาการ
- 2.ค้นคว้าวิจัย
- 3.บริการสังคม
- 4.ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

จะเห็นได้ว่าการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นพันธกิจหลักที่สำคัญประการหนึ่งที่สถานศึกษาต้องคำนึงถึงในการจัดการศึกษา ในกรณีการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นหน้าที่ของสถานศึกษาศึกษาของท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาระดับใดก็ตาม ต้องปฏิบัติตามพันธกิจการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกล่าวว่า

ในกรณีการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น สถานศึกษาของท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาระดับใดก็ตาม ไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงจากภาระดังกล่าวไปได้ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากบทบาทของโรงเรียนมัธยมศึกษา และโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนท้องถิ่นและมีความใกล้ชิดกับชุมชนท้องถิ่นมากกว่าสถานศึกษาระดับอื่นๆ ได้มีการกำหนดหลักการแนวทางเนื้อหาและกิจกรรมไว้ในหลักสูตรการศึกษาทั้งสองระดับให้ทำการจัดการศึกษาหรือจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นๆ โดยให้พัฒนาหลักสูตรหรือกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารศึกษานิเทศก์และครูจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้และความสามารถอย่างแท้จริงเกี่ยวกับการศึกษาและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับผู้เรียน

3.7 การแบ่งกลุ่มวัฒนธรรมท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ทำการจัดกลุ่มวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อความสะดวกในการสำรวจและถ่ายทอดการศึกษาค้นคว้าดังนี้

- 1.ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา ได้แก่ ความเชื่อ ศาสนา และลัทธิ ประเพณี เป็นต้น
- 2.ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ข่าวนิทาน ภาษาถิ่น นิทาน วรรณกรรม เป็นต้น
- 3.ด้านศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ศิลปหัตถกรรม โบราณคดี จิตรกรรม วัฒนธรรมสถาน เป็นต้น
- 4.ด้านการละเล่น ดนตรี ได้แก่ การขับร้องและดนตรี ระบำรำฟ้อน การละเล่นพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก การท่องเที่ยว เป็นต้น
- 5.ด้านชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ ได้แก่ ชีวิตประวัติ ที่อยู่ เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น

นันทสาร สีสลับ (บุญยงค์ เกศเทศ. 2536 : 25 อ้างอิงจาก นันทสาร สีสลับ. 2528 : 69) แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 สาขาใหญ่ ได้แก่

- 1.สาขาศิลปกรรม ประกอบด้วย วรรณกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ดนตรี เป็นต้น
- 2.สาขามนุษยศาสตร์ ประกอบด้วย ขนบธรรมเนียมประเพณี การปกครอง กฎหมาย คุณธรรม ปรัชญา ศาสนา มารยาทในสังคม เป็นต้น
- 3.สาขาหัตถกรรม ประกอบด้วย การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องมือปั้นดินเผา การทำเครื่องเงิน เป็นต้น
- 4.สาขากีฬาและนันทนาการ ประกอบด้วย กีฬาและการละเล่นพื้นเมือง เช่น มวยไทย กระบี่ กระบอง รวมไปถึงการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น

5.สาขาคหกรรมศิลป์ประกอบด้วย ความรู้เรื่องอาหารเรื่องการดูแลบ้านที่อยู่ เรื่องเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การอบรวมเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนความรู้เรื่องยาและการใช้ยา

สาโรช บัวศรี (2537 : 37) กล่าวว่า วัฒนธรรมปรากฏในรูปแบบของศิลปกรรม มนุษยศาสตร์ การช่างฝีมือ การกีฬา และนันทนาการ และคหกรรมศาสตร์ รวม 5 ประการ และเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมให้กว้างขวางจึงสามารถเขียนรายละเอียดของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1.ศิลปกรรม ได้แก่ ภาษาลาววรรณคดี การละคร นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ การดนตรี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรมที่เกิดใหม่ในด้านวิทยุโทรทัศน์ และภาพยนตร์ ฯลฯ

2.มนุษยศาสตร์ ได้แก่ ศาสนา จริยธรรม ปรัชญา ธรรมเนียมประเพณี มานุษยวิทยา อุดมการณ์ ทศนคติของคนในชาติ กฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย ฯลฯ

3.การช่างฝีมือ ได้แก่ การทอ การแกะสลัก การเย็บปักถักร้อย การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน เครื่องทองเครื่องถม การทำเครื่องปั้นดินเผา การจักสาน ช่างเหล็กช่างไม้ ฯลฯ

4.การกีฬาและนันทนาการ ได้แก่ การกีฬาพื้นเมือง การละเล่นต่างๆ การต่อมวย การฟันดาบ กระบี่กระบอง ฯลฯ

5.คหกรรมศาสตร์ ได้แก่ อาหารการกิน เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การตกแต่งบ้านเรือน การเลี้ยงและอบรมลูก มารยาทการต้อนรับ การอยู่กันเป็นครอบครัว ฯลฯ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537 : 28 – 29) วัฒนธรรมอาจแบ่งออกได้เป็น 5 สาขา เพื่อความเข้าใจง่าย คือ

1.วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี

2.วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องเครื่องใช้ การดำรงชีวิต หรือในกิจการต่างๆของมนุษย์

3.วัฒนธรรมทางจิตใจ เช่น ศาสนา ศิลธรรมและคตินิยม

4.วัฒนธรรมทางจารีตหรือขนบธรรมเนียมประเพณีและการประพฤติปฏิบัติต่างๆในสังคม

5.วัฒนธรรมทางสุนทรีย์ ได้แก่ ความงดงาม ความไพเราะ หมายถึงศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ดุริยางคศาสตร์ นาฏศิลป์ และสถาปัตยกรรม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่างานศิลปะหรือศิลปกรรมเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในฐานะข่ายสาขาหนึ่งของวัฒนธรรม แต่เป็นข่ายสาขาที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ใกล้ชิด รวมทั้งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนภูมิปัญญาพื้นถิ่นได้เป็นอย่างดี

โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงศิลปะ อาจมีผู้จำแนกออกเป็นศิลปะแบบประเพณีนิยมและศิลปะพื้นบ้าน โดยตัดสินตามแบบที่ยึดถือต่อกันมาคือ ประเทศที่แบ่งออกเป็นเมืองหลวงกับชนบท สังคมเมืองกับสังคมชนบท ศิลปะมีทั้งศิลปะเมืองและศิลปะบ้าน รูปลักษณ์ของศิลปะทั้งสองแตกต่างกัน (ไพโรจน์ สโมสร. 2530 : 27)

เมื่อพูดถึง "ศิลปวัฒนธรรมเมือง" เรานึกถึงศิลปวัฒนธรรมที่ได้มีการกำหนดรูปแบบอันเป็นประเพณีนิยมที่ได้รับการยอมรับและยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ในขณะที่เมื่อเราพูดถึง "ศิลปวัฒนธรรมบ้าน" เรานึกถึงศิลปวัฒนธรรมที่แสดงออกซึ่งภูมิปัญญาหรือวิถีชาวบ้านของชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งซึ่งมีลักษณะที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งหากพิจารณาในแง่คุณค่าแล้วเราไม่อาจตัดสินได้ว่าศิลปะประเภทใดมีคุณค่ามากหรือน้อยกว่ากัน ดังนั้นเมื่อกล่าวถึง "ศิลปะ" ไม่ว่าจะศิลปะเมืองหรือศิลปะบ้านล้วนแต่เป็นขุมทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นอารยประเทศ

การค้นคว้าวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในท้องถิ่นภาคกลาง เนื่องจากผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างลึกซึ้ง รู้จริง เพื่อส่งผลการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต โดยงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในเขตพื้นที่ภาคกลางนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาค้นคว้า คือ งานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ ศิลปหัตถกรรม โบราณคดี วัฒนธรรมสถาน การละเล่นพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก เป็นต้น

การศึกษางานวัฒนธรรมในสาขาศิลปกรรมนั้นมีความสำคัญเนื่องจากศิลปะของไทยมีความเจริญรุ่งเรืองมานานนับพันปี โดยได้การแบ่งยุคสมัยของศิลปะไทยในเชิงประวัติศาสตร์ด้วยหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537 : 43) กล่าวว่า

หลักฐานทางโบราณวัตถุสถานที่มียุเป็น 2 ช่วง คือ ศิลปะก่อนไทย หมายถึง ช่วงก่อนที่คนไทยจะรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น ยังไม่มีราชธานีที่แน่นอน แบ่งออกเป็น 3 สมัย คือ ศิลปะสมัยทวารวดี ศิลปะสมัยศรีวิชัย และศิลปะสมัยลพบุรี กับศิลปะไทย หมายถึง ช่วงที่คนไทยรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น มีราชธานีแน่นอนแบ่งออกเป็น 5 สมัย คือ ศิลปะสมัยเชียงแสน ศิลปะสมัยสุโขทัย ศิลปะสมัยอู่ทอง ศิลปะสมัยอยุธยา และศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์

แม้ว่าศิลปะของไทยจะมีการวิวัฒนาการผ่านมาหลายยุคหลายสมัย ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออกจนเกิดการหล่อหลอมและผสมผสานทางวัฒนธรรม แต่ศิลปะไทยก็ยังคงรักษารูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ไว้ได้อย่างชัดเจน อีกทั้งสามารถถ่ายทอดลักษณะความงาม ความประณีตวิจิตรบรรจง ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนความเป็นชาติที่รุ่งเรืองมาแต่โบราณให้โลกประจักษ์ได้อย่างภาคภูมิใจ

งานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมจัดว่าเป็นศิลปะประเภททัศนศิลป์ คือ สามารถมองเห็นได้ด้วยตา ส่วนประยุกตศิลป์นั้นหมายถึงกลุ่มงานหัตถศิลป์หรือประณีตศิลป์ เช่น งานช่างสิบหมู่

ประติมากรรม (Sculpture) คือ การปั้น แกะสลัก หรือรูปหล่อต่างๆที่มุ่งก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้พบเห็น ศิลปะแขนงนี้ปรากฏให้เห็นในการละครไทยหลายเรื่องหลายตอนด้วยกัน เช่น

สถาปัตยกรรม (Architecture) คือ ศิลปะในการออกแบบอาคารสถานที่ การวางผังเมืองหรือการจัดผังบริเวณสถานที่ ซึ่งครอบคลุมผลงานหลายด้าน อาทิ โบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ ปราสาท พระราชวัง และบ้านเรือนของประชาชน เป็นต้น

จิตรกรรม (Painting) คือ การเขียนภาพ โดยแสดงความรู้สึกและอารมณ์สะท้อนใจออกมาด้วยการเขียนภาพลงบนวัสดุต่างๆ งานด้านจิตรกรรมของคนไทยเป็นผลงานที่มีชื่อเสียงทั้งในอดีตและปัจจุบัน จิตรกรรมฝาผนังโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับศาสนานั้น มีลักษณะควรแก่การศึกษาและให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง

วรรณกรรม (Literature) คือ งานศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ โดยกวีใช้ภาษาเป็นสื่อถ่ายทอดให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ อารมณ์หรือความรู้สึก คล้อยตามไปกับกวี คนไทยได้สร้างสรรค์วรรณกรรมและวรรณคดีไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆมาหลายยุคหลายสมัย และวรรณกรรมในแต่ละยุคสมัยที่ตกทอดมาถึงจนปัจจุบันเป็นเสมือนสมุดบันทึกที่สะท้อนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ไทยในอดีต ในด้านสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ปรัชญา ค่านิยม ความคิด ความรู้สึก อารมณ์ ตลอดจนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงต่างๆของประวัติศาสตร์ไทย

นอกจากงานศิลปะที่ได้กล่าวมาแล้วดนตรีหรือดุริยางคศิลป์และนาฏศิลป์ก็จัดเป็นศิลปะประเภทศิลปะการแสดงที่เน้นงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรีย์ที่จะต้องแสดงออก

ดุริยางคศิลป์ หมายถึง ศิลปะทางด้านดนตรี เครื่องดนตรีไทยแบ่งออกเป็นหลายประเภท ได้แก่ เครื่องดีด สี ดี และเป่า วงดนตรีไทยมีหลายประเภท เช่น วงเครื่องสาย วงมโหรี วงปี่พาทย์

เป็นต้น ซึ่งมีกระบวนการเลือกจัดวางตามแต่สถานการณ์และโอกาส นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสาขาศิลปะการแสดงและดนตรีพื้นบ้าน

นาฏศิลป์ หมายถึง ศิลปะของการละครและพ่อนรำที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นด้วยความประณีตบรรจง เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกด้วยท่าร่า ซึ่งจำเป็นต้องประกอบด้วยดนตรีและการขับร้องเพื่อเสริมให้เกิดคุณค่ายิ่งขึ้น

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์งานวิจัย

ปรีชา นุ่นสุข (2534 : 2 – 5) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บรรณนิทัศน์งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจ ศึกษาและรวบรวมงานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ รวมทั้งจัดทำและเผยแพร่บรรณนิทัศน์งานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้

โครงการวิจัยเรื่อง “บรรณนิทัศน์งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้” นี้ ได้ปรากฏขึ้นเนื่องจากได้ตระหนักว่า ในภาคใต้ของประเทศไทยได้มีการศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมมาเป็นเวลาระยะเวลานานแล้ว แต่ยังไม่เคยมีการสำรวจและศึกษางานวิจัยทางวัฒนธรรมเหล่านั้นในภาพรวมอย่างเป็นระบบตามหลักวิชา เพื่อการรวบรวมงานวิจัยเหล่านั้นจัดทำเป็นบรรณนิทัศน์งานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ เพื่อฐานข้อมูลทางการวิจัยและเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์แก่วงการทางด้านนี้ต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ เพื่อการสำรวจและศึกษางานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ เพื่อการรวบรวมงานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ เพื่อการจัดทำบรรณนิทัศน์งานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ และเพื่อจัดพิมพ์และการเผยแพร่บรรณนิทัศน์งานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ โดยคาดหวังว่าผลการศึกษาวิจัยนี้จะป็นองค์ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ สำหรับการพัฒนาการวิจัยทางวัฒนธรรมและการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆได้ โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้อาศัยวิธีวิจัยเอกสาร โดยใช้งานวิจัยวัฒนธรรมในภาคใต้ที่เผยแพร่แล้วทั้งหมด นับถึงปีงบประมาณ 2534 (กันยายน 2534) เป็นกลุ่มประชากร ในการรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสำรวจ ศึกษาและรวบรวมงานวิจัยทางวัฒนธรรมของภาคใต้จากหอสมุดสถาบัน และหน่วยงานต่างๆ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการจำแนกผลงานการวิจัยทางวัฒนธรรมของภาคใต้ออกเป็นหมวดหมู่อย่างกว้างๆ เป็น 5 สาขา คือ สาขาแรก ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และศาสนา สาขาที่สอง ได้แก่ ความเป็นอยู่และวิทยาการ สาขาที่สาม ได้แก่ ภาษาและวรรณกรรม สาขาที่สี่ ได้แก่ ศิลปกรรมและโบราณคดี และสาขาที่ห้า ได้แก่ การละเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ สำหรับการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการเสนอด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ทำให้สามารถสำรวจ ศึกษา รวบรวม และมองภาพรวมผลงานการวิจัยทางวัฒนธรรมของภาคใต้ของประเทศไทยได้ครั้งแรก ในฐานะของการศึกษาวิจัยขั้นบุกเบิกชิ้นหนึ่งโดยสามารถที่จะแสดงให้เห็นว่านับตั้งแต่ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา ได้เริ่มปรากฏผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรมของภาคใต้ โดยสามารถที่จะจัดแบ่งพัฒนาการของผลงานดังกล่าวออกได้เป็น 4 ระยะ คือ ระยะแรก (พ.ศ.2445 – 2483) เป็นระยะเริ่มแรกแห่งการศึกษาวัฒนธรรมของภาคใต้ ผู้ศึกษาส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการชาวต่างประเทศ โดยผลงานในระยะบุกเบิกนี้มักจะเป็นรายงานของการค้นพบมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญในภาคนี้บางส่วน และการแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียที่ปรากฏขึ้นในคาบสมุทรแห่งนี้

ระยะที่สอง (พ.ศ.2484 – 2514) เป็นระยะที่การศึกษาวัฒนธรรมของภาคใต้ ได้สืบเนื่องมาจากระยะแรก ประเด็นที่ศึกษาส่วนใหญ่สืบต่อมาจากระยะแรก นักวิชาการที่ศึกษาส่วนใหญ่ยังคงเป็นชาวต่างชาติ ในระยะนี้ได้เริ่มปรากฏให้เห็นการเริ่มต้นขึ้นของการศึกษาในเชิงการรวบรวม ข้อมูลทางวัฒนธรรม การจัดระบบข้อมูลทางวัฒนธรรม และการศึกษาเปรียบเทียบทางวัฒนธรรมตามหลักวิชา รวมทั้งมีการศึกษาเกี่ยว

กับอิทธิพลของวัฒนธรรมที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ ในขณะที่เดียวกันกับที่ได้ปรากฏการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของวัฒนธรรมที่เนื่องในพุทธศาสนา และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างดินแดนแห่งนี้กับดินแดนอื่นๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะ “วัฒนธรรมศรีวิชัย”

ระยะที่สาม (พ.ศ.2515 – 2519) เป็นระยะแห่งการเริ่มต้นในการศึกษาวัฒนธรรมของภาคใต้ในแนวลึก และเน้นประเด็นที่มีความจำเพาะเจาะจงมากกว่าระยะที่ผ่านมา โดยเริ่มปรากฏผลงานการศึกษาในรูปแบบของ “การวิจัย” เกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้ขึ้น โดยเฉพาะการวิจัยที่เกี่ยวกับอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียและวัฒนธรรมโบราณบนคาบสมุทรมะริดแห่งนี้ ได้ปรากฏผลงานของนักวิชาการไทยมากยิ่งขึ้น

ระยะที่สี่ (พ.ศ.2520 – ปัจจุบัน) เป็นระยะที่การวิจัยทางวัฒนธรรมของภาคใต้ได้เฟื่องฟูขึ้นมาก โดยการวิจัยดังกล่าวได้ปรากฏขึ้นควบคู่กันกับพัฒนาการของการตื่นตัวของหน่วยงานต่างๆที่ดำเนินงานทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานทางวัฒนธรรม การสัมมนาทางวิชาการด้านวัฒนธรรม การเปิดเรียนในสาขาวิชาเอกทางวัฒนธรรมและการจัดทำเอกสารทางวิชาการด้านวัฒนธรรม เป็นต้น โดยการวิจัยทางวัฒนธรรมได้ก้าวหน้าไปมาก เพราะเป็นหัวใจของการดำเนินงานทางวัฒนธรรมดังกล่าว

ผลงานการวิจัยทางวัฒนธรรมของภาคใต้ที่ปรากฏขึ้นในระยะที่สาม และระยะที่สี่นี้ แต่ละสาขามีลักษณะที่สำคัญหลายประการ กล่าวคือ

- 1.งานวิจัยด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี และศาสนา นับเป็นงานวิจัยทางวัฒนธรรมสาขาหนึ่งที่ได้ปรากฏขึ้นในระยะแรกๆ ของผลงานการวิจัยทางวัฒนธรรมของภาคใต้ รวมทั้งยังปรากฏขึ้นปริมาณสูงอีกด้วย ประเด็นที่สำคัญที่มีการวิจัยมากที่สุดในภาคใต้สาขานี้ เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกันกับวัฒนธรรมที่เนื่องในศาสนาอิสลามในบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ รองลงมาเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกันกับพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ ตามลำดับ

- 2.งานวิจัยด้านความเป็นอยู่และวิทยาการ เป็นงานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้สาขาที่ได้ปรากฏขึ้นในปริมาณมากที่สุด ในบรรดางานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ด้วยกัน ประเด็นที่มีการวิจัยมากที่สุดในสาขานี้ เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกันกับวัฒนธรรมด้านความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกันกับอาชีพทางการเกษตร รองลงมาเป็นอาชีพในธุรกิจบริการ ส่วนวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกันกับการปกครองก็เป็นประเด็นที่ปรากฏในผลงานการวิจัยในปริมาณสูงอีกประเด็นหนึ่ง

- 3.งานวิจัยด้านภาษาและวรรณกรรม เป็นงานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ที่ได้ปรากฏขึ้นในปริมาณสูง โดยปรากฏขึ้นในปริมาณที่เป็นอันดับสองรองลงมาจากงานวิจัยด้านความเป็นอยู่และวิทยาการที่ได้กล่าวมา ประเด็นที่มีการวิจัยมากที่สุดในสาขานี้ เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกันกับวรรณกรรม โดยเฉพาะวรรณกรรมที่ได้มีการบันทึกไว้ในเอกสารโบราณที่มีการค้นพบมากในภาคใต้ที่เรียกว่า “หนังสือใบลาน” (สมุดข่อย) ส่วนผลงานการวิจัยวัฒนธรรมทางด้านภาษาได้ปรากฏขึ้นในปริมาณรองลงมา โดยมีการวิจัยทั้งที่เกี่ยวข้องกับภาษาถิ่นในท้องถิ่นต่างๆ และภาษาของชนกลุ่มน้อยบางกลุ่ม เช่น ภาษาของชาวละ และภาษาของชาวไทยมุสลิม เป็นต้น

- 4.งานวิจัยด้านศิลปกรรมและโบราณคดี เป็นงานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ที่ได้ปรากฏขึ้นในปริมาณน้อย ผลงานการวิจัยทางวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมที่ได้ปรากฏขึ้น ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกันกับศิลปหัตถกรรม ส่วนงานวิจัยวัฒนธรรมทางด้านโบราณคดีนั้น ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกันกับวัฒนธรรมโบราณที่ปรากฏขึ้นในบรรดาแหล่งโบราณคดีชุมชนโบราณ เมืองโบราณ และอาณาจักรโบราณต่างๆที่ตั้งอยู่ในภาคใต้ของประเทศไทย

- 5.งานวิจัยด้านการละเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นงานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ที่ได้ปรากฏขึ้นในปริมาณน้อย รวมทั้งยังเป็นผลงานทางการวิจัยของวัฒนธรรมภาคใต้ที่มักจะปรากฏขึ้นใน

ลักษณะที่มีความสัมพันธ์กันกับผลงานประเภท การวิจัยทางวัฒนธรรมสาขาอื่นๆด้วย เช่น ปรากฏขึ้นในผลงานการวิจัยวัฒนธรรมด้านภาษาและวรรณกรรม ในกรณีที่เป็นการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับมหรสพพื้นบ้านบางประเภท เป็นต้น

ปรีชา อุตระกุล สุวิทย์ ธีรศาวัด และชิน ศรีสวัสดิ์ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ร่วมกันทำการศึกษาสถานภาพงานวิจัยด้านวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการศึกษาจากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 1,081 เรื่อง โดยแยกเป็น 7 หมวด คือ งานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ เกี่ยวกับวัฒนธรรมและการพัฒนา เกี่ยวกับความเชื่อและประเพณี เกี่ยวกับวรรณกรรม เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับเศรษฐกิจ และเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อชี้ให้เห็นว่าจากอดีตถึงปัจจุบัน (2536) มีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมอีสานในเรื่องอะไรบ้าง ความสนใจในการศึกษาวัฒนธรรมอีสานที่ผ่านมามีแนวโน้มเป็นอย่างไร

ผลการศึกษาพบว่า งานวิจัยด้านวัฒนธรรมส่วนใหญ่จะอยู่ในหมวดวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ โดยที่การศึกษาวรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์เฉพาะเรื่อง ส่วนการศึกษาประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์อีสานในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 และเป็นเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายและกบฏอื่นๆ รวมถึงเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองเสียมเป็นส่วนใหญ่ งานวิจัยที่มีน้อยมาก คือ ด้านการเมืองการปกครอง อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสังเกตคือ งานวิจัยวัฒนธรรมอีสานที่ศึกษาวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นองค์รวม และการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย

สุกรี เจริญสุข (2538 : 63 - 65) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "สถานภาพการวิจัยสาขาศิลปะการแสดงในประเทศไทย (พ.ศ.2475 - 2535)" การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงสถานภาพของการวิจัยสาขาศิลปะการแสดงที่เกี่ยวข้องกับการแสดงพื้นบ้าน ดนตรี และนาฏศิลป์ การศึกษาได้รวบรวมผลงานการค้นคว้าวิจัยในสังคมไทยระหว่างช่วงเวลา 60 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ พ.ศ.2475 ถึงปี พ.ศ.2535

จากการศึกษาผลงานวิจัยทางด้านศิลปะการแสดงพบว่า งานวิจัยด้านศิลปะการแสดงไม่เป็นที่นิยมเมื่อเปรียบเทียบกับสาขาวิชาอื่นๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ศิลปะการแสดงเป็นวิชาที่เป็น "หน้าที่" ไม่ใช่วิชาที่เป็น "อาชีพ" ดังนั้นผู้ที่ศึกษาเพื่อประกอบเป็นอาชีพจึงมีน้อย ในความรู้สึกลักษณะนั้นเมื่อประกอบเป็นอาชีพแล้ว ศิลปะการแสดงยังเป็นเพียง "อาชีพชั้นต่ำ" ผู้คนจึงเกลียดที่จะศึกษา

จากผลการวิจัย งานวิจัยจำนวน 85 เรื่อง คิดเป็น 78.70 % จากงานวิจัย 108 เรื่อง เป็นงานวิทยานิพนธ์ของนักศึกษา ซึ่งศึกษาเพื่อที่จะประกอบการศึกษาให้ครบหลักสูตรเป็นงานวิจัยที่เกิดจากผู้วิจัยเห็นความสำคัญ แต่ไม่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงงานวิชาการต่อสังคมเท่าที่ควร

เป็นงานวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาประกอบปริญญา สาขาดนตรีทั้งหมด 5 เรื่อง จากสถาบันการศึกษาในประเทศ 2 เรื่อง และจากสถาบันการศึกษาต่างประเทศ 3 เรื่อง ที่เหลือจากนั้น 80 เรื่องเป็นวิทยานิพนธ์สาขาวิชาอื่นๆที่สนใจวิจัยเกี่ยวกับเรื่องศิลปะการแสดง

งานวิจัยอีก 23 เรื่อง คิดเป็น 21.30 % เป็นงานวิจัยของบุคคลทั่วไป ไม่อยู่ในเครือข่ายของวิทยานิพนธ์ พบว่าเป็นงานวิจัยในเรื่องทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเพื่อเสนอผลงานเข้าสู่ตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์สอนวิชาดนตรี จากสถาบันการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการและทบวงมหาวิทยาลัย เพื่อเข้าสู่ตำแหน่งอาจารย์ 3 ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และตำแหน่งรองศาสตราจารย์ยังไม่ปรากฏผลงานตำแหน่งศาสตราจารย์แต่อย่างใด

ผลของการวิจัยแบ่งผลงานออกเป็น 5 สาขาด้วยกัน กล่าวคือ สาขาดนตรีวิทยา 23 เรื่อง คิดเป็น 21.30 % เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับประติยบุคคลสมัยของดนตรี ประวัติของนักดนตรี สาขาดนตรีศึกษา 45 เรื่อง คิด

เป็น 41.67 % เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาดนตรี สาขานาฏศิลป์และการละคร 4 เรื่อง คิดเป็น 3.70 % เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับนาฏศิลป์และการละคร สาขาดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน 16 เรื่อง คิดเป็น 14.81 % เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านทั้งหมด วรรณศิลป์และคีตศิลป์ สังคมและวัฒนธรรมของเพลงพื้นบ้าน และสาขาสุดท่าย เป็นสาขาดนตรีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะแขนงอื่น 20 เรื่อง คิดเป็น 18.52 % เป็นการศึกษานำเอาดนตรีไปเกี่ยวข้องกับงานสาขาอื่นๆ เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ อักษรศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ศีลภาสตร์ พยาบาลศาสตร์ เป็นต้น

งานวิจัยที่พบ เป็นงานวิชาการใน "หน้าที่" ของข้าราชการ มากกว่าเป็นงานวิจัยเพื่อนำผลการวิจัยไปพัฒนาวิชาการศิลปะการแสดง เรื่องที่นิยมวิจัยกันเป็นเรื่องพื้นๆ ไม่สามารถส่งผลและสร้างแรงจูงใจผู้อ่านให้เกิดผลงานวิจัยใหม่ๆ ขึ้นได้ ที่สำคัญไม่สามารถนำผลงานการวิจัยไปใช้เพื่อการพัฒนาศิลปะการแสดงให้เจริญขึ้นได้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวិเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 เป็นการศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 จนถึงปีพุทธศักราช 2540 จำนวนทั้งสิ้น 78 เล่ม เป็นงานวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยจากเอกสาร (Documentary research) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะต่างๆของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง ปีพุทธศักราช 2540 ในประเด็นประเภทของการวิจัย ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การดำเนินการศึกษาวิจัยประกอบด้วยส่วนต่างๆดังนี้

- 1.การกำหนดประชากร
- 2.เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 4.การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 5.การจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

1.การกำหนดประชากร

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม สาขาศิลปกรรม ซึ่งครอบคลุมงานศิลปะแขนงต่างๆ คือ จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม โบราณคดี วัฒนธรรม รวมทั้งสิ้น 78 เล่ม ซึ่งเป็นผลงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 จนถึงปีพุทธศักราช 2540 จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

2.เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะต่างๆของงานวิจัยโดยมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) แบบปลายเปิด (Open ended) เพื่อบันทึกข้อมูลและรายละเอียดต่างๆของงานวิจัยไว้สำหรับเป็นข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

3.การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างแบบวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ให้ความสมบูรณ์และสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลรายละเอียดจากงานวิจัยได้ครอบคลุมทุกๆด้านตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิเคราะห์งานวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษารายละเอียด วิธีการและขั้นตอนในการทำงานวิจัยจากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยทางการศึกษาและการวิจัยทางสังคมศาสตร์ รวมทั้งศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์งานวิจัยต่างๆเพื่อใช้เป็นพื้นฐานแนวทางในการวิจัยและการสร้างเครื่องมือในการวิจัย เพื่อนำไปสู่การพิจารณา

ลักษณะและรายละเอียดต่างๆของงานวิจัยในแต่ละเล่ม ว่าควรจัดอยู่ในหัวข้อใดจึงจะเหมาะสม เพื่อจะได้แบบวิเคราะห์และผลการวิเคราะห์งานวิจัยที่มีความสมบูรณ์ที่สุด

3.2 สํารวจจํานวนและรายชื่องานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ จํานวน 78 เล่ม และจากนั้นศึกษารายละเอียด วิธีการและขั้นตอนในการทำวิจัย

3.3 สร้างแบบวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) แบบปลายเปิด (Open ended) เพื่อบันทึกข้อมูลรายละเอียดต่างๆของงานวิจัยในแต่ละเล่มไว้ ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดที่ต้องการศึกษาในประเด็น ชื่อผู้ทำวิจัย ชื่อเรื่องวิจัย ปีพุทธศักราช หน่วยงาน ประเภทของการวิจัย ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล

3.4 นำแบบวิเคราะห์งานวิจัยฉบับร่างครั้งที่ 1 นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโทเพื่อตรวจสอบพิจารณาความถูกต้องสมบูรณ์ในรายละเอียดที่จะศึกษาวิเคราะห์และความเหมาะสมในด้านต่างๆ เพื่อแก้ไขด้านเนื้อหาและสำนวนภาษาที่ใช้ให้ถูกต้อง ชัดเจน ครอบคลุมและเข้าใจง่ายยิ่งขึ้น หลังจากนั้นจึงได้นำแบบวิเคราะห์งานวิจัยมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโทเพื่อให้เป็นแบบวิเคราะห์งานวิจัยฉบับที่สมบูรณ์ต่อไป

3.5 นำแบบวิเคราะห์งานวิจัยที่ได้ปรับปรุงแก้ไขเป็นฉบับร่างครั้งที่ 2 ไปทดลองใช้ (Try out) กับงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จํานวน 10 เล่ม โดยเลือกงานวิจัยที่ผู้วิจัยพิจารณาแล้วว่ามีเนื้อหาและวิธีการวิจัยที่แตกต่างกันจากหลายๆปีการศึกษามาอ่านและเก็บบันทึกข้อมูลรายละเอียดต่างๆลงในแบบวิเคราะห์งานวิจัยเพื่อหาข้อผิดพลาด และทดสอบว่าแบบวิเคราะห์งานวิจัยนี้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลรายละเอียดได้ครอบคลุมหรือไม่ โดยแบบวิเคราะห์งานวิจัย 1 ชุด จะใช้สำหรับงานวิจัย 1 เล่ม แล้วนำผลการทดลองนำมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง

3.6 นำแบบวิเคราะห์งานวิจัยที่ปรับปรุงแก้ไขเป็นฉบับร่างที่ 3 นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโทเพื่อพิจารณาความถูกต้อง ชัดเจนในด้านเนื้อหาและความครอบคลุม พร้อมทั้งข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโทมาปรับปรุงแก้ไขแบบวิเคราะห์งานวิจัย เพื่อให้เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ที่ได้รับความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและดำเนินการจัดพิมพ์ไว้สำหรับวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ต่อไป

4.การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ที่เป็นประชากรทั้งหมด โดยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

4.1 ทำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 1 ฉบับ ถึงสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 1 ฉบับ เพื่อทราบจำนวนและรายชื่องานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 จนถึงปีพุทธศักราช 2540 แล้วคัดลอกรายชื่องานวิจัยพร้อมรายละเอียดต่างๆไว้ทั้งหมด

4.2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยเริ่มอ่านและเก็บข้อมูลรายละเอียดต่างๆของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ที่เป็นประชากรทุกเล่มโดยเริ่มอ่านจากงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ โดยการอ่านทีละเล่มซึ่งในการอ่านครั้งแรก ผู้วิจัยจะอ่านตลอดทั้งเล่มเพื่อทำความเข้าใจกับเนื้อหาและกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน และในการอ่านครั้งที่สอง ผู้วิจัยจะแยกอ่านทีละบทและจัดประเภทพร้อมกับเก็บบันทึกรวบรวมข้อมูล

รายละเอียดต่างๆของงานวิจัยลงในรายการตามรายละเอียดในแบบวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อจะได้ทราบถึงข้อมูลรายละเอียดของงานวิจัยในแต่ละเล่มได้อย่างครบถ้วน

4.5 เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลรายละเอียดต่างๆของงานวิจัยได้ครบถ้วนหมดทุกเล่มแล้ว จะทำการทบทวนผลการบันทึกข้อมูลรายละเอียดต่างๆในแบบวิเคราะห์งานวิจัยทั้งหมดอีกหนึ่งรอบ งานวิจัยเล่มใดที่ผู้วิจัยสงสัยว่าจะบันทึกข้อมูลไม่ถูกต้องก็จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลซ้ำอีกครั้งหนึ่ง งานวิจัยเล่มใดที่มีปัญหา ผู้วิจัยจะนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้แน่ใจว่าผลการเก็บรวบรวมข้อมูลรายละเอียดจากงานวิจัยของผู้วิจัยถูกต้องครบถ้วนและสมบูรณ์ที่สุด

5.การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลในส่วนที่จะทำการวิเคราะห์งานวิจัยทั้งหมดแล้วจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามรายการในแบบวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ตามความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัยโดยดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

5.1 นำข้อมูลจากแบบวิเคราะห์งานวิจัยมาแจกแจงความถี่ของข้อมูลแต่ละรายการ

5.2 หาค่าร้อยละของจำนวนข้อมูลแต่ละรายการโดยจำแนกเอาเป็นของแต่ละหน่วยงาน และทั้งสองหน่วยงานรวมกันจากสูตร

$$\text{ร้อยละ} = \frac{\text{จำนวนความถี่ของข้อมูลแต่ละรายการ}}{\text{จำนวนงานวิจัยทั้งหมด}} \times 100$$

5.3 นำข้อมูลที่ได้เสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

5.4 นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะในบทที่ 5

5.5 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละของจำนวนข้อมูลแต่ละรายการโดยสูตรดังนี้

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

P = ค่าอัตราส่วนร้อยละ

f = จำนวนความถี่ของข้อมูลแต่ละรายการ

N = จำนวนงานวิจัยทั้งหมด

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ได้ทำการศึกษา งานวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ รวมทั้งสิ้น 78 เล่ม ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกตามประเภทของการวิจัย ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ ประชากรหรือ กลุ่มตัวอย่าง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลำดับโดยใช้การแจกแจง ความถี่และแสดงค่าร้อยละ นำข้อมูลที่ได้นำเสนอในรูปของตารางประกอบความเรียง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเสนอในตาราง 1 ถึง 7 ดังนี้

ตาราง 1 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามปีพุทธศักราช

		สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
	ปีพุทธศักราช	จำนวน	ร้อยละ
1	พ.ศ.2523	1	1.28
2	พ.ศ.2524	7	8.97
3	พ.ศ.2525	4	5.13
4	พ.ศ.2526	5	6.41
5	พ.ศ.2527	2	2.56
6	พ.ศ.2528	6	7.69
7	พ.ศ.2529	1	1.28
8	พ.ศ.2530	6	7.69
9	พ.ศ.2531	3	3.85
10	พ.ศ.2532	2	2.56
11	พ.ศ.2533	3	3.85
12	พ.ศ.2534	3	3.85
13	พ.ศ.2535	7	8.97
14	พ.ศ.2536	10	12.82
15	พ.ศ.2537	6	7.69
16	พ.ศ.2538	1	1.28
17	พ.ศ.2539	7	8.97
18	พ.ศ.2540	4	5.13
รวม		78	100

จากตาราง 1 แสดงงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ จำแนกตามปีการศึกษา รวมทั้งสิ้นจำนวน 78 เล่ม

1. ปีพุทธศักราช 2523 จิตรกรรมสมัยอยุธยา ของ สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวิวัฒนะ
2. ปีพุทธศักราช 2524 การสำรวจและขุดค้นวัฒนธรรมยุคหินใหม่ที่พบในถ้ำบริเวณบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี ของ สุรินทร์ ภูขจร
3. ปีพุทธศักราช 2524 การวิจัยแหล่งชุมชนเก่าๆ แถบลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี ของ ชูศิริ จามรมาน
4. ปีพุทธศักราช 2524 ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมมอญที่มีต่อประวัติศาสตร์ไทย ของ ชูศิริ จามรมาน
5. ปีพุทธศักราช 2524 จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 3 ของ เกียรติศักดิ์ ชานนารอด
6. ปีพุทธศักราช 2524 เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย ของ ญัตติภัทร นาวิกชีวิน
7. ปีพุทธศักราช 2524 เรือนเครื่องผูกชวาวนา (โรงนา) ที่หมู่ 1 ตำบลคอกกระบือ อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร ของ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ ฉัตรชัย อินทรโชค และกมล คล่อง พิทยาพงษ์
8. ปีพุทธศักราช 2524 การสำรวจงานช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช ของ วิเชียร ณ นคร , บารณี ถาวรระ , ประหยัด เกษม , ชวน เพชรแก้ว , ฉัตรชัย สุกระกาญจน์ , เสาวภา ธานีรัตน์ อำพลศิริพันธ์ , วิมล คำศรี
9. ปีพุทธศักราช 2525 การตัดไม้เพื่อใช้ในงานผลิตเครื่องเรือนและงานทั่วไป ของ ประศาสน์ คุณะดิลก
10. ปีพุทธศักราช 2525 เครื่องแต่งกายของคนไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 จากภาพจิตรกรรมฝาผนังของ อาทิตย์ ธงอินเนตร
11. ปีพุทธศักราช 2525 การศึกษาวิเคราะห์ความเกี่ยวเนื่องระหว่างศิลปวัฒนธรรมของไชยาและศรีวิชัย ของ รัตน์ ยืนนานและคณะ
12. ปีพุทธศักราช 2525 วัฒนธรรมพื้นบ้าน บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ของ นคร พันธุ์ณรงค์
13. ปีพุทธศักราช 2526 จิตรกรรมไทยภาคกลางก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 ของ ศิลป์ชัย ชื่นประเสริฐ
14. ปีพุทธศักราช 2526 การศึกษาเครื่องใช้ในครัวแบบดั้งเดิมของคนไทยชนบทภาคกลาง ของ นกุล ชมภูนิช
15. ปีพุทธศักราช 2526 การศึกษาประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมของวัดสมัยรัชกาลที่ 1 – 3 ย่านคลองบางกอกน้อย ของ อินทิรา ยมนาค
16. ปีพุทธศักราช 2526 ผลงานด้านวัฒนธรรมของสมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์ริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ของ วิภา ศรีชัยรัตน์
17. ปีพุทธศักราช 2526 รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ของ ผาสุข อินทราวุธ
18. ปีพุทธศักราช 2527 แบบโครงสร้างและระเบียบการก่ออิฐสถาปัตยกรรมสกุลช่างเขมรและศรีวิชัย ของ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล

19. ปีพุทธศักราช 2527 ลักษณะอาคารพักอาศัยย่านคลองบางกอกน้อย ของ อรศิริ ปาณินท์ , อินทิรา ยมนาค , มาลินี ศรีสุวรรณ , เด่น อาสิกศิริ
20. ปีพุทธศักราช 2528 ความสืบเนื่องของศิลปวัฒนธรรมไทยในภาคกลาง (สมัยอยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์) ของ ชูศิริ จามรमान
21. ปีพุทธศักราช 2528 จิตรกรรมและวรรณกรรมแนวเซอร์เรียลิสต์ในประเทศไทย พ.ศ.2507 – 2527 สดชื่น ชัยประสาธน์
22. ปีพุทธศักราช 2528 โครงการวิจัยเศษภาชนะดินเผาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของ ปรีชา กาญจนคม
23. ปีพุทธศักราช 2528 วิธีการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรี ของ ทองใหญ่ ทองใหญ่
24. ปีพุทธศักราช 2528 วรรณนิภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี ของ ผาสุข อินทราวุธ
25. ปีพุทธศักราช 2528 การวิเคราะห์เชิงวิจารณ์รูปแบบและสัญลักษณ์ของอนุสาวรีย์ ประชาธิปไตยในแง่ศิลปะไทย โดยพิจารณาเน้นที่ภาพรูปจำหลักโดยรอบของปึกท่งสี่ของอนุสาวรีย์ ของ แฉนนิส วงศ์สุวรรณ
26. ปีพุทธศักราช 2529 การศึกษาเพื่อประยุกต์ผลิตภัณฑ์จักสานไม้อำเภอพนสนิมคม จังหวัด ชลบุรี ของ ดารณี เหล่าสุนทร
27. ปีพุทธศักราช 2530 สมัยศิลป์ที่เมืองยะรังโบราณ ของ ชูศิริ จามรमान และคณะ
28. ปีพุทธศักราช 2530 วัดอุปูนันต์ขุดค้นได้จากวัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย ระหว่างปี พุทธศักราช 2528 – 2529 ของ สันติ เล็กสุขุม
29. ปีพุทธศักราช 2530 การศึกษาผังสีและโครงสร้างชั้นสีของจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเครือวัลย์ ธนบุรี และที่วัดหน้าพระเมรุ อยุธยา ของ ชมพูนุท ประศาสน์เศรษฐ , กัลณกา สาธิตธาดา
30. ปีพุทธศักราช 2530 การวิเคราะห์การศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยในอดีตและปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไปในอนาคต พิริยะ ไกรฤกษ์
31. ปีพุทธศักราช 2530 ความเป็นไปได้ในการทำภาพพิมพ์หินในประเทศไทย ของ กัญญา เจริญศุภกุล
32. ปีพุทธศักราช 2530 การศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ ของ อรศิริ ปาณินท์
33. ปีพุทธศักราช 2531 การศึกษาแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์กับการใช้โลหะในบริเวณ จังหวัดราชบุรี และบริเวณใกล้เคียง ของ ชาติชาย ร่มสนธิ์
34. ปีพุทธศักราช 2531 การศึกษาวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย ของ เพ็ญ หริพิทักษ์
35. ปีพุทธศักราช 2531 เทคนิควิทยาพื้นบ้านภาคเหนือ จังหวัดลำปาง ของ ชีรศักดิ์ วงศ์คำแน่น
36. ปีพุทธศักราช 2531 วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ(ลาวโซ่ง)ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร ของ สมคิด ศรีสิงห์
37. ปีพุทธศักราช 2532 ลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172 – 2310) ของ สันติ เล็กสุขุม
38. ปีพุทธศักราช 2532 การศึกษาแหล่งโบราณคดีที่บ้านกระเบื้องนอก ตำบลกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา ของ ผาสุข อินทราวุธ , สีนชัย กระบวนแสง , พเยาว์ นาคเวก

39. ปีพุทธศักราช 2533 การศึกษาภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เขาแดง ตำบลแม่แจ่ม อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี และที่ถ้ำตาด้วง ตำบลช่องสะเดา อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ของ พิบูล ศุภกิจวิเลขา
40. ปีพุทธศักราช 2533 การวิจัยเอกลักษณ์ของเรือนพื้นบ้านอีสานเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา ของ โสภณ จงสมจิต
41. ปีพุทธศักราช 2533 การพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อการสร้างงานและรายได้ใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของ ชูศักดิ์ เพรสคอร์ท , จรินทร์ เทศวานิช , ธีระพงษ์ เขมฤกษ์อำพล , วินัย อัครวิริยะกุล
42. ปีพุทธศักราช 2534 การศึกษาอิทธิพลที่มีต่อรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาเพื่อการส่งออกของ ไทย ของ นวลน้อย บุญวงศ์
43. ปีพุทธศักราช 2534 ศิลปวัตถุที่ปรากฏอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ในคาบสมุทรมหาไต้ของ ประเทศไทย ของ วสันต์ ชีวะสารณ์
44. ปีพุทธศักราช 2534 การศึกษาและสำรวจลักษณะรูปแบบอาคารศาสนาในภาคอีสาน (เฉพาะจังหวัดกาฬสินธุ์) ของ วิโรฒ ศรีสุโร และ ธาดา สุทธิธรรม
45. ปีพุทธศักราช 2535 การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์จากเครื่องมือประกอบ อาชีพของชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์ ของ คมคาย ห่มนัสาย
46. ปีพุทธศักราช 2535 ศิลปหัตถกรรมของช่างทองเมืองเพชร ความเป็นมาและสภาพปัจจุบัน ของ วัฒนะ จูทะวิภาต
47. ปีพุทธศักราช 2535 หัตถกรรมไม้ไผ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของ บุญเลิศ สดสุชาติ
48. ปีพุทธศักราช 2535 วิวัฒนาการของศิลปหัตถกรรมในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ : เครื่อง ปั้นดินเผา เครื่องจักสาน ดอกไม้ประดิษฐ์ ของ สาวิตรี เจริญพงศ์
49. ปีพุทธศักราช 2535 การศึกษาและสำรวจลักษณะและรูปแบบอาคารสถานที่ในภาคอีสาน (เฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ด) ของ วิโรฒ ศรีสุโร
50. ปีพุทธศักราช 2535 หัตถกรรมไทย ความเป็นมาและการผลิตในปัจจุบัน ศีการณ : การ ปั่นหล่อพระ การทำบาตรพระ การทำขลุ่ย และการทำของเล่นไม้ ระกำ ของ วัฒนะ จูทะวิภาต
51. ปีพุทธศักราช 2535 ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่ – ลำพูน ของ สรวิดี อ่องสกุล
52. ปีพุทธศักราช 2536 ศิลปะลาวในประเทศไทย ของ สันติ เล็กสุขุม
53. ปีพุทธศักราช 2536 ส่วนระดับสถาปัตยกรรมอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ในเขตอำเภอเมือง ของวิโรฒ ศรีสุโร
54. ปีพุทธศักราช 2536 ผ้าไทแดงแห่งชาเหนือ : ศิลปะอันยอดเยี่ยมของการทำหูกทอไหม เก็บ ดอกดวงและลวดลาย ของ วรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม
55. ปีพุทธศักราช 2536 การศึกษาร่องรอยอารยธรรมโบราณจากหลักฐานโบราณคดี เขต จังหวัดลำพูนก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ของ ผาสุข อินทราชู
56. ปีพุทธศักราช 2536 ภาษาของจิตรกรรมไทย : การศึกษารหัสของภาพและความหมายทาง สังคมวัฒนธรรมของจิตรกรรมพุทธศาสนาด้านรัตนโกสินทร์ ของ ปรีดา เณลิเม่า กอนันตกุล
57. ปีพุทธศักราช 2536 โครงการค้นคว้าวิจัยเรื่องเครื่องเคลือบดินเผาเพื่องานศิลปวัฒนธรรม ของ เปี่ยมสุข เจริญรุ่งเรือง

58. ปีพุทธศักราช 2536 ผ้าไทยอู๋ : ศึกษากรณีชาวไทยอู๋ บ้านแรงบันดาล ตำบลแขงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ของ วรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม
59. ปีพุทธศักราช 2536 พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ของ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร , กอบกุล อินทรวิจิตร , สันติ จันทวิลาสวงศ์ , วีระ อินพันทั้ง
60. ปีพุทธศักราช 2536 การศึกษาผ้าโบราณสมัยอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจาก ผ้าห่อคัมภีร์ ของ จิราภรณ์ อรรถะนาค
61. ปีพุทธศักราช 2537 สถานภาพการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ ของ วิรุณ ตั้งเจริญ
62. ปีพุทธศักราช 2537 การขุดค้นแหล่งโบราณคดียุคโลหะตอนปลายในจังหวัดนครราชสีมา ของ ปรีชา กาญจนาคม
63. ปีพุทธศักราช 2537 เวียงกุมกามการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในลำนานา ของ สรัสวดี อ๋องสกุล
64. ปีพุทธศักราช 2537 หัตถกรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีผลิตภัณฑ์กระจูด ของ จุรีรัตน์ บัวแก้ว , สมบูรณ์ ธาระสุข
65. ปีพุทธศักราช 2537 การสร้างรูปแบบหม้อดินสร้างหม้อ ของ อ้อยทิพย์ พลศรี
66. ปีพุทธศักราช 2537 งานเครื่องเงินเพื่อพัฒนาการผลิตในเชิงอนุรักษ์ ของ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตภาคพายัพ (เจ็ดยอด)
67. ปีพุทธศักราช 2538 ลวดลายศิลปกรรมกระเบื้องเชิงชายคาสสมัยอยุธยา ของ ประเมิน เชิงเถียร
68. ปีพุทธศักราช 2539 จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม ของ ประทีป ชุมพล
69. ปีพุทธศักราช 2539 การศึกษาศิลปะการสักของไทยและญี่ปุ่น ของ นันทิชนา มหาจันทร์
70. ปีพุทธศักราช 2539 จิตรกรรมศรีอยุธยาเชิงความงาม ของ โกสุม สายใจ
71. ปีพุทธศักราช 2539 ผ่ากั่ววิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ของ จุรีรัตน์ บัวแก้ว
72. ปีพุทธศักราช 2539 ทรงผมและเครื่องแต่งกาย : กรณีศึกษาชาวไทยรามัญ (มอญ) ตำบลบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี ของ บุญผา ทิพย์สภาพกุล
73. ปีพุทธศักราช 2539 รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำในภาคอีสาน กรณีศึกษา จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดมหาสารคาม ของ ธนสิทธิ์ จันทะรี
74. ปีพุทธศักราช 2539 ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในงานช่างฝีมือ ของ มโน พิสุทธิรัตนานนท์
75. ปีพุทธศักราช 2540 การเสื่อมสภาพของเอกสารโบราณของจิราภรณ์ อรรถะนาค
76. ปีพุทธศักราช 2540 การวิวัฒนาการเครื่องเรือนไทย ของ องค์กร ต้นวัชรพันธ์
77. ปีพุทธศักราช 2540 เรือกอและ : ศึกษาลวดลายจิตรกรรม ของ วุฒิ วัฒนสิน
78. ปีพุทธศักราช 2540 ลายปูนปั้นงานช่างประณีตศิลป์ของไทย ของ นพวัฒน์ สมพันธ์

ตาราง 2 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามประเภทของการวิจัย

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ			
	ประเภทของการวิจัย	จำนวน	ร้อยละ
1	การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์	33	42.31
2	การวิจัยเชิงบรรยาย	39	50.00
3	การวิจัยเชิงทดลอง	4	5.13
4	การวิจัยกึ่งทดลอง	-	-
5	การวิจัยและพัฒนา	2	2.56
6	อื่นๆ	-	-
	รวม	78	100

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นว่างานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงบรรยายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมาเป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 42.31 การวิจัยเชิงทดลอง คิดเป็นร้อยละ 5.13 และน้อยที่สุดเป็นการวิจัยและพัฒนา คิดเป็นร้อยละ 2.56

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยประเภทเชิงบรรยายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00 โดยเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาสำรวจสภาพและลักษณะที่สำคัญของงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมในมิติของภูมิปัญญาในการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องนุ่งห่ม อันเป็นสิ่งซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมพื้นถิ่นได้เป็นอย่างดี เช่น งานวิจัยเรื่อง การวิจัยเศษภาชนะดินเผาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของ ปรีชา กาญจนคม งานวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร ของ สมคิด ศรีสิงห์ งานวิจัยเรื่อง การวิจัยเอกลักษณ์ของเรือนพื้นบ้านอีสานเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา ของ โสภณ จงสมจิต เป็นต้น

นอกจากประเภทการวิจัยเชิงบรรยายแล้ว การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เป็นการวิจัยอีกประเภทหนึ่งที่มีจำนวนค่าทางสถิติเป็นอันดับรองลงมาในร้อยละที่ใกล้เคียงกัน คือ คิดเป็นร้อยละ 42.31 โดยงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นมาทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์หรือความเกี่ยวเนื่องทางวัฒนธรรม เช่น การวิจัยเรื่อง ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมมอญที่มีต่อประวัติศาสตร์ไทย ของ ชูศิริ จามรมาน การวิจัยเรื่อง การสำรวจและขุดค้นวัฒนธรรมยุคหินใหม่ที่พบในถ้ำบริเวณบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี ของ สุรินทร์ ภูขจร การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ความเกี่ยวเนื่องระหว่างศิลปวัฒนธรรมของชาวยุโรปและศรีวิชัย ของ รัตน์ ยืนนาน และคณะ และการวิจัยเรื่อง เครื่องแต่งกายของคนไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 จากภาพจิตรกรรมฝาผนัง ของ อาทิตย์ ธงอินเนตร เป็นต้น

การวิจัยเชิงทดลองนั้นมีปรากฏในการทำวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมจำนวนไม่มากนัก คิดเป็นร้อยละ 5.13 ซึ่งใกล้เคียงกับการวิจัยประเภทการวิจัยและพัฒนาซึ่งมีปรากฏในการทำวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 2.56 โดยการวิจัยเชิงทดลองมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทดลองสร้างงานศิลปะจากวัสดุชนิดใหม่ เช่น การวิจัยเรื่อง ความเป็นไปได้ในการทำภาพพิมพ์หินในประเทศไทย ของ กัญญา เจริญศุภกุล เป็นต้น ส่วนงานวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้าเพื่อหาแนวทางพัฒนางานทางด้านศิลปวัฒนธรรม

กรรมให้เกิดประโยชน์แก่คนในท้องถิ่น ทั้งในการการพัฒนาเพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ตลอดจนพัฒนาเพื่อผลิตเป็นงานสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน เช่น การวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อประยุกต์ผลิตภัณฑ์จากสานไผ่ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ของ ดารณี เหล่าสุนทร และ การวิจัยเรื่อง งานเครื่องเงินเพื่อพัฒนาการผลิตในเชิงอนุรักษ์ ของ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ (เจ็ดยอด) เป็นต้น

ตาราง 3 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามประเภทของเนื้อหาที่วิจัย

ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย	สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
	จำนวน	ร้อยละ
1 จิตรกรรม	12	15.19
2 ประติมากรรมและปฏิมากรรม	6	7.59
3 สถาปัตยกรรม	21	26.58
4 หัตถกรรม	24	30.38
5 วัฒนธรรม	16	20.25
6 โบราณคดี	14	17.72
7 อื่นๆ	4	5.06
รวม	79	100

หมายเหตุ งานวิจัยบางเล่มกำหนดประเภทของเนื้อหาที่วิจัยมากกว่า 1 เรื่อง

จากตาราง 3 แสดงให้เห็นว่างานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ส่วนใหญ่ประเภทของเนื้อหาที่วิจัยเป็นการวิจัยเกี่ยวกับหัตถกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.38 รองลงมาเป็น การวิจัยเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม คิดเป็นร้อยละ 26.58 การวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม คิดร้อยละ 20.25 การวิจัยเกี่ยวกับโบราณคดี คิดเป็นร้อยละ 17.72 การวิจัยเกี่ยวกับจิตรกรรม คิดเป็น ร้อยละ 15.19 การวิจัยเกี่ยวกับประติมากรรมและปฏิมากรรม คิดเป็นร้อยละ 7.59 ตามลำดับ และน้อยที่สุดเป็นการวิจัยเนื้อหาอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 5.06

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องหัตถกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.38 เช่น การวิจัยเรื่อง หัตถกรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีผลิตภัณฑ์กระจูด ของ จุรีรัตน์ บัวแก้ว และสมบุรณ์ ธนะสุข การวิจัยเรื่อง หัตถกรรมไม้ไผ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของ บุญเลิศ สดสุขชาติ และการวิจัยเรื่องงานเครื่องเงินเพื่อพัฒนาการผลิตในเชิงอนุรักษ์ ของ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตภาคพายัพ (เจ็ดยอด) เป็นต้น

นอกจากการวิจัยเนื้อหาเกี่ยวกับงานหัตถกรรมแล้ว ยังพบว่ามีการศึกษาวิจัยเนื้อหาเกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมเป็นอันดับรองลงมา คิดเป็นร้อยละ 26.58 ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องประวัติศาสตร์รูปแบบและลักษณะของงานสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน เช่น การศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ ของ อรศิริ ปาณินท์ การวิจัยเรื่องลักษณะอาคารพักอาศัยย่านคลองบางกอกน้อย ของ อรศิริ ปาณินท์,

อินทรา ยมมณาค , มาลีณี ศรีสุวรรณ และเด่น อาสิกศิริ การวิจัยเรื่อง ส่วนระดับสถาปัตยกรรมอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี (ในเขตอำเภอเมือง) ของ วิโรฒ ศรีสุโร และการวิจัยเรื่อง พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ของ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร กอบกุล อินทรวิจิตร คงสันติ จันทรวีลาสวงศ์ และวีระ อันพันทั้ง เป็นต้น

การวิจัยเรื่องวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 20.25 โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาแหล่งชุมชนโบราณ ตลอดจนงานศิลปะโบราณที่สามารถแสดงเรื่องราวในเชิงวิถีชุมชน เช่น การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี ของ นกุล ชมภูนิช การวิจัยเรื่องผลงานด้านวัฒนธรรมของสมเด็จพระยามหาสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ของ วิภา ศรีธัญรัตน์ การวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ความเกี่ยวเนื่องระหว่างศิลปวัฒนธรรมของไชยาและศรีวิชัย ของ รัตน์ ยืนนาน และการวิจัยเรื่องชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่ – ลำพูน ของ สรัสวดี อ๋องสกุล เป็นต้น

การวิจัยเรื่องโบราณคดี คิดเป็นร้อยละ 17.72 โดยเป็นการศึกษาจากการขุดค้นและสำรวจศิลปะวัตถุโบราณของชุมชน เช่น การวิจัยเรื่องโครงการวิจัยเศษภาชนะดินเผาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของ ปรีชา กาญจนคม การวิจัยเรื่องเครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย ของ ฅัญฐภัทร นาวิกชีวิน การวิจัยเรื่องการศึกษาร่องรอยอารยธรรมโบราณจากหลักฐานโบราณคดีในเขตจังหวัดลำพูนก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ของ ผาสุข อินทราวุธ และการวิจัยเรื่องการศึกษาแหล่งโบราณคดีที่บ้านกระเบื้องนอก ตำบลกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา ของ ผาสุข อินทราวุธ

นอกจากการวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมแล้ว รองลงมาเป็นงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับงานจิตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 15.19 โดยงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับงานจิตรกรรมนั้น เป็นการศึกษาวิเคราะห์งานจิตรกรรมในเชิงประวัติความเป็นมา รูปแบบ ลักษณะ และความสัมพันธ์กับงานศิลปกรรมแขนงอื่น รวมถึงความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมและสังคม เช่น การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย ของ เพ็ญ หริพิทักษ์ การวิจัยเรื่อง จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม ของ ประทีป ชุมพล การวิจัยเรื่องจิตรกรรมศรีอยุธยาเชิงความงาม ของ โกสุม สายใจ และการวิจัยเรื่อง จิตรกรรมไทยภาคกลางก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 ของ ศิลปชัย ชื่นประเสริฐ เป็นต้น

ส่วนการวิจัยเนื้อหาประติมากรรมและภูมิภากรรมเป็นเนื้อหาที่ปรากฏในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 7.59 ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์งานประติมากรรมมากกว่าภูมิภากรรม อีกทั้งเป็นการศึกษาในเชิงรูปแบบและลักษณะของงานประติมากรรมในอดีต เช่น การวิจัยเรื่องความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมมอญที่มีต่อประวัติศาสตร์ไทย ของ ชุติริ จามรมาน การวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์เชิงวิจารณ์รูปแบบและสัญลักษณ์ของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในแง่ศิลปะโดยพิจารณาเน้นที่ภาพรูปจำหลักโดยรอบของปีกทั้งสองของอนุสาวรีย์ ของ แฉนนิส วงศ์สุววัฒน์ และการวิจัยเรื่องศิลปะวัตถุที่ปรากฏอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ในคาบสมุทรภาคใต้ประเทศไทย ของ วสันต์ ชีวะสารณ์ เป็นต้น

ส่วนเนื้อหาการวิจัยที่พบน้อยที่สุดในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นการวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 5.06 เช่น การวิจัยเรื่องสถานภาพการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ ของ วิรุณตังเจริญ การวิจัยเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ในอดีตและปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไปในอนาคต ของ พิริยะ ไกรฤกษ์ การวิจัยเรื่องความเป็นไปได้ในการทำภาพพิมพ์หินในประเทศไทย ของ กัญญา เจริญศุภกุล และการวิจัยเรื่องการศึกษาของเอกสารโบราณ ของ จิราภรณ์ อรรถะนาค เป็นต้น

ตาราง 4 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์

ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์	สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
	จำนวน	ร้อยละ
1 ประวัติความเป็นมา	57	23.65
2 รูปแบบและองค์ประกอบ	70	29.05
3 จารีตทางศิลปกรรม	25	10.37
4 การเรียนการสอน	3	1.24
5 ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคม	57	23.65
6 ปัญหาและวิกฤติทางวัฒนธรรม	7	2.90
7 แนวทางการพัฒนา	22	9.13
8 อื่นๆ	-	-
รวม	241	100

หมายเหตุ งานวิจัยบางเล่มกำหนดประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์มากกว่า 1 ประเด็น

จากตาราง 4 แสดงให้เห็นว่างานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ส่วนใหญ่ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์เป็นเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบและองค์ประกอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 29.05 รองลงมาเป็นการวิจัยในประเด็นประวัติความเป็นมาและ ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคมมีจำนวน เท่ากันคือร้อยละ 23.65 ส่วนประเด็นจารีตทางศิลปกรรมคิดเป็นร้อยละร้อยละ 10.37 รองลงมาเป็นการวิจัย ในประเด็นแนวทางการพัฒนาคิดเป็นร้อยละ 9.13 และน้อยที่สุดเป็นการวิจัยในประเด็นการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ 1.24

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่ศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นรูปแบบและองค์ประกอบของงานศิลปวัฒนธรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 29.05 เช่น การวิจัยเรื่อง รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำในภาคอีสาน กรณีศึกษา จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดมหาสารคาม ของ ธนสิทธิ์ จันทะรี การวิจัยเรื่อง ลวดลายศิลปกรรมกระเบื้องเชิงชายคาส้มยออยุธยา ของ ประเมิน เชิงเถียร การวิจัยเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมของวัดสมัย รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 ย่านคลอง บางกอกน้อย : การเก็บข้อมูลเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อม ของ อินทิรา ยมภาค การวิจัยเรื่อง ส่วนประดับ สถาปัตยกรรมอีสาน กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี (ในเขตอำเภอเมือง) ของ วิโรฒ ศรีสุโร และการวิจัยเรื่องการค้าคว่ำวิจัยเครื่องเคลือบดินเผาเพื่องานศิลปวัฒนธรรม ของ เปี่ยมสุข เจริญรุ่งเรือง เป็นต้น

รองลงมาเป็นการวิจัยในประเด็นประวัติความเป็นมา คิดเป็นร้อยละ 23.65 เช่น การวิจัยเรื่อง การสร้างรูปแบบหม้อดิน สกิงหม้อ ของ อ้อยทิพย์ พลศรี การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในงานช่างฝีมือ ของ มโน พิสุทธิรัตนานนท์ การวิจัยเรื่อง ศิลปะวัตถุที่ปรากฏอิทธิพลศาสนา พราหมณ์ในคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย ของ วสันต์ ชีวะสาธน์ และการวิจัยเรื่อง ดรรชนีภาษาชนพื้นเผ่าสมัยทวารวดี ของ ผาสุข อินทราวุธ เป็นต้น

นอกจากประเด็นรูปแบบและองค์ประกอบ และประเด็นประวัติความเป็นมาแล้ว ประเด็นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคมเป็นอีกประเด็นที่มีผู้ศึกษาวิเคราะห์ในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 23.65 เช่น การวิจัยเรื่อง จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม ของ ประทีป ชุมพล การวิจัยเรื่อง เรือกอและ : ศึกษาลวดลายจิตรกรรม ของ วุฒิ วัฒนสิน การวิจัยเรื่อง การศึกษาเครื่องใช้ในครัวแบบดั้งเดิมของคนไทยชนบทภาคกลาง ของ นุกุล ชมภูนิช และการวิจัยเรื่อง หัตถกรรมไทย ความเป็นมาและการผลิตในปัจจุบัน ศึกษากรณี : การปั้นหล่อพระ การทำบาตรพระ การทำขลุ่ย และการทำของเล่นไม้ระกำ ของ วัฒนะ จูทะวิภาต เป็นต้น ส่วนประเด็นอื่นๆ ที่พบในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 13.48 นั้น พบว่าเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิธีการอนุรักษ์ เทคนิค กระบวนการและอิทธิพลที่มีผลต่อการสร้างงานตามลำดับ เช่น การศึกษาภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เขาดง ตำบลแม่แฝด อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี และที่ถ้ำตาด้วง ตำบลซ้อสะเดา อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ของ พิบูล สุภกิจวิเลขการ การวิจัยเรื่อง การศึกษาแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์กับการใช้โลหะในบริเวณจังหวัดราชบุรี และบริเวณใกล้เคียง ของ ชชาติชาย ร่มสนธิ์ การวิจัยเรื่อง การศึกษาผังสีและโครงสร้างชั้นสีของจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเครือวัลย์ ธนบุรี และที่วัดหน้าพระเมรุ อยุธยา ของ ชมพูนุท ประศาสน์เศรษฐ และ กัลณกา สาธิตธาดา และการวิจัยเรื่อง วิธีการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรี ของ ทองใหญ่ ทองใหญ่ เป็นต้น

ส่วนประเด็นจารีตทางศิลปกรรมคิดเป็นร้อยละร้อยละ 10.37 ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับงานศิลปะแบบดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดความเชื่อจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีเนื้อหาในการวิเคราะห์เกี่ยวกับประเด็นจารีตทางศิลปกรรม ได้แก่ การวิจัยเรื่อง เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย ของ ณัฐภัทร นาวิกขิณ การวิจัยเรื่อง การวิจัยแหล่งชุมชนเก่าๆ แถบลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี ของ ชุติริ จามรมาน การวิจัยเรื่อง เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในลำนนา ของ สรสวัสดิ์ อ่องสกุล และการวิจัยเรื่อง หัตถกรรมไทย ความเป็นมาและการผลิตในปัจจุบัน ศึกษากรณี : การปั้นหล่อพระ การทำบาตรพระ การทำขลุ่ย และการทำของเล่นไม้ระกำ ของ วัฒนะ จูทะวิภาต เป็นต้น ในส่วนของประเด็นแนวทางการพัฒนาคิดเป็นร้อยละ 9.13 ได้แก่ การวิจัยเรื่อง การวิจัยเอกลักษณ์ของเรือนพื้นบ้านอีสานเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา ของ โสภณ จงสมจิต การวิจัยเรื่อง การวิวัฒนาการเครื่องเรือนไทย ของ องค์กร ตันวัชรพันธ์ เป็นต้น

ประเด็นปัญหาและวิกฤติทางวัฒนธรรมเป็นอีกประเด็นที่พบในการวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 2.90 เช่น การวิจัยเรื่องเครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย ของ ณัฐภัทร นาวิกขิณ และการวิจัยเรื่อง การศึกษาและสำรวจลักษณะและรูปแบบอาคารศาสนาในภาคอีสาน (เฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ด) ของ วิโรฒ ศรีสุโร เป็นต้น ส่วนการวิจัยในประเด็นการเรียนการสอนเป็นประเด็นที่พบน้อยที่สุดในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 1.24 เช่น การวิจัยเรื่องสถานภาพการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ ของ วิรุณตั้งเจริญ การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์การศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยในอดีตและปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไปในอนาคต ของ พริยะ ไกรฤกษ์ เป็นต้น

ตาราง 5 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย

ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง	สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
	จำนวน	ร้อยละ
1 ผู้นำชาวบ้าน ผู้อาวุโสในท้องถิ่น	17	11.72
2 ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ	7	4.83
3 โบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่น	50	34.48
4 ชาวบ้านในท้องถิ่น	21	14.48
5 เอกสารที่เกี่ยวข้อง	32	22.07
6 วิดีทัศน์ เทปบันทึกเสียง	-	-
7 ผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม	16	11.03
8 อื่นๆ	2	1.38
รวม	145	100

หมายเหตุ งานวิจัยบางเล่มกำหนดประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมากกว่า 1 กลุ่ม

จากตาราง 5 แสดงให้เห็นว่างานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ส่วนใหญ่ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยเป็น โบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่น มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.48 รองลงมาเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องคิดเป็นร้อยละ 22.07 ชาวบ้านในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 14.48 ผู้นำชาวบ้านหรือผู้อาวุโสในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 11.72 ผลงานทางศิลปวัฒนธรรมคิดเป็นร้อยละ 11.03 ผู้ทรงคุณวุฒิหรือนักวิชาการ คิดเป็นร้อยละ 4.83 ตามลำดับ น้อยที่สุดคือประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประเภทอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 1.38

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่างานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่กำหนดกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุในท้องถิ่นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.48 เช่น การวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการของศิลปหัตถกรรมในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ : เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน ดอกไม้ประดิษฐ์ ของ สวัสดิ์ เจริญพงศ์ การวิจัยเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมของวัดสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 ย่านคลองบางกอกน้อย : การเก็บข้อมูลเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อม ของ อินทียา ยมมณ และการศึกษาเรื่อง ภาษาของจิตรกรรมไทย : การศึกษารหัสของภาพ และความหมายทางสังคม วัฒนธรรมของจิตรกรรมพุทธศาสนาต้นรัตนโกสินทร์ ของ ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล เป็นต้น

รองลงมาเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องคิดเป็นร้อยละ 22.07 เช่น การวิจัยเรื่อง การสำรวจและขุดค้น วัฒนธรรมยุคหินใหม่ที่พบในตำบลบริเวณบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี ของ สุรินทร์ ภูขจร การวิจัยเรื่อง ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมมอญที่มีต่อประวัติศาสตร์ไทย ของ ชูศรี จามรมาน และการวิจัยเรื่อง ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่ - ลำพูน ของ สวัสดิ์ อ่องสกุล เป็นต้น

ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวบ้านในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 14.48 เช่น การวิจัยเรื่อง หัตถกรรมไทย ความเป็นมาและการผลิตในปัจจุบัน ศึกษากรณี : การปั้นหล่อพระ การทำบาตรพระ การทำขลุ่ย และการทำของเล่นไม้ระกำ การวิจัยเรื่อง การวิจัยแหล่งชุมชนเก่าๆแถบลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี ของ

ชูศิริ จามรมาน และการวิจัยเรื่อง เทคนิควิทยาพื้นบ้านภาคเหนือ จังหวัดลำปาง ของ ชีรศักดิ์ วงศ์คำแน่น เป็นต้น

ผู้นำชาวบ้านหรือผู้อาวุโสในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 11.72 เช่น การวิจัยเรื่อง ผ้าไทญ้อ : ศึกษากรณีชาวไทญ้อ บ้านแรงบันดาล ตำบลแรงบันดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ของ วรณศักดิ์ พิจิตรบุญเสริม และการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร ของ สมคิด ศรีสิงห์ เป็นต้น

ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประเภทผลงานทางด้านศิลปกรรม คิดเป็นร้อยละ 11.03 ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประเภทผู้ทรงคุณวุฒิหรือนักวิชาการ คิดเป็นร้อยละ 4.83 เช่น การวิจัยเรื่อง การศึกษาศิลปะการสักของไทยและญี่ปุ่น ของ นันทชญา มหาจันทร์ การวิจัยเรื่อง เรือกอและ : ศึกษาลวดลายจิตรกรรมของ วุฒิ วัฒนสิน และการวิจัยเรื่อง พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ของ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร กอบกุล อินทรวิจิตร สันติ จันทรวีลาสวงศ์ และวีระ อินพันทัง เป็นต้น

ส่วนงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่กำหนดกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างเป็นประเภทอื่นๆนั้น ปรากฏในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.38 ซึ่งกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประเภทอื่นๆที่ปรากฏในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ หินปูน เช่น การวิจัยเรื่องความเป็นไปได้ในการทำภาพพิมพ์หินในประเทศไทย ของกัญญา เจริญศุภกุล

ตาราง 6 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523

ถึง 2540 จำแนกตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
	จำนวน	ร้อยละ
1 การศึกษาเอกสาร	40	35.40
2 การสอบถาม การสัมภาษณ์และการสังเกต	69	61.06
3 การทดสอบ	4	3.54
4 อื่นๆ	-	-
รวม	113	100

หมายเหตุ งานวิจัยบางเล่มกำหนดวิธีการเก็บรวมข้อมูลที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า 1 วิธีการ

จากตาราง 6 แสดงให้เห็นว่างานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ส่วนใหญ่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถาม การสัมภาษณ์และการสังเกตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.6 รองลงมาเป็นการศึกษาเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 35.40 และน้อยที่สุดเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทดสอบ คิดเป็นร้อยละ 3.54

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถาม สัมภาษณ์ และการสังเกตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.06 เช่น การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย ของ เพ็ญ หริพิทักษ์ การวิจัยเรื่อง พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ของ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร กอบกุล อินทรวิจิตร สันติ จันทรวีลาสวงศ์ และวีระ อินพันทัง การวิจัยเรื่อง การศึกษาแหล่งโบราณคดีที่บ้านกระเบื้องนอก

ตำบลกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา ของ ผาสุข อินทราวุธ สินชัย กระบวนแสง และเพียว นาคเวก การวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อประยุกต์ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ อำเภอพนสนิม จังหวัด ชลบุรี ของ ดารณี เหล่าสุนทร และการวิจัยเรื่อง ความสืบเนื่องของศิลปวัฒนธรรมไทยในภาคกลาง (สมัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์) ของ ชุติริ จามรมาน เป็นต้น

รองลงมาเป็นการศึกษาเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 35.40 เช่น การวิจัยเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมของวัดสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 ย่านคลองบางกอกน้อย : การเก็บข้อมูลเพื่ออนุรักษ์ สภาพแวดล้อม การวิจัยเรื่อง ตระชนิภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี ของ ผาสุข อินทราวุธ และการวิจัย เรื่อง การศึกษาอิทธิพลที่มีต่อรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาเพื่อการส่งออกของไทย ของ นวณ้อย บุญวงษ์ และการวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์จากเครื่องมือประกอบอาชีพของชาวบ้าน จังหวัดเพชรบูรณ์ ของ คมคาย หมั่นสาย เป็นต้น

ส่วนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทดสอบ คิดเป็นร้อยละ 3.54 เช่น การวิจัยเรื่อง การเสื่อมสภาพของเอกสารโบราณของจิราภรณ์ อรรถนะนาค การศึกษาหนังสือและโครงสร้างชั้นสีของจิตรกรรมฝาผนังที่ วัดเครือวัลย์ ธนบุรี และที่วัดหน้าพระเมรุ อยุธยา ของ ชมพูนุท ประศาสน์เศรษฐ , กัลณกา สาธิตธาดา เป็นต้น

ตาราง 7 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 จำแนกตามสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
	จำนวน	ร้อยละ
1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย	71	91.03
2 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยอิงการใช้สถิติ	7	8.97
3 อื่นๆ	-	-
รวม	78	100

จากตาราง 7 แสดงให้เห็นว่างานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ส่วนใหญ่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 91.03 และน้อยที่สุดเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอิงการใช้สถิติ คิดเป็นร้อยละ 8.97

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 91.03 โดยเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและสำรวจ ลักษณะต่างๆ ของงานศิลปวัฒนธรรม และวิเคราะห์งานนั้นโดยวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายหรือการพรรณนาวิเคราะห์ เช่น การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ในอดีต และปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไปในอนาคต ของ พิริยะ ไกรฤกษ์ และการวิจัยเรื่อง การศึกษาเครื่องใช้ในครัวแบบดั้งเดิมของคนไทยชนบทภาคกลาง ของ นกุล ชมภูนิช เป็นต้น

ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอิงการใช้สถิติเป็นวิธีการวิเคราะห์ที่พบในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 8.97 โดยวิธีการสถิติที่พบในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นสถิติประเภท ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวน เช่น การวิจัยเรื่อง การชุด

ค้นแหล่งโบราณคดียุคโลหะตอนปลายในจังหวัดนครราชสีมา ของ ปรีชา กาญจนาคม และการวิจัยเรื่อง
ตวรรษที่ภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี ของ ผาสุข อินทราวุธ เป็นต้น

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายและข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย

การศึกษาวិเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปี พ.ศ.2523 ถึง 2540 นี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ในประเด็น

1. ประเภทของการวิจัย
2. ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย
3. ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์
4. ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

2. วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

2.1 กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึงปีพุทธศักราช 2540 จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ จำนวน 78 เล่ม ซึ่งครอบคลุมงานศิลปะแขนงต่างๆ คือ จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม วัฒนธรรมและโบราณคดี

2.2 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษา คือ ลักษณะต่างๆของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ในประเด็น ประเภทของการวิจัย ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะต่างๆของงานวิจัย โดยมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) แบบปลายเปิด (Open ended) เพื่อบันทึกข้อมูลและรายละเอียดต่างๆของงานวิจัยไว้สำหรับเป็นข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

2.4 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ระเบียบวิธีทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละของจำนวนข้อมูลแต่ละรายการ

3. สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

3.1 ประเภทของการวิจัยงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงบรรยายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมาเป็น การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 42.31 การวิจัยเชิงทดลอง คิดเป็นร้อยละ 5.13 และน้อยที่สุดเป็นการวิจัยและพัฒนา คิดเป็นร้อยละ 2.56 ส่วนการวิจัยกึ่งทดลองไม่พบในการทำวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม

3.2 ประเภทของเนื้อหาที่วิจัยงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเกี่ยวกับเหตุการณ์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.38 รองลงมาเป็น การวิจัยเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม คิดเป็นร้อยละ 26.58 การวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม คิดร้อยละ 20.25 การวิจัยเกี่ยวกับโบราณคดี คิดเป็นร้อยละ 17.72 การวิจัยเกี่ยวกับจิตกรรม คิดเป็นร้อยละ 15.19 การวิจัยเกี่ยวกับประติมากรรมและปฏิมากรรม คิดเป็นร้อยละ 7.59 ตามลำดับ และน้อยที่สุดเป็นการวิจัยเนื้อหาอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 5.06

3.3 ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ งานวิจัยส่วนใหญ่ เป็นการวิจัยในประเด็นรูปแบบและองค์ประกอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 29.05 รองลงมาเป็น การวิจัยในประเด็นประวัติความเป็นมาและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคมมีจำนวนเท่ากันคือร้อยละ 23.65 ส่วนประเด็นจารีตทางศิลปกรรมคิดเป็นร้อยละ 10.37 ส่วนประเด็นแนวทางการพัฒนาคิดเป็นร้อยละ 9.13 รองลงมาเป็น การวิจัยในประเด็นปัญหาและวิกฤติทางวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 2.90 และน้อยที่สุดเป็นการวิจัยในประเด็นการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ 1.24

3.4 ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง งานวิจัยส่วนใหญ่ เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุในท้องถิ่นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.48 รองลงมาเป็น เอกสารที่เกี่ยวข้องคิดเป็นร้อยละ 22.07 ชาวบ้านในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 14.48 ผู้นำชาวบ้านหรือผู้อาวุโสในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 11.72 ผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 11.03 % ผู้ทรงคุณวุฒิหรือนักวิชาการ คิดเป็นร้อยละ 4.83 ตามลำดับ น้อยที่สุดคือ ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประเภทอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 1.38

3.5 ส่วนใหญ่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถาม การสัมภาษณ์และการสังเกตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.06 รองลงมาเป็น การศึกษาเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 35.40 และน้อยที่สุดเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทดสอบ คิดเป็นร้อยละ 3.54

3.6 ส่วนใหญ่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 91.03 และน้อยที่สุดเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอิงการใช้สถิติ คิดเป็นร้อยละ 8.97

4.อภิปรายผล

4.1 ประเภทของการวิจัย จากการศึกษาค้นคว้าพบว่างานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปี พุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงบรรยายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00 การวิจัยเชิงบรรยายเป็นการศึกษาค้นคว้าและสำรวจสภาพ ตลอดจนลักษณะในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อบรรยายและแปลความหมายลักษณะในเรื่องนั้นๆ กาญจนา มณีแสง (2522 : 95 – 97) กล่าวว่า การวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) เป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น เพื่อจุดประสงค์ที่จะบรรยายและแปลความหมายลักษณะและระดับของความสัมพันธ์นั้น การวิจัยเชิงบรรยายแบ่งออกเป็น

4.1.1 การวิจัยเชิงสำรวจ ซึ่งแบ่งออกเป็น การสำรวจโรงเรียน การวิเคราะห์งาน การวิเคราะห์เอกสาร การสำรวจความคิดเห็นของประชาชน การสำรวจชุมชน

4.1.2 การวิจัยเชิงความสัมพันธ์ แบ่งออกเป็น การศึกษารายกรณี การวิจัยเปรียบเทียบผลเพื่อศึกษาเหตุ การศึกษาเชิงสหสัมพันธ์ การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรม

4.1.3 การศึกษาเชิงพัฒนาการ แบ่งออกเป็น การศึกษาเชิงพัฒนาการตามระดับอายุ และการศึกษาแนวโน้มน

การวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 มีลักษณะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะหรือสภาพของงานหัตถกรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมและปฏิมากรรม วัฒนธรรม โบราณคดี และอื่นๆ เพื่ออธิบายในเชิงรูปแบบและองค์ประกอบ ประวัติความเป็นมา จารีตทางศิลปกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคม และอื่นๆ ดังนั้นผู้วิจัยส่วนใหญ่จึงใช้การวิจัยประเภทเชิงบรรยายกับงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมมากที่สุด เช่น การวิจัยเรื่อง การศึกษาอิทธิพลที่มีต่อรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาเพื่อการส่งออกของไทย ของ นวลน้อย บุญวงษ์ ซึ่งเป็นการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาที่เก่าแก่และมีชื่อเสียงของไทย โดยศึกษาตั้งแต่ยุคเริ่มแรกจากงานหัตถกรรมพื้นบ้าน จนกระทั่งได้มีการพัฒนาให้สามารถผลิตได้ในระบบอุตสาหกรรมเพื่อการจำหน่ายเป็นสินค้าสำหรับใช้ภายในประเทศ และที่สุดมีการพัฒนารวดเร็วและกว้างขวางออกสู่การส่งออกต่างประเทศ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาลักษณะรูปแบบของผลิตภัณฑ์เพื่อการส่งออก และนำผลที่ได้จากการสำรวจมาวิเคราะห์ถึงอิทธิพลที่มีต่อรูปแบบของผลิตภัณฑ์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลทางด้านการออกแบบเครื่องปั้นดินเผาเพื่อการส่งออกต่อไป

การวิจัยเรื่อง พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ของ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร กอบกุล อินทรวิจิตร สันติ ฉันทวิลาสวงศ์ และวีระ อินพันทัง เป็นตัวอย่างงานวิจัยอีกหนึ่งเล่มที่แสดงให้เห็นว่าการวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมนั้น มีลักษณะเป็นงานวิจัยเชิงบรรยายเนื่องจากงานวิจัยเล่มนี้คณะผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาพัฒนาการด้านแนวความคิดในการออกแบบและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมโดยได้ทำการศึกษาดังแต่ช่วง 150 ปีแรกของสมัยรัตนโกสินทร์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้านั้น มาเป็นฐานในการวิเคราะห์พัฒนาการทางสถาปัตยกรรมในช่วงต่อมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2532) งานวิจัยนี้นอกจากจะเป็นการอธิบายหรือบรรยายถึงการออกแบบและรูปแบบของงานทางด้านสถาปัตยกรรมในเชิงแนวทางหลักในการออกแบบเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรม และ วัฒนธรรมไทยกับอิทธิพลตะวันตกในงานสถาปัตยกรรมแล้ว ยังเป็นการวิเคราะห์แนวโน้มของงานสถาปัตยกรรมในอนาคต ตลอดจนแนวโน้มในการปฏิบัติวิชาชีพทางการพัฒนาสถาปัตยกรรมในอนาคตอีกด้วย ซึ่งงานวิจัยเรื่องนี้นับว่าเป็นการวิจัยเชิงบรรยายในกลุ่มของการศึกษาวิเคราะห์งานสถาปัตยกรรม

งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา รูปแบบและลักษณะ ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม และอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่อสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อหาคำตอบสำหรับอธิบายสภาพการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ในปัจจุบัน รวมไปถึงสามารถวิเคราะห์ถึงแนวโน้มในอนาคตได้ ดังนั้นจึงพบว่างานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงบรรยายมากที่สุด

ส่วนการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ เป็นประเภทของการวิจัยที่มีจำนวนใกล้เคียงกับการวิจัยเชิงบรรยาย คือ คิดเป็นร้อยละ 42.31 ทั้งนี้เนื่องจากงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีกจำนวนหนึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อการศึกษาเรื่องราวในอดีตอันเป็นประวัติศาสตร์แห่งชาติพันธุ์ สุภาพ วาดเขียน (2523 : 5) กล่าวว่า การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงจากเหตุการณ์ในอดีตโดยอาศัยข้อมูลหรือรายละเอียดต่างๆ จากหลักฐานที่เป็นเอกสาร สิ่งของโบราณ หรือประจักษ์พยาน เพื่อสนับสนุนและยืนยันผลการศึกษาวิจัยที่ได้รับ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาค้นคว้าเพื่อบอกเล่าความจริง ในขณะที่การวิจัยเชิงบรรยายเป็นการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวและรายละเอียดที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เป็นประเภทของการวิจัยที่ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และสามารถรวบรวมขึ้นเป็นฐานข้อมูลความรู้อันเป็นแนวทางแก่ผู้สนใจศึกษา ตลอดจนนักวิจัยรุ่นหลังต่อไป

ส่วนการวิจัยเชิงทดลอง พบร้อยละ 5.13 การวิจัยและพัฒนา พบร้อยละ 2.56 ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับการวิจัย 2 ประเภทแรก อีกทั้งการวิจัยเชิงทดลองหรือการวิจัยอื่นไม่พบในการทำวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา และพัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน เพื่อให้ทราบความเป็นมาของเรื่องต่างๆ และการวิเคราะห์แนวโน้มในอนาคต ดังนั้นงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมในเชิงการทดลอง เชิงพัฒนาหรืออื่นๆจึงมีปรากฏค่อนข้างน้อย เนื่องจากผู้วิจัยส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับการศึกษาในเรื่องราวที่ผ่านมาและกำลังดำเนินอยู่ อีกประการหนึ่งคือเมื่อก้าวถึงการวิจัยทางศิลปวัฒนธรรมแล้ว นักวิจัยจำนวนมากมองเห็นความสำคัญของการศึกษาอดีตของชาติพันธุ์หรือสังคมนั้นๆอย่างชัดเจนลึกซึ้ง เพื่อให้รู้จักตัวตนของตัวเองก่อนที่จะพัฒนาไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและสังคมที่เข้มแข็ง

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาการวิจัยประเภทการวิจัยเชิงบรรยายที่พบในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมมากที่สุดนั้นพบว่า เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับงานศิลปะประเภทหัตถกรรมมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในประเด็นที่ 4.2 ที่พบว่างานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับงานหัตถกรรมมากที่สุด เช่น การวิจัยเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีผลิตภัณฑ์กระจูดของ จุรีรัตน์ บัวแก้ว และสมบุญ ณะสุข ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีผลิตภัณฑ์กระจูด เพื่อศึกษาขั้นตอนของการผลิตกระจูดจนกระทั่งออกมาเป็นผลิตภัณฑ์กระจูดประเภทต่างๆ นอกจากนี้ยังศึกษารูปแบบลวดลาย ตลอดจนชนิดของผลิตภัณฑ์ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ในการหาแนวทางเพื่อส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์กระจูดสามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นๆ ในท้องตลาดได้ และยังสามารถหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยให้เป็นที่นิยมสืบไป

4.2 จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับเกี่ยวกับหัตถกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.38 โดยงานหัตถกรรมที่มีผู้สนใจศึกษาวิเคราะห์ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้แบบพื้นบ้านโบราณหรือแบบพื้นบ้านที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพของชนพื้นถิ่นอย่างใกล้ชิดมากกว่าด้านอื่นๆ ขอบข่ายของงานหัตถกรรมจึงค่อนข้างอยู่ในวงที่กว้าง วัตถุประสงค์ของการวิจัยทางด้านหัตถกรรมส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมรูปแบบของงานหัตถกรรมท้องถิ่นนั้นๆตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน เพื่อศึกษาความเป็นมา และค้นหาเอกลักษณ์ประจำถิ่น ซึ่งข้อมูลความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านการอนุรักษ์รูปแบบลักษณะ รวมไปถึงการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบบนพื้นฐานของเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น เช่น การวิจัยเรื่อง หัตถกรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีผลิตภัณฑ์กระจูด ของ จุรีรัตน์ บัวแก้ว และสมบุญ ณะสุข การวิจัยเรื่อง หัตถกรรมไม้ไผ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของ บุญเลิศ สดฐชาติ และการวิจัยเรื่องงานเครื่องเงินเพื่อพัฒนาการผลิตในเชิงอนุรักษ์ ของ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตภาคพายัพ (เจ็ดยอด) เป็นต้น

นอกจากการวิจัยเนื้อหาเกี่ยวกับงานหัตถกรรมแล้ว ยังพบว่ามีการศึกษาวิจัยเนื้อหาเกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมเป็นอันดับรองลงมา คิดเป็นร้อยละ 26.58 ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องประวัติศาสตร์รูปแบบและลักษณะของงานสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน กลุ่มงานส่วนนี้หากกล่าวถึงในมิติของวัฒนธรรมพื้นบ้านแล้ว อาจกล่าวได้ว่ามีความผูกพันใกล้ชิดวิถีชีวิตของมนุษย์ สะท้อนในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธา และวัฒนธรรมชาวบ้านพื้นถิ่น เนื่องจากงานกลุ่มสถาปัตยกรรม โบราณสถาน วัด และอาคารที่อยู่อาศัย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนความเชื่อ ความศรัทธา และวัฒนธรรมพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี เช่น การศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ ของ อรศิริ ปาณินท์ การวิจัยเรื่องลักษณะอาคารพักอาศัยย่านคลองบางกอกน้อย ของ อรศิริ ปาณินท์, อินทรา ยมภาค , มาลีณี ศรีสุวรรณ และเด่น อาสิกศิริ การ

วิจัยเรื่อง ส่วนระดับสถาปัตยกรรมอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี (ในเขตอำเภอเมือง) ของ วิโรฒ ศรีสุโร และการวิจัยเรื่อง พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ของ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร กอบกุล อินทรวิจิตร คงสันติ จันทรวีลาสวงศ์ และวีระ อันพันทั้ง เป็นต้น

การวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 20.25 โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาแหล่งชุมชนโบราณ ตลอดจนงานศิลปะโบราณที่สามารถแสดงเรื่องราวในเชิงวิถีชุมชน เช่น การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี ของ นกุล ชมภูนิช การวิจัยเรื่องผลงานด้านวัฒนธรรมของสมเด็จพระยามหาสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ของ วิภา ศรีบุญรัตน์ การวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ความเกี่ยวเนื่องระหว่างศิลปวัฒนธรรมของไชยาและศรีวิชัย ของ รัตน ยืนนาน และการวิจัยเรื่องชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่ – ลำพูน ของ สรสวัสดิ์ อ่องสกุล เป็นต้น

การวิจัยเกี่ยวกับโบราณคดี คิดเป็นร้อยละ 17.72 โดยเป็นการศึกษาจากการขุดค้นและสำรวจศิลปะวัตถุโบราณของชุมชน เช่น การวิจัยเรื่องโครงการวิจัยเศษภาชนะดินเผาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของ ปรีชา กาญจนคม การวิจัยเรื่องเครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย ของ ณัฐฐภัทร นาวิกชีวิน การวิจัยเรื่องการศึกษาร่องรอยอารยธรรมโบราณจากหลักฐานโบราณคดีในเขตจังหวัดลำพูนก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ของ ผาสุข อินทราวุธ และการวิจัยเรื่องการศึกษาแหล่งโบราณคดีที่บ้านกระเบื้องนอก ตำบลกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา ของ ผาสุข อินทราวุธ

งานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับงานจิตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 15.19 โดยงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับงานจิตรกรรมนั้น เป็นการศึกษาวิเคราะห์งานจิตรกรรมในเชิงประวัติความเป็นมา รูปแบบ ลักษณะ และความสัมพันธ์กับงานศิลปกรรมแขนงอื่น รวมถึงความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมและสังคม เช่น การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย ของ เพ็ญ หริพิทักษ์ การวิจัยเรื่อง จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม ของ ประทีป ชุมพล การวิจัยเรื่องจิตรกรรมศรีอยุธยาเชิงความงาม ของ โกสุม สายใจ และการวิจัยเรื่องจิตรกรรมไทยภาคกลางก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 ของ ศิลปชัย ชื่นประเสริฐ เป็นต้น

ส่วนการวิจัยเนื้อหาประติมากรรมและภูมิภากรรมเป็นเนื้อหาที่ปรากฏในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 7.59 ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์งานประติมากรรมมากกว่าภูมิภากรรม อีกทั้งเป็นการศึกษาในเชิงรูปแบบและลักษณะของงานประติมากรรมในอดีต เช่น การวิจัยเรื่องความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมมอญที่มีต่อประวัติศาสตร์ไทย ของ ชูสิริ จามรมาน การวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์เชิงวิจารณ์รูปแบบและสัญลักษณ์ของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในแง่ศิลปะโดยพิจารณาเน้นที่ภาพรูปจำหลักโดยรอบของปีกทั้งสองของอนุสาวรีย์ ของ แฉนนิส วงศ์สุวัฒน์ และการวิจัยเรื่องศิลปวัตถุที่ปรากฏอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ในคาบสมุทรมายาใต้ประเทศไทย ของ วสันต์ ชีวะสาธน์ เป็นต้น

ส่วนเนื้อหาการวิจัยที่พบน้อยที่สุดในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นการวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 5.06 เช่น การวิจัยเรื่องสถานภาพการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ ของ วิรุณดั่งเจริญ การวิจัยเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ในอดีตและปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไปในอนาคต ของ พิริยะ ไกรฤกษ์ การวิจัยเรื่องความเป็นไปได้ในการทำภาพพิมพ์หินในประเทศไทย ของ กัญญา เจริญศุภกุล และการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพของเอกสารโบราณ ของ จิราภรณ์ อรรถะนาค เป็นต้น

จากการผลการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเนื้อหาที่พบบางงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับหัตถกรรมมากที่สุดนั้น เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าประเด็นที่ศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาหัตถกรรมเป็นการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงรูปแบบของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น เครื่อง

ใช้ไม้สอยต่าง ๆ อีกทั้งมีความศึกษาในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคมอีกด้วย ซึ่งประเด็นดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อที่ 4.3 เช่น การวิจัยเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดเพชรบูรณ์จากเครื่องมือประกอบอาชีพของชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์ ของ คมคาย หมีนสาย เพื่อศึกษาและรวบรวมเครื่องมือที่ใช้ประกอบอาชีพของชาวบ้าน เพื่อศึกษาอาชีพต่าง ๆ ของชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์จากเครื่องมือในการประกอบอาชีพ เพื่อศึกษาประโยชน์ใช้สอยของเครื่องมือประกอบอาชีพของชาวบ้าน และเพื่อศึกษาระดับภูมิปัญญา (เทคโนโลยี) ของชาวบ้าน จากเครื่องมือในการประกอบอาชีพ และการวิจัยเรื่องศิลปหัตถกรรมของช่างทองเมืองเพชรความเป็นมาและสภาพปัจจุบัน ของ วัณณะ จูทะวิภาต เพื่อศึกษาความเป็นมาของช่างทองสกุลเพชรบุรีกระบวนการสร้างสรรค์ทองรูปพรรณในแง่ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ วิธีการทำ รูปแบบและลวดลายของทองรูปพรรณ รวมทั้งศึกษาวิธีการถ่ายทอดความรู้เชิงช่างตลอดจนแนวทางในการดำรงรักษา สืบทอดฝีมือช่างทองสกุลเพชรบุรี การวิจัยใช้การเก็บข้อมูลโดยการบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ ด้วยวิธีทัศน และสไลด์ ประกอบการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกช่างทองในปัจจุบันและในอดีต ซึ่งเคยเป็นช่างหรือเคยฝึกทำทองกับบ้านช่างทองกับบ้านช่างทองแถบถนนพาณิชย์เจริญ ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

4.3 ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ส่วนใหญ่ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์เป็นเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบและองค์ประกอบมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 29.05 รองลงมาเป็นการวิจัยในประเด็นประวัติความเป็นมาและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคม คิดเป็นร้อยละ 23.65 เท่ากันทั้ง 2 ประเด็น จะเห็นได้ว่าประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ใน 3 ประเด็นแรก คือ รูปแบบและองค์ประกอบ ประวัติความเป็นมา และความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคมมีความใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า สาเหตุที่ประเด็นทั้งสามมีค่าร้อยละที่ใกล้เคียงกันนั้น อาจเนื่องมาจากงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมแต่ละเรื่องส่วนใหญ่จะมีประเด็นในการศึกษาตามลำดับคือ ศึกษาประวัติความเป็นมา ศึกษารูปแบบและองค์ประกอบ จากนั้นจึงศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างงานวัฒนธรรมนั้นๆกับสังคม เพื่อแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมและสังคมนั้นเป็นสิ่งที่มิอาจขาดซึ่งกัน ตัวอย่างเช่น การวิจัยเรื่อง การศึกษาแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ กับการใช้โลหะในบริเวณจังหวัดราชบุรี และบริเวณใกล้เคียง ของ ชาติชาย รมสนธิ พชร สารีบุตร สินชัย กระบวนแสง ปรีชา กาญจนาคม จิรัสสา คชาชีวะ และ บัณฑิต สมประสงค์ ได้ทำการศึกษาในประเด็นประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณคดี 4 แห่ง คือ บ้านห้วยน้ำใส : แหล่งแบบลาดชันและริมน้ำ บ้านนาขุนเสน : แหล่งแบบริมน้ำ เขาปะภูัก : แหล่งแบบลาดชันและบ้านปากบึง : แหล่งแบบริมทะเลสาบ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา สืบค้นและวิเคราะห์ทางโบราณคดีและวิทยาศาสตร์จะเป็นฐานข้อมูลในการศึกษารูปแบบ ส่วนประกอบ และเทคนิคการผลิตโบราณวัตถุประเภทโลหะต่อไป เมื่อผ่านขั้นตอนของการศึกษาประวัติความเป็นมา ค้นคว้ารูปแบบและลักษณะองค์ประกอบต่างๆแล้ว จึงส่งผลถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งโบราณคดี วัตถุโลหะ และสังคม และการวิจัยเรื่องจิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม ของ ประทีป ชุมพล ที่ได้ศึกษาวัดจำนวน 271 วัด พระราชวัง 2 แห่ง จาก 16 วัดในภาคกลางของประเทศไทยเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมไทยภาคกลางในอดีตและพัฒนาามาสู่ปัจจุบัน รวมถึงเพื่อให้ทราบจุดเริ่ม พัฒนาการ ความเปลี่ยนแปลงความเสื่อมของจิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง และทราบถึงผลกระทบที่มีต่อสังคมในภาคกลางเป็นต้น

ส่วนประเด็นจารีตทางศิลปกรรม คิดเป็นร้อยละ 10.37 ประเด็นแนวทางการพัฒนา คิดเป็นร้อยละ 9.13 จะเห็นได้ว่าประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ทั้ง 2 ประเด็นนี้มีค่าร้อยละที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่าการวิจัยในประเด็นจารีตทางศิลปกรรมเป็นการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะสำคัญในการสร้างงานศิลปกรรมที่ได้มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งอิทธิพลเหล่านั้นนอกจากจะปรากฏ

ออกมาทางกายภาพแล้วยังมีผลต่อความรู้สึกและจิตใจของชาวบ้านในท้องถิ่นอีกด้วย ส่วนการวิจัยในประเด็นแนวทางการพัฒนานั้นยังเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ ส่วนใหญ่ผู้ที่ศึกษางานทางด้านวัฒนธรรมจะมุ่งศึกษาในเชิงอนุรักษ์เป็นสำคัญ การวิจัยในประเด็นปัญหาและวิกฤติทางวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 2.90 เช่น การวิจัยเรื่องการเสื่อมสภาพของเอกสารโบราณ ของจิราภรณ์ อรรถะนาคซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยหาสาเหตุการชำรุดเสื่อมสภาพของเอกสารโบราณที่เก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กองหอสมุดแห่งชาติ บางส่วนในกองหอสมุดแห่งชาติและที่อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานอื่นและเอกชนพบว่าสาเหตุสำคัญและรุนแรงที่ทำให้เอกสารโบราณเกิดการชำรุดเสื่อมสภาพด้วยอัตราเร็วกว่าที่ควรจะเป็น ได้แก่ กรดที่เกิดขึ้นในเอกสาร แมลง เชื้อรา และแสง โดยมีอุณหภูมิความชื้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเร็วขึ้นและรุนแรงขึ้นเป็นต้น

การวิจัยในประเด็นการเรียนการสอนเป็นประเด็นที่พบน้อยที่สุดในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 1.24 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาวเคราะห์ในหัวข้อที่ 4.2 พบว่าเนื้อหางานวิจัยอื่นๆ ที่พบน้อยที่สุดในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมนั้นมีจำนวน 2 เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างองค์ความรู้เพื่อการเรียนการสอนยังเป็นไปในวงจำกัด และไม่กว้างขวางนัก การวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างฐานข้อมูลในการวิจัยเบื้องต้นให้แก่การวิจัยหรือนักวิจัยรุ่นต่อไป เช่น การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยในอดีต และปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะไปในอนาคต ของพิริยะ ไกรฤกษ์ซึ่งได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา แนวความคิดและวิธีการค้นคว้าประวัติศาสตร์ศิลปโบราณวัตถุสถานในประเทศไทยเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลที่จะทำความเข้าใจสภาพการศึกษาของสาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังได้ทำการสำรวจประเมินผลการศึกษาของสาขาประวัติศาสตร์ศิลปะในคณะโบราณคดี สำรวจสถานภาพของบัณฑิตที่จบออกไปว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อเสนอแนะแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไปในอนาคต และการวิจัยเรื่องสถานภาพการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ ของ วิรุณ ตั้งเจริญ ซึ่งเป็นการวิจัยเพื่อศึกษาสภาพการวิจัยที่เป็นอยู่ของการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ ทั้งการวิจัยทางด้านทัศนศิลป์ศึกษา ศิลปะประเพณีนิยม ประวัติศาสตร์ ทัศนศิลป์ และออกแบบทัศนศิลป์ ทั้งการวิจัยของนักวิชาการและปริญญานิพนธ์ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา เพื่อสำรวจค้นคว้าขอบข่ายกระบวนการและสาระของงานวิจัย ค้นหามโนทัศน์ทางด้านการค้นคว้าวิจัยและประเมินค่า ขอบข่าย กระบวนการ และสาระในการวิจัยสาขาทัศนศิลป์

4.4 ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ส่วนใหญ่ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.48 รองลงมาเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องคิดเป็นร้อยละ 22.07 ชาวบ้านในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 14.48 ผู้นำชาวบ้านหรือผู้อาวุโสในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 11.72 ผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมคิดเป็นร้อยละ 11.03 ผู้ทรงคุณวุฒิหรือนักวิชาการ คิดเป็นร้อยละ 4.83 ตามลำดับ น้อยที่สุดคือประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประเภทอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 1.38

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่มีประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่นมากที่สุด ได้แก่ เมืองโบราณ วัด เศษภาชนะดินเผา ผ้าโบราณ พระพุทธรูป เป็นต้น

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ กลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่พบบ่อยที่สุดในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประเภทปฐมภูมิ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพื่อค้นหาเรื่องราวความเป็นมาในอดีต อันส่งผลต่อรูปแบบและลักษณะในปัจจุบัน และเป็นการทำนายอนาคตของงานศิลปวัฒนธรรมนั้นๆ ในแต่ละท้องถิ่น ในกรณีนี้เนื่องจากการศึกษาวิจัย

ทางศิลปวัฒนธรรมเป็นการพยายามหาข้อมูลรายละเอียดต่างๆ โดยการใช้แหล่งวิทยาการที่เป็นปฐมเหตุเป็นข้อมูลในการวิจัย เช่น ผลิตผลทางศิลปะ หลักฐานหรือซากที่คงเหลือโดยไม่ได้ตั้งใจ สิ่งที่เป็นอนุสรณ์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ (สุภาพ วาดเขียน. 2523 : 5)

ส่วนกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประเภทเอกสารที่เกี่ยวข้อง ปรากฏในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ร้อยละ 22.07 ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยศิลปวัฒนธรรมในเชิงประวัติศาสตร์ย่อมต้องอาศัยเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าเช่นกัน อย่างไรก็ตามเอกสารที่เกี่ยวข้องนั้นมีทั้งเอกสารที่เป็นเอกสารโบราณที่ได้บันทึกเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างละเอียด ที่ช่วยให้ผู้วิจัยทราบถึงเรื่องราวในอดีตและอิทธิพลแนวความคิดในสมัยนั้นๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าของแต่ละสมัย และเอกสารการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ซึ่งควรให้ความระมัดระวังในการศึกษาเป็นอย่างดี เนื่องจากข้อมูลจากเอกสารประเภทนี้มีทั้งที่ได้ผ่านการตรวจสอบแล้วว่าเป็นข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง และเอกสารบางประเภท เช่น พงศาวดารต่างๆจะต้องใช้ความระมัดระวังมาก เพราะข้อเขียนทางประวัติศาสตร์มักจะไม่ใช่ข้อมูลชั้นหนึ่ง แต่จะเขียนขึ้นโดยอาศัยข้อมูลอื่นอีกต่อหนึ่ง (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2520 : 138)

ส่วนกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประเภทชาวบ้านในท้องถิ่น ผู้นำชาวบ้าน ผู้อาวุโสในท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิ กลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประเภทนี้ไม่จัดว่าเป็นข้อมูลปฐมภูมิหรือข้อมูลชั้นต้น เนื่องจากการบอกเล่าหรือให้สัมภาษณ์จากบุคคลผู้รู้เห็นเหตุการณ์หรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ อาจมีความคลาดเคลื่อนได้ เนื่องจากเป็นเรื่องของการบอกเล่าด้วยความทรงจำส่วนตัว ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าพบว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้กลุ่มตัวอย่างหรือกลุ่มประชากรประเภทนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นส่วนเสริมหรือสนับสนุนข้อมูลปฐมภูมิที่ได้เก็บรวบรวมมาในขั้นต้นแล้ว ส่วนกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ ที่พบในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ หินปูน ไม้ สำหรับทำศิลปะภาพพิมพ์

4.5 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ส่วนใหญ่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถาม การสัมภาษณ์และการสังเกตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.06 รองลงมาเป็นการศึกษาเอกสาร คิดเป็นร้อยละ 35.40 และน้อยที่สุดเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทดสอบ คิดเป็นร้อยละ 3.54 ส่วนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีอื่นๆ ไม่พบในงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถาม การสัมภาษณ์และการสังเกตมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นที่ 4.4 คือ กลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่นมากที่สุดและรองลงมาเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง คือ การสำรวจและการสังเกต ส่วนการศึกษาจากเอกสารเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีค่าร้อยละเป็นอันดับสอง ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นที่ 4.4 เช่นกัน กล่าวคือ เมื่อรองจากโบราณสถาน โบราณวัตถุ การศึกษาเอกสารแล้ว การศึกษาชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างเป็นอันดับรองลงมา

ส่วนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการทดสอบหรือทดลองนั้นมีจำนวนน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมารูปแบบและลักษณะ ความสัมพันธ์และอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่อสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่จึงเป็นการเก็บรวบรวมโดยการสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกตมากกว่าวิธีการทดสอบหรือทดลอง

4.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ส่วนใหญ่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 91.03 และน้อยที่สุดเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอิงการใช้สถิติ คิดเป็นร้อยละ 8.98 ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลประเภทอื่นๆ ไม่ปรากฏในการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่างานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยเพื่อศึกษาเรื่องราว เหตุการณ์ความเป็นมาในอดีต ในทั้งเรื่องประวัติความเป็นมา รูปแบบและองค์ประกอบ ความสัมพันธ์ ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคม เป็นต้น ดังนั้นจึงมิได้นำวิธีการทางสถิติเข้ามาใช้ในการวิจัย หากแต่เป็นการ อภิปรายผลโดยการบรรยายประเด็นต่างๆที่ได้ทำการศึกษาวิจัย เพื่อบันทึกไว้เป็นฐานข้อมูลทางการวิจัยและ เป็นองค์ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมต่อไป

5.ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ผู้วิจัยมีข้อข้อเสนอแนะแนวเพื่อเป็นแนวทางพึงปฏิบัติดังนี้

5.1 จากผลการวิจัยงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ใน ประเด็นประเภทของการวิจัยพบว่า ประเภทของการวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิง บรรยาย รองลงมาเป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เป็นอันดับที่สอง แต่มีคำร้อยละที่ค่อนข้างใกล้เคียงกัน ส่วน การวิจัยประเภทอื่นๆ เช่น การวิจัยเชิงทดลอง การวิจัยและพัฒนายังมีปริมาณที่น้อยมาก ดังนั้นจึงควรส่งเสริมและสนับสนุนให้นักวิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมในเชิงการทดลองและการพัฒนาให้ มากยิ่งขึ้น เนื่องจากงานวิจัยประเภทดังกล่าวมีความสำคัญในมิติของการพัฒนาชุมชนให้สามารถพัฒนาภูมิ ปัญญาและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในการสร้างรายได้ชุมชน อีกทั้งเป็นการทดลองเพื่อพัฒนาคุณภาพของผลิต ภัณฑ์ท้องถิ่นให้ก้าวหน้าต่อไป

5.2 จากผลการวิจัยงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 ใน ประเด็นเนื้อหาของการวิจัยพบว่า เนื้อหาของการวิจัยส่วนใหญ่เป็นเรื่องงานหัตถกรรมมากที่สุด รองลงมา เป็นเนื้อหาเรื่องสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมและภูมิภากรรม ส่วนเนื้อหาของงานประณีตศิลป์ และเนื้อหาอื่น ๆ มีจำนวนใกล้เคียงกัน ดังนั้นจึงควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยในเนื้อหาของงาน ประณีตศิลป์ให้มากขึ้น เพื่อให้งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมครอบคลุมทั้งงานท้องถิ่นของชาวบ้าน และ งานท้องถิ่นในเชิงช่าง อีกทั้งหากมีการศึกษาเพื่อค้นหารูปแบบและเอกลักษณ์ประจำถิ่นของงานหัตถศิลป์ และประณีตศิลป์มากขึ้นเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการพัฒนางานทางด้านนี้ต่อไป

5.3 จากผลการวิจัยงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540 พบว่า ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องรูปแบบและองค์ประกอบมากที่สุด รองลงมาเป็นประวัติความเป็น มา และความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคมในจำนวนที่เท่ากัน ส่วนประเด็นจารีตทางศิลปกรรม แนว ทางการพัฒนา มีจำนวนใกล้เคียงกัน ส่วนประเด็นปัญหาและวิกฤติทางวัฒนธรรม และการเรียนการสอนยัง มีจำนวนไม่มาก ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยในประเด็นปัญหาและวิกฤติทางวัฒนธรรม และการ เรียนการสอนให้มากขึ้น เพื่อให้ทราบปัญหาในการทั้งในเชิงอนุรักษ์และเชิงพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การหาแนวทางป้องกันแก้ไขต่อไป ประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่งอีกหนึ่งประเด็น คือ การสนับสนุน ให้มีการศึกษาวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อการเรียนการสอน เนื่องจากงานวิจัยเหล่านี้นับได้ว่าเป็นองค์ความรู้ และฐานข้อมูลท้องถิ่นที่ควรปลูกฝังให้เยาวชนทราบถึงเรื่องราวประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ตนเอง เพื่อ ให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ หวงแหน และค้นหาแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืน เสริมสร้างความเข้มแข็ง ให้ชุมชนต่อไป

5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

5.4.1 ควรมีการศึกษาสถานภาพของการวิจัยของหน่วยงานท้องถิ่นที่ทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น

5.4.2 ควรมีการศึกษาวิจัยว่า มีกลุ่มบุคคลได้นำข้อมูลหรือผลการวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์บ้างหรือไม่ เป็นกลุ่มบุคคลใด และนำไปใช้ประโยชน์ในลักษณะใด

บรรณาธิการ

บรรณานุกรม

- คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2541). “นาฏศิลป์และละครไทย.” *ลักษณะไทย*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- โครงการจัดตั้งสถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม. (2542). *ทางเลือกในการวิจัยศิลปวัฒนธรรม* รายงานการ
สัมมนาวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรม โครงการจัดตั้งสถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.
- จุมพล สวัสดิยากร. (2520). *หลักและวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สุวรรณภูมิ.
- ชาญวิทย์ เทียมบุญประเสริฐ. (2525). *วิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สำนัก
ทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชิดชนก เชิงเชาว์. (2539). *วิธีวิจัยทางการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. ปัตตานี : โครงการผลิตตำรา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ณรงค์ เล็งประชา. (2531). *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย. (2531). *วิจัยการศึกษาเบื้องต้น*. เอกสารประกอบการสอน. พิษณุโลก :
ภาควิชาพื้นฐานของการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2535). *การวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2536). *วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์*. กรุงเทพฯ : ยงสวัสดิ์การพิมพ์.
- บุญเรียง ขจรศิลป์. (2530). *วิธีวิจัยทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.
- นิภา ศรีไพโรจน์. (2527). *หลักการวิจัยเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : ศึกษาพร.
- พจน์ สะเพียรชัย. (2519). *การวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2537). *วัฒนธรรมไทย สู้ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้*. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ : นิลนาราการพิมพ์.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2531). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์เจริญผล.
- เพ็ญศรี ดูก และคณะ. (2528). *วัฒนธรรมพื้นบ้านคึกคักความเชื่อ*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และสำลี ทองธิว. (2530). *การวิจัยทางการศึกษา : หลักและวิธีการสำหรับนักวิจัย*.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพโรจน์ สโมสร. (2530). “ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านไทยที่ได้จาก
ประสบการณ์ในการวิจัย.” *การส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านไทย*. เอกสารการประชุม
สัมมนาทางวิชาการเนื่องในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย’30. สงขลา : สำนักงานคณะกรรมการ
การวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ไพศาล หวังพานิช. (2531). *วิธีการวิจัย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปรีชา นุ่นสุข. (2534). *บรรณนิทัศน์งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้*. โครงการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปรีชา อุยตระกูล , สุวิทย์ ธีรศาวด์ และชื่น ศรีสวัสดิ์. (2537). *การศึกษาสถานภาพงานวิจัยด้าน
วัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. โครงการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ.

- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2542). *แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540—2544)*. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มโน พิสุทธิรัตนานนท์. (2539). *เอกสารประกอบการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้าน*. โครงการบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา.
- รวิวรรณ ชินะตระกูล. (2533). *คู่มือการทำวิจัยทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- ล้วน และอังคณา สายยศ. (2538). *เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- วราคม ทีสุภะ. (2544). *สังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิรัตน์ พิชญ์ไพบุญย์. (2524). *ความเข้าใจในศิลปะ*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2541). *มหาวิทยาลัย การวิจัยและทัศนศิลป์*. โครงการจัดตั้งสถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ : สันติศิริการพิมพ์.
- (2543). “การค้นคว้าวิจัยศิลปกรรมศาสตร์.” *ศิลปวิจัย*. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- วิญญา วิชาลาภรณ์. (2531). *การวิจัยทางการศึกษา : หลักการและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศึกษาธิการ,กระทรวง. (2538). *การพัฒนาระบบการศึกษา กระบวนการบริหารและจัดการวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : บริษัท ประชาชน จำกัด.
- สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม. (2544). *ภูมิปัญญาและละครไทย หนังสือสรุปการสัมมนาวิชาการโครงการอนุรักษ์ละครไทย*. สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมประสงค์ ปิ่นจินดา และคณะ. (2520). *เอกลักษณ์ไทยภาคกลาง*. กรุงเทพฯ : ศึกษาสัมพันธ์.
- สาโรช บัวศรี. (2537). “ความหมายของวัฒนธรรม.” *วัฒนธรรมประจำชาติ*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุกรี เจริญสุข. (2538). “สถานภาพการวิจัยสาขาศิลปะการแสดงในประเทศไทย.” *รายงานผลการสัมมนาเรื่องการศึกษาสถานภาพการวิจัยสาขาวิชาศิลปะการแสดงในประเทศไทย : ดนตรีและนาฏศิลป์ไทย*. จัดโดยคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาปรัชญา ร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. หน้า 4 — 6. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สุภาพ วาดเขียน. (2523). *วิธีวิจัยและสถิติทางการวิจัยในศึกษาศาสตร์*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- (2525). *เครื่องมือวิจัยทางสังคมศาสตร์ลักษณะที่ดี ชนิด และวิธีหาคุนภาพ*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุรัชย์ หวันแก้ว. (2535). “สถานภาพการวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคกลาง : ข้อสังเกตเบื้องต้น และข้อเสนอแนะเพื่อการอภิปราย.” *เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมในห้องถิ่นภาคกลาง*. สถาบันไทยศึกษา ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- แสงนาง ดีประชา. (2530). *ศิลปะกับมนุษย์*. พิษณุโลก : ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- โสภา ชูพิกุลชัย. (2525). *การวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : ประชาชน.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2526). *นโยบายและแผนงานวิจัย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2520). *แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520*.

กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

-----, *แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ.2525—2529*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

-----, *แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540—2544*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2540). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540—2544*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540—2544)*. กองนโยบายและแผนวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

-----, (2537). *วัฒนธรรมประจำชาติ*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

-----, (2538). *วัฒนธรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น*. เอกสารการศึกษาและการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น โครงการการศึกษาและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย สถาบันวัฒนธรรมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

-----, (2538). *การศึกษา สืบค้นวัฒนธรรมท้องถิ่น*. เอกสารการศึกษาและการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น โครงการการศึกษาและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย สถาบันวัฒนธรรมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

-----, (2538). *การเก็บและการจัดทำข้อมูลเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น*. เอกสารการศึกษาและการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น โครงการการศึกษาและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย สถาบันวัฒนธรรมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

-----, (2538). *การใช้และพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น*. เอกสารการศึกษาและการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น โครงการการศึกษาและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย สถาบันวัฒนธรรมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

-----, (2544, 20 กันยายน). <http://www.culture.go.th/thai/office/vision/vision.htm>.

-----, (2545, 13 พฤษภาคม). <http://www.culture.go.th/thai/office/ppd/pp/np2529.htm>.

สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย. (2539). *แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540—2544*. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย.

อนันต์ ศรีโสภณ. (2527). *หลักการวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.

อารี สุทธิพันธุ์. (2522). *ศิลปะกับมนุษย์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

อำนาจ เย็นสบาย. (2543). “ศิลปกรรมศาสตร์กับการวิจัยและพัฒนา.” *ศิลปวิจัย*. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540

แบบวิเคราะห์งานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540

ข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดของงานวิจัย

ชื่อผู้ทำวิจัย

.....

ชื่อเรื่องวิจัย

.....

.....

.....

ปีพุทธศักราช

- | | |
|---------------------|---------------------|
| () 1. 2523 | () 2. 2524 |
| () 3. 2525 | () 4. 2526 |
| () 5. 2527 | () 6. 2528 |
| () 7. 2529 | () 8. 2530 |
| () 9. 2531 | () 10. 2532 |
| () 11. 2533 | () 12. 2534 |
| () 13. 2535 | () 14. 2536 |
| () 15. 2537 | () 16. 2538 |
| () 17. 2539 | () 18. 2540 |

ประเภทของการวิจัย

- | | |
|---------------|---|
| () 1. | การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (History Research) |
| () 2. | การวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) |
| () 3. | การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) |
| () 4. | การวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi – Experimental Research) |
| () 5. | การวิจัยและพัฒนา (Research and Develop) |
| () 6. | อื่นๆ (ระบุ) |

ประเภทของเนื้อหาที่วิจัย

- | | |
|---------------|-------------|
| () 1. | จิตรกรรม |
| () 2. | ประติมากรรม |
| () 3. | สถาปัตยกรรม |
| () 4. | วัฒนธรรม |
| () 5. | หัตถกรรม |
| () 6. | โบราณคดี |
| () 7. | อื่นๆ |

ประเด็นที่ศึกษาวิเคราะห์

- () 1. ประวัติความเป็นมา
- () 2. รูปแบบและองค์ประกอบ
- () 3. จารีตทางศิลปกรรม
- () 4. การเรียนการสอน
- () 5. ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคม
- () 6. ปัญหาและวิกฤติทางวัฒนธรรม
- () 7. แนวทางการพัฒนา
- () 8. อื่นๆ (ระบุ)

ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

- () 1. ผู้นำชาวบ้าน ผู้อาวุโสในท้องถิ่น
- () 2. ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ
- () 3. โบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่น
- () 4. ชาวบ้านในท้องถิ่น
- () 5. เอกสารที่เกี่ยวข้อง
- () 6. วีดิทัศน์ เทปบันทึกเสียง
- () 7. ผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม
- () 8. อื่นๆ (ระบุ)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

- () 1. การศึกษาเอกสาร
- () 2. การสอบถาม การสัมภาษณ์และการสังเกต
- () 3. การทดสอบ
- () 4. อื่นๆ (ระบุ)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

- () 1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย
- () 2. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยอิงการใช้สถิติ
- () 3. อื่นๆ ระบุ

ภาคผนวก ข

สรุปผลการวิจัยของงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม
ระหว่างปีพุทธศักราช 2523

โสภณ จงสมจิต (2533 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการวิจัยเอกลักษณ์ของเรือนพื้นบ้านอีสาน เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) ของประเทศไทย รัฐบาลให้ความสำคัญเพื่อการพัฒนาภูมิภาคชนบท โดยเริ่มจุดเน้นพัฒนาการปกครองการเมืองจนกระทั่งมาถึงการพัฒนาอุตสาหกรรม และในอนาคตอีสานจะมุ่งพัฒนาเมืองเป็นแหล่งเกษตรกรรมอุตสาหกรรม และแหล่งท่องเที่ยวอันอุดมไปด้วยศิลปวัฒนธรรมชาวอีสานโบราณ เช่น เรื่องราวทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง และกลุ่มโบราณสถานสมัยทวารวดี สมัยลพบุรี (ศิลปะแบบเขมร) และศิลปวัฒนธรรมอีสานปัจจุบัน อันมีคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และพัฒนา

ความเจริญทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจผลกระทบทางธรรมชาติ ค่านิยมของคนรุ่นใหม่ ๆ หากการพัฒนาไม่สืบต่อมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เราจะสูญเสียสิ่งที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้อย่างน่าเสียดายก็เป็นได้ ภาคอีสานนี้ถ้าศึกษาทางด้านธรณีวิทยาสภาพภูมิศาสตร์ประกอบด้วยหินชั้น หินทราย เปลือก หินทรายมีสภาพไม่เก็บน้ำทำให้เกิดความแห้งแล้งประกอบกับเป็นที่ราบสูง และมีน้ำมูลแม่น้ำชีเป็นเส้นชีวิตการเกษตรกรรม

การวิจัยเอกลักษณ์ของเรือนพื้นบ้านอีสานเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา จึงเป็นผลงานที่มุ่งศึกษาวิจัยเอกลักษณ์ของรูปแบบเรือนไทย ชาวอีสานประเภทต่าง ๆ ระบบการก่อสร้างคุณค่าทางศิลปสถาปัตยกรรม ความงาม ประสานกับการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในท้องถิ่นและพัฒนารูปแบบที่เป็นไปได้เหมาะสมกับเทคนิควัสดุก่อสร้าง และความเหมาะสมกับสังคมเศรษฐกิจธรรมชาติ ฯลฯ สืบต่อมรดกทางศิลปวัฒนธรรมชาวอีสานของไทย

จากการสำรวจพบว่า

1. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) เป็นแหล่งชุมชนคนโบราณมาแล้วในอดีตและยังคงอยู่ของแหล่งชุมชนที่กระจายตัวตามจังหวัดต่าง ๆ 17 จังหวัดได้แก่หมู่บ้านริมน้ำ หมู่บ้านริมทาง หมู่บ้านดอน หมู่บ้านกระจัดกระจาย หมู่บ้านแพวงแหวน หมู่บ้านแตกแขนง การเกิดหมู่บ้านตั้งถิ่นฐานมีทั้งแบบชั่วคราวและแบบถาวร

2. การวางผังเมือง เพื่อการอยู่อาศัยประกอบด้วยเรือนนอน ระเบียง เรือนครัว ชาน เรือนโถง เล้าข้าว (ยุ้งข้าว) ใช้เป็นที่เก็บพืชพันธุ์ข้าว ซึ่งมีคติความเชื่อแฝงอยู่กับวัฒนธรรมที่อยู่อาศัยอีกด้วย เอกลักษณ์ของเรือนอีสานแบ่งประเภทได้ ดังนี้ เรือนไทยทรงจั่วสูง อิทธิพลรูปแบบเรือนไทยภาคกลาง เรือนไทยทรงปั้นหยา ตกแต่งปั้นลมด้วย “ยอดและปลายปั้นลม” เรือนอีสาน เรือนแฝดทรงไทยอีสาน หลังคามุงด้วยแป้นไม้ (แผ่นไม้แทนกระเบื้องมุงหลังคา) เรือนหลังคาทรงจั่วทรงต่ำมีเรือนโง่งที่ลักษณะเปิดโล่ง เรือนทรงจั่วต่ำไม่มีเรือนโง่ง เรือนเครื่องผูก (สร้างด้วยไม้ไผ่) เรือนเล้าข้าว เกียงนา (ที่ปักทำนาและพัฒนาเป็นเรือนเพื่ออยู่อาศัยถาวรได้)

3. การสำรวจทางภาคสนาม มีขีดจำกัดเนื่องจาก มีพื้นที่กว้างขวางมากไม่สามารถไปทั่วพื้นที่ จึงเลือกเฉพาะเรือนไทยอีสานที่มีเอกลักษณ์เป็นตัวแทนของเรือนอีสานใน 17 จังหวัด ได้แก่แถบอีสานตอนใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อีสานตอนเหนือ (ตอนบน) ได้แก่ จังหวัดหนองคาย อุดรธานี กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม ยโสธร สกลนคร ร้อยเอ็ด อีสานด้านตะวันตก ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ เลย ทางด้านอีสานตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ จังหวัดนครพนม มุกดาหาร อุบลราชธานี

จากการวิเคราะห์จำแนกลักษณะเอกลักษณ์ประเภทของเรือนรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนองค์ประกอบศิลปสถาปัตยกรรมตกแต่งจั่ว ปั้นลม ฝา หน้าต่าง ประตู พื้น บันได ฯลฯ ที่มีคุณค่าเด่นควรแก่การอนุรักษ์และพัฒนา

ทางด้านข้อเสนอแนะการพัฒนาเรือนอีสานได้คำนึงถึงวัฒนธรรมการอยู่อาศัยด้วยได้แก่วัฒนธรรมการใช้ไฟ การอยู่อาศัยใช้ประโยชน์บริเวณภายในตัวเรือน ห้องนอน ระเบียง ชานเรือนครัว คติความเชื่อเกี่ยว

กับเรื่องทิศที่นิยมหันบันไดสู่ตะวันออก เรือนกระเบื้องชันอยู่ทางทิศใต้ เรือนใต้ถุนสูง เป็นหลัก และเสนอแนะการนำเอกลักษณ์ ของเรือนมาใช้ตกแต่ง บ้านเรือนที่ปลูกสร้าง โดยใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น คอนกรีตเสริมเหล็ก กระเบื้อง การใช้วัสดุทดแทนเป็นหลักในการพัฒนา ตลอดจนความเหมาะสมกับสภาพ ชนบท ภูมิอากาศ สิ่งแวดล้อม การอาชีพ ฯลฯ ของชนบท อันเป็นอารยธรรมท้องถิ่น อันที่จะเป็นแกนหล่อหลอม ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานทางด้านที่อยู่อาศัยควบคู่ไปกับศิลปวัฒนธรรม การแต่งกาย เสื้อผ้า ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน การดนตรี นาฏศิลป์ ประสานกับอารยธรรมโบราณของภาคอีสานได้อย่างประสานกลมกลืนความเจริญเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรมใหม่ ค่านิยมใหม่ที่มีขึ้นจะเป็นส่วนส่งเสริมการพัฒนาทำให้ประเทศไทยไม่สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอีสานได้อีกต่อไป

ประทีป ชุมพล (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยจิตรกรรม ฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับ วรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม โดยศึกษาจากวัดจำนวน ๒๗๑ วัด และราชวัง ๒ แห่ง จาก ๑๖ จังหวัดในภาคกลางของประเทศไทย จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า วรรณคดีที่นำมาใช้นั้นเป็นเรื่องราวในพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มีต้นเค้าจากพระไตรปิฎก ได้แก่ เรื่องพุทธประวัติ จากพระสูตรตันตปิฎก หรือจากเรื่องพระปฐมสมโพธิกถา เรื่องพระเวสสันดรและทศชาติ ซึ่งนำมาจากนิบาตชาดก ส่วนเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ ไตรภูมิ สมบัติอมรินทร์ ซึ่งเนื้อหามาจากพระไตรปิฎกทั้งสี่ส่วนเรื่องอันเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่มีผู้แต่งขึ้นภายหลัง ได้แก่ เรื่องพระมาลัย นิทานในปัญญาสาตก และเรื่องสั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเช่นกัน ได้แก่ คาถาพาหุง อสุภะ ชุตตควัตร ปรีศนาธรรม และประวัติการสังคายนาพระไตรปิฎก สำหรับเรื่องที่เกี่ยวข้องศาสนานินดู ที่นำมาเขียนจิตรกรรมฝาผนัง ได้แก่ เรื่องรามเกียรติ์ และนารายณ์สิบปาง ส่วนวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ สามก๊ก และอิเหนา สำหรับเรื่องที่ต่างออกไปซึ่งเป็นเรื่องราวในประวัติศาสตร์ พระราชนิพนธ์ และพิธี ซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลมาจาก พระราชพงศาวดาร ภูมิอนติเยรบาล ทวาทศมาสนิราศเดือน เป็นต้น ที่ต่างออกไป ได้แก่ เรื่องศรีธนชัย ซึ่งเป็นนิทานท้องถิ่น

พุทธประวัติเป็นเรื่องที่นิยมเขียนกันมากที่สุด รองลงไป ได้แก่ เรื่องพระเวสสันดรทศชาติ นอกจากนั้น ได้แก่ ไตรภูมิ และพระมาลัย ส่วนเรื่องอื่น ๆ มักจะเป็นส่วนประกอบเท่านั้น

แต่เดิมเรื่องราวที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังนั้น มีความผูกพันกับชีวิตประจำวันสัมพันธ์กับวรรณคดี และอิทธิพลต่อความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณีของคนไทย วัดเคยเป็นศูนย์กลางของชุมชน แต่ต่อมาสังคมเปลี่ยนแปลงไป วัดจึงมีหน้าที่เพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมแก่ประชาชน เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังห่างไกลจากชีวิตประจำวันของประชาชนและค่อย ๆ หมดความสำคัญไป ในปัจจุบันจึงเป็นเพียงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่มีคุณค่าทางการศึกษา รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยว

วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริมและคณะ (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องผ้าไทแดงแห่งชำเหนือ : ศิลปะอันยอดเยี่ยมแห่ง การต่ำหูกทอไหมเก็บดอกดวงและลวดลาย โดยมีจุดประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อศึกษาวิธีการทำที่ต่ำหูกทอไหมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงเพื่อศึกษาชื่อเรียกดอกดวงและลวดลายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง และเพื่อศึกษาวิธีการใช้ผ้าของคนกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงในวิถีชีวิตและพิธีกรรม ผลการศึกษาพบว่า

กลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงที่อาศัยในแขวงหัวพัน เมืองชำเหนือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเฉพาะที่บ้านสบฮาว เมืองเชียงค้อ และที่บ้านโพธิ์ชัยนั้น มีประวัติความเป็นมาว่าอพยพมาจากดินแดนประเทศเวียดนามไม่น้อยกว่า 200 ปี มีความผูกพันและใกล้เคียงกับกลุ่มไทดำและไทขาว มีภาษาพูดและตัวหนังสือเขียนเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่จะอาศัยบริเวณหุบเขาโดยด้านหนึ่งเป็นเชิงเขา อีกด้านหนึ่ง

เป็นลำนํ้า มีอาชีพเกษตรกรรมแบบยังชีพ มีอาชีพเสริมคือ ทำไร่ ลำสัตว์ หาของป่า มีความเชื่อและนับถือผี โดยเฉพาะผีแถน ผีบรรพบุรุษ และปีศาจท้องถิ่นชนิดอื่น ๆ ชาวไทแดงมีความสามารถในการทำสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน โดยเฉพาะหัตถกรรมจักสาน และหัตถกรรมทอผ้า หัตถกรรมทอผ้าถือว่าเป็นสิ่งที่โดดเด่นและเชิดหน้าชูตาของผู้หญิงไทแดง

จากการศึกษาวิธีการทำที่ต่ำหูกของชาวไทแดง พบว่า ผู้ชายจะเป็นคนดำเนินการในการจัดทำเครื่องทอผ้าทุกชนิด โดยเฉพาะกึ่งนั้นส่วนใหญ่จะได้วัตถุดิบจากท้องถิ่น โครงที่จะทำจากไม้ไผ่มากกว่าไม้เนื้อแข็ง ส่วนประกอบอื่น ๆ นั้น ก็จะทำโดยผู้ชายโดยกระบวนการศึกษาและเรียนรู้จากครอบครัวและดูจากของเดิมที่ตกทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

จากการศึกษาการเรียกชื่อดอกดวงและลวดลายของผ้า พบว่า ดอกดวงและลวดลายของผ้าในกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงมีความคล้ายคลึงกับดอกดวงและลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว กลุ่มอื่น ๆ ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวซึ่งมีการเรียกชื่อไม่แตกต่างกันนัก ผิดกันแต่สำเนียงท้องถิ่นที่ออกมาเท่านั้น ชื่อดอกดวงและลวดลายส่วนใหญ่จะได้จากธรรมชาติโดยเฉพาะชื่อจากพันธุ์พฤษชาติชื่อจากพันธุ์สัตว์ ชื่อจากสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เช่น ภูเขา แม่นํ้า ลำห้วย ชื่อจากคติความเชื่อสิ่งที่เชื่อถือชื่อจากลวดลายเรขาคณิต อันเป็นความคล้ายคลึงอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากการศึกษาวิธีการใช้ผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดง พบว่าไทแดงใช้ผ้าในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรม ผ้าในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมจะมีความคล้ายคลึงกัน แตกต่างเพียงบริบทแห่งการใช้ผ้า การให้ความสำคัญจะแตกต่างกันไปเช่น ในพิธีการแต่งงาน ผ้าจะถูกกำหนดให้เป็นสิ่งของสำคัญของเจ้าสาวที่จะทำหน้าที่สมมาแก่ญาติเจ้าบ่าว ผ้าในพิธีกรรมงานศพจะถูกนำมาตักแต่งในร่างของคนตาย และประดับในงานอย่างงดงาม ผ้าในชีวิตประจำวันจะเป็นผ้าที่เรียบง่าย และสะดวกต่อการทำอาชีพเกษตรกรรม เป็นสำคัญ

และประการสำคัญ ผู้หญิงไทแดงได้ใช้กระบวนการทอผ้าเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม อย่างยอดเยี่ยมและเข้มแข็ง หญิงใดที่จะออกไปแต่งงานได้จะต้องมีความพร้อมในการทำผลิตภัณฑ์จากผ้าเพื่อเตรียมไว้สำหรับสมมาและนำไปใช้ในครอบครัวใหม่ของเธอหากไม่สามารถกระทำได้อาจหมายความว่าพวกเธอไม่มีโอกาสมีชีวิตคู่อย่างแน่นอน

อาทิตย์ ชงอินเนตร (2525 : บทคัดย่อ) เครื่องแต่งกายของคนไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 จากภาพจิตรกรรมฝาผนัง การวิจัยเครื่องแต่งกายของคนไทยทั้งหมด เครื่องแต่งกายของคนไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 กำลังเป็นยุคเริ่มของการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง การเปลี่ยนแปลงนี้ได้ปรากฏเด่นชัดใน 2 ชั้น คือ กษัตริย์และชนชั้นสูง ส่วนกษัตริย์ในภาพจิตรกรรมฝาผนังไม่พบการเปลี่ยนแปลง แต่หลักฐานภาพถ่ายและบันทึกจดหมายเหตุได้แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็มีเครื่องทรงที่มีลักษณะโน้มเอียงไปทางลักษณะของตะวันตกหลายชุด แต่อย่างไรก็ตามยังไม่สามารถระบุลงไปได้แน่นอนว่าเครื่องแต่งกายของคนไทยในสมัยนี้เป็นแบบตะวันตกไปทั้งหมด เพราะจากการวิจัยพบว่าเครื่องแต่งกายในสมัยรัชกาลที่ 4 มีทั้งแบบฉบับที่ได้มาจากสมัยก่อน ๆ ของไทย คือ สมัยสุโขทัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผลจากการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาลายประการ อาทิเช่น สามารถนำไปใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการทางด้านเครื่องแต่งกายของคนไทย

รู้ถึงอิทธิพลของต่างชาติที่มีต่อวัฒนธรรมของไทย โดยเฉพาะทางด้านการแต่งกาย วิทยานิพนธ์ เรื่องนี้ถึงแม้ว่าจะศึกษาโดยยึดหลักฐานจากภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นหลัก .

แต่ก็พยายามนำเอาข้อมูลจากภาพถ่ายสมัยโบราณ ประกอบกับบันทึกจดหมายเหตุต่าง ๆ มาร่วมกันพิจารณาในการคิดความ เพื่อให้ผลที่ออกมาถูกต้องและแน่นอนที่สุด ผู้เขียนวิทยานิพนธ์หวังว่าคงจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายของคนไทยในโอกาสต่อไป

คมคาย หมื่นสาย (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์ จากเครื่องมือประกอบอาชีพของชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ คือ เพื่อศึกษาและรวบรวมเครื่องมือที่ใช้ประกอบอาชีพของชาวบ้าน เพื่อศึกษาอาชีพต่าง ๆ ของชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์จากเครื่องมือในการประกอบอาชีพ เพื่อศึกษาประโยชน์ใช้สอยของเครื่องมือประกอบอาชีพของชาวบ้าน และเพื่อศึกษาระดับภูมิปัญญา (เทคโนโลยี) ของชาวบ้าน จากเครื่องมือในการประกอบอาชีพ

การดำเนินการวิจัยกำหนดกลุ่มประชากร จากตัวอย่างเครื่องมือในการประกอบอาชีพของชาวบ้านในจังหวัดเพชรบูรณ์ ในอำเภอต่าง ๆ จำนวน 11 อำเภอ ๆ ละ 1 ตัวอย่างดำเนินการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ รวบรวมข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์และในรูปตารางผลของการวิจัยพบว่า

เครื่องมือในการเกษตรทั้ง 11 อำเภอ มีมาเป็นอันดับ 1 เครื่องมือในการประกอบอาชีพการประมง มีมากเป็นอันดับ 2 เครื่องมือในการประกอบอาชีพทางอุตสาหกรรม มีมากเป็นอันดับ 3 ส่วนเครื่องมือในการยังชีพและจับสัตว์ป่อกมีจำนวนเท่ากัน และมีมากเป็นอันดับ 4

จากข้อมูลเครื่องมือที่รวบรวมได้จากกลุ่มประชากร ตัวอย่างสามารถจำแนกออกได้เป็น 12 อาชีพด้วยกันคือ อาชีพทำนา อาชีพเพาะปลูกพืชผักและผลไม้ อาชีพทำไร่ยาสูบ อาชีพการประมงน้ำจืด อาชีพจับสัตว์ป่า อาชีพทอผ้า อาชีพทอผ้า อาชีพทำผ้านวม อาชีพเลี้ยงไหม และทอผ้าไหม อาชีพตีมีด อาชีพทำไร่ข้าวโพด อาชีพทำขนม อาชีพเลี้ยงสัตว์

ประโยชน์ของการใช้เครื่องมือในการประกอบอาชีพใน 3 ลักษณะด้วยกัน คือ ใช้ในลักษณะเป็นการผ่อนแรง ใช้ในลักษณะอำนวยความสะดวก ใช้ในลักษณะเป็นเครื่องมือประเภทกับดัก

ลักษณะของระดับภูมิปัญญาชาวบ้านโดยสังเกตจากการใช้และการคิดประดิษฐ์เครื่องมือแบ่งออกเป็น 3 ระดับด้วยกันคือ ระดับต่ำ ระดับปานกลาง และระดับสูง

ทัศนีย์ บัวระภาและคณะ (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องผ้าไทญ้อ : ศึกษากรณีชาวไทญ้อ บ้านแซงบาดาล ตำบลแซงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ การศึกษาเรื่อง ผ้าทอไทญ้อ ครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาเทคนิคดั้งเดิม กระบวนการทอผ้า ลวดลายผ้า และบทบาทของผ้าในวิถีชีวิตชาวไทญ้อ บ้านแซงบาดาล ตำบลแซงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งถือเป็นกลุ่มชาวไทญ้อที่อพยพจากฝั่งซ้ายแม่โขง จากเมืองคำเกิด คำม่วน และมหาชัยก่องแก้ว มาอยู่ที่เมืองท่าขอนยางและเมืองแซงบาดาล เมื่อปี พ.ศ. 2382 และ พ.ศ. 2383 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ชาวไทญ้อ บ้างแซงบาดาล ยังสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสังเกตได้จากขนบธรรมเนียมโบราณ อีตคลองในการดำเนินชีวิต ตลอดจนการถ่ายทอดหัตถกรรมการทอผ้า ซึ่งถือเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องของผู้หญิงชาวไทญ้อที่ยึดถือมาอย่างยาวนาน

ผลการวิจัยพบว่าหญิงชาวไทญ้อจะเริ่มฝึกหัดทอผ้าตั้งแต่อายุน้อย โดยเริ่มจากสิ่งที่ทำได้ง่าย ๆ ตั้งแต่การปั่นฝ้าย หีบฝ้าย ดัดฝ้าย ไปจนถึงการทอผ้า ทอผ้าหมี่ ผ้าถุง แล้วจึงไปศึกษาเรียนรู้งานที่ยากขึ้น เช่น การสืบทอด การทอผ้าไหม การย้อมสี การมัดหมี่ ตลอดจนการทำชุด และเทคนิคพิเศษต่าง ๆ

ในการทอผ้าโดยเรียนรู้จากมารดาผู้ซึ่งถือเป็นครูคนแรกของการตำทอผ้าของหญิงชาวไทยอู้อ ผ้าทอของชาวไทยอู้อจะแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ ผ้าฝ้ายและผ้าไหม กระบวนการในการทอจะมีคล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันผ้าฝ้ายเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ในอดีตจะเริ่มต้นการตำทอผ้าตั้งแต่การผลิตเส้นใยนำปุยฝ้ายมาอ้ว เพื่อได้ปุยฝ้ายละเอียดจึงนำมาติด มาม้วน แล้วจึงนำไปเส้นให้เป็นเส้นใย ต่อจากนั้นจึงนำมาเตรียมเพื่อทำเป็นเส้นด้าย โดยใช้กระบวนการแบบชาวบ้าน คือการแช่น้ำข้าวหนึ่ง เพื่อให้ฝ้ายคงทนแล้วนำมาย้อมสี ซึ่งในอดีตมีการใช้สีที่เป็นสีที่ได้จากธรรมชาติ เช่น สีแดงจากครั่ง สีครามจากต้นคราม และสีเหลืองจากแก่นแข เป็นต้น หลังจากนั้น จึงนำเส้นด้ายที่ย้อมสีมาเตรียมเพื่อนำไปทอโดยใช้อุปกรณ์ในการทอ คือ กี่ ฝีม เขาคูก และอื่น ๆ ตามเทคนิควิธีแต่โบราณที่ได้ถ่ายทอดกันมา

ในส่วนการทำผ้าไหมหญิงชาวไทยอู้อ จะเริ่มต้นการทำผ้าไหมตั้งแต่การปลูกหม่อนเลี้ยงตัวหนอน ไปจนถึงการสาวไหม การมัดหมี่ การย้อมสี และการตำทอ เป็นผ้าเพื่อไว้ใช้ในโอกาสพิเศษในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมต่อไป ขั้นตอนแต่ละขั้นตอนของการทอผ้าไหมกว่าจะเป็นผืนได้จะต้องใช้เวลาอย่างยาวนาน มีความพิถีพิถัน โดยเฉพาะการย้อมสีไหมของชาวไทยอู้อ นิยมใช้วิชา “แสง” คือการย้อมด้วยวิธีรองครึ่งรองเซ ก่อนที่จะย้อมให้เป็นสีอื่นต่อไป เพื่อไม่ให้สีตก มีความคงทน การเลือกครึ่งและเซในการย้อมสีจะต้องเป็นครั้งที่เลียงจากต้นคือ และเป็นแก่นเซที่ชาวอู้อเรียกว่าเซควาย จึงจะนำมาย้อมสีไหมได้สวยงาม

ในด้านลวดลายของผ้า พบว่า ชาวไทยอู้อมีการสร้างสรรค์ลวดลายผ้าด้วยเทคนิคหลายแบบ เช่น จก ชิด และมัดหมี่ ลวดลายส่วนใหญ่เป็นลวดลายที่เกิดจากการเลียนแบบธรรมชาติสิ่งแวดลอมใกล้ตัว ตั้งแต่พืชพรรณ สัตว์ ตลอดจนการจัดนาตามความคิด ความรู้สึก และเกิดจากเทคนิคในการทำ ซึ่งลวดลายจะเก็บไว้ในผ้าตัวอย่าง เรียกว่า “ผ้าแพรวแซ่ว” เพื่อเป็นตัวอย่างในการแกะลวดลายในการทำต่อไป แต่อย่างไรก็ตามลวดลายที่สำคัญ ซึ่งเชื่อกันว่านาคือบรรพบุรุษ และเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าต่อมนุษยชาติอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นกาสะท้อนให้เห็นว่าชาวไทยอู้อเป็นกลุ่มเชื้อสายไท-ลาว จากลวดลายผ้าที่ปรากฏ

ในด้านบทบาทของผ้าในวิถีชีวิตของชาวไทยอู้อนั้น พบว่า ชาวไทยอู้อผูกพันกับการใช้ผ้าตั้งแต่เกิดจนตาย ผ้ามีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวไทยอู้อดังนี้ คือ เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต ได้แก่ ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม และเป็นเครื่องใช้สอยในครัวเรือนเพื่อประกอบประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต เช่น การเกิด การแต่งงาน การบวช และการตาย ผ้าจะเป็นส่วนประกอบสำคัญเป็นสัญลักษณ์ประกอบพิธีกรรมเพื่อใช้ร่วมในพิธีทางศาสนา เป็นหน้าที่ของเพศหญิงชาวไทยอู้อที่มีหน้าในการทำนุบำรุงศาสนาให้คงอยู่สืบไปเพื่อดำเนินทอดส่งสมและขัดเกลาทางสังคมของสมาชิกในครอบครัว ข้อห้ามหรือข้อชะล่าในการทอผ้าจะเป็นเหมือนกฎเกณฑ์ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบและก่อให้เกิดความคงอยู่ของชุมชนมาจนปัจจุบัน เพื่อแสดงบทบาทหน้าที่ของหญิงชาย การไม่ก้าวก่ายงานซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการคำจูนในสังคม เพื่อแสดงฐานะของบุคคล การใช้ผ้าตลอดจนการแต่งกายของชาวอู้อจะแสดงถึงฐานะ ส่วนใหญ่พวกเจ้าหน้าที่เป็นเจ้าเมืองหลานเจ้าเมือง หรือข้าราชการ มักจะใช้ผ้าไหมซึ่งเป็นลวดลายสวยงามพิเศษกว่าคนธรรมดาสามัญ เพื่อสนองความต้องการทางจิตใจ เป็นศิลปะและความงาม การทอผ้า การย้อมสี การมัดหมี่ จด ชิด การทำลวดลายของชาวไทยอู้อถือเป็นศิลปะชั้นสูง เพื่อสนองความต้องการทางจิตใจของหญิงชาวไทยอู้อ ที่รักสวยรักงาม ดังนั้นจึงบรรจุประดิษฐ์ลวดลาย และมีเทคนิควิธีพิเศษในการย้อมสีที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งตรงกับทฤษฎีตะวันตกในการใช้เทคนิคของแม่สีมาประยุกต์ใช้ในการทอผ้าได้อย่างสวยงามและประณีต

การเปลี่ยนแปลงการใช้ผ้าในวิถีชีวิตของชาวไทยอู้อในปัจจุบัน จะมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ผ้าบางเฉพาะที่เป็นเครื่องแต่งกาย ส่วนเครื่องใช้สอยในครัวเรือนและการทอผ้าเพื่อใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรมชาวไทยอู้อยังคงเคร่งครัดและใช้ผ้าเป็นสัญลักษณ์ในการประกอบประเพณีและพิธีกรรมอยู่เช่นเดิม

สรวิชาติ อ่องสกุล (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ ศึกษาถึงพัฒนาการของเวียงกุมกามในลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนที่ผ่านยุคสมัยต่าง ๆ มาตามลำดับ

ผลการวิจัยได้ข้อสรุปว่า บริเวณวัดกานโถมในเวียงกุมกามเป็นชุมชนโบราณสมัยทวารวดี โดยมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 ชุมชนดังกล่าวมีฐานะเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ขึ้นตรงต่อการปกครองของ เมืองทวารวดี จากการศึกษาร่องรอยวัฒนธรรมทวารวดีได้แก่ พระพิมพ์ดินเผา ศิลปทวารวดี หม้อดินเผา ไม่เคลือบลายขูดขีดศิลปทวารวดี และเศษศิลาจารึกอักษรมอญภาษามอญ สภาพของชุมชนหมู่บ้านดังกล่าวมีผู้อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงสมัยพญามังรายสร้างเวียงกุมกาม

เวียงกุมกามสร้างขึ้นในสมัยพญามังราย ทรงประสงค์จะสร้างเมืองหลวงแห่งใหม่แทนที่เวียงทวารวดี สถานที่สร้างเวียงกุมกามมีความเหมาะสมกับการขยายตัวของสังคมเมืองในขณะนั้น เพราะมีทำเลที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิงซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ เวียงกุมกามถูกสร้างขึ้นท่ามกลางสภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมทวารวดี จากการศึกษาร่องรอยรูปแบบของเวียงกุมกามได้รับแนวคิดการสร้างเวียงตามแบบรัฐทวารวดี

เวียงกุมกามมีฐานะเป็นเมืองหลวงในช่วงเวลาไม่นานก็ย้ายมาสร้างเวียงเชียงใหม่ สาเหตุสำคัญที่ย้ายมาสร้างเวียงเชียงใหม่ก็เพราะเวียงเชียงใหม่มีที่ตั้งเหมาะสมกว่าเวียงกุมกาม หลังจากสร้างเวียงเชียงใหม่แล้ว เวียงกุมกามก็ไม่สิ้นสลายลงเวียงกุมกามยังเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องสืบมาจนสิ้นสมัยราชวงศ์มังราย

เวียงกุมกามสลายตัวลงเพราะถูกน้ำท่วมครั้งใหญ่ในสมัยพญาปกครอง (พ.ศ.2101-2317) เวียงกุมกามถูกฝังจม อยู่ใต้ตะกอนดินที่น้ำพัดพามาจนยากที่จะฟื้นฟูให้คืนสู่สภาพเดิม ประกอบกับหลังจากน้ำท่วม แม่น้ำปิงได้เปลี่ยนร่องน้ำไม่ไหลผ่านเวียงกุมกาม ทำให้เวียงกุมกามหมดความสำคัญ โดยปล่อยให้ทิ้งร้างสืบทอดมานับร้อยปี จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีราษฎรเข้าไปอยู่อาศัยภายในเวียงกุมกาม เวียงกุมกามมีสภาพเป็นชุมชนอีกครั้งหนึ่งภายใต้ชื่อ บ้านช้างค้ำ เรื่องราวของเวียงกุมกามเพิ่งได้รับความสนใจในฐานะชุมชนโบราณที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ล้านนาเมื่อ พ.ศ. 2527 นี้เอง

นพวัฒน์ สมพันธ์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องลายปูนปั้นงานช่างประณีตศิลป์ของไทย พบว่า ลายปูนปั้นเป็นงานช่างประณีตศิลป์ที่มีคุณค่าอย่างหนึ่งของไทย และควรแก่การศึกษาค้นคว้าเก็บข้อมูล เพื่อประโยชน์ทางการอนุรักษ์ การสืบต่อเรื่องของปูนปั้นไว้แก่ชาติบ้านเมือง และเพื่อป้องกันความเสียหายโดยทางอ้อมอีกทางหนึ่งด้วย จากเหตุผลดังกล่าว กรมศิลปากร จึงได้มีนโยบายทำการศึกษเกี่ยวกับลายปูนปั้น งานช่างประณีตศิลป์ของไทยในครั้งนี้ขึ้น ผู้ศึกษาได้พิจารณาเห็นว่า ลายปูนปั้นเป็นงานช่างประณีตศิลป์ที่มีคุณค่าควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ จึงได้หาวิธีการในการเก็บข้อมูลละเอียด ซึ่งได้มาโดยหลายวิธีด้วยกัน เช่น การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (DOCUMENT) จากการสังเกตการณ์ (OBSERVATION) จากข้อมูลในสนาม (FIELD) จากผู้ผลิตหรือต้นตอแหล่งข้อมูล (SOURCE) จากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์โดยวิธีทดสอบ (TEST) ข้อมูลในอดีตจากการทดลอง (EXPERIMENT) กับวัสดุใหม่ ๆ การรับรู้การรับฟังคำอธิบายถ่ายทอดบรรยาย (LECTURE) จากผู้เชี่ยวชาญระดับรุ่นครูอาจารย์ได้รับคำชี้แจง (EXPLAIN) จากผู้มีประสบการณ์ที่ชำนาญการ และจากการสัมภาษณ์สอบถาม (INTERVIEW) จากผู้ปฏิบัติงาน โดยรวมข้อมูลนั้นจากความรู้ดังกล่าวข้างต้นแล้วนำมาทำการตรวจสอบซึ่งกันและกัน จนเป็นที่แน่ใจแล้วจึงจะยอมรับในข้อมูลนั้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่องปูนปั้นแม้จะใช้กระบวนการและวิธีการได้หลากหลายวิธี แต่ก็ต้องยอมรับว่าการศึกษานี้มีความยุ่งยาก โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และซับซ้อนอย่างมากในตัวบุคคลที่จะได้ข้อมูลเพื่อใช้ศึกษา

การศึกษาลายปูนปั้นงานช่างประณีตศิลป์ของไทยเล่มนี้ ได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความรู้หลาย ๆ ด้านด้วยกัน และเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า จึงได้แบ่งหัวข้อศึกษาเป็น 8 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นเรื่องความรู้เกี่ยวกับปูนโดยสังเขป มี 2 หัวข้อย่อย คือ ความเป็นมาของปูน ในส่วนที่ 1 นี้ เป็นส่วนที่ต้องการให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องประวัติความเป็นมาของปูน เช่น ปูนซีเมนต์ ปูนขาว ปูนปลาสเตอร์ และยิปซัม เป็นต้น ส่วนที่ 2 เป็นเรื่องความรู้เกี่ยวกับปูนดำ มี 6 หัวข้อ คือปูนดำ คือ ลักษณะและคุณสมบัติของปูนดำ วัสดุที่เป็นส่วนผสมสำคัญของปูนดำ การเลือกวัสดุใช้ทำปูนดำหน้าที่ปะประโยชน์จากส่วนผสมหลัก วัสดุที่เป็นส่วนผสมและสูตรของปูนดำ ในส่วนที่ 2 นี้ เป็นส่วนที่ต้องการให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องของปูนดำ (ปูนดำเป็นปูนสำหรับใช้ในงานปูนปั้น) ทำให้รู้จักปูนดำเกี่ยวกับลักษณะ คุณสมบัติ วัสดุที่ใช้ผสม วิธีการเลือกวัสดุ หน้าที่ของวัสดุที่ผสมลงไปปูนดำก่อให้เกิดประโยชน์อะไร และสูตรปูนดำหรือสัดส่วนที่ใช้ผสมวัสดุลงในปูนดำ ส่วนที่ 3 เป็นส่วนที่ให้ความสนใจในเรื่องเกี่ยวเนื่องระหว่างปูนขาวปูนดำ และการปั้นปูน ซึ่งมี 3 หัวข้อย่อย คือ วัฏจักรปูนขาวที่เกี่ยวกับปูนดำ ขั้นตอนการทำปูนดำ และขั้นตอนการปั้นปูน ในส่วนที่ 3 นี้ เป็นส่วนที่ต้องการให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องของการแปรสภาพ การเปลี่ยนแปลงหรือแสดงวัฏจักรของปูนขาวที่เกี่ยวข้องกับปูนดำ การจัดระบบขั้นตอนของการทำปูนดำ และให้รู้ขั้นตอนของการปั้นปูนว่ามีกระบวนการปั้นอย่างไร เป็นต้น ส่วนที่ 4 เป็นส่วนที่ให้ความสนใจในเรื่อง การศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรมปูนปั้น มี 3 หัวข้อย่อย ได้แก่ ปูนปั้นที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนา แรงจูงใจและการแข่งขันศึกษาศิลปกรรมปูนปั้น ในส่วนที่ 4 นี้ เป็นส่วนที่ต้องการให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องของปูนปั้นว่า ไปเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างไร และทำไมจึงเกิดการแข่งขัน เกิดแรงจูงใจทุ่มเททำงานลายปูนปั้นกันขึ้น และควรสนใจที่จะทำการศึกษาลายปูนปั้นที่มีอยู่ทั่วไป ๆ ไป เป็นต้น ส่วนที่ 5 เป็นส่วนที่แสดงความสนใจในเรื่องของปูนปั้นในประเทศไทย ในส่วนที่ 5 นี้ ได้ให้การศึกษา ให้ความรู้เกี่ยวกับความรู้รวม กล่าวถึงประวัติวิวัฒนาการของลายปูนปั้น ปูนที่ฉาบด้วยปูนดำ ตั้งแต่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของประเทศไทยมาตามยุคและสมัยต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เห็นภาพรวมของงานปูนปั้น ช่างประณีตศิลป์ของไทยมาตามลำดับ ทั้งรูปแบบและวิวัฒนาการของสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งอิทธิพลของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมด้วย ส่วนที่ 6 เป็นส่วนที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับภาพลายปูนปั้นบางส่วนในประเทศไทย ในส่วนที่ 6 นี้ เป็นเจตนาของการศึกษารูปแบบลายปูนปั้น ที่อยู่ในที่ต่าง ๆ กันทุกภาคทั่วประเทศ ซึ่งพิจารณาแล้วพอมิคุณค่าทางรูปแบบ ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม วัฒนธรรม โบราณคดี การศึกษา และเพื่อเป็นข้อมูลหลักฐานทางรูปแบบเมื่อเกิดคตินิยม ซึ่งอาจมีขึ้นได้ในอนาคต รูปของลายและภาพสีเป็นบางส่วน ส่วนที่ 7 เป็นส่วนที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลปูนปั้นซึ่งมี 3 หัวข้อย่อย คือ การเก็บตัวอย่างจากแหล่งข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลปูนปั้นทางวิทยาศาสตร์ การวิเคราะห์ปูนปั้นจากวัสดุผสมเป็นปูนดำและอัตราส่วน และการแยกประเภทของปูนปั้นในส่วนที่ 7 นี้ เป็นส่วนที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงการศึกษารวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การศึกษาส่วนผสมหรืออัตราส่วนของวัสดุในปูนดำในอดีตและปัจจุบัน และการแบ่งประเภทของปูนปั้น เป็นต้น ส่วนที่ 8 เป็นส่วนของบทสรุป คือเป็นการกล่าวสรุปในความรู้รวม ให้เห็นความเป็นมาปัญหา แนวทางวิธีการ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับงานปูนปั้น รวมถึงการศึกษารวบรวมข้อมูลหรือสาระภายในหนังสือเล่มนี้ เพื่อจะได้เข้าใจภาพรวมแบบย่อ หรือเพื่อสร้างความเข้าใจโดยสังเขปเบื้องต้น เป็นสำคัญ

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า เรื่องของลายปูนปั้นนั้น เป็นงานละเอียดอ่อน มีกระบวนการและวิธีการที่ซับซ้อน การปฏิบัติการก็ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญและเชี่ยวชาญจริง ๆ จึงจะได้ผลงานที่วิจิตร

งดงามประณีตอย่างแท้จริง จึงควรแก่การศึกษาสืบต่อไว้ และช่วยกันรักษางานที่เหลืออยู่ให้คงสภาพ เพื่อมิให้สูญไปจากแผ่นดินไทยต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหนังสือลายปูนปั้น งานช่างประณีตศิลป์ของไทยเล่มนี้ จะได้พยายามตามแนวทางการศึกษา เก็บและหาข้อมูลไว้ได้แล้วจำนวนหนึ่งก็ตาม แต่ก็เชื่อว่า มิใช่จะสมบูรณ์เสียทั้งหมด ยังคงมีเรื่องที่จะต้องศึกษาเพิ่มเติมอีกมาก ก็ใคร่ขอฝากนักวิชาการช่างศิลป์ นายช่างศิลปกรรม นักการศึกษา ศิลปะ นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ศิลป์ นักประวัติศาสตร์ทั่วไป และนักอนุรักษ์นิยม ได้กรุณาค้นคว้าศึกษาต่อไปด้วย อันจะนำมาซึ่งความรู้ด้านลายปูนปั้นที่มีความกว้างและลึกในโอกาสต่อไป และต้องขออภัยในความบกพร่องถ้าจะเกิดขึ้น สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ก็หวังเพียงแต่ได้ข้อมูลไว้อ้างอิงหรือพยานเอกสาร และให้ความรู้แก่ผู้ต้องการศึกษาหรือเพียงให้เกิดประโยชน์เบื้องต้นที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับลายปูนปั้น ในส่วนที่ผู้เฝ้าศึกษายังไม่อาจหาได้ หรือยังไม่อาจค้นพบ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเบื้องต้นได้อย่างพอสมควรแล้ว

ชูสิริ จามรมาน (2528 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสืบเนื่องของศิลปวัฒนธรรมไทย ในภาคกลาง (สมัยอยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์)” พบว่า ศิลปสมัยอยุธยาซึ่งมีระยะยืนยาวถึง 417 ปี นั้นทั้งสถาปัตยกรรมในวัดและในบ้านก็มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงอยู่เรื่อย ๆ ด้วยความสามารถของช่างและด้วยการรับอิทธิพลภายนอกเข้ามาผสมผสาน ความประณีตบรรจงเน้นไปตามความถนัดและความพอใจของช่างคือในรูปทรงบ้าง ในการตกแต่งบ้าง ในสมัยธนบุรีซึ่งระยะเวลาเพียง 15 ปีที่ยังมีศึกษาสงครามอยู่ด้วย จึงไม่มีการพัฒนาไปเลยมีแต่ซ่อมแซมและเลียนแบบของสมัยอยุธยา มาในสมัยรัตนโกสินทร์ระยะต้นก็ยังสืบทอดศิลปอยุธยาโดยปรับปรุงด้านเทคโนโลยีและการตกแต่ง พอระยะหลัง ๆ ความนิยมหันไปสู่แบบตะวันตก ศิลปไทยจึงไม่มีเอกลักษณ์เท่าสมัยอยุธยาตั้งแต่จะดูได้จากภาพประกอบทั้งในสถาปัตยกรรมในวัดในบ้าน และแม้จิตรกรรมและวัตถุต่าง ๆ

วัฒนธรรมไทยในสมัยอยุธยาเกาะเกี่ยวอยู่กับหลักธรรมและข้อควรปฏิบัติในพุทธศาสนาตั้งแต่การเกิด ความเติบโต การแต่งงาน จนถึงการตายความช่วยเหลือเกื้อกูลญาติมิตรและผู้อยู่ใกล้จึงเห็นได้จากทุกโอกาส ในยุคธนบุรีเรามองไม่เห็นชัด ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ระยะต้นและกลางมาถึงก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 วัฒนธรรมทั้งทางด้านวัตถุ ความเป็นอยู่และจิตใจจึงไม่เปลี่ยนไปจากสมัยอยุธยาเท่าใด พอหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่นานการต่อสู้แย่งชิงกันและกันในการดำเนินชีวิตส่งผลให้การอนุรักษ์วัฒนธรรมทุก ๆ ด้านเป็นไปตามรูปการณ์ มีการประกวดประชันกันในทุก ๆ ด้าน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันน้อยไปทุกที วัฒนธรรมไทยในปัจจุบันจึงหยุดอยู่กับที่และมีที่ที่จะถอยหลังหรือถูกกลืนไปวัฒนธรรมอื่น ๆ ถ้าหากเราไม่ร่วมมือกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมโดยศึกษาให้เข้าใจชัดเจนไปด้วยก็ยากที่จะจรรโลงศิลปวัฒนธรรมไทยให้พัฒนาต่อไป

วัณณะ จุฑะวิภาต (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องศิลปหัตถกรรมของช่างทองเมืองเพชรความเป็นมาและสภาพปัจจุบัน การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของช่างทองสกุลเพชรบุรี กระบวนการสร้างสรรค์ทองรูปพรรณในแง่ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ วิธีการทำ รูปแบบและลวดลายของทองรูปพรรณ รวมทั้งศึกษาวิธีการถ่ายทอดความรู้ซึ่งช่างตลอดจนแนวทางในการดำรงรักษา สืบทอดฝีมือช่างทองสกุลเพชรบุรี การวิจัยใช้การเก็บข้อมูลโดยการบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ ด้วยวิธีทัศน และสไลด์ ประกอบการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกช่างทองในปัจจุบันและในอดีต ซึ่งเคยเป็นช่างหรือเคยฝึกทำทองกับบ้านช่างทองกับบ้านช่างทองแถบถนนพาดิษฐ์เจริญ ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

จากการวิจัยพบว่า หลักฐานที่ปรากฏราวกลางสมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวคือช่างทองเมืองเพชรรุ่นแรก ๆ ได้แก่ นายหวน ตาลวันนา นายโช สุวรรณช่าง และนายผ่าน ทองสัมฤทธิ์ ช่างทองทั้งหมดล้วนมีพื้นฐานเป็นช่างเขียน บางท่านก็มีพื้นการเป็นช่างทำเครื่องประดับจากทองเหลืองมาก่อน ปัจจุบันมีช่างทองที่ยังคงทำทองรูปพรรณอยู่ ได้แก่ นางเนื่อง แฝงสีด้า นางฉิว บุญศิริ และนางสาวทองคำ ทองสัมฤทธิ์ ซึ่งต่างมีอายุเกิน 72 ปีทุกคน ช่างทองเมืองเพชรจะถ่ายทอดความรู้เชิงช่างให้แก่ ลูก หลาน หรือเครือญาติสนิทเท่านั้น เนื่องจากทองมีราคาสูงต้องฝึกให้แก่ผู้ไว้วางใจได้ช่างทองเป็นงานช่างที่ต้องใช้ความอดทนความละเอียด ความปราณีตสูงสายตาต้องดีเยี่ยม และสมาธิต้องดี ในการทำทองรูปพรรณช่างจะใช้ทองคำบริสุทธิ์เนื่องจากมีความยืดหยุ่นสูง ทำให้สะดวกต่อการทำทองรูปพรรณ สำหรับเครื่องมือส่วนใหญ่ช่างยังคงใช้เครื่องมือซึ่งใช้มาตั้งแต่ครั้งในอดีต เช่น โตะทำทอง ทัง ค้อน กรรไกร ไม้พัน เป็นต้น วิธีการทำทองเริ่มจากการหลอมทอง ดีทองหรือแผ่ทอง ชักลวด ทำไขปลา จากนั้นจึงนำส่วนต่าง ๆ มาประกอบกันโดยใช้วิธีการสาน ถักและเชื่อมประกอบส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน นอกจากนี้ยังมีวิธีการกะ ดุน สลัก ฝังสลัก ตัดสลัก และการเกาะพลอย เมื่อได้ทองรูปพรรณมาดัดและย้อมทองซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทำทองรูปพรรณ ทองรูปพรรณส่วนใหญ่เป็นเครื่องประดับของสตรีและเด็ก อันได้แก่ ตุ้มหู สร้อยคอ จี้ สร้อยข้อมือ แหวน กำไล กระดุม และสายสะพายแล่ง เป็นต้น ทองรูปพรรณเท่าที่ปรากฏหลักฐานมีลวดลายทั้งหมด 37 แบบ แต่ในปัจจุบันช่างทองยังคงทำลวดลายต่าง ๆ ดังนี้ สร้อยสี่เสา สร้อยหกเสา สร้อยแปดเสา ปะวะหล้า ปะวะหล้าทรงเครื่อง ลูกสน ตะขบ ตะขบทรงเครื่อง แหวนพิรอด แหวนตะไบ แหวนรูปนกกัน ลวดลายของทองรูปพรรณล้วนเลียนแบบหรือสร้างสรรค์จากธรรมชาติรอบตัวช่างทั้งสิ้น เช่น การเลียนแบบสัตว์ พืชวัตถุที่เป็นมงคล เป็นต้น ในด้านของการดำรงรักษาและสืบทอด ฝีมือช่างทองนั้นควรเร่งรีบบันทึกสรรพความรู้ทางช่างจากช่างทองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากแต่ละท่านอยู่ในวัยสูงอายุมากตลอดจนจัดทำพิพิธภัณฑหรือศูนย์สาธิตการทำทองรูปพรรณรวมทั้งอบรม สอนผู้สนใจและมีใจรักโดยครูช่าง ทำนองนี้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมของชาติควรเร่งดำเนินการยกย่องครูช่างที่มีอยู่ในปัจจุบัน อันจะทำให้ครูช่างเกิดความภาคภูมิใจที่จะถ่ายทอดสิ่งที่มีอยู่ในตัวให้ลูกหลานสืบทอดต่อไป

ศิลปชัย ชื่นประเสริฐ (2526 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง จิตรกรรมไทยภาคกลางก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแบบอย่างทางศิลปะ เรื่องราว วิวัฒนาการและกำหนดอายุ จิตรกรรมไทยภาคกลางรุ่นก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 โดยการสำรวจและเก็บข้อมูลจากจิตรกรรมฝาผนังตามคูหาหรือกรุในองค์ปราสาทและเจดีย์ตามโบราณสถานแบบสุโขทัยและอยุธยาตอนต้นด้วยวิธีการถ่ายภาพและคัดลอกลายเส้น วิเคราะห์ข้อมูลโดยจำแนกวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนังแต่ละแห่ง เปรียบเทียบหาความสัมพันธ์และการต่อเนื่องของจิตรกรรมฝาผนังแต่ละแห่ง ประกอบกับการเปรียบเทียบกับศิลปะโบราณวัตถุประเภทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยในการกำหนดอายุ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า แบบอย่างทางศิลปะสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ
 กลุ่มที่ 1 มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นแบบที่เริ่มมีอิทธิพลจิตรกรรมลังกาบังแล้ว
 กลุ่มที่ 2 มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นกลุ่มที่แสดงถึงอิทธิพลจิตรกรรมลังกามากขึ้น
 กลุ่มที่ 3 มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 – 22 เป็นกลุ่มที่แสดงถึงลักษณะแบบจิตรกรรมไทยอยุธยาอิทธิพลจิตรกรรมลังกาลดน้อยลง

สำหรับเรื่องราวที่ใช้เขียนนั้นปรากฏว่านิยมเขียนเรื่องอดีตพุทธมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ภาพแถวพระสาวก พุทธประวัติ นิบาตชาดก และภาพเทพชุมนุม

ในด้านวิวัฒนาการสามารถศึกษาได้จากลายหน้ากระดานซึ่งเป็นลายที่พบสม่ำเสมอเป็นลายวงกลมเว้นช่องไฟด้วยรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก บางครั้งได้ลายหน้ากระดานนี้จะมีลายวงโค้งต่อเนื่องกันในแนว

นอน ลายดังกล่าวนี้มีปรากฏตั้งแต่ในราวพุทธศตวรรษที่ 19 และปรากฏชัดเจนขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 20 ลายดังกล่าวนี้ได้พัฒนาสืบเนื่องมาสู่พุทธศตวรรษที่ 21 – 22 จนเป็นลายหน้ากระดานลูกฟักก้ามปู ส่วนลายวงโค้งก็ประดิษฐ์เป็นลวดลายคล้ายรูปดอกจิก และยังคงสืบทอดมาจนถึงจิตรกรรมและประติมากรรมแบบอยุธยาตอนปลาย

กำหนดอายุ สามารถเปรียบเทียบจากวัดนาการและได้ผลสัมพันธ์กับการจัดกลุ่มรูปแบบทางศิลปะดังนี้

1. จิตรกรรมฝาผนังในคูหาปรารักษ์หมายเลข 16 ค. วัดมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี อายุพุทธศตวรรษที่ 19
2. จิตรกรรมฝาผนังในคูหาปรารักษ์วัดนครโกษา จังหวัดลพบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19
3. จิตรกรรมฝาผนังในคูหาปรารักษ์ประธานวัดมหาธาตุ จังหวัดราชบุรีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19
4. จิตรกรรมฝาผนังในคูหาเจดีย์ด้านทิศเหนือของเจดีย์ประธานวัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20
5. จิตรกรรมฝาผนังในคูหาเจดีย์ด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ประธานวัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20
6. จิตรกรรมฝาผนังในคูหาปรารักษ์วัดศรีสวย จังหวัดสุโขทัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20
7. จิตรกรรมฝาผนังในคูหาปรารักษ์ประธานวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20
8. จิตรกรรมฝาผนังในคูหาเจดีย์ด้านทิศเหนือของพระวิหารหลวงวัดราชบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21
9. จิตรกรรมฝาผนังในคูหาปรารักษ์ประธานวัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21
10. จิตรกรรมฝาผนังบนผนังมุขปรารักษ์ประธานวัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22
11. จิตรกรรมฝาผนังในคูหาปรารักษ์ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของปรารักษ์ประธานวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21
12. จิตรกรรมฝาผนังบนแผ่นชินกรุสตูปองค์ทิศตะวันออกวัดพระศรีสรรเพชญ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21

จากผลการวิจัยพบว่า มีหลายประเด็นที่สอดคล้องกับการตีความที่เคยมีมา และบางส่วนก็สามารถระบุตีความได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในจำนวนนี้ก็มีส่วนที่เป็นคำตอบใหม่ที่แตกต่างไปจากของเดิมอันเป็นผลมาจากการตีความจากหลักฐานและข้อมูลใหม่มีมากและชัดเจนเพียงพอแน่นอน

บุญเลิศ สดสุขชาติ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องหัตถกรรมไม้ไผ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การวิจัยเรื่องหัตถกรรมไม้ไผ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1) เพื่อทราบถึงประเภทและรูปแบบของหัตถกรรมไม้ไผ่ที่ชาวบ้านผลิตและใช้งานตามรูปแบบดั้งเดิมกับลักษณะที่อาจเป็นไปได้ในการพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป 2) เพื่อทราบปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาหัตถกรรมไม้ไผ่

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีทดลอง การสัมภาษณ์ผู้รู้ การสังเกตและการวิเคราะห์ของผู้เชี่ยวชาญ ผลการวิจัยพบว่า ช่างชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมใช้ไม้สักในงานหัตถกรรมประเภทเครื่องจักสานมากที่สุด หัตถกรรมที่ชาวบ้านผลิตใช้ในชีวิตประจำวัน แบ่งเป็น 9 ประเภทคือ 1) ภาชนะประกอบ

อาหาร 2) เครื่องมือจับสัตว์ 3) เครื่องใช้ภายในบ้าน 4) ส่วนประกอบสิ่งก่อสร้าง 5) เครื่องมือเพาะปลูก 6) เครื่องใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์ 7) เครื่องมือประกอบนันทนาการ 8) เครื่องใช้ประกอบความเชื่อ และ 9) เครื่องใช้เบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับร่างกาย เช่น หมวก พัด และอื่น ๆ

การพัฒนาหัตถกรรมไม้ไผ่ควรอนุรักษ์คุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ ได้แก่ วัสดุกรรมวิธีการผลิตและอุปกรณ์ในการผลิต ส่วนการออกแบบผลิตภัณฑ์ควรประยุกต์ในด้านสัดส่วน รูปทรงพื้นผิว สี ลวดลายและประโยชน์ใช้สอย

ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาหัตถกรรมไม้ไผ่ พบว่า ค่านิยมของคนส่วนใหญ่เห็นว่างานหัตถกรรมไม้ไผ่ไม่เหมาะสมสำหรับคนธรรมดา แต่ควรเป็นงานของนักโทษมากกว่า ความสนใจศึกษาและฝึกฝนงานด้านนี้ของคนหนุ่มสาวลดลง คงเหลือแต่คนสูงอายุเท่านั้นที่ยังคงทำอยู่ บุคคลเหล่านี้มักไม่ค่อยยอมรับแนวคิดใหม่ในการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ วัตถุดิบสำคัญคือ ไม้ไผ่และหวายขาดแคลน ชาวบ้านไม่นิยมปลูกไม้ไผ่เพราะความเชื่อที่ว่าจะทำให้ผู้ปลูกอายุสั้น ปัญหาแหล่งตลาดสำหรับจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ยังอยู่ในวงแคบ ควรหาทางขยายให้กว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ

พิบูล ศุภกิจวิเลขการ (2533 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่เขาแดง ต. แม่แฉลบ อ. ศรีสวัสดิ์ จ. กาญจนบุรี และที่ถ้ำตาด้วง ต. ช้องสะเดา อ. เมือง จ. กาญจนบุรี การศึกษาภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เขาแดง และภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ถ้ำตาด้วง จังหวัดกาญจนบุรี การศึกษาได้ศึกษาถึง สภาพภูมิศาสตร์ซึ่งจะเห็นว่าทั้ง 2 แห่งเป็นแหล่งที่ตั้งอยู่ใกล้ลำน้ำบริเวณเป็นเทือกเขาและที่ราบลุ่มเชิงเขา

ภาพเขียนสีทั้ง 2 แห่ง ลักษณะการเขียนภาพของภาพประธานแตกต่างกัน ซึ่งเป็นผลจากการที่มีการเขียนภาพในระยะเวลาต่างกันหรือของคนละกลุ่มที่มาเขียนขึ้นภายหลัง

ภาพเขียนสีที่เขาแดงจะเป็นภาพเขียนด้านตรงเทคนิคเป็นแบบแรงเงาดำ ภาพบุคคลเขียนแบบที่เรียกว่า Cestosomatic typer มีเครื่องประดับตามร่างกายและศีรษะ ภาพเขียนเป็นแบบไม่มีองค์ประกอบที่แน่นอน เป็นการเขียนจินตนาการ สีที่ใช้วาดเป็นสีเปียก

ภาพเขียนสีที่ถ้ำตาด้วงนั้น มีลักษณะแตกต่างกัน 2 กลุ่ม กลุ่มแรกจะเป็นภาพเขียนแบบง่าย ๆ ที่เรียกว่าแบบ Stickman ส่วนอีกกลุ่มเป็นการเขียนภาพแบบเงาดำมีเครื่องประดับร่างกายและศีรษะคล้ายกับภาพเขียนที่เขาแดง

วัตถุประสงค์ในการเขียนภาพนั้น สันนิษฐานว่าเขียนขึ้น เพื่อประกอบพิธีกรรมในเพิ่มพูนผลผลิต โดยตีความหมายจากภาพเขียนที่ประกอบด้วยการบูชายันต์ของวัว การแบกกลองมโหระทึก และข้อมูลจากภาพเขียนสีที่อื่น ๆ ประกอบ

การกำหนดอายุเวลาของภาพเขียนที่แน่นอนนั้น เป็นสิ่งที่ยากในการพิจารณาจากภาพเขียน แต่ก็พบมีส่วนช่วยในการตัดสินใจ เมื่อรวมกับหลักฐานอื่น ๆ เช่น หลักฐานทางโบราณคดีรวมทั้งวัตถุที่ปรากฏในภาพเขียนเช่น กลองมโหระทึก ผ้าประดับตามร่างกายเครื่องดนตรีรวมทั้งการบูชายันต์

การศึกษาจากหลักฐานดังกล่าว สรุปได้ว่า ภาพเขียนทั้งสองแห่ง น่าจะอยู่ในสังคมการผลิต (food producing) และคนส่วนใหญ่หลุดพ้นจากสังคมล่าสัตว์ (hunting and gathering societies) ซึ่งถือว่าเป็นสังคมขั้นปฐม

ดังนั้น จากหลักฐานทางโบราณคดี ทั้งลุ่มแม่น้ำแควน้อยและแควใหญ่ รวมทั้งหลักฐานจากภาพเขียน จะเห็นว่ากลุ่มชนที่ทำการเขียนภาพที่เขาแดงและถ้ำตาด้วง น่าจะเป็นบุคคลในสมัยสังคมเกษตรกรรม รู้จักการผลิตอาหาร เลี้ยงสัตว์ รู้จักทอผ้านำมาเป็นเครื่องตกแต่งซึ่งจะมีอายุประมาณ 3500 – 3000 ปีมาแล้ว

สันติ เล็กสุขุม (2530 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง วัดอุปัฏฐากันได้จากวัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย ระหว่าง พ.ศ. 2528 – 2529 วัดพระพายหลวงเป็นวัดเก่าแก่มีมาก่อนที่ชาวไทยจะตั้งเมืองสุโขทัยเป็นราชธานีความสำคัญของวัดนี้ได้ต่อเนื่องมาตลอดสมัยสุโขทัย

หลักฐานที่สนับสนุนคำกล่าวข้างต้นได้แก่โบราณสถานทรงปราสาทขอม 3 หลัง เรียงกันในแนวเหนือ-ใต้ ซึ่งสร้างอยู่ทางทิศตะวันตกของวัด ปราสาทขอมสามหลังมีรูปแบบที่แสดงว่าสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 18

ความสำคัญที่ต่อเนื่องมาตลอดสมัยสุโขทัยแสดงให้เห็นจากการก่อสร้างในระยะต่อมาทางด้านทิศตะวันออกของวัด คือสถูปในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส เป็นสถูปประธาน มีสถูปมุม และสถูปทิศประกอบอยู่ จากการขุดค้นที่บริเวณนี้จากกรมศิลปากรระหว่าง พ.ศ. 2528-2529 ได้พบว่าหลังการก่อสร้างครั้งแรก โบราณสถานดังกล่าวยังได้รับการปฏิสังขรณ์ และก่อสร้างเพิ่มเติมอีกราว 4 ครั้งก่อนสิ้นสมัยสุโขทัย

วัดอุปัฏฐากันที่ได้จากการขุดค้นที่บริเวณนี้ ทำขึ้นเพื่อประกอบและประดับโบราณสถานมีรูปแบบที่ควรเรียกว่าแบบ “สุโขทัยระยะแรก” ควรสร้างขึ้นคราวเดียวกับการสร้างสถูปประธานเมื่อราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เช่น เศียรพระพุทธรูป (รูปที่ 5) เศียรพระสงฆ์สาวก (รูปที่ 10) เศียรของเทวดา (รูปที่ 14,15) รวมทั้งกรอบชั่ม (รูปที่ 34) วัดอุปัฏฐากันที่สร้างขึ้นระยะนี้เกี่ยวข้องกับอิทธิพลศิลปะแบบต่าง ๆ ที่มีมาก่อน คือ ศิลปะแบบขอม แบบพุกาม แบบมอญหรือทมิฬ และแบบลังกา

วัดอุปัฏฐากันอีกกลุ่มหนึ่งที่สำคัญ มีลักษณะที่อยู่ในระยะคลี่คลายจากแบบ “สุโขทัยระยะแรก” ควรมีอายุราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 19 ลงมา (รูปที่ 20,30,37,39) อันเป็นงานในคราวปฏิสังขรณ์ครั้งแรกหลังการปฏิสังขรณ์ครั้งนี้แล้ว ก็คงมีการปั้นปูนประดับเมื่อมีการปฏิสังขรณ์ครั้งต่อ ๆ มา แต่ข้อมูลที่ได้พบก็มีอยู่น้อย ทั้งไม่อยู่ในสภาพที่จะพิจารณาได้อย่างมั่นใจ

อย่างไรก็ดี ผลจากการพิจารณาวัดอุปัฏฐากันที่เป็นแบบ “สุโขทัยระยะแรก” ซึ่งสร้างขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 และแบบที่คลี่คลายในระยะปฏิสังขรณ์เมื่อครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 ทำให้สามารถพิจารณาลำดับรูปแบบและลักษณะบางประการที่คลี่คลายอยู่ในงานที่สร้างขึ้นจากวัสดุที่เหมือนและที่แตกต่างกันของโบราณสถานแห่งอื่น ๆ ในจังหวัดสุโขทัย งานศิลปกรรมจากแหล่งเหล่านี้มีอายุตั้งแต่ ครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 20 ตามลำดับต่อไปนี้ พระพักตร์และมงกุฏของพระโพธิสัตว์จากภาพลายเส้นจารลงบนหินชนวนที่มณฑปวัดศรีชุม (รูปที่ 16) พระพักตร์ของพระพุทธรูปนาคปรกประดิษฐานในชั่มของสถูปองค์หนึ่งในวัดเจดีย์เจ็ดแถวศรีสขาลัย (รูปที่ 9 หล่อจากพิมพ์ที่ถอดจากองค์เดิมก่อนชำรุด) พระพักตร์ มงกุฏ และสายที่ห้อยจากกรงคอของรูปเทวดาปูนปั้นนูนสูงจากมณฑปวัดตระพังทองกลาง (รูปที่ 31 หล่อจากพิมพ์ที่ถอดจากของเดิม) มงกุฏของรูปพระนารายณ์ ส.ข. 15 หล่อด้วยสำริด (รูปที่ 18) และสุดท้าย สายที่ห้อยจากกรงคอของรูปเทวดาที่ภาพลายเส้นจารลงบนหินชนวนที่สร้างขึ้นใน พ.ศ. 1955 (รูปที่ 32)

นันทชัย มหาจันทร์ (2539 : บทคัดย่อ) เรื่อง การศึกษาศิลปะการสักของไทยและญี่ปุ่น การสักเป็นเรื่องที่มีความลึกลับและเป็นที่น่าสนใจของคนทั่วไปมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้มีใช้เพียงแต่ในประเทศไทยเท่านั้นหากเป็นไปเช่นนี้ทั่วโลก จุดมุ่งหมายของการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาถึงการสักของไทยและญี่ปุ่น ทั้งในด้านประวัติความเป็นมา ขนบประเพณี ความเชื่อ รูปแบบของการสัก การปฏิบัติในการสัก รวมทั้งเครื่องมือที่ใช้ในการสัก

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมมาจากเอกสารทั้งของไทยและต่างประเทศ รวบรวมของการสัก ตลอดจนการสำรวจ การวิเคราะห์ข้อมูลกระทำด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อและค่านิยมในการรักของไทย มีความแตกต่างไปจากการรักของประเทศอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีความแตกต่างจากการรักของประเทศญี่ปุ่น ในประเทศไทย การรักกระทำเนื่องจากความเชื่อถือในเรื่องโชคลางของขลัง เช่น อำนาจลี้ลับมหัศจรรย์ต่าง ๆ ความขลัง โชคลาภเมตตามหานิยม ความมีอายุยืน ความมีเสน่ห์ ความแคล้วคลาดจากภัยอันตรายความมีหนังเหนียวที่ศาสตราวุธไม่สามารถทำอันตรายได้ เป็นต้น รุปรอยของการรักก็เป็นอื่นเรื่องหนึ่งกระทำเพื่อความขลังเช่นกัน รุปรอยสักเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นหัวใจของคาถาที่นำมาเรียงร้อยกันเข้าเป็นรูปแบบต่าง ๆ ที่เรียกว่า ยันต์ หรือ สัตว์และพืช ช่างสักบางคนอาจผสมน้ำมันหรือสมุนไพรลงไปในหมึก เพื่อให้รอยสักมีความขลังยิ่งขึ้น

ว่าด้วยการรักของญี่ปุ่น คำว่า การรัก เป็นศิลปะที่เรียกว่า อิเรซิมิ โดยศัพท์หมายความว่า การสอดหมึก หรือถ้าเป็นคำที่เก่ากว่านั้นและสละสลวยกว่านั้น ก็คือคำว่า โฮริโมะโนะ หมายถึงสิ่งที่ถูกจำหลักได้แก่ ผิวหนังของมนุษย์ที่ถูกจำหลักรูปรอยลงไป ในญี่ปุ่นการรักเป็นที่รู้จักกันมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว

หากมิใช่การรักในรูปแบบของศิลปะ แต่เป็นการจารึกโทษผู้กระทำความผิด ด้วยการสักบนใบหน้า ความมุ่งหมายในการรักของบุคคลมีแตกต่างกันไป เช่น เพื่อความมีโชคลาภ เพื่อความปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายและความเจ็บไข้ได้ป่วยเพื่อไปกำหนดตำแหน่งหรือสถานภาพ และเพื่อเป็นการประดับตกแต่งร่างกายตามความพอใจหรือกระทำเพื่อการประชดตัวเอง

ในบรรดารอยสักทั้งชนิดเต็มตัวและครึ่งตัวของญี่ปุ่น รุปรอยที่สักส่วนใหญ่จะเป็นพวกสัตว์ในเทวนิยาย ตัวเอกในนวนิยาย เทพเจ้า ดอกไม้ รวมทั้งรูปสิ่งของต่าง ๆ เครื่องมือที่ใช้สัก ช่างสักญี่ปุ่นใช้เข็มสักแบบดั้งเดิมมาเป็นเวลาช้านานปัจจุบันใช้เครื่องสักไฟฟ้า การสักแบบญี่ปุ่น จัดว่าเป็นศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนที่ใด และเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ผู้ที่นิยมการสักทั่วโลก

ชูสิริ จามรมาน และคณะ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง สมัยศิลป์ที่เมืองยะรังโบราณ ข้อสังเกตเกี่ยวแก่ศิลปวัตถุทำด้วยหิน ปูนปั้น และสัมฤทธิ์ที่มีผู้พบในโอกาสต่าง ๆ และวาระต่าง ๆ กันที่เมืองโบราณที่บ้านปาละแว ตำบลยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ก็คือมีลักษณะศิลปคล้ายคลึงผลผลิตทางศิลปสมัยทวารวดีในภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย แต่ยังไม่มีการขุดค้นที่ถูกต้อง จึงยังไม่มีโครงสร้างของสถาปัตยกรรมใดมายืนยัน แต่จากการสำรวจตัวเมืองโบราณอย่างละเอียดโดยเฉพาะแนวคันดินคูน้ำที่เชื่อกันว่าเป็นคูเมืองและสระน้ำขนาดต่าง ๆ ก็พบว่าการที่ ๆ มีเมืองโบราณที่สันนิษฐานว่าเป็นเรื่องรุ่นเดียวกับเมืองโบราณสมัยทวารวดีนั้นมีเมืองสมัยหลังถูกสร้างซ้อนทับที่บางส่วนของเมืองโบราณเดิมส่วนการสำรวจลำน้ำสายต่าง ๆ ทั้งที่ต้นเขินไปแล้วทั้งที่ยังมีน้ำอยู่ทั้งในและนอกบริเวณเมืองโบราณ ทั้งที่ห่างออกไปก็พบว่าสายน้ำต่าง ๆ มีแนวไปบรรจบกับสายน้ำยาวที่เดิมเคยเป็นแม่น้ำที่ไหลออกสู่ทะเล แม้ว่าปากน้ำได้เปลี่ยนแปลงแนวไปเพราะการพอกพูนของฝั่งทะเลจนปิดปากน้ำเดิมไป และใกล้ฝั่งทะเลบริเวณอำเภอสายบุรี ปะนาเระ ยะหริ่ง จนถึงอำเภอเมืองมีสันทรายเก่าห่างจากฝั่งทะเลปัจจุบันหลายกิโลเมตร คือบริเวณอำเภอมายอ ใกล้ ๆ อำเภอยะรัง นอกจากนั้น ทั้งได้ทะเลทั้งริมทะเล ทั้งในที่ห่างจากฝั่งทะเลหลายกิโลเมตร แล้วอยู่ใกล้สายน้ำ สระน้ำโบราณก็มีผู้พบเครื่องถ้วยทั้งของจีนและของไทย ของจีนมีอายุตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย ร่วมสมัยกับสุโขทัยและสมัยอยุธยา ของไทยก็มีทั้งสมัยสุโขทัยและอยุธยา ส่วนสมบัติที่เป็นมรดกตกทอดในครอบครัวเก่า ๆ หรือที่ครอบครัวเก่าขายไปให้นักสะสมก็มีเครื่องเคลือบทั้งของจีนของไทยสมัยต่าง ๆ เช่นเดียวกัน และยังมีผลผลิตจากยุโรปอยู่อีกด้วย จึงพอสรุปในที่นี้ว่าสมัยศิลป์ที่เมืองยะรัง เริ่มจากระยะใกล้เคียงกันสมัยทวารวดีและมีศิลปสุโขทัยและอยุธยาด้วย

ดารณี เหล่าสุนทร (2529 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเพื่อประยุกต์ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ อำเภอนนทบุรี พบว่า การศึกษาผลิตภัณฑ์จักสานไม้เป็นศิลปะพื้นบ้านของอำเภอนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี นั้นผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาเป็น 3 แบบ คือ การออกแบบสำรวจด้วยตนเอง การศึกษาข้อมูลจากผู้มีประสบการณ์ และการศึกษาจากสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยเริ่มศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับไม้ที่สามารถนำมาจักสานได้ ศึกษาลักษณะความเป็นอยู่ของชาพื้นเมือง เพื่อนำมาวิเคราะห์อุปนิสัยในการจักสาน ซึ่งมีผลกระทบมายังกรรมวิธีการผลิต และการยอมรับวิธีการใหม่ ๆ ในอันที่จะผลิตจักสานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นการเพิ่มผลผลิต นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังศึกษาผลิตภัณฑ์จักสานที่มีอยู่ในอำเภอนนทบุรีในปัจจุบัน โดยการนำมาจัดจำแนก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาคทฤษฎีในเชิงวิเคราะห์เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อการประยุกต์จักสานให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคโดยให้เหมาะสมกับกรรมวิธีการผลิตของผู้ผลิตชาวพืชนนทบุรี ทั้งในด้านรูปแบบ โครงสร้าง ลวดลายและประโยชน์ใช้สอย และเสริมด้วยงานออกแบบที่ผู้วิจัยประยุกต์ขึ้นจริงในภาคปฏิบัติ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการจำแนกจักสานด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งแต่ละวิธีการก็มีข้อได้เปรียบเสียเปรียบแตกต่างกันออกไป การศึกษานี้ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะนำข้อมูลที่ได้มาประมวลใช้ในการจัดแบ่งจักสานไม้เพื่อให้เหมาะสมแก่การประยุกต์อย่างสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หลักกล่าวคือ ให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม กรรมวิธีการผลิตของคนในท้องถิ่น และเป็นที่ต้องการของตลาดผู้บริโภค เพื่อเป็นการขยายตลาดจักสานไม้ อันเป็นแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อจรรโลงไว้ซึ่งอาชีพจักสาน ซึ่งเป็นงานฝีมือที่มีคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้วิธีการวิเคราะห์โดยสรุปถึงวิธีการประยุกต์ผลิตภัณฑ์จักสานไม้เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังกล่าว โดยจัดแบ่งจักสานเป็น 3 ประเภท แต่ละประเภทมีข้อได้เปรียบเสียเปรียบแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ

1. จักสานพื้นบ้านดั้งเดิม ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต สามารถสรุปผลได้ว่าการประยุกต์จักสานประเภทนี้ควรให้เป็นไปตามธรรมชาติของผู้ผลิตในท้องถิ่น เพราะเป็นผู้ที่ทราบซึ่งถึงปัญหาการดำรงชีวิตต่าง ๆ เช่น เครื่องมือกลกรรม เครื่องมือจับสัตว์น้ำ ภาชนะใส่ของต่าง ๆ จักสานที่ได้จากการประยุกต์นี้ ถือว่าเป็นศิลปบริสุทธิ์ และมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง

2. จักสานที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งสรุปได้ว่า สามารถประยุกต์ได้หลายวิธีการทั้งจากผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ และจากชาวบ้านเอง อันได้แก่การประยุกต์ในเชิงประโยชน์ใช้สอย รูปแบบ แต่ให้คงไว้ซึ่งลักษณะดั้งเดิม อันเป็นเอกลักษณ์ของงาน นอกจากนี้แล้วชาวบ้านอำเภอนนทบุรีเองก็ประยุกต์จักสานประเภทนี้ขึ้น จากขนบธรรมเนียมประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปจากอารยธรรมใหม่ ๆ หรือผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยใหม่ เป็นต้น ดังนั้นการประยุกต์จักสานนี้ก็ควรให้คงไว้เป็นเอกลักษณ์ของงาน คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม อีกทั้งความประณีตบรรจงในการผลิต ทั้งการจักและการสาน เพื่อทั้งผลงานอันล้ำค่าไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

3. จักสานเพื่อการจำหน่าย ซึ่งสามารถสรุปผลได้ว่า การประยุกต์จักสานประเภทนี้ต้องกระทำอย่างระมัดระวัง เพื่อมิให้เป็นการทำลายศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม ถึงแม้จะมีได้เป็นการสร้างสรรค์หรือนุรักษ์ก็ตาม จักสานประเภทนี้มีความจำเป็นจะต้องประยุกต์เพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิตของชาวบ้านอำเภอนนทบุรี เนื่องจากเป็นตัวหารรายได้หลักอย่างหนึ่งให้แก่ครอบครัว วิธีการประยุกต์ที่จะให้บรรลุเป้าหมาย คือ การคำนึงต้นทุนการผลิต ซึ่งมีผลส่งมายังราคาจักสานที่จะต้องจำหน่าย ประโยชน์ใช้สอยอันสอดคล้องกับความคิดสร้างสรรค์ ความรู้เกี่ยวกับผู้บริโภค ซึ่งจะช่วยให้ลดคู่แข่งชั้นลงไป และการนำเสนอผลิตภัณฑ์เพื่อให้เร้าใจผู้บริโภค

นางวิณา ศรีชัยรัตน์และคณะ (2526 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลงานด้านวัฒนธรรมของ สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการสร้างงานด้านวัฒนธรรมของสมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 และเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญทางด้านการเมืองการปกครองของไทยในสมัยศรีสุธรรมราชที่ 19 ในการศึกษาได้ทำการศึกษาโดยค้นคว้าจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ และการทำวิจัยภาคสนาม ซึ่งได้แก่ การสัมภาษณ์ทายาทตระกูลขุนนางสายสมเด็จพระยาฯ เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง การศึกษาจากสถานที่ และสิ่งของเครื่องใช้ที่สมเด็จพระยาฯ สร้างขึ้น

ขอบเขตของการศึกษาเรื่องนี้ ได้แบ่งออกเป็น 5 บท เริ่มด้วยบทนำ ซึ่งกล่าวถึงความหมายและลักษณะของวัฒนธรรมไทย รวมทั้งการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมาเป็นบทที่ 1 ซึ่งว่าด้วยประวัติของสมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ บทที่ 2 ว่าด้วยการทำนุบำรุงพุทธศาสนา บทที่ 3 ว่าด้วยการทำนุบำรุงงานด้านวรรณกรรม การละคร และดนตรี บทที่ 4 ว่าด้วยสถาปัตยกรรมและการก่อสร้าง บทที่ 5 ว่าด้วยการรับความเจริญของตะวันตก ซึ่งได้แก่ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีโดยนำมาพัฒนาประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้า และตอนสุดท้ายเป็นบทสรุป

ผลจากการศึกษา ทำให้ได้ทราบว่า ผลงานด้านวัฒนธรรมที่สมเด็จพระยาฯ ได้สร้างสรรค์ขึ้นนั้น ส่วนใหญ่เป็นผลงานทางด้านวัฒนธรรม จากสถานะที่สูงส่งทางตระกูลชาติกำเนิด สถานะทางเศรษฐกิจ และตำแหน่งทางราชการ เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวยให้สมเด็จพระยาฯ สามารถทำนุบำรุงวัฒนธรรมไทยในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ ลักษณะเด่นที่สำคัญในการสร้างงานด้านวัฒนธรรมของท่านก็คือ การริเริ่มนำเอาความเจริญของตะวันตกมาประยุกต์เข้ากับวัฒนธรรมของไทย ซึ่งเป็นของใหม่สำหรับไทยในขณะนั้น จนกลายเป็นลักษณะใหม่ของวัฒนธรรมไทยในที่สุด

เปี่ยมสุข เจริญรุ่งเรือง (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเครื่องเคลือบดินเผาเพื่องานศิลปวัฒนธรรม พบว่างานวิจัยของโครงการค้นคว้าวิจัยเครื่องเคลือบดินเผา เพื่องานศิลปวัฒนธรรมเป็นงานที่ค่อนข้างไปในทางปฏิบัติ งานศิลปเครื่องเคลือบดินเผา จึงต้องประกอบด้วยวัสดุครุภัณฑ์ในการปฏิบัติงานอย่างพร้อมเพียง โน้มเอียงไปในทางศึกษาวิจัย รูปแบบ สี ลวดลาย วัตถุดิบที่ใช้เป็นส่วนผสมของเนื้อดินชนิดต่าง ๆ ส่วนผสมของน้ำยาเคลือบชนิดต่าง ๆ สีต่าง ๆ ที่ผสมในน้ำยาเคลือบการเผาด้วยอุณหภูมิที่แตกต่างกัน เทคนิคประกอบแต่ละขั้นตอน การวิจัยที่จะให้ได้มาซึ่งเนื้อหาต่าง ๆ เช่น เนื้อดินที่แกร่งและต่างชนิด หรือสีเคลือบที่มีลักษณะหลากหลาย ฯลฯ จึงต้องผ่านการค้นคว้าวิจัยโดยการลงมือปฏิบัติงานด้วยกันทั้งสิ้น จากการหาข้อมูลดิบเป็นพื้นฐานแล้วนำมาวิจัยโดยการลงมือปฏิบัติงานตามขั้นตอน ให้เห็นผลเป็นรูปธรรมอันเป็นผลงานศิลปเครื่องเคลือบดินเผา จึงขอสรุปผลงานวิจัยของโครงการค้นคว้าวิจัยเครื่องเคลือบดินเผาเพื่องานศิลปวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

1. ค้นคว้าวิจัยลักษณะรูปแบบ สีสนั วิธีการ ความรู้ทางด้านน้ำยาเคลือบโบราณของชนชาติต่าง ๆ อันส่งผลให้เกิดความแตกต่างในลักษณะพิเศษของเครื่องปั้น การสืบสานโดยการให้อิทธิพลต่อกัน ผลกระทบที่ไทยได้รับประโยชน์ สามารถนำมาใช้สร้างสรรค์ศิลปเครื่องเคลือบดินเผาไทย

2. ค้นคว้าวิจัย ลักษณะของรูปแบบส่วนประกอบสถาปัตยกรรมไทย อันทำด้วยวัสดุเครื่องเคลือบดินเผา รวมทั้งรูปแบบของประติมากรรมไทยที่ประดับตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมไทยเพื่อนำผลไปใช้ในการบูรณะปฏิสังขรณ์ปูชนียสถาน

3. ค้นคว้าวิจัยผลการรื้อซ่อมกระเบื้องเคลือบดินเผาที่ผ่านมาแล้วบางแห่ง ศึกษาเปรียบเทียบ การพร้อมในด้านสุนทรียภาพ เมื่อมีการซ่อมกระเบื้องเคลือบตกแต่งสถาปัตยกรรมไทยอันเป็นสิ่งเตือนใจในการซ่อมบูรณะครั้งต่อไป

4. ค้นคว้าลักษณะต่าง ๆ ของการประดับตกแต่งกระเบื้องบนส่วนของ อาคารสถาปัตยกรรมไทย เช่นการตัดกระเบื้องมาประกอบเป็นลวดลายช่อดอกไม้ เป็นภาพต่าง ๆ การตัดและเรียงกระเบื้องแผ่นใหญ่ ตามแนวภาพลาย ฯลฯ เป็นต้น

ชมพูนุท ประศาสน์เศรษฐ และกัลณกา สาธิตธาดา(2527 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาผังสีและโครงสร้างชั้นสีของจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเครือวัลย์ ธนบุรี และที่วัดหน้าพระเมรุ อยุธยา

จิตรกรรมฝาผนังที่โบสถ์วัดเครือวัลย์ ธนบุรี และที่วิหารวัดหน้าพระเมรุ อยุธยาเชื่อกันว่าเป็น จิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 3 ในงานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์ตัวอย่างจิตรกรรมทั้งสองแห่งนี้ รวม 35 ตัวอย่าง ซึ่งครอบคลุมทุกสี ตัวอย่างสีที่วิเคราะห์ คือ ทอง แดง ชมพู นวล ขาว น้ำเงิน ฟ้ำ เขียว เหลือง และดำ วิธีการที่ใช้วิเคราะห์คือผงสีอินทรีย์ ใช้วิธีจุลทรรศน์เคมี กล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอนร่วมกับ เครื่องวัดพลังงานรังสีเอ็กซ์ และพิสูจน์เอกลักษณ์ด้วยวิธีการเลี้ยวเบนรังสีเอ็กซ์ โดยการถ่ายภาพด้วยกล้อง กีเนียร์เอกซนิตปรับโฟกัสผงสีอินทรีย์ใช้วิธีทีนเลเยอร์โครมาโตกราฟี และแมสสโตรสโคปี การศึกษาโครงสร้างชั้นสีใช้วิธีตรวจด้านตัดขวางด้วยกล้องจุลทรรศน์

ผลการศึกษาพบว่าเทคนิคของจิตรกรรมทั้งสองแห่งนี้เป็นแบบเทมเพอรา ผงสีที่พบเหมือนกันในทั้งสองแห่ง คือ ผงสีขาวแคลไซต์ ไฮโดรเซอร์สไซต์ และยิบซัม ผงสีเหลืองรง ผงสีแดงซินนาบาร์ ฮีมาไทต์ ผงสีน้ำเงินปรัสเซียนบลู ผงสีเขียวมาลาโคด์ ผงสีดำถ่านและทองคำของสีทอง นอกจากนี้ในจิตรกรรมของวัดเครือวัลย์ยังพบผงสีขาวแร่ดินขาว และผงสีเหลือง ซึ่งอาจเป็นลิโมไนท์ ส่วนในจิตรกรรมของวัดหน้าพระเมรุยังพบผงสีแดงส้มมีเนียมอีกด้วย

วิโรฒ ศรีสุโร (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องส่วนประดับสถาปัตยกรรมอีสาน กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี (ในเขตอำเภอเมือง) เนื่องจากวิถีชีวิตผู้คนในจังหวัดอุบลราชธานีนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มชนในสายวัฒนธรรมไตลาว ดังได้กล่าวไว้ในข้างต้น จึงนิยมนงานช่างในสกุลช่างล้านช้างเป็นแม่แบบ แล้วผนวกความคิดตามปัจเจกของตนผสมผสานกันไป ช่างที่มีทักษะสูงก็สามารถคิดค้นรูปแบบใหม่ได้อย่างมีรสชาติและบ่งบอกเอกลักษณ์ของพื้นที่ได้อย่างมีคุณค่า ซึ่งส่วนใหญ่จะพำนักอยู่ในเขตเทศบาล ดังเช่น สกุลช่างสายพระครูวิโรจน์รัต โนบล (ญาติท่านดีโลด) แห่งวัดทุ่งศรีเมือง เป็นต้น ส่วนช่างที่อยู่ห่างไกลออกไป ก็มักจะเป็นช่างชาวบ้านในละแวกที่วัดเหล่านั้นตั้งอยู่ ผลงานจึงมักจะออกมาแบบค่อนข้างดิบ ๆ มีการปรุงแต่งน้อยไม่เหมือนช่างในเขตเมือง จึงก่อให้เกิดรูปแบบที่มีเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะตัว ดังที่เรียกว่า “แบบพื้นบ้าน” โดยแท้จริง คุณค่าทางศิลปะมักมุ่งเน้นให้เห็นความ “เรียบง่าย – จริงใจ และสมถะ”

ศิษย์ในสายสกุลช่างพระครูวิโรจน์รัตนโนบล เท่าที่สอบทวนได้ โดยผู้วิจัยได้ทันพูดคุยและสัมภาษณ์ถึงชีวิตและงานก็มีเพียง 3 ท่าน คือ

- คุณตาโพธิ์ ส่งศรี คุณตาเป็นศิษย์รุ่นแรก ๆ สมัยคุณตายังเป็นสามเณร (พ.ศ.2444) ได้มีโอกาสติดตามท่านพระครูฯ ไปช่วยบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุพนม ผลงานก็คงปรากฏอยู่มากมายในเขต จ.อุบลราชธานี ผลงานที่น่ากล่าวถึงก็คือ การฟื้นฟูประเพณีการไหลเรือไฟของเมืองอุบลฯขึ้นมาใหม่(บัดนี้คุณตาได้ถึงแก่กรรมแล้ว)

- พ่อใหญ่ ดร.คำหมา แสงงาม ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (ถึงแก่กรรม พ.ศ. 2533) ถิ่นพำนักอยู่บ้านขมิ้น อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด ชาติภูมิตำหน้อยบ้านชีทวน อ. เชื่องโน เป็นศิษย์ที่มีผลงานมากมายที่สุด มีตั้งแต่ออกแบบ ลิม ชุ่มประตุ ลวดลายปูนปั้นประดับ ลายทึบศพ ฮูปแต้ม (บนผนังสิมวัดเหนือ อ.เมือง

จ.ร้อยเอ็ด) และที่สำคัญคือ ท่านกหัตติลังคิในงานศพเจ้านายชั้นสูงและพระเถระผู้มีคุณวิเศษเป็นที่เคารพนับถือของมวลชน)

- คุณพ่อ สิ้นธุ์ พิงสุข (อายุ 82 ปี ยังมีชีวิตอยู่) นับเป็นลูกศิษย์คนสุดท้ายของสำนักช่างวัดทุ่งศรีเมือง มีถิ่นพำนักอยู่ที่ อ.วารินชำราบ ผลงานของท่านมีไม่มาก แต่ก็ยังได้เคยท่านกหัตติลังคิด้วยเช่นกัน

โดยเฉพาะสายพ่อใหญ่ ดร. คำหมา แสงงาม นั้น ท่านได้ฝึกลูกศิษย์เอาไว้มากมาย เพราะท่านได้รับงานออกแบบและรับเหมาก่อสร้างติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ครอบคลุมทั้งอายุ 90 ปีเศษ ท่านก็ยังทำงานติดต่อกัน จนกระทั่งสิ้นชีวิต ผลงานในระยะแรก ๆ ย่อมมีอิทธิพลจากตระกูลช่างทางล้านช้างแต่พอระยะหลัง ๆ กลับได้รับอิทธิพลจากทางบางกอก (รัตนโกสินทร์) ตลอดทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรม (อุโบสถหรือสิม) และงานตกแต่งประดับก็เป็นไปอย่างทางภาคกลางทั้งสิ้น อาจจะเป็นไปได้ว่า ทางวัดอยากได้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง จึงบีบบังคับให้ท่านได้พัฒนาการตัวลดลายให้เป็นไปอย่างสมัยนิยมจนบางครั้งทำให้ขาดรสชาติของความเป็นพื้นถิ่นอีสานไปอย่างน่าเสียดาย ทั้ง ๆ ที่บางครั้งช่างก็อาจรู้ดี แต่เพื่อความต้องการของตลาดจึงจำใจต้องโอนอ่อนตามไปในที่สุด

อย่างไรก็ตาม การพัฒนารูปแบบของส่วนประดับศาสนาคารในเขตเมืองอุบลราชธานี นั้น มีเหตุปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งยวดอยู่ 2 อย่าง ก็คือ ความต้องการของ เจ้าอาวาส และความต้องการของ เจ้าศรัทธา (ฆราวาส) ซึ่งมีส่วนผลักดันให้ช่างต้องทำตามความต้องการโดยไม่มีข้อแม้ ยิ่งเป็นช่างรุ่นใหม่ ๆ ด้วยแล้วย่อมสะดวกในการขึ้นา ด้วยเหตุที่ว่าภูมิเดิมเกี่ยวกับการช่างแบบอีสานไม่แน่นพอ กอปรกับเจ้าอาวาสส่วนใหญ่ไปนิยมรูปแบบศาสนาคารอย่างภาคกลาง (เช่น โบสถ์แบบ ก,ข,ค เป็นต้น) งานตกแต่งประดับอาคารเหล่านั้นจึงจำเป็นต้องใช้คติอย่างภาคกลางทั้งสิ้น ช่างเหล่านั้นเองเป็นคนทำลายศิลปกรรมแบบอีสานไปอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ส่วนประดับที่ถูกทำลายโดยการละลายทอดทิ้งจนสูญพันธุ์ไปหมด อาทิ คันทวยชนิดแผง คันทวยนาคแบบพื้นถิ่น แขนงลายก้านดอก โหง่นาคสะบัดหางและหางหงส์นาค ลายองนาคเลื้อยเกี่ยวกายกัน ซ่อฟ้ากลางหลังคา (ผาสาด) และจระเข้เผ้าบันไดสิม ฯลฯ

รูปแบบของส่วนประดับเหล่านั้นได้ถูกงานตกแต่งแบบภาคกลางมาทดแทนจนหมดสิ้น ช่างรุ่นใหม่ก็หันไปนิยมงานแบบซ้ำ ๆ กัน เพราะสามารถทำพิมพ์ลอกเลียนได้สะดวกกว่าที่จะต้องมาคิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่ จึงทำให้งานช่างที่มีเอกลักษณ์อีสานในช่วง 2 – 3

ทศวรรษนี้ได้รับหรือสูญหายไปจนแทบจะหมดสิ้น ที่คงเหลืออยู่ตามศาสนาคารต่าง ๆ เช่น สิม เก้า หอแจก หอไตร ก็ได้ถูกรื้อทำลายลงไปอีก เพราะความเก่าแก่ของอาคารประการหนึ่ง ผนวกกับความเขลาปัญญาของผู้ดูแลรักษา ที่พยายามจะสร้างใหม่โดยหาความเข้าใจต่อคุณค่าของเก่าไม่ เป็นที่น่ายินดีว่า บางวัดมีเจ้าอาวาสที่รู้คุณค่าศิลปกรรมเก่าแก่เหล่านั้น แม้ว่าจะรื้ออาคารลงแล้ว ก็ยังอุตสาหะสร้างอาคารเก็บส่วนประดับต่าง ๆ ของศาสนาคาร เช่น โหง่ ซ่อฟ้า หางหงส์ บันลม คันทวย ฯลฯ เอาไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา ขอสดุดีไว้ ณ ที่นี้ คือ เจ้าอาวาส วัดกุดสิมนาโก อ.ภูพานารายณ์ จ. กาฬสินธุ์

พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดบ้านหนองแสง อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์ (พระครูญาณประสิทธิ์ : เจ้าอาวาส) เหล่านี้เป็นต้น นับเป็นตัวอย่างที่ควรจะได้เยี่ยง หากทุกวัดในภาคอีสานที่มีศิลปกรรมเหล่านั้นได้ตระหนักและยึดปฏิบัติดังวัดตัวอย่างดังกล่าว มรดกทางศิลป – วัฒนธรรม ของบรรพชนชาวอีสานก็จะหลงเหลืออยู่อย่างน่าภาคภูมิใจและลูกหลานในรุ่นต่อไปก็จะหยิ่งในศักดิ์ศรี ของความเป็น “คนอีสาน” มากกว่าในปัจจุบัน ซึ่งมรดกแห่งภูมิปัญญาเหล่านั้นได้ถูกชาวอีสานเองทำลายลงอย่างย่อยยับ

สถาปัตยกรรมของเมืองอุบลราชธานี ในยุคสร้างบ้านแปงเมืองนั้น (ราวปลายสมัยกรุงธนบุรีต่อต้นรัตนโกสินทร์) ย่อมได้รับอิทธิพลมาจากสกุลช่างล้านช้าง เพราะผู้คนที่ยอพยพมาตั้งเมืองล้วนเป็นกลุ่มชนในสายวัฒนธรรมไท – ลาว แทบทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อได้ผนวกเข้าในขอบเขตสีมาของอาณาจักรสยามแล้วจึงมีการผสมผสานระหว่างสกุลช่างบางกอก กับสกุลช่างพื้นถิ่น ดังตัวอย่าง หอไตรและหอพระบางวัดทุ่งศรีเมือง

จะสังเกตเห็นรูปจิตรกรรมผนัง เป็นฝีมือช่างจากบางกอกในสมัยปลายรัชกาลที่ 3 และส่วนประดับตกแต่งของหอไตรก็ล้วนเป็นแบบอย่างไปจากบางกอกทั้งสิ้น

ส่วนระดับที่ได้อิทธิพลจากรัตนโกสินทร์นั้น มักปรากฏรูปแบบโดดเด่นในลักษณะของการลอกแบบมาทั้งหมด มิได้มีการผสมผสานกันอย่างกลมกลืนแต่อย่างใด หากรูปแบบผิดแผกไปบ้างก็มักเกิดจากฝีมือช่างพื้นถิ่นทำไม่ถึงตัวต้นแบบนั่นเอง ส่วนที่ได้รับอิทธิพลมาจากล้านช้างก็มักเป็นฝีมือของช่างที่อพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงในอดีต นอกจากมาตั้งถิ่นฐานในเมืองอุบลแล้ว ยังได้นำรูปแบบทางการช่างมาก่อสร้างศาสนาคารและบ้านเรือนต่าง ๆ สืบทอดกันมาหลายชั่วคนการคลี่คลายทางฝีมือช่างจากอิทธิพลทั้ง 2 ทางดังกล่าวมาแล้วนั้น ย่อมหล่อหลอมความคิดความอ่านในการออกแบบ จนพื้นบ้านเมืองอุบลสามารถค้นหาแนวทางของตนเองได้ จนกลายมาเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นไปในที่สุด มีตั้งแต่ตัวสถาปัตยกรรมเอง และตลอดไปถึงส่วนประดับตกแต่งต่าง ๆ จนเป็นที่ยอมรับและยุติลงได้ว่า เป็นรูปแบบสกุลช่างของเมืองอุบลเอง อาทิ สกุลช่างจากวัดพระเหลาเทพนิมิต อ. พนา และสกุลช่างสายพระครูวิโรจน์รัตโนบลแห่งวัดทุ่งศรีเมือง เป็นต้น

การวิจัยมุ่งเน้นเฉพาะตัวรูปแบบของส่วนประดับสถาปัตยกรรมในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานีเพื่อวิเคราะห์แยกลักษณะทางกายภาพในด้านการออกแบบเท่าที่ข้อมูลจะพอหลงเหลืออยู่ เป็นที่น่าเสียดายว่าชิ้นงานเหล่านั้นได้ถูกรื้อถอนทำลายลงไปในช่วง 2 ทศวรรษหลังนี้อย่างย่อยยับจนไม่สามารถสืบค้นหาหลักฐานมาอ้างอิงได้มากกว่านี้ อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้ถือว่าการบุกเบิกเพื่ออนุรักษ์ส่วนประดับของสถาปัตยกรรมในเขตเมืองอุบล เพื่อตอบสนองแก่ผู้ศึกษาสนใจทางด้านการศึกษาให้ได้รับความรู้ไม่มากนักน้อย

เพื่อ หริพิทักษ์ และอนันต์ วิริยะพินิจ (2531 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย เป็นการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับจิตรกรรมไทย ที่มีเขียนประดับอยู่ตามโบราณวัตถุในที่ต่าง ๆ ทั้งนี้ ได้แยกเสนอเป็นประเด็น ๆ เพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจ ดังนี้

ภาคแรก กล่าวถึงจุดเริ่มต้นหรือที่มาของจิตรกรรมไทย โดยเฉพาะอิทธิพลหรือคติต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดศิลปกรรมและจิตรกรรม

ภาคสอง เสนอถึงแบบอย่างของจิตรกรรมไทยในช่วงสมัยต่าง ๆ นับแต่สุโขทัยมาจนถึงรัตนโกสินทร์

ภาคสาม เป็นการยกตัวอย่างงานเขียนจิตรกรรมในที่ต่าง ๆ มาเสนอ

ภาคสี่ เป็นการเน้นเฉพาะจิตรกรรมในลานนาไทย

ภาคห้า ได้รวบรวมงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องจิตรกรรมฝาผนังของ นายเพื่อ หริพิทักษ์ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวเนื่องกับงานวิจัยดังกล่าว ซึ่งจะเป็นการสืบทอดความต่อเนื่องทางด้านความคิดของนายเพื่อ หริพิทักษ์

ภาคหก เป็นภาคผนวกได้พิจารณาจัดบันทึกและข้อเขียนต่าง ๆ ทั้งในส่วน of นายเพื่อ ตลอดจนท่านอื่น ๆ มาแสดงเป็นการเปรียบเทียบแนวคิดทั้งยังได้นำตัวอย่างนิทานชาดกบางเรื่องมาลงไว้ท้ายเล่มเพื่อเป็นการนำเสนอว่าคตินิยมทางพุทธศาสนาได้มีส่วนสำคัญในการสร้างงานศิลปกรรมด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะจิตรกรรม

ผาสุข อินทราวุธ (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา ร่องรอยอารยธรรมโบราณจากหลักฐานโบราณคดีในเขตจังหวัดลำพูน ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 หลักฐานที่ได้จากการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีในบริเวณเมืองลำพูนเก่าและบริเวณใกล้เคียงได้ผลสรุปออกมา ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องราวที่บรรยายไว้ในตำนานและพงศาวดารว่า มีชุมชนโบราณเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณกลางเมือง คือบริเวณที่เป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัด และวัดพระธาตุหริภุญไชยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 - 14 เป็นต้นไป ชุมชนดังกล่าวซึ่งรู้จักกันในนามว่าชุมชนในวัฒนธรรมหริภุญไชยนั้น มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับชุมชนโบราณสมัยทวารวดีใน

บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และมีการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางศาสนากับศูนย์กลางพุทธศาสนา นิยามมหายานในอินเดียตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 – 16 ดังปรากฏแบบศิลปกรรมเนื่องในพุทธศาสนา ทั้งประเภทสถาปัตยกรรมและประติมากรรมที่คล้ายคลึงกัน และในขณะเดียวกัน ยังมีความสัมพันธ์กับชุมชนโบราณในพม่าอีกด้วย จึงมีความนิยมในการใช้ภาชนะดินเผาที่มีรูปแบบ และเทคนิคการตกแต่งแบบเดียวกัน ส่วนในช่วงพัฒนาการของชุมชนในวัฒนธรรมทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 17 - 18) อิทธิพลพุทธศาสนานิกายมหายานจากเขมร ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชนแห่งนี้ นอกจากนี้ยังมีการติดต่อค้าขายกับจีนสมัยราชวงศ์ซ่งอีกด้วย

ชูศักดิ์ เพรศคอร์ท (2533 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยการพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อการสร้างงานและรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาประเภทของงานหัตถกรรมที่มีศักยภาพเพื่อจะสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยึดเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้และการจ้างงาน ศึกษาถึงภาวะการผลิต แรงงาน เงินทุน และภาวะการตลาดสินค้าหัตถกรรม เพื่อกำหนดแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้านได้อย่างเหมาะสม

กลุ่มตัวอย่าง ได้จัดเก็บข้อมูลในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 5 จังหวัด จังหวัดละ 4 อำเภอ รวมทั้งสิ้น 20 อำเภอ โดยได้แบ่งแบบสอบถามเป็น 2 ชุด ได้แก่ แบบสอบถามสำหรับผู้ผลิต โดยเก็บตัวอย่างจากงานหัตถกรรม 3 ประเภท ได้แก่ งานทอผ้า จักสาน และทอเสื่อ ซึ่งจัดเก็บข้อมูลประเภทละ 115 ตัวอย่าง รวม 345 ตัวอย่าง และแบบสอบถามร้านจำหน่ายสินค้าหัตถกรรม จำนวน 50 ตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 395 ตัวอย่าง

ผลการวิจัย

1. งานหัตถกรรมที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะสนับสนุนและส่งเสริมให้เป็นอาชีพหลักต่อไปได้ โดยถือเกณฑ์ทางด้านการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ความสามารถของประชาชนเงินทุน การสร้างรายได้ และตลาดสินค้าหัตถกรรม มี 3 ประเภท ได้แก่ งานทอผ้า ทอเสื่อ และจักสาน

2. การดำเนินการผลิตสินค้าหัตถกรรมส่วนใหญ่จะทำภายในตัวบ้าน ใช้เครื่องมือและอุปกรณ์อย่างง่าย ๆ วัตถุดิบก็หาซื้อหรือผลิตได้ในหมู่บ้าน เงินทุนที่ใช้หมุนเวียนในการผลิตประมาณครัวเรือนละ 200 – 500 บาท และใช้แรงงานประมาณครัวเรือนละ 2 – 3 คน ทำการผลิตในช่วงหลังฤดูการเกษตร ประมาณ 4 – 6 เดือนต่อปี มูลค่าการผลิตสำหรับงานจักสานครัวเรือนละ 3,000 – 15,000 บาทต่อปี งานทอเสื่อครัวเรือนละ 4,000 - 10,000 บาทต่อปี และงานทอผ้าครัวเรือนละ 1,500 – 36,000 บาทต่อไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนแรงงาน เวลาที่ทำงานและชนิดของสินค้าที่ผลิต

การผลิตสินค้าหัตถกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังประสบปัญหาหลายประการ การขาดแคลนวัตถุดิบ วัตถุดิบยังมีราคาสูง แรงงานมีความรู้ ความสามารถในการผลิตต่ำ ขาดแคลนเงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายทางด้านการผลิต

ตลาดสินค้าหัตถกรรมแคบ ทำให้ผู้ผลิตต้องเป็นผู้รับราคาทั้งทางด้านราคาวัตถุดิบและราคาผลิตภัณฑ์ ขาดศูนย์พาณิชย์เพื่อจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมโดยเฉพาะในแต่ละจังหวัด แนวทางและมาตรการในการพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อการสร้างงานและรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต้องดำเนินการให้ครบวงจรและร่วมกันระหว่างภาครัฐบาลและเอกชน กล่าวคือ ควรส่งเสริมการปลูกไม้ไผ่ พัฒนาหนองน้ำเพื่อปลูกกกและผือ ส่งเสริมการปลูกหม่อนเพื่อเลี้ยงไหม จะได้มีวัตถุดิบใช้ตลอดปี ส่งเสริมการพัฒนาฝีมือแรงงาน การนำเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ทันสมัยเข้ามาใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และการจัดตั้งศูนย์พาณิชย์ประจำจังหวัดเพื่อขยายตลาดสินค้าหัตถกรรมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ตลอดจนการส่งเสริมการวิจัยด้านการผลิตและการตลาดเพื่อผลิตสินค้าให้ตรงกับความต้องการของตลาด

ธนสิทธิ์ จันทะรี (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำในภาคอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น และ จังหวัดมหาสารคาม การทำเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำของอีสาน ด้วยกรรมวิธีการขึ้นรูปแบบการตี (Hand moulding Method) มีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากหลักฐานที่ขุดพบที่บ้านเชียง อ.หนองหาน จ.อุดรธานีหรือที่บ้านโนนนกทาอ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น ส่วนใหญ่หลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบจะเป็นโครงกระดูกและเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทไฟต่ำ พบว่าใช้กรรมวิธีเดียวกับเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำที่ชาวบ้านยังทำกันอยู่ในปัจจุบัน ทั้งรูปแบบกรรมวิธีการผลิต และเนื้อวัสดุ ต่างกันแต่รูปร่างและการตกแต่งหลากหลายน้อยกว่าในอดีต เพราะยังคงเหลือแต่รูปทรงที่เกิดจากการใช้สอยเท่านั้น แหล่งที่ขุดพบโบราณวัตถุเครื่องปั้นดินเผาจะอยู่ใกล้แหล่งน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งที่มีวัตถุดิบที่ใช้ในการปั้นจากการสำรวจพบว่าชาวบ้าน

ที่ทำเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นชาวโคราช (จ. นครราชสีมาในปัจจุบัน) บางหมู่บ้านจึงมีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาเพียงอย่างเดียว บางหมู่บ้านก็ทำนาเป็นอาชีพหลัก หมาดจากหนานาก็ทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพเสริม

รายการวิจัยนี้ เสนอรูปแบบภาชนะดินเผาไฟต่ำ (อุณหภูมิตั้งแต่ 800 – 1100 C) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รูปแบบภาชนะดินเผาไฟต่ำในอดีตได้จากหลักฐานทางโบราณคดีของกรมศิลปากร บริเวณบ้านโนนนกทา เขตอำเภอภูเวียง จ.ขอนแก่น บ้านโนนเมือง อ.ชุมแพ จ.ขอนแก่น และบ้านตมอ. โกสุมพิสัย จ.มหาสารคาม และรูปแบบภาชนะดินเผาไฟต่ำในปัจจุบันได้จากการสำรวจหมู่บ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำในเขต จ.ขอนแก่น และ จ.มหาสารคาม มีดังนี้ บ้านหัวบึง อ. เมือง จ.ขอนแก่น บ้านโพธิ์ตาก อ.หนองเรือ จ.ขอนแก่น บ้านวังแก้ว อ.เมือง จ.มหาสารคาม บ้านหม้อ อ.เมือง จ.มหาสารคาม บ้านแดง อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม และบ้านหนองเม็ก อ.นาเชือก จ.มหาสารคาม

ข้อสรุปจากการสำรวจรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำของ จ.ขอนแก่นและ จ.มหาสารคาม ก็คือขาดการพัฒนาารูปแบบ รูปทรง เนื้อดิน กรรมวิธีการขึ้นรูป และการเผา ในรายงานการวิจัยนี้จึงได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำไว้ดังนี้ กรรมวิธีการขึ้นรูปเครื่องปั้นดินเผาในแบบต่าง ๆ วิธีการออกแบบรูปทรงภาชนะดินเผาเบื้องต้น วัตถุดิบต่าง ๆ ที่นำมาทำเครื่องปั้นดินเผา และลักษณะการเผาแบบต่าง ๆ

กัญญา เจริญศุภกุล (2530 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยความเป็นไปได้ในการทำภาพพิมพ์หินในประเทศไทย “พิมพ์หิน” หรือ ลิโทกราฟ (Lithograph) คือสิ่งพิมพ์ที่พิมพ์จากแม่พิมพ์หินปูน การคิดค้นเมื่อแรกราวสองร้อยปีมาแล้วนั้น เพื่อจุดประสงค์ในการผลิตสิ่งพิมพ์ประเภทบทละคร บทประพันธ์ เพลง เนื่องจากคุณลักษณะและประสิทธิภาพของพิมพ์หินสามารถเขียน (เขียนด้วยดินสอไขและหมึกไข) และพิมพ์รายละเอียดได้สมบูรณ์ จึงทำให้กรรมวิธีพิมพ์หินแพร่หลายในวงการธุรกิจการพิมพ์ ทั้งยุโรป สหรัฐอเมริกา และรัสเซีย อย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกันศิลปินก็ได้นำกรรมวิธีนี้มาสร้างสรรค์ศิลปะภาพพิมพ์ด้วย และยังมียมนกันมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทยนั้น “พิมพ์หิน” เผยแพร่เข้ามาในวงการธุรกิจการพิมพ์ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 และกิจการพิมพ์หินทั้งในส่วนราชการไทยและเอกชนค่อย ๆ หดไป เมื่อวิทยาการด้านการพิมพ์แบบใหม่เข้ามาแทนที่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากการสืบค้นได้พบแม่พิมพ์และสิ่งพิมพ์ประเภทดลกลินค้ำและของบรรพบุรุษจำนวนหนึ่ง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีผู้นำกรรมวิธีพิมพ์หินมาใช้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะอย่างจริงจัง

พ.ศ. 2509 ภาควิชาภาพพิมพ์ คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร ริเริ่มจัดการเรียนการสอนกรรมวิธีพิมพ์หินเพื่อให้นักศึกษาในสาขาภาพพิมพ์ สมบูรณ์แบบตามมาตรฐาน

สากลของการศึกษาวิชาภาพพิมพ์ระดับอุดมศึกษา แต่หลังจากนั้นเพียงไม่กี่ปีก็หยุดชะงักไปเนื่องจากความขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งต้องสั่งซื้อโดยตรงจากต่างประเทศประกอบกับการปฏิบัติงานภาพพิมพ์หินในสภาพอากาศที่ร้อนชื้นไม่อำนวยผลนักเพราะวัสดุและหมึกพิมพ์ขยายตัวรวดเร็วในสภาพอุณหภูมิสูง (ระดับอุณหภูมิที่เหมาะสมสำหรับการทำพิมพ์หิน คือ 22 – 25 c) ทำให้แม่พิมพ์เสียหายได้ง่าย โดยเฉพาะกับภาพที่เขียนน้ำหนักอ่อนแก่ทั้งที่เขียนด้วยดินสอสีและหมึกสี ซึ่งต่างกับภาพลายเส้นในงานพานิชย์ศิลป์ทั่วไปที่ปรากฏหลักฐานดังกล่าว

ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการทดลองทำภาพพิมพ์หินในสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขที่เป็นจริงในประเทศไทย เพื่อค้นคว้าหาสิ่งทดแทนและปรับกรรมวิธีทางเทคนิคให้เหมาะสมจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางด้านกรรมวิธีการสร้างสรรค์ศิลปภาพพิมพ์หินและความสมบูรณ์ของหลักสูตรการศึกษาศิลปะภาพพิมพ์ของสถาบัน

ในการทดลองปฏิบัติการได้ใช้แม่พิมพ์หินปูน 15 ชิ้น ทำการทดลองใช้วัสดุ (ทดแทน) เขียนแม่พิมพ์ การนำหมึกพิมพ์ชนิดต่าง ๆ มาพิมพ์เปรียบเทียบผล และนำกระดาษพิมพ์ชนิดธรรมดามาใช้ทดแทนกระดาษพิมพ์มาตรฐาน ส่วนในด้านการปรับกรรมวิธีตามเงื่อนไขสภาพแวดล้อมนั้น ได้ทดลองปรับอัตราส่วนการกักตกรดแม่พิมพ์ การผสมหมึกพิมพ์ และการปรับสภาพแม่พิมพ์ในสภาพอากาศปรกติซึ่งร้อนชื้น ซึ่งได้คำตอบว่าสามารถนำวัสดุ (ดินสอสี หมึกพิมพ์ และกระดาษพิมพ์) บางชนิดมาใช้ทดแทนได้ และพบว่า การปฏิบัติงานในสภาพอุณหภูมิไม่เกิน 27 c ยังพอที่จะกระทำได้ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะภาพแม่พิมพ์ว่าเป็นภาพลายเส้นหรือภาพที่มีน้ำหนักอ่อนแก่ไล่เรียงละเอียดอ่อน ซึ่งจะปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้โดยการปรับคุณลักษณะของวัสดุ และปรับกรรมวิธีในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ (เจ็ดยอด) (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยงานเครื่องเงินเพื่อพัฒนาการผลิตในเชิงอนุรักษ์ การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องราว รูปแบบ ประโยชน์ใช้สอย กระบวนการผลิต ตลอดจนวัสดุและกรรมวิธีการผลิตตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์เทคโนโลยีพื้นบ้านอันเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาค้นคว้าและทดลองวัสดุสังเคราะห์ประเภทพลาสติก โพลีเอททิลีน (Polyethylene) และเมลามีน (Melamine) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการนำไปใช้ทดแทนอย่างรักและใคร่ไม่ ด้วยรูปแบบประโยชน์ใช้สอยที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

การศึกษาวิจัยได้ใช้แบบสอบถามที่จัดทำขึ้น เพื่อสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งวัตถุดิบจำนวน 13 แห่ง ผู้ผลิต 7 ราย ผู้จำหน่าย 13 ราย โดยบันทึกสถานที่รูปแบบผลิตภัณฑ์วัสดุและกรรมวิธีการผลิตที่ใช้ในขั้นตอนต่าง ๆ ตามกระบวนการผลิต การจำหน่าย ของแต่ละแหล่งไว้ใช้วิเคราะห์ข้อมูลและศึกษาค้นคว้าด้วยการทดลองใช้วัสดุ ตลอดจนกรรมวิธีการผลิตทั้งในเชิงอนุรักษ์และพัฒนา

จากการศึกษาทดลองพบว่า ยางรักมีคุณสมบัติพิเศษที่สารอื่นไม่สามารถสังเคราะห์เปรียบเทียบคุณภาพให้เท่าเทียมกันได้ แม้แต่สารโพลีเอททิลีนที่นำมาทดลองใช้จำนวน 7 ตัวอย่างก็ยังด้อยกว่าทั้งในด้านความเงางามและความคงทน

สำหรับวัสดุทำโครงเครื่องเงินที่นำมาทดลองใช้รวม 15 ตัวอย่าง พบว่าไม้สักเป็นวัสดุโครงธรรมชาติที่ดี และเมลามีนเป็นวัสดุสังเคราะห์ที่มีคุณสมบัติทางกายภาพพอที่จะนำมาใช้ทดแทนโครงไม้และไม้ไผ่ได้ โดยไม่ทำให้เอกลักษณ์ของงานเครื่องเงินเสียหรือหายไปจากรูปลักษณะดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณ ทั้งในด้านความงาม ความคงทน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีประโยชน์จากผลของกระบวนการผลิต และปริมาณการใช้ไม้ที่ลดขั้นตอนและจำนวนอย่างมาก

วัตถุดิบที่นำมาใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการผลิต เช่น ยางรัก แร่ธาตุ สารเคมี ตลอดจนวัสดุอื่น ๆ ที่ใช้เพื่อการตกแต่งหาได้อย่างเพียงพอในห้องดิน ถึงแม้ว่ายางรักจะไม่ค่อยบริสุทธิ์ก็ยังสามารถใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ปรับแต่งคุณภาพให้บริสุทธิ์ได้ไม่ยากนัก

จากการทดลองในด้านกรรมวิธี และกระบวนการผลิต ทั้งแบบโบราณและแบบพัฒนา พบข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกัน เช่น แบบโบราณให้คุณภาพในด้านความเงางามและคงทนที่ดีกว่า ส่วนแบบพัฒนาจะให้ปริมาณที่มากและผลิตได้เร็วกว่า อย่างไรก็ตามในความเด่นและด้อยของทั้งสองกระบวนการผลิต สามารถประยุกต์ใช้ให้ได้ดีด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ให้เหมาะสมสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ซึ่งแต่ละชนิด แต่ละประเภทผลิตภัณฑ์ต่างก็มีหน้าที่ใช้สอยที่ไม่เหมือนกัน เช่น ภาชนะใส่อาหารที่ต้องการความคงทนและปลอดภัยจากสารพิษ ก็ควรเลือกผลิตแบบคุณภาพ ส่วนผลิตภัณฑ์ประเภทตกแต่งของที่ระลึก และอื่น ๆ ที่ใช้อย่างฉาบฉวยก็ควรเลือกผลิตแบบปริมาณ นอกจากนี้แล้วยังสามารถผสมผสานกระบวนการผลิตทั้งสองให้ได้นานคุณภาพและปริมาณในระดับกลางอีกกลุ่มหนึ่งด้วย

ในด้านรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน ที่ได้จากแหล่งผลิตและจำหน่ายในภาคเหนือจำนวน 13 แห่ง พบรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพของสังคมแบบอย่างศิลปะ ตลอดจนวัสดุและกรรมวิธีการการผลิตในแต่ละท้องถิ่น เช่น งานเครื่องเงินแบบพม่า ไทยใหญ่ ไทย (เขิน) ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันที่มุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอยในด้านความงามเพื่อการตกแต่งเป็นส่วนใหญ่ จากจำนวนตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่ได้นำมาจัดเป็นงานตกแต่ง 220 ชิ้น ต่างกับรูปแบบของ จีน เวียดนาม และญี่ปุ่น ที่เน้นประโยชน์เพื่อการใช้สอยมากกว่าความสวยงามจากตัวอย่างที่ได้นำมาจัดเป็นงานใช้สอยได้ทั้งหมด

นอกเหนือจากงานศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลในเรื่อง รูปแบบและกระบวนการผลิตเชิงอนุรักษ์แล้ว การศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังได้ทดลองใช้วัสดุและกรรมวิธีการผลิตอื่น ๆ พัฒนางานเครื่องเงินในรูปแบบใหม่ เช่น รักสี รักลายหลายสี และเครื่องเงินประยุกต์ พร้อมกับเรื่องราว รูปทรงประโยชน์ใช้สอย ลายและเทคนิคต่าง ๆ ที่จะเอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษางานเครื่องเงินเพื่อพัฒนาการผลิตในเชิงอนุรักษ์ต่อไปในอนาคต

โกสุ่ม สายใจ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องจิตรกรรมศรีอยุธยาเชิงความงาม การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะศึกษาจิตรกรรมศรีอยุธยา หรืองานจิตรกรรมที่สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 1893 - 2310 ในคุณค่าด้านความงาม การศึกษาได้พิจารณาถึงรูปแบบความงาม อิทธิพลหรือปัจจัยในการสร้างความงาม บทบาทของจิตรกรรม โดยศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร ตำรา และผลงานจิตรกรรมที่ยังคงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ทั้งในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดใกล้เคียง ผลการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. คุณค่าของจิตรกรรมด้านความงาม ถ้าผลงานเหล่านี้ยังคงจะทำให้โลกตะลึงในความสวยงาม ความวิจิตรบรรจง และเป็นสมบัติกลางหรือเป็นมรดกโลก เพราะเป็นผลมาจากพลังแห่งความเชื่อถือ ความศรัทธาในพุทธศาสนา กลั่นกรองมาจากพุทธปัญญา ก่อนที่จะมาเป็นงานของอยุธยา ได้มีงานจิตรกรรมของประเทศและแคว้น ต่าง ๆ อยู่ก่อนแล้ว จึงนับว่าเป็นความฉลาดของช่างเขียนอยุธยาที่รู้จัก คัดสรร เลือกเอาแต่ลักษณะเด่นมาปรับปรุง จนได้รูปแบบที่เฉพาะของช่างอยุธยา ซึ่งในระยะแรกยังปรากฏอิทธิพลของศิลปะอินเดีย เขมร ลังกา ในระยะต่อมาปรากฏอิทธิพลของศิลปะสุโขทัย อู่ทอง จีน พม่า มอญ และได้รับการปรับปรุงแต่งจนได้รูปแบบสวยงาม สมบูรณ์ เป็นคลาสสิก และตกทอดมาสู่รัตนโกสินทร์ด้วย

2. ความงามของจิตรกรรมศรีอยุธยาเป็นทั้งปรนัย และอัตนัย ทั้งนี้เพราะภาพคนมีรูปแบบมาจากคัมภีร์ศิลปศาสตร์ของอินเดีย และบางภาพ เช่น ภาพสัตว์ในป่าหิมพานต์ ผู้ดูแต่ละคนเป็นผู้กำหนดค่าความงาม ความชอบขึ้นเอง ตามประสบการณ์ของแต่ละคน

3. รูปแบบความงามของจิตรกรรมศรีอยุธยา ปรากฏเป็นความงามแบบเหมือนธรรมชาติหรือเหมือนจริงตามที่มองเห็น (ภาพสัตว์) และรูปแบบดัดแปลงจากธรรมชาติ (ภาพคน) ซึ่งเป็นการดัดแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราวทางศาสนา ความเชื่อ และวรรณคดี และรูปแบบความงามจากจินตนาการ เช่น ภาพป่าหิมพานต์ จักรวาล สรวงสวรรค์ และนรกภูมิ

4. คุณค่าของจิตรกรรมศรีอยุธยาด้านอารมณ์ และความรู้สึก ภาพสามัญชนหรือภาพกษัตริย์จะแสดงอารมณ์และความรู้สึกชัดเจนและเป็นธรรมชาติมากกว่าภาพเทพ พระ นาง ทั้งนี้เพราะต้องการแสดงให้เห็นว่าภาพเทพ พระ นาง เหล่านี้เป็นบุคคลชั้นสูง มีบุญญาธิการ มีรูปเป็นทิพย์ อยู่เหนือหรือหลุดพ้นจากอาภรณ์ทางโลกทั้งมวล ถ้าจะแสดงความรู้สึกก็จะแสดงด้วยท่าทางมากกว่าแสดงที่ใบหน้า

5. ความงามของจิตรกรรมศรีอยุธยาในลักษณะสุนทรียธาตุ พบว่าจิตรกรรมศรีอยุธยาเป็นสิ่งสุนทรีย์ เป็นสิ่งที่มีความงาม และความแปลกตาน่าทึ่ง

6. จิตรกรรมศรีอยุธยามีความงามทั้งโครงสร้างและรายละเอียด ที่ปราณีต บรรจง แสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ และทักษะฝีมือชั้นสูง แม้ว่าจะมีรูปร่างเหมือนกันแต่รายละเอียดจะแตกต่างกัน เช่น ลายผ้าในภาพเทพชุมนุม ที่ผนังโบสถ์สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

7. ความงามของจิตรกรรมศรีอยุธยาศึกษาตามส่วนประกอบของศิลปะ พบว่าส่วนใหญ่เป็นความงามในลีลาอันอ่อนช้อยของเส้นโค้ง มีการประดิษฐ์รูปร่างรูปทรง ท่าทางของภาพบุคคลขึ้น โดยการดัดแปลงรูปทรงจากธรรมชาติ โดยการเพิ่มเข้า การบิดพริ้ว การตัดทอน การสลับด้าน เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องทางพุทธศาสนา และมุมมองที่งดงาม สีที่ใช้ในระยะแรกใช้สีน้อยเป็นแบบเกรงก์ เมื่อได้สีจากต่างประเทศและแว่นไกล์เคียงจึงใช้สีมากขึ้นเป็นแบบพหุรงค์ และรู้จักใช้สีที่เหมาะสม เช่น สีทองกับสีแดง ในเรื่องของพื้นผิว ช่างเขียนอยุธยารู้จักนำพื้นผิวของวัสดุมาประสานกันให้เกิดความงามอย่างยอดเยี่ยม เช่น ความราบเรียบกับลวดลาย ความด้านของสีฝุ่น กับความมันวาวของสีทองจากทองคำเปลว ความแวววาวของผิวเปลือกหอยมุก กับพื้นรัก นอกจากนี้ลวดลายยังมีทิศทางที่สอดคล้องกับธรรมชาติคือเริ่มต้นจากล่างขึ้นบน ตอนปลายจะเรียวแหลม สดบพริ้ว ดูเคลื่อนไหวอย่างมีชีวิตชีวา

8. ความงามจากการจัดภาพ ส่วนใหญ่จะแสดงความมีระเบียบ เรียบร้อย โดยจัดภาพในลักษณะการซ้ำ ทำให้เกิดความกลมกลืน และความเป็นหน่วย แต่ละภาพจะมีสัดส่วนในตัวเองที่ใกล้เคียงกับสัดส่วนตามธรรมชาติ ทำให้ดูไม่ขัดตา และสัดส่วนที่สัมพันธ์กับสิ่งอื่น จะไม่คำนึงถึงความเป็นจริง แต่จะคำนึงถึงการจัดบริเวณว่าที่เหมาะสม เช่น ภาพบุคคลที่อยู่ในอาคารบ้านเรือนนอกจากนี้แต่ละภาพ แต่ละกลุ่มจะมีความสมดุลแบบสองข้างเท่ากัน โดยมีภาพบุคคลเป็นจุดเด่นหรือส่วนสำคัญของภาพ การเน้นให้เด่นชัดจะใช้สีทองจากทองคำเปลว ใช้เฉพาะในส่วนที่สำคัญของภาพ เช่น เครื่องประดับ และลวดลายในภาพสิ่งก่อสร้าง ปราสาทราชวัง มีการใช้พื้นรัก (สีดำ) เน้นให้ตัวลายทองและลายจากเปลือกหอยมุกเด่นชัดขึ้น

9. การแก้ปัญหาความงาม แก้ปัญหาการซ้ำด้วยการสลับทิศทาง สลับตำแหน่ง ในส่วนของลาย มีการบากลาย เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างพื้นและตัวลาย มีการใช้ภาพคน สัตว์ คั่นกลาง ระหว่างภาพพระพุทธรูปเจ้านั่งเรียงกัน อย่างได้จังหวะ ลงตัว มีการปรุงแต่งฉากหลังของภาพให้สวยงาม โดยในระยะแรก ๆ จะเป็นพื้นเรียบ ต่อมาเขียนเป็นภาพทิวทัศน์แบบจีน

10. ปัจจัยหรืออิทธิพลที่มีผลต่อการสร้างความงาม พบว่า เมื่อช่างได้เขียนภาพตามความเชื่อถือของตนเอง หรือของสังคม จะสร้างงานได้ดี มีความสุขในการทำงาน และการทำงานให้แก่พุทธศาสนาถือเป็นบุญ เป็นกุศล เป็นศิริมงคลทั้งแก่ตนเองและครอบครัว จึงทำด้วยความรัก ความศรัทธา นอกจากนี้สถานภาพของบุคคลในสังคม วัสดุ เทคนิคการเขียนภาพ การจัดหาและทำอุปกรณ์การเขียนภาพขึ้นเอง การฝึกลูกศิษย์ด้วยประสบการณ์ตรงอย่างมีขั้นตอน และลักษณะเฉพาะของช่างเขียน มีผลต่อการสร้างความงามในงานจิตรกรรมทั้งสิ้น

11. บทบาทของงานจิตรกรรมศรีอยุธยา ช่วยให้ประชาชนพลเมืองเข้าใจพุทธศาสนาได้โดยไม่ต้องอาศัยตัวหนังสือ เป็นสื่อการสอนศาสนาและการพัฒนาสุนทรียธาตุ ให้เป็นผู้มีจิตใจสงบละเอียดอ่อน รักสิ่งสวยงาม และนำความงามของจิตรกรรมไปช่วยเสริมแต่งสิ่งก่อสร้าง เช่น ศาสนสถาน ปราสาท ราชวัง ให้ดูศักดิ์สิทธิ์ เหมาะสมสวยงาม สมกับเป็นศาสนสถาน สมกับเป็นที่อยู่ของพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ ซึ่งขณะนั้นเชื่อว่าเป็นสมมุติเทพ นอกจากนี้รูปแบบของจิตรกรรมศรีอยุธยายังเป็นมรดกตกทอดมาสู่ช่างในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น ภาพตอนประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาพาณ และเป็นแนวทางพัฒนาไปสู่ความเป็นศิลปะร่วมสมัยในปัจจุบันด้วย

วุฒิ วัฒนสิน (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องกอลและศึกษาลวดลายจิตรกรรมงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาประวัติและวิวัฒนาการ ความรู้เกี่ยวกับเรื่องกอลและ วัฒนธรรมการตกแต่งลวดลายจิตรกรรม และวิเคราะห์ลวดลายจิตรกรรมบนเรื่องกอลและประเภทปาตะกือระ ในจังหวัดปัตตานี โดยผู้วิจัยได้เก็บข้อมูล ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกตการศึกษาจากเอกสาร และการบันทึกภาพแล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์

ผลของการวิจัย พบว่า เรื่องกอลและเกิดขึ้นก่อนสมัยสุโขทัย เดิมนั้นใช้เพื่อใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง การประมง และการทำศึกสงคราม โดยมีส่วนประกอบของเรือที่สำคัญคือ ลำเรือ ซึ่งประกอบด้วยกระดูกงู กง กราบเรือ และอุปกรณ์ ประจำเรือ วิธีการต่อเรือกอลและประเภทปาตะกือระ มีขั้นตอนสำคัญคือ การเตรียมสถานที่ต่อเรือ ช่างต่อเรือ ไม้และเครื่องมือที่ใช้ในการต่อเรือ การต่อเรือจะเริ่มจากการตั้งกระดูกงู การต่อลำเรือการวางกง การวางโครงเรือ การปิดส่วนหัวและส่วนท้าย การทำส่วนประกอบต่างๆ และการอุดรอยรั่วของลำเรือ

เริ่มมีการตกแต่งลวดลายจิตรกรรมบนเรื่องกอลและ เมื่อไม่เกิน 1 ศตวรรษที่ผ่านมาโดยเริ่มจากการแกะสลัก การฉลุและระบายสีตามลำดับ ส่วนประกอบของเรือกอลและที่มีการตกแต่งลวดลายจิตรกรรมได้แก่ กราบเรือด้านบน กราบเรือด้านล่าง ดาวะปาลอ (ใบหัวเรือ) บางา จาปิง แบนเบงเคะ (ส่วนประกอบที่ปิดช่วงหัวเรือกับส่วนลำเรือ) ชางอ (ส่วนประกอบที่วางเสากระโดงเรือหรือหางเสือเรือ) ท้ายเรือภายใน ท้ายเรือภายนอก และรอยแยะ (ส่วนประกอบที่ใช้ยึดติดกับหางเสือ) ในการตกแต่งลวดลายจิตรกรรมบนเรือจะใช้วัสดุอุปกรณ์ดังนี้ คือ แปรงทาสี พู่กันแบน ดินสอ ภาชนะใส่สี น้ำมันก๊าด ผ้าเจ็ดสี จานสี และสีน้ำมันกระป๋อง โดยมีขั้นตอน เริ่มจากการรองพื้นสี ภายหลังภาพ และการระบายสี

ลวดลายจิตรกรรมที่ตกแต่งบนเรื่องกอลและประเภทปาตะกือระ เป็นวัฒนธรรมสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทย ศิลปะอิสลาม และศิลปะจีน ลวดลายส่วนใหญ่คือลวดลายพรรณไม้แบบเถาเลื้อยและลายหน้ากระดาน จิตรกรรมส่วนใหญ่คือภาพสัตว์ในจินตนาการจากประเพณี ศาสนา วรรณคดี ศิลปการแสดง สัตว์หิมพานต์ สัตว์ในจินตนาการของจีน ภาพสัตว์น้ำ และภาพทิวทัศน์

ส่วนการวิจัยที่ศึกษาลวดลายจิตรกรรมบนเรื่องกอลและประเภทปาตะกือระในจังหวัดปัตตานี ผลการวิจัยพบว่า การจัดองค์ประกอบของลวดลายจิตรกรรม ส่วนใหญ่ มีความสมดุลแบบเหมือนกันทั้ง 2 ข้าง จุดเด่น ส่วนใหญ่คือลวดลายจิตรกรรมบนกราบเรือด้านล่าง จุดเด่นรอง ส่วนใหญ่คือลวดลายจิตรกรรมบนดาวะปาลอ การเคลื่อนที่ของสายตาส่วนใหญ่ เคลื่อนที่โดยมีทิศทางในแนวนอน ลวดลายจิตรกรรมส่วนใหญ่มีความกลมกลืนกันของเส้น รูปร่าง ขนาด และสี ลวดลายจิตรกรรมส่วนใหญ่มีความเป็นเอกภาพ

สร้อยดี อ่องสกุล (2535: 237-246) ได้ทำวิจัยเรื่องชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนโดยสรุปผลการวิจัยดังนี้ ผลการศึกษาพบชุมชนโบราณกระจายตัวอยู่ในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนมีจำนวน 25 แห่งชุมชนที่มี

ความหนาแน่นในเขตใกล้แม่น้ำแม่ปิง เมืองโบราณ “เวียง” มักตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่และใกล้ลำน้ำปิงส่วนชุมชนโบราณที่ไม่มีคันดินคูน้ำมักอยู่ตามขอบของแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนซึ่งเป็นพื้นที่ห่างไกล

สภาพชุมชนดั้งเดิมก่อนกำเนิดรัฐหริภุญไชยพบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนพื้นเมืองเป็นชาวลัวะและเม็ง กระจายตัวตามที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงและบนที่สูง โดยเฉพาะบริเวณใกล้ลุ่มแม่น้ำปิงมีร่องรอยการตั้งถิ่นฐานมาช้านานแล้วและยังเป็นบริเวณที่วิวัฒนาการได้เร็วกว่าพวกที่อยู่บนที่สูง คือได้ก่อรูปชุมชนเป็นรัฐชนเผ่า รัฐเล็ก ๆ ของชาวพื้นเมืองมีโครงสร้างสังคมแบ่งเป็น 2 กลุ่มอย่างกว้าง ๆ คือกลุ่มเจ้าและกลุ่มไพร่ ปริมาณชนพื้นเมืองคงมีอยู่ไม่น้อยเพราะพบหลักฐานชนเผ่าต่าง ๆ กันหลากหลายดังปรากฏชื่อกษัตริย์ชนเผ่ามณฑานานเช่น ชุนหลวงวิลังคะ ฤๅสุวสุเทพ พระยาวิว เป็นต้น นอกจากนั้นตำนานยังกล่าวถึงการรวมตัวเป็นหมู่บ้านตามลำน้ำปิง ชนพื้นเมืองได้ส่งสมภูมิปัญญาในระดับหนึ่งแล้วเช่น มีการจัดตั้งทางสังคมระดับพื้นฐาน มีความรู้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยเหล็กเป็นต้น ความเจริญก้าวหน้าดังกล่าวเป็นพื้นฐานที่พร้อมพัฒนาต่อมาเป็นสังคมระดับแคว้นแคว้นในแคว้นหริภุญไชย

ชุมชนโบราณในแคว้นหริภุญไชย ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 14 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 นับเป็นยุคสมัยแห่งความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เพราะก้าวจากยุครัฐชนเผ่าสู่รัฐแบบนคร เปลี่ยนจากสังคมระดับหมู่บ้านเป็นสังคมเมือง เงื่อนไขการเกิดเมืองหริภุญไชยเป็นผลจากพื้นฐานความเจริญในท้องถิ่นมีอยู่ในระดับหนึ่งแล้ว และจากพัฒนาการของชนเผ่าพื้นเมืองที่มีมาช้านานได้สร้างเครือข่ายติดต่อกับชุมชนภายนอกที่เจริญกว่าพร้อมกับนำความเจริญเข้ามาพัฒนาในท้องถิ่น ดังตัวอย่างฤๅสุวสุเทพ ผู้นำชุมชนลุ่มน้ำปิง มีความสัมพันธ์กับฤๅสุกกทันต์แห่งเมืองละโว้ได้นำไปสู่การร่วมกันสร้างเมืองหริภุญไชยและอัญเชิญพระนางจามเทวีจากละโว้มาครองราชย์ นอกจากนั้น ยังมีแรงผลักดันจากความเจริญเติบโตทางการค้าของเมืองท่าชายฝั่งในภาคกลางของไทยได้ขยายสู่ดินแดนในคาบสมุทรวัดที่ตั้งอยู่ตามลำน้ำซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมมีโอกาสพัฒนาขึ้น เมืองหริภุญไชย ตั้งอยู่ริมน้ำปิงตอนในคาบสมุทรวัดจึงมีความเหมาะสมที่จะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าของป่า โดยรับสินค้าตามฤดูกาลต่าง ๆ แล้วส่งลงเมืองท่าตอนใต้ ด้วยเหตุผลการค้านี้ทำให้เมืองหริภุญไชยเป็นเมืองมั่งคั่ง

ในสมัยหริภุญไชยพบเมืองโบราณที่มีคันดิน-คูน้ำ “เวียง” จำนวน 5 แห่งได้แก่ เมืองลำพูน เวียงมโน เวียงเกาะ เวียงท่ากาน เวียงหอด นอกจากนั้นยังพบชุมชนสมัยหริภุญไชยที่ไม่มีคันดินคูน้ำ มีฐานะเป็นชุมชนระดับหมู่บ้านกระจายตัวอยู่รายรอบเวียงหริภุญไชย หลักฐานที่พบเป็นโบราณวัตถุศิลปะหริภุญไชยประเภทภาชนะดินเผาเครื่องดิน แหล่งโบราณคดีที่พบมีหลายแห่งเช่นบ้านสันตง บ้านบ่อแก้ว บ้านศรีย้อย บ้านสันนิมปิง ชุมชนหมู่บ้านดังกล่าวตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับเวียงหริภุญไชย หลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าวสอดคล้องกับตำนานมูลศาสนาที่กล่าวถึงเมืองหริภุญไชยมีหมู่บ้านเป็นจำนวนถึง 7,000 บ้าน ที่ตั้งหมู่บ้านกระจายไปตามเส้นทางแม่น้ำแม่ปิง โดยพบหลักฐานหมู่บ้านเก่าแก่สมัยหริภุญไชยตั้งอยู่ที่เวียงกุมกาม เพราะก่อนที่พญามังรายจะสร้างเวียงกุมกามในบริเวณนั้นเป็นหมู่บ้านในสมัยหริภุญไชยมาก่อน มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17

ลักษณะเด่นของเมืองสมัยหริภุญไชยมีสามประการคือ

ประการแรก เมืองต่าง ๆ จะตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิงในเขตตอนใต้ของแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน เวียงมโนซึ่งตั้งอยู่เหนือสุด ก็ห่างจากเมืองหริภุญไชยไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเพียง 8 กิโลเมตร แสดงว่าประชากรแคว้นหริภุญไชยหนาแน่นทางตอนใต้ ซึ่งเป็นบริเวณที่ราบกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์กว่าเขตตอนบน ในส่วนเขตทางตอนบนของแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ได้แก่ อำเภอแม่แตง แม่ริม สันทราย สันกำแพงดอยสะเก็ดและอำเภอเมืองเชียงใหม่ที่ราบจะแคบลง สันนิษฐานว่าเป็นเขตประชากรเบาบางเพราะไม่พบเวียงที่สร้างสมัยหริภุญไชย และหลักฐานศิลปะหริภุญไชยก็พบน้อยลงด้วย เป็นไปได้ว่าเขตทางตอนบนดังกล่าวมีฐานะเป็นชายขอบรัฐหริ

บุญไชย อำนาจที่มีอย่างเบาบางนี่คงเป็นเขตของชนพื้นเมือง ที่ยังคงเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่ด้วย เป็นไปได้ที่ยังมีรัฐของชาวพื้นเมืองซ่อนอยู่ และมีบางครั้งที่รัฐของชาวพื้นเมืองประสบความสำเร็จอำนาจได้ ดังปรากฏหลักฐานจากตำนานมูลศาสนากล่าวถึงพระยามลิกษะยิดหรือบุญไชยได้ นอกจากนั้นบริเวณดังกล่าวยังเป็นจุดเคลื่อนไหวของกลุ่มคนไทย “เจ้าสุวรรณคำแดง” ที่แทรกตัวเข้ามา ดังปรากฏในตำนานสุวรรณคำแดง (เจ้าสุวรรณคำแดงเป็นกษัตริย์ของเมืองเชียงใหม่) อย่างไรก็ตาม เขตทางตอนบนของเชียงใหม่-ลำพูน จะเจริญเติบโตมากขึ้นในสมัยราชวงศ์มังราย เพราะมีพื้นที่ว่างอยู่เลือกสร้างเมืองโบราณในส่วนนี้

ประการที่สอง เมืองลำพูนมีผังมีผังเมืองรูปวงรีมีขนาดเล็กและสร้างอย่างง่าย ๆ ตามกายภาพเงื่อนไขสำคัญคือการก่อลำเวียงเพื่อล้อมรอบที่ประทับองค์ประกอบของเมืองในยุคแรกไม่ซับซ้อนดังเช่นสมัยต่อมา เมืองราชธานีสมัยหรือบุญไชยจึงมีเมืองเดียว ต่างกับเมืองราชธานีสมัยล้านนา ซึ่งมีลักษณะเป็นกลุ่มเมืองราชธานี คือมีเมืองศูนย์กลางและเมืองบริเวณตั้งอยู่ด้วยกัน เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองศูนย์กลางมีขนาดใหญ่และมีเทคนิควิทยาการก่อสร้างสูงเพราะมีผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมเรขาคณิตส่วนเวียงบริวารจะตั้งอยู่รายรอบเช่นมีเวียงสวนดอก เวียงเจ็ดลิน เวียงบัว และเวียงกุ่มกาม เวียงบริวารดังกล่าวตั้งอยู่ใกล้กับเมืองเชียงใหม่มาก (ระยะประมาณ 1-5 กิโลเมตร) แต่ละเวียงมีหน้าที่สนับสนุนราชธานีด้านต่าง ๆ

ประการที่สามเมืองในสมัยหรือบุญไชยตั้งอยู่ไม่ไกลจากกันกล่าวคือแต่ละเมืองอยู่ห่างกันไม่เกิน 10 กิโลเมตร (ยกเว้นเวียงเกาะถึงเวียงหอด) เช่น จากหรือบุญไชยถึงเวียงมโน 8 กิโลเมตร จากเวียงมโนถึงเวียงท่ากาน 10 กิโลเมตร จากเวียงท่ากานถึงเวียงเกาะ 6 กิโลเมตร สะท้อนหรือบุญไชยมีขนาดไม่ใหญ่นักและศูนย์กลางคงมีอำนาจจำกัด และเมืองบริวารแต่ละเมืองคงมีอำนาจการปกครองตนเองสูงคือมีเจ้าปกครองที่สืบสายตระกูลเจ้าเมืองคงมีความสัมพันธ์กับกษัตริย์ในฐานะวงศ์ญาตินอกจากนั้นแต่ละเมืองคงมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองได้สูงคือสามารถผลิตสิ่งของเครื่องใช้ได้ในระดับหนึ่งโดยสังเกตจากการทำภาชนะดินเผาใช้ในห้องถิน เงื่อนไขที่ทำให้หรือบุญไชยได้พัฒนาต่างไปจากรัฐชนเผ่าที่มีมาแต่เดิมเพราะหรือบุญไชยใช้วิธีสร้างอำนาจดังนี้

ประการแรก ความเชื่อพุทธศาสนา เป็นความเชื่อสากลที่หรือบุญไชยนำมาใช้หล่อหลอมจิตใจของชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน พระนางจามเทวีสถาปนาพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงในแคว้นหรือบุญไชย และกษัตริย์องค์ต่อมา ในราชวงศ์จามเทวีต่างก็สนับสนุนพระพุทธศาสนา ดังปรากฏมีวัดมากมายในเมืองลำพูนจนถึงได้ว่าความโดดเด่นของแคว้นหรือบุญไชยอยู่ที่พระพุทธศาสนา กษัตริย์หรือบุญไชยอาศัยการบำรุงพุทธศาสนาเป็นสื่อผ่านความคิดสู่ประชาชนในรัฐให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การจัดระเบียบสังคมในรัฐก็อาศัยการหล่อหลอมจากพุทธศาสนาความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ย่อย ๆ เข้ามาแทนที่ความเชื่อดั้งเดิมซึ่งหลากหลายไปตามสภาพท้องถิ่น จากความเชื่อร่วมกันในพระพุทธศาสนาทำให้เมืองต่าง ๆ ในหรือบุญไชยต่างก็สร้างวัดและศิลปวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในลักษณะศิลปะที่มีเอกลักษณ์ “ศิลปะหรือบุญไชย” มีสกุลช่างหรือบุญไชยที่มีรูปแบบเฉพาะ

ประการที่สอง การจัดตั้งชุมชนเมือง หรือบุญไชยเริ่มสถาปนาเมืองหรือบุญไชยเป็นศูนย์กลาง หลังจากนั้นได้สร้างเมืองโบราณตามที่ราบลุ่มน้ำปิง 4 แห่งดังได้กล่าวมาแล้ว การจัดตั้งชุมชนเมืองเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนจากที่ต่าง ๆ เคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่รวมกัน เกิดการรวมตัวเป็นหน่วยทางการเมืองที่ใหญ่ขึ้น จุดนี้คือการสร้างความเข้มแข็งแก่รัฐ หรือบุญไชยสร้างเมืองโบราณโดยอาศัยรากฐานชุมชนระดับหมู่บ้านที่มีมาแต่เดิมแล้ว “บ้าน” ที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าหรือการคมนาคมจะมีความเคลื่อนไหวทางสังคมสูง จึงมีโอกาสก่อรูปเป็นชุมชนเมืองการจัดตั้งชุมชนเมืองเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของรัฐหรือบุญไชย เรื่องนี้สะท้อนอย่างชัดเจนในตำนานที่กล่าวถึงการเดินทางจากละโว้มาหรือบุญไชยของพระนางจามเทวี เพราะพระนางได้สร้างบ้านแปลงเมืองมาตามสายทางบนสายลำน้ำปิง

ประการที่สาม การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมและการค้า รัฐหริภุญไชยก่อรูปขึ้นโดยใช้วัฒนธรรมหริภุญไชย วัฒนธรรมหริภุญไชยมีรูปแบบเฉพาะท้องถิ่น โดยรากฐานวัฒนธรรมนั้นได้รับมาจากวัฒนธรรมทวารวดีที่แพร่หลายในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อย่างไรก็ตาม เมื่อเคลื่อนย้ายมาสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงแล้ววัฒนธรรมทวารวดีก็ปรับตัวเข้ากับท้องถิ่น สร้างเป็นวัฒนธรรมหริภุญไชยที่มีเอกลักษณ์ของตน เมืองโบราณสมัยหริภุญไชยมีเครือข่ายวัฒนธรรมร่วมกันรูปแบบศิลปะหริภุญไชยจึงกระจายตัวอยู่ในกลุ่มแคว้นหริภุญไชยที่จัดสร้างใกล้เคียงกันทางน้ำ เมืองในรัฐหริภุญไชยเป็นเส้นทางผ่านสินค้าที่เชื่อมไปสู่รัฐอื่นด้วย

ชุมชนโบราณสมัยอาณาจักรล้านนา แห่งราชวงศ์มังรายตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ถึงสิ้นพุทธศตวรรษที่ 21 พัฒนาการของบ้านเมืองในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนเจริญรุ่งเรืองขึ้นมากในสมัยนี้ เพราะผลจากการผนวกแคว้นหริภุญไชยและแคว้นโยนกได้ก่อรูปรัฐแบบอาณาจักรซึ่งมีขนาดใหญ่และรัฐมีกลไกซับซ้อน จึงพบการจัดตั้งชุมชนเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะการตั้งเมืองที่มีคันดินคูน้ำโดยอาศัยชุมชนระดับหมู่บ้านที่มีอยู่เดิม การจัดตั้งดังกล่าวทำให้ผู้คนที่จะกระจายกันมาอยู่รวมกันสมัยล้านนาได้สร้างบ้านแปลงเมืองอย่างกว้างขวางในบริเวณแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนตอนเหนือ ซึ่งแต่เดิมในสมัยหริภุญไชยเคยเป็นชุมชนขนาดเล็กหรือเป็นพื้นที่ว่างอยู่ ส่วนเมืองโบราณที่มีมาแต่สมัยหริภุญไชยก็ยังคงดำรงอยู่และมีบางเมืองที่เจริญเติบโตอย่างชัดเจนในสมัยล้านนาดังกรณีเมืองท่ากานและเมืองหอด

ลักษณะชุมชนโบราณสมัยอาณาจักรล้านนาแบ่งเป็น 2 ประเภท คือประเภทแรก ชุมชนโบราณที่มีคันดินคูน้ำ ประเภทที่ 2 ชุมชนโบราณที่ไม่มีคันดินคูน้ำชุมชนโบราณที่มีคันดินคูน้ำแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มเมืองโบราณเชียงใหม่และกลุ่มเมืองโบราณทั่วไป

กลุ่มเมืองโบราณเชียงใหม่ เริ่มจากนครเชียงใหม่ศูนย์กลางอาณาจักรเป็นเมืองใหญ่จึงมีเวียงใหญ่น้อยอยู่รายรอบรวมกันเป็นกลุ่ม กลุ่มเมืองโบราณเชียงใหม่ประกอบด้วยเวียง 5 แห่งคือ เวียงเชียงใหม่ เวียงสวนดอก เวียงเจ็ดลินอ่างเก็บน้ำโบราณ เวียงบัวและเวียงกุ่มกาม เวียงบริวารที่รายล้อมอยู่ทำหน้าที่ช่วยเหลือเวียงหลักในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะหน้าที่หลักคือป้องกันข้าศึก นอกจากนั้นมีลักษณะเฉพาะในแต่ละเวียง ดังเช่น เวียงสวนดอกทำหน้าที่เป็นเวียงพระธาตุเป็นศูนย์กลางศึกษาพระพุทธศาสนา เวียงเจ็ดลิน เวียงบัวและเวียงกุ่มกาม ใช้เป็นที่ประทับของกษัตริย์ ส่วนอ่างเก็บน้ำโบราณและฝายดินซึ่งตั้งอยู่ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ไม่ใช่เวียงที่มีผู้คนอาศัยอยู่ แต่ทำหน้าที่เก็บกักน้ำเพื่อส่งไปใช้ใน

เวียงสวนดอก

ข้อสังเกตกลุ่มเมืองเชียงใหม่มี 2 ประการคือ

ประการแรก การสร้างเวียงบริวารไม่ได้สร้างในคราวเดียวกันกับการสร้างเวียงหลัก บางแห่งมีมาก่อนเชียงใหม่ เช่นกรณีเวียงกุ่มกาม บางแห่งสร้างภายหลังเชียงใหม่ เช่นเวียงสวนดอก เวียงเจ็ดลิน กล่าวคือเวียงสวนดอกเวียงบัวและอ่างเก็บน้ำโบราณคงสร้างในสมัยพญากือนา ส่วนเวียงเจ็ดลินสร้างในสมัยพญาสามฝั่งแกน ดังนั้นการสร้างเวียงบริวารจึงค่อยเป็นค่อยไปตามความจำเป็นของบ้านเมือง

ประการที่สอง เมืองโบราณกลุ่มนี้ตั้งอยู่ทางตอนบนของแอ่งเชียงใหม่เป็นบริเวณที่ยังมีพื้นที่ว่างเพราะชุมชนสมัยหริภุญไชยจะตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นในเขตทางตอนกลางของแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน บริเวณดังกล่าวอาศัยแหล่งน้ำสำคัญมาจากแม่น้ำปิงและดอยสุเทพซึ่งไหลมาหล่อเลี้ยงเมืองต่าง ๆ อย่างอุดมสมบูรณ์

เวียงเชียงใหม่ : เวียงหลักเป็นศูนย์กลางของกลุ่มเมืองโบราณเชียงใหม่การสร้างเมืองเชียงใหม่อยู่ภายใต้แนวคิดการสร้างเมืองราชธานีให้ยิ่งใหญ่คือ ให้เป็นเมืองที่พิเศษสุดของรัฐ เพราะก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่เมืองราชธานีมีขนาดเล็กมีหน้าที่เป็นเพียงที่ประทับของกษัตริย์จึงสร้าง

เวียงอย่างง่าย ๆ โดยก่อคันดินล้อมรอบที่ประทับ เมื่อเสด็จราชสมภพกษัตริย์องค์ต่อมาก็สร้างที่ประทับแห่งใหม่ในลักษณะการย้ายไปเรื่อย ทำให้เป็นที่ประทับชั่วคราวซึ่งไม่อาจส่งสมความเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้ รูปแบบเช่นนี้มักเกิดกับรัฐเริ่มต้น

การรวบรวมบ้านเมืองจัดตั้งเป็นรัฐขนาดใหญ่ในต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ของพญามังราย เป็นผลให้รัฐมีขอบเขตกว้างขวางและมีประชากรเพิ่มพูนความเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ต้องมีเมืองราชธานี ซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองที่สืบเนื่องคือเป็นศูนย์ กลางแห่งรัฐที่มั่นคง แนวคิดสร้างราชธานีให้ยิ่งใหญ่ปรากฏชัดเจนเมื่อครั้งพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ดังพบในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่าพระองค์ประสงค์จะสร้างเมืองให้ใหญ่กว่าเมืองเชียงใหม่ทุกวันนี้ถึงเท่าตัวหลังจากค้นพบบริเวณที่เหมาะสมแล้วจึงวางผังเมืองดีคือ ให้เมืองตั้งอยู่บนพื้นที่เนินโดยมีน้ำโอบล้อม เมืองเชียงใหม่อุดมสมบูรณ์ด้วยแหล่งน้ำหลายแห่งมาหล่อเลี้ยงชุมชน ลักษณะกายภาพของเมืองโบราณแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ เวียงรูปสี่เหลี่ยมและกำแพงชั้นนอกรูปพระจันทร์เสี้ยว ผังเมืองรูปสี่เหลี่ยมนี้รับอิทธิพลมาจากสุโขทัย ไม่ใช่จารีตล้านนา เมืองในล้านนาอยู่ในหุบเขาส่วนใหญ่สร้างคันดินคูน้ำไปตามภูมิประเทศ จึงมีรูปแบบไม่แน่นอน ดังนั้นผังเมืองเชียงใหม่จึงเป็นลักษณะพิเศษ

การใช้พื้นที่ในเวียงก็ต่างกับเมืองโบราณรุ่นก่อนหน้านั้น เพราะเมืองราชธานีมีใช้เพียงเป็นที่ประทับของกษัตริย์เท่านั้น ความเติบโตของรัฐทำให้พื้นที่ในเวียงมีหน้าที่ใช้สอยเพิ่มขึ้นคือ เป็นเขตของ “เจ้า” กษัตริย์ ญาติวงศ์ ข้าหลวงและป่าวไพร่และมีที่ทำการของรัฐ “เค้าสนามหลวง” ฉางหลวง ช่วงหลวง ตลาด และวัดสำคัญเป็นต้น ในเวียงจึงเป็นที่รวมความมั่งคั่งและศูนย์อำนาจรัฐ ในส่วนกำแพงชั้นนอกรูปพระจันทร์เสี้ยว นั้น สร้างเพิ่มขึ้นมาภายหลังประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 เพื่อป้องกันข้าศึกด้านใต้ ส่วนนี้มีความสำคัญน้อยกว่ากำแพงชั้นใน ผู้คนที่อาศัยเป็นกลุ่มสามัญชนมีช่างและพ่อค้าอยู่ปะปนกันทั้งคนเมืองและชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น เขิน มอญ พม่า ฮ่อ

กลุ่มเมืองโบราณทั่วไป ลักษณะเมืองโบราณประเภทนี้จะกระจายตัวอยู่ทั่วไปไม่เป็นกลุ่มดังกรณีกลุ่มเมืองโบราณเชียงใหม่เพราะเป็นเมืองเล็กเมืองน้อยที่ตั้งขึ้นในบริเวณพื้นที่ซึ่งแต่เดิมเป็นเขตรอบนอกของแคว้นหริภุญไชยพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ว่าง มีประชากรเบาบาง และมักตั้งอยู่บริเวณน้ำสาขาของแม่น้ำปิง ในสมัยอาณาจักรล้านนาบ้านเมืองขยายตัวจึงจัดตั้งเมืองเพิ่มขึ้นกลุ่มเมืองโบราณที่ตั้งอยู่ทั่วไป ได้แก่ เวียงป่าแงะ เวียงแกน เวียงดง เวียงแม่ เวียงหนองสอง เวียงวังสะแกง และเวียงห้วย

ชุมชนโบราณที่ไม่มีคันดินคูน้ำ เมืองโบราณที่ไม่มีคันดินส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ลึกเข้าไปในเขตใกล้ดอย หรืออยู่ลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำปิงเมืองที่อยู่บนลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำปิงจะตั้งชื่อตามแม่น้ำดังเช่น เมืองออนตั้งอยู่บนน้ำแม่ออน เมืองขานตั้งอยู่บนน้ำแม่ขานเป็นต้นน่าจะเกิดว่าเมืองโบราณที่ไม่มีคันดินคูน้ำมักอยู่ในบริเวณขอบแอ่งเมืองเชียงใหม่-ลำพูน จำนวนประชากรในชุมชนโบราณแบบนี้จะไม่หนาแน่นเท่าเขตชุมชนที่มีคันดินคูน้ำ เมืองโบราณแบบนี้อยู่รายรอบกลุ่มเมืองเชียงใหม่ทางตอนใต้ได้แก่ เมืองแกน เมืองกืด ทางตะวันออกได้แก่ เมืองออนทางใต้ได้แก่ เมืองขาน เมืองกลาง เมืองควก

การสร้างบ้านแปลงเมืองในสมัยล้านนาแห่งราชวงศ์มังรายเป็นความเจริญเติบโตของบ้านเมืองอย่างมาก และลักษณะขยายเพิ่มขึ้นจากเมืองที่มีอยู่แล้วในสมัยแคว้นหริภุญไชย ความเจริญเติบโตของบ้านเมืองที่มีเพิ่มพูนมากขึ้นมีปัจจัยเกื้อหนุนหลายประการ

ประการแรก รัฐอาณาจักรล้านนาได้อาศัยฐานความรู้จากวัฒนธรรมหริภุญไชยมาใช้เป็นฐานสร้างอาณาจักรล้าน ดังเช่น 1. การนำอักษรมอญมาปรับเป็นอักษรธรรมล้านนาช่วยเป็นการสื่อสารทางการเมืองการปกครองและวัฒนธรรม 2. การรับความคิดทางพระพุทธศาสนาจากหริภุญไชยซึ่งเจริญเติบโตมาช้านาน อิทธิพลพระพุทธศาสนาจากหริภุญไชยดำรงอยู่จนกระทั่งพญากือนาพยายามสร้างความเป็นตัวของตัวเองโดยลดบทบาทของนิกายเดิมด้วยการนำนิกายรามัญวงศ์จากสุโขทัย 3. การรับรู้แบบสถาปัตยกรรมแบบหริภุญไชย ปรากฏชัดเจนในยุคต้นของเชียงใหม่เช่นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมของวัดกุฎเป็นอิทธิพลต่อกุฎาเวียงกุมกามกระแสนการรับวัฒนธรรมหริภุญไชยปรากฏเด่นชัดในเวียงกุมกามชุมชนโบราณที่พญามังรายเริ่มสร้างบนฐานวัฒนธรรมหริภุญไชย เวียงกุมกามจึงเป็นรอยต่อระหว่างวัฒนธรรมหริภุญไชยและล้านนาอย่างไรก็ตาม นอกจากวัฒนธรรมหริภุญไชยแล้ว รัฐล้านนารับวัฒนธรรมชนพื้นเมืองเผ่าต่างๆ แล้วผสมผสานกันเป็นวัฒนธรรม

ธรรมล้านนา ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะวัฒนธรรมล้านนาแพร่หลายอยู่ในเมืองโบราณสมัยล้านนาแห่งราชวงศ์มังราย การมีวัฒนธรรมร่วมกันย่อมหล่อหลอมชุมชนเมืองต่าง ๆ ในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนเข้าด้วยกัน

ประการที่สาม การสร้างเมืองบนเส้นทางการค้า เพื่อตอบสนองต่อการค้าที่เติบโตมากขึ้นในสมัยล้านนา เมืองโบราณที่สร้างขึ้นจะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้า ทำหน้าที่แลกเปลี่ยนสินค้าอำนวยความสะดวกต่อการค้า และป้องกันภัยอันตรายต่อการค้า ดังพบการสร้างเมืองเรียงรายตามแนวลำน้ำแม่ปิง เมืองบนเส้นทางการค้านั้นมีหลายเมืองที่สร้างในสมัยหริภุญไชย เช่น เมืองหริภุญไชย เมืองท่ากาน เมืองเถาะ และเมืองหอด ในสมัยล้านนาได้สร้างเสริมให้เครือข่ายการค้าในลำน้ำแม่ปิงขยายตัวกว้างขวางยิ่งขึ้นจะเห็นได้จากการสร้างเวียงกุมกามเวียงเชียงใหม่ นอกจากนี้การสร้างบ้านเมืองในบริเวณลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำปิงก็ช่วยรับสินค้าจากตอนในคือของป่าเพื่อสำเริงสินค้าส่งเข้ามายังศูนย์กลางการค้าได้สะดวก

ชุมชนโบราณสมัยพระเจ้ากาวิละพื้นฟูบ้านเมือง ในสมัยที่พม่าปกครองล้านนาไม่ปรากฏว่ามีการสร้างเมืองโบราณในแอ่งเชียงใหม่ - ลำพูน เนื่องจากสถานการณ์บ้านเมืองไม่ปกติสุข ผลจากการศึกสงครามทำให้ล้านนากลายเป็นเมืองร้าง จนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ 24 พระเจ้ากาวิละได้รับตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. 2325) แต่เชียงใหม่เป็นเมืองร้างการฟื้นฟูเชียงใหม่เป็นปัญหามาก เนื่องจากกำลังคนขาดแคลนและพม่ายังยึดครองเมืองต่าง ๆ ในล้านนาไว้เกือบหมด พระเจ้ากาวิละจำเป็นต้องค่อย ๆ รวมกำลังคนให้มั่นคงก่อน พระเจ้ากาวิละเริ่มต้นด้วยวิธีขอกำลังไพร่จากเมืองลำปาง 300 คน แล้วมารวบรวมไพร่เดิมของพระยาวชิรปราการ (บุญมา) บริเวณเวียงสะแกอีก 700 คน รวมเป็นพันคนเข้าไปตั้งมั่นที่ปางช้าง พระเจ้ากาวิละสร้างเวียงป่าช้างใน พ.ศ. 2325 มีลักษณะเป็นเมืองป้อมปราการภายในเวียงป่าช้างมีวัดเพียง 2 วัดคือวัดอินทิลและวัดป่าช้างงาม เพราะเป็นที่มั่นชั่วคราวจึงไม่ทุ่มเทสร้างถาวรวัตถุ

ปัจจัยที่เลือกสร้างเวียงป่าช้างเป็นที่มั่นเพื่อฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่มี 2 ประการคือ

ประการแรก บริเวณเมืองป่าช้างเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์มากเนื่องจากตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มที่มีแม่น้ำบรรจบกัน 3 สาย คือ แม่ปิง แม่กวัง แม่ทา บริเวณนี้เป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญดังมีหลักฐานว่าแม่ในสมัยพม่าปกครอง (พ.ศ. 2101 - 2317) ผลผลิตตามที่ต่าง ๆ ลดลงพม่ายังได้อาศัยเกณฑ์ข้าวจากสบทาไปเลี้ยงดูทหารพม่า

ประการที่สอง อิทธิพลพม่าในเขตตอนใต้เชียงใหม่เบาบางกว่าตอนเหนือ และมีความบอบช้ำจากภัยสงครามน้อยกว่าหากเกิดสงครามกับพม่าก็สามารถขอความช่วยเหลือไปยังลำปางได้สะดวก เพราะป่าช้างอยู่ระหว่างลำปางกับเชียงใหม่ พระเจ้ากาวิละตั้งมั่นที่เวียงป่าช้าง 14 ปี ก็มีกำลังคนมาพอ จึงเข้าไปฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ในพ.ศ. 2339

นอกจากเวียงป่าช้างแล้ว ยังมีเวียงหนองผ่า ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเวียงป่าช้างทำหน้าที่เป็นค่ายกันศึก ปกป้องเวียงป่าช้าง เวียงป่าช้างและเวียงหนองผ่าสร้างขึ้นเพื่อป้องกันบ้านเมือง ดังนั้นในสมัยพระเจ้ากาวิละจึงสร้างเวียงตามความจำเป็นของบ้านเมืองในเวลานั้น เมื่อพระเจ้ากาวิละเข้ามาฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่จึงบูรณะกำแพงเมือง และป้อมตามแจ้งต่าง ๆ ให้มั่นคงเพราะการคุกคามของพม่ายังมีอยู่ อาจกล่าวได้ว่ายุคพระเจ้ากาวิละเป็นยุคสุดท้ายของการสร้างเวียง หลังจากนั้นอันตรายจากการศึกสงครามลดน้อยลงตามลำดับและยุทธวิธีการสู้รบแบบโบราณก็หมดไปกำแพงเมืองโบราณที่เคยมีอยู่จึงหมดหน้าที่ ถูกปล่อยทิ้งให้มีสภาพทรุดโทรม ยิ่งกว่านั้นยังปรับพื้นที่ทำลายกำแพงเมืองโบราณโดยขาดสำนึก สภาพโบราณสถานจึงถูกทำลายอย่างต่อเนื่องซึ่งชัดเจนตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 จนถึงปัจจุบันปัญหาที่เป็นอยู่คือการเติบโตของชุมชนเชียงใหม่และลำพูนทั้งในเมืองและชนบทนั้นปราศจากความรู้และขาดสำนึกต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพราะแนวคิดรัฐรวมศูนย์ไม่ส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นรู้ประวัติศาสตร์ของตน

วิเชียร ณคร และคณะ (2524 : 115 –118) เรื่องการสำรวจงานช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช
จากการสำรวจและศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราชปรากฏผลดังนี้คือ

1. ข้อมูลเกี่ยวกับประเภทของงานช่างฝีมือ งานช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราชหลายประเภท
เท่าที่สำรวจพบมีช่างจักสาน ช่างหล่อ ช่างโลหะ ช่างถักทอ ช่างไม้ช่างแกะหนัง ช่างปั้น ช่างประดิษฐ์ ฯลฯ
โดยเฉพาะงานช่างฝีมือประเภทจักสานมีมากที่สุดส่วนช่างอื่นๆมีอยู่ประปราย

2. ข้อมูลเกี่ยวกับช่างฝีมือ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีช่างฝีมืออยู่เป็นจำนวนมาก และมีช่างชายมากกว่าช่างหญิง ซึ่งส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-4 ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่านี้มีอยู่เพียง
จำนวนน้อย ช่างฝีมือส่วนมากประกอบอาชีพอื่น เช่นทำนา รับจ้าง เป็นต้น ที่ผลิตงานช่างฝีมือเป็นอาชีพหลัก
จริงๆ นั้นมีอยู่เพียงส่วนน้อยวัตถุประสงค์ในการผลิตงานช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช จึงเข้าลักษณะ
การทำเป็นอดิเรกกว่าทำเป็นอาชีพ

3. ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการผลิตและแหล่งประกอบการ ลักษณะการผลิตงานช่างฝีมือในจังหวัด
นครศรีธรรมราช กระทำเป็นลักษณะ คือทำคนเดียวจนสำเร็จรูปลักษณะหนึ่ง และแบ่งกันทำเป็นชั้นอีก
ลักษณะหนึ่งการผลิตลักษณะแรกมีมากกว่าการผลิตงานช่างฝีมือทั้งสองลักษณะนี้ ใช้บ้านและร้านเป็นแหล่ง
ประกอบการ ส่วนมาผลิตที่บ้าน มีผลิตที่ร้านนั้นน้อยที่สุด

ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของการประกอบอาชีพช่างฝีมือ ชนิดวัสดุที่นำมาใช้ประกอบการ วัสดุที่นำมา
ใช้ประกอบการมีหลายอย่างคือ วัสดุที่นำมาใช้จักสานได้แก่ หวาย ย่านลิเภา กระจุต กก ใบลาน คลุ้ม คล้า
ใบกระพ้อ เป็นต้น วัสดุที่นำมาใช้หล่อและประดิษฐ์ได้แก่ ซีเมนต์ ทราย เหล็ก สังกะสี เงิน ทองคำ ทองเหลือง
ตะกั่ว น้ำประสานทอง ไม้เนื้ออ่อน ไม้เนื้อแข็ง เป็นต้น วัสดุที่นำมาใช้ถักทอได้แก่ ไหม เชือกในล่อน ด้วยใน
ล่อน เป็นต้น วัสดุที่นำมาใช้แกะและปั้น ได้แก่ หนังสัตว์ และดิน เป็นต้น วัสดุที่นำมาใช้ประกอบเหล่านี้ ส่วน
ใหญ่ได้มาด้วยการซื้อมาจากท้องตลาด และท้องถื่นใกล้เคียง ที่ได้มาด้วยวิธีการอื่นๆ ก็มีอยู่บ้างแต่เป็นส่วน
น้อย วัสดุที่ช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราชนำมาใช้ประกอบการมากที่สุด (เท่าที่สำรวจพบในครั้งนี้) คือ
ไม้ไผ่และหวาย ส่วนวัสดุอื่นๆดังกล่าวมาแล้วนั้นใช้กันอยู่บ้างประปราย

รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตงานช่างฝีมือ รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตงานช่างฝีมือของช่างฝีมือ
ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีหลายระดับคือ ตั้งแต่ 100 บาท ต่อเดือนถึง 20,000 บาทต่อเดือน ช่างฝีมือ
ส่วนใหญ่มีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตงานช่างฝีมือที่อยู่ในระดับต่ำคือมีรายได้ตั้งแต่ 100 – 1,000 บาท
ต่อเดือน ที่มีรายได้สูงคือ 10,000 – 20,000 ต่อเดือนที่มีรายได้สูงคือ 10,000 – 20,000 ต่อเดือนนั้นมีอยู่จำนวน
น้อยที่สุด แหล่งจำหน่ายผลผลิตงานช่างฝีมือ แหล่งจำหน่ายผลผลิตงานช่างฝีมือของช่างฝีมือในจังหวัด
นครศรีธรรมราชเท่าที่สำรวจพบปรากฏมีทั้งการจำหน่ายภายในอำเภอ ต่างอำเภอ และต่างจังหวัดที่เป็น
แหล่งผลิต ช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราชจำหน่ายผลผลิตของงานภายในเขตอำเภอที่ตนผลิตมากที่สุด
การจำหน่ายต่างจังหวัดลดน้อยลงตามลำดับ

วิธีการจำหน่ายผลผลิตงานช่างฝีมือ วิธีการจำหน่ายผลผลิตงานช่างฝีมือของช่างในจังหวัด
นครศรีธรรมราชมี 3 วิธี คือ ขายปลีก ขายส่ง และทั้งขายปลีกและขายส่ง ช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช
ใช้วิธีการขายปลีกกันมากที่สุด ส่วนที่ขายส่งและทั้งขายปลีกนั้นมีอยู่จำนวนน้อย การเผยแพร่ผลผลิตงาน
ช่างฝีมือและความต้องการของสังคม ช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราชส่วนมากไม่ได้โฆษณาประชาสัมพันธ์
เพื่อเผยแพร่ผลงานของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ผลผลิตงานช่างฝีมือส่วนใหญ่แพร่หลายเป็นที่รู้จัก
กันด้วยวิธีมุขปาฐะ ที่โฆษณาทางสื่อมวลชนแม้จะมีอยู่บ้างแต่ก็น้อย แม้ช่างฝีมือไม่ได้โฆษณาประชาสัมพันธ์
เพื่อเผยแพร่ผลผลิตของตนก็ตามแต่สำรวจพบว่า ผลผลิตงานช่างฝีมือของช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช
เป็นที่ต้องการและยอมรับของสังคมค่อนข้างมาก

ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาต่างๆในการประกอบอาชีพช่างฝีมือ จากการสำรวจพบว่าช่างฝีมือในจังหวัด นครศรีธรรมราชส่วนใหญ่ไม่ค่อยประสบปัญหาในการประกอบอาชีพนี้มากนัก ปัญหาที่ช่างฝีมือในจังหวัด นครศรีธรรมราชประสบอยู่บ้างนั้น ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับวัสดุที่ใช้ในการประกอบการ (เป็นต้นว่าวัสดุบางชนิดมี ราคาแพง และได้มาด้วยวิธีการยากลำบาก) ปัญหาเกี่ยวกับการจำหน่าย (เป็นต้นว่าขายได้ราคาถูกเกินไป) ปัญหาเกี่ยวกับรายได้ (เป็นต้นว่ารายได้ไม่น้อยไม่คุ้มกับเวลาและแรงงาน) ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการตลาดและ การขนส่ง(เป็นต้นว่าตลาดอยู่ในวงแคบ ค่าขนส่งแพง) ปัญหาเรื่องเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ(เป็นต้นว่าดินฟ้า อากาศเป็นอุปสรรคในการผลิตงานช่างฝีมือบางประเภทบางฤดูกาลงานช่างฝีมือบางประเภทต้องหยุดชะงัก) ปัญหาเกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้(เป็นต้นว่าเครื่องมือเครื่องใช้ที่ไม่ทันสมัย ผลิตงานได้น้อย) ปัญหาเกี่ยวกับ ค่าแรง(เป็นต้นว่าใช้แรงงานมาก , เวลานานแต่รายได้น้อย).

ในบรรดาปัญหาเหล่านี้ เรื่องวัสดุที่ใช้ประกอบการ เรื่องการจำหน่าย เรื่องรายได้ และเรื่องตลาด และการ ขนส่ง เป็นปัญหาที่ช่างฝีมือส่วนน้อยประสบอยู่มากกว่าปัญหาอื่นๆ

สันติ เล็กสุขุม กมล ฉายาวัฒน์ (2523: 58-64) เรื่องจิตรกรรมสมัยอยุธยา จิตรกรรมสมัยอยุธยา เริ่มได้รับความสนใจอย่างจริงจังเมื่อพ.ศ. 2501 และได้มีการศึกษาค้นคว้ากันเรื่อยมาจากการศึกษาที่ผ่านมามีได้ มีการพิจารณาทางด้านคุณค่าทางศิลป และในด้านกำหนดอายุซึ่งกำหนดกว้าง ๆออกเป็น 2 ระยะระยะแรกคือ งานที่เขียนขึ้นในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ลงมาถึงสิ้นสมัยอยุธยาการแบ่งออกเป็นสองระยะดังกล่าวมีช่วง ที่ขาดหายไปคือ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-22 ระยะเวลาดังกล่าวบางช่วงเป็นเวลาที่บ้านเมืองวุ่นวายมีศึก สงครามการสร้างศิลปกรรมในระยะนั้นคงมีน้อยมาก

งานวิจัยเรื่องจิตรกรรมสมัยอยุธยาในครั้งนี้เป็นการสอบทานแนวคิดเดิมและได้ค้นหาวิธีการเพื่อ เพิ่มเติมความรู้จากหลักฐานใหม่ ๆบางประการที่สำรวจพบทั้งทางภาคสนามและภาคเอกสาร

งานวิจัยครั้งนี้ได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษแก่อิทธิพลทางด้านแนวคิด และรูปแบบที่อยุธยาได้จาก ภายนอกโดยเฉพาะในช่วงแรกของสมัยอยุธยาซึ่งมีแนวโน้มที่น่าสนใจว่านอกจากสุโขทัยและลพบุรีที่เคยเป็น ศูนย์กลางทางพุทธศาสนาเถรวาทมาก่อนแล้วยังมีความบันเทิงใจอีกแหล่งหนึ่งซึ่งมีความสำคัญและน่าจะได้ รับการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนคือพุทธศาสนาเถรวาทจากเมืองมอญทางตอนใต้ของพม่า

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งซึ่งควรแก่การกล่าวถึงคือลักษณะของฝีมือช่างสกุลท้องถิ่น เราได้พบว่า สกุลช่างต่างเมืองในสมัยอยุธยา ได้ก่อให้เกิดลักษณะที่แตกต่างกันในรายละเอียด แต่ในหลักสำคัญที่ปรากฏ ร่วมกันเสมอ คือรูปแบบการวางองค์ประกอบภาพ และเรื่องราวในพุทธศาสนาที่นำมาใช้เป็นหัวข้อในการ เขียนภาพเราได้พบว่าลักษณะขององค์ประกอบภาพเกิดจากเรื่องราวทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์หรือ วรรณกรรม ดังนั้นเนื้อหาและองค์ประกอบภาพจึงเกี่ยวข้องกันไม่อาจแยกอย่างใดอย่างหนึ่งออกจากกันในการ พิจารณาทางวิวัฒนาการของจิตรกรรมสมัยอยุธยา ซึ่งสร้างขึ้นในพุทธศาสนาเถรวาท

จิตรกรรมระยะแรกของสมัยอยุธยามีเนื้อหาและรูปแบบขององค์ประกอบคล้ายคลึงกับจิตรกรรมที่ สุโขทัยซึ่งมีมาก่อน และรวมทั้งจิตรกรรมที่พม่าซึ่งนิยมเขียนต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 17 แล้ว ในขณะที่เรายังไม่พบสิ่งที่เกี่ยวข้องกันในงานจิตรกรรมที่ลังกาและจิตรกรรมในศิลปะเขมรก็เช่นกัน ถึงแม้ อาจจะมีอยู่ก็ควรจะเป็นจิตรกรรมในพุทธศาสนาหายาน หรือในศาสนาพราหมณ์

สืบเนื่องจากแหล่งความบันเทิงใจในระยะแรกของจิตรกรรมสมัยอยุธยาได้มีการคลี่คลายและเปลี่ยนแปลงทางด้านเรื่องราวและองค์ประกอบภาพ เป็นลำดับทำให้เราสามารถแบ่งจิตรกรรมสมัยอยุธยาออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 มีอายุอยู่ในปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 กลุ่มที่ 2 และ 3 มีอยู่ในราวครึ่งหลัง พุทธศตวรรษที่ 22 ถึงพุทธศตวรรษที่ 24 ระยะเวลาของจิตรกรรมกลุ่มที่ 1 ห่างจากที่ 2 ราว 150 ปี ส่วนระยะ

เวลาของปลายกลุ่มที่ 2 คาบเกี่ยวกับระยะแรกของกลุ่มที่ 3 การแบ่งจิตรกรรมสมัยอยุธยาออกเป็น 3 กลุ่มดังกล่าวนี้เป็นผลจากการพิจารณาความเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางองค์ประกอบกับเนื้อหาที่เขียนในจิตรกรรม

วิวัฒน์ เตมียพันธ์และคณะ (2524: 244 –246) ในการดำเนินการวิจัยเรื่องเครื่องผูกขานาสามารถสรุปโดยการประมวลเนื้อหา ดังนี้ เรือนเครื่องผูกขานานั้นเป็นอาคารที่สร้างติดดิน ลักษณะตั้งถิ่นฐานเป็นแบบกระจัดกระจายไปตามท้องนาเนื่องจากต้องปลูกสร้างให้ไกลกับที่นาทำกินของตนโดยมากมักสร้างกลางที่นา ลักษณะพื้นที่บริเวณปลูกสร้างมักเป็นพื้นที่สีเหลี่ยมหรือรูปทรงเรขาคณิตที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากชาวบ้านใช้เชือกขึงเพื่อขุดดินถมที่ให้พื้นระดับน้ำ และต้องขุดบริเวณรอบๆให้เป็นสระ นำเอาดินจากสระหรือคูที่ขุดมาถมที่ให้เป็นโคกก่อนที่จะปลูกสร้างอาคารการพูนดินถมโคกเดิมใช้ควายย่ำและต้องถมเป็นเวลาอย่างน้อย 1 ปี เพื่อสังเกตว่าเวลาน้ำท่วมในฤดูฝนช่วงที่น้ำมากที่สุดจะมีระดับแค่ไหนหากน้ำสูงกว่าระดับโคกย่อมสามารถขุดดินเสริมให้ทันระดับน้ำ ในขณะที่พูนโคกนั้นครอบครัวที่จะเข้ามาปลูกสร้างนั้นยังคงอาศัยอยู่กับญาติหรือพ่อแม่ของตนก่อน

ลักษณะอาคารเป็นโรงสีเหลี่ยมผืนผ้าผนังและหลังคากรจาก ไม่ค่อยนิยมเจาะช่องพื้นเป็นดินทึบแน่น ยกสูงกว่าระดับโคกประมาณ .10 เมตร – .15 เมตร เนื้อที่ที่อาศัยหลับนอนยกแคร่ให้สูงขึ้นประมาณ .50 เมตร ถึง 1.00 เมตร เมื่อครอบครัวมีสมาชิกเพิ่มขึ้นก็สร้างแคร่ขึ้นใหม่ แคร่แรกนั้นมักกันเป็นห้อง ใช้เป็นห้องนอนของสามีและภรรยาเมื่อแรกเข้ามาอาศัยครั้งมีลูกโตขึ้นสามีภรรยาก็มักย้ายออกมาจากห้องให้ลูกสาวอาศัยหลับนอนภายในห้องส่วนลูกชายก็จะแยกแคร่ออกไปต่างหาก ฉะนั้นแคร่หลับนอนจึงเป็นสิ่งก่อสร้างที่สำคัญภายในตัวอาคาร นอกจากแคร่ใช้หลับนอนแล้วยังใช้เป็นส่วนพักผ่อนนั่งเล่นในเวลากลางวันอีกด้วย บริเวณอื่นมักเป็นส่วนโถงเอนกประสงค์ การเก็บของภายในครัวใช้แคร่เล็กมีความสูงสัมพันธ์กับสัดส่วนของกิจกรรม มักสูงตั้งแต่ .30 เมตร ถึง 1.50 เมตร

โครงสร้างเสาไม้เป็นไม้เนื้อแข็ง เคร่าและฝาเป็นรากไม้ โครงหลังคาบางตัวคือซื่อและแป ตลอดจนถึงอกไก่กับทูปเป็นไม้ไผ่ ส่วนจันทันและกลอนเป็นไม้โปรงแดง หลังคามุงจาก ฝากรจาก ประตูเดิมเป็นโครงไม้ไผ่กรจากใช้ระบบการผูกยึดตัวไม้ทุกตัวยึดกันด้วยการเจาะฝังเดือยและผูกยึดให้แน่นด้วยหวาย การปลูกสร้างเป็นวิธีการลงแขก การสร้างส่วนใหญ่กินเวลาไม่เกิน 1 อาทิตย์ อย่างเร็วสุด 2 วัน การปลูกสร้างเรือนแบบโรงนาที่ชาวนาส่วนใหญ่ทุกคนสามารถปลูกสร้างกันเองได้

การวางเรือนไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน การขยายตัวของอาคารนิยมสร้างเรือนใหม่เพิ่มขึ้นและมักนิยมวางให้ขนานกับเรือนหลังแรก ครั้นต้องขยายเพิ่มขึ้นก็มักสร้างเรือนขวางกับตัวเรือนคู่แฝดเดิม เรือนขวางมักใช้เป็นเรือนนั่งเล่นและทำงานฝาบางส่วนเป็นฝาโปรง

จากสภาพพื้นฐานทางวิธีการก่อสร้างและข้อจำกัดของวัสดุก่อสร้างตลอดจนความเคยชินนั้น ได้มีส่วนพัฒนารูปแบบอาคารให้มีรูปทรงเหมาะสมกับสภาพการดำเนินชีวิตของผู้พักอาศัย รายละเอียดของการยึดเกาะผูกมัดโครงสร้างต่าง ๆ นั้น มีระบบที่พัฒนาลงตัว จนชาวบ้านได้ยึดถือเป็นกฎเกณฑ์ในการปลูกสร้างสืบเนื่องกันมาโดยถ่ายทอดให้กับสมาชิกใหม่ของสังคม คนหนุ่ม ๆ ในละแวกบ้านเหล่านี้ โดยเฉพาะผู้ชายที่ยังมีความสามารถในการปลูกเรือนในระบบนี้ได้กันเป็นส่วนมาก ผู้หญิงก็ยังคง เรียงดับจากกันได้ และราคาวัสดุก็อยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับชาวบ้านที่มีรายได้น้อยแม้กระนั้นชาวบ้านที่มีฐานะค่อนข้างร่ำรวยก็ยังนิยมปลูกสร้างกันอยู่เนื่องจากความเคยชินและส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของเขามีชาวบางคนที่ลูกหลานได้สร้างเรือนไม้ไผ่สูงและกันห้องเป็นสัดส่วนขึ้น ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าเรือนโรงนาผู้ที่เคยอยู่โรงนาเมื่อเข้าไปพักอาศัยก็มักบ่นว่าอึดอัดห้องคับแคบคับค้ำกล่าวเช่นนี้ได้ยินผู้อยู่อาศัยในโรงนาทุกคนพูดถึงที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากความเคยชินในความโล่งโถงภายในของเนื้อที่ของเรือนตรงนา ซึ่งแม้ผู้สำรวจเองเมื่อเข้าไปก็รู้สึกกว้างขวางผิกับ

บ้านที่กันห้องเพราะความโง่ภายในต่อเนื่องกันตลอด ยังเป็นโรงนาแฝดแล้วก็ดูกว้างขวางขึ้นอีกเพราะมีให้เนื้อที่โง่โง่ถึงกันตลอดนั่นเอง

ฉะนั้นคุณค่าของเรือนโรงนานอกจากคุณค่าของรูปทรงโครงสร้างที่เหมาะสมกับวัสดุ วิธีการและระบบการก่อสร้างของชาวนาและคุณค่าของความโง่โง่ภายในตลอดจนความยืดหยุ่นของการใช้เนื้อที่ก็เป็นคุณค่าอีกอย่างหนึ่งของเรือนโรงนา

ส่วนข้อบกพร่องก็คือวัสดุก่อสร้างบางอย่างไม่ทนทานแต่เท่าที่สัมผัสกับบ้านทุกหลังก็ทราบว่าเป็นโรงนาที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดก็คือโรงนาของนายโผ , นายพิม ม่วงกลม และนางดิน นามพุก ซึ่งแต่ละหลังก็มีอายุเกิน 30 ปีขึ้นไปการเปลี่ยนวัสดุส่วนใหญ่ก็มักเป็นการเปลี่ยนตับจากและแคร่ ตลอดจนโครงไม้ไผ่ยึดจากเท่านั้นส่วนตัวไม้โครงสร้างที่สำคัญก็ยังไม่เคยเปลี่ยนเลย โดยเฉพาะเรือนโรงนาของนายแจ้ง เอี่ยมดี นั้นตัวโครงสร้างประเภทเสาและโครงสร้างหลังคานั้นใช้ไม้ของเดิม ซึ่งเรือโรงนาของบิดามารสร้างใหม่ ปัญหาการเปลี่ยนจากหลังคาและฝานั้นเป็นปัญหาใหญ่สำหรับผู้ที่ไม่เคยชิน แต่สำหรับชาวนาแล้วไม่เห็นว่าเป็นเรื่องเปลี่ยนจากเป็นปัญหาของเขาเลยซึ่งชาวนาผู้ใดมีป่าจากเป็นของตนเองแล้วยังไม่มีปัญหาเรื่องการจ่ายเงินเพราะเขาสามารถตัดใบจากมาเย็บเป็นตับจากได้ จะซื้อก็เพียงไม้ไผ่ที่มาจากเป็นแกนเท่านั้น แม้แต่หวายสำหรับเย็บจากก็เป็นหวายที่เขาปลูกเอาไว้ตามป่าจากของเขาเองครั้นว่างจากการทำนาแล้วก็จึงมาเย็บจากเก็บไว้ซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดเสียหาย

เรื่องแหล่งน้ำกินและน้ำใช้นั้นไม่เป็นปัญหาเพราะทุกบ้านมีสระขนาดใหญ่ไว้เป็นจำนวนมากเก็บไว้รองน้ำฝนรับประทาน ส่วนน้ำสำหรับซักล้างและอาบนั้นก็ใช้น้ำในสระหรือคูที่ขุดขึ้นเอาดินมาพูนโคกและทำคันกันน้ำรอบโคกบ้านของตนนั่นเองคูน้ำเหล่านี้ยังเป็นแหล่งเพาะและเลี้ยงปลาไว้รับประทานได้อีกด้วย น้ำซักล้างต้องมาแกว่งสารส้มให้น้ำตกตะกอนใสเสียก่อน

ส้วมแยกออกจากตัวเรือนเป็นระบบส้วมหลุมครุ่ยใช้มานานเข้าจนส้วมเต็มก็เผาเสียและสร้างขึ้นใหม่ บริเวณคันดินรอบ ๆ บริเวณบ้านปลูกไม้สะแกและไม้มะขามแทน , มะพร้าว , มะขาม ฯลฯ ไม้บางประเภทปลูกบังลมและใช้รานกึ่งทำพื้น บางประเภทเป็นไม้ผลไว้รับประทานทุกบ้านมีสวนครัวปลูกพริก , มะเขือ , พักแพง ฯลฯ ไว้รับประทานอีกด้วยและยังมีลานโถงไว้สำหรับนวดข้าวและตากฟืนที่ตัดจากป่าละเมาะและชายโคก

ชุดักดี เพรสคอร์ท และคณะ(2533: 92-95)เรื่องการพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อการสร้างรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผลการวิจัย

1. จากการศึกษาเบื้องต้นได้พบว่า งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะสนับสนุนและส่งเสริมให้เป็นอาชีพหลักต่อไปได้ มี 3 ประเภท ได้แก่ งานหัตถกรรมทอผ้า จักสานและทอเสื่อ ทั้งนี้โดยอาศัยเกณฑ์เรื่องการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ความรู้ความสามารถของประชาชน เงินทุน การสร้างรายได้และตลาดสินค้าหัตถกรรม

2. การศึกษาถึงภาวะการผลิต ปัญหาการผลิต และการใช้เทคโนโลยีในการผลิตสินค้าหัตถกรรมทั้ง 3 ประเภท จำนวน ครัวเรือน พบว่า การดำเนินการผลิตของผู้ประกอบการทั้งหมดอยู่ในตัวบ้าน ซึ่งเป็นบ้านและอาคารของตนเอง โดยสถานที่ส่วนใหญ่จะอยู่ใกล้ที่นา ตลาด และย่านชุมชน ดังนั้นในทุกหมู่บ้านจึงมีถนนและไฟฟ้าใช้ แต่สภาพถนนยังไม่ดีนัก ทำให้ผู้ผลิตนำสินค้าที่ผลิตออกมาจำหน่ายได้ยาก เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตสินค้าหัตถกรรมก็เป็นเครื่องมือง่าย ๆ และเป็นเทคโนโลยีแบบดั้งเดิม ได้แก่ มีด เลื่อย กรรไกร กี่ทอผ้าและกี่ทอเสื่อ เป็นต้น เครื่องมือดังกล่าวสามารถผลิตและหาซื้อได้จากตลาดในหมู่บ้าน การผลิตส่วนใหญ่จะใช้เครื่องมือและอุปกรณ์รวมไปกับแรงงานในครอบครัว และใช้วัตถุดิบซึ่งได้แก่ ไม้ไผ่ กก ผือและไหม ที่ผลิตได้ในท้องถิ่น มูลค่าของสินค้าหัตถกรรมที่ผลิตจะแตกต่างกันตาม

ประเภทของสินค้า กล่าวคือ งานจักสาน มีรายได้ประมาณปีละ 3,000 – 15,000 บาท งานทอเสื่อมีรายได้ประมาณปีละ 4,000 – 10,000 บาท และงานทอผ้ามีรายได้ประมาณปีละ 15,000 – 36,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนแรงงาน เวลาที่ทำงาน และชนิดของสินค้าที่ผลิต แต่สภาพการผลิตส่วนใหญ่ยังเป็นการผลิตแบบดั้งเดิม มีหน่วยราชการและเอกชนเข้าไปให้ความช่วยเหลือน้อยมาก ดังนั้นสินค้าที่ออกมาจึงมีรูปแบบที่ไม่ค่อยได้รับการพัฒนามากนัก ตลาดจึงแคบ และสินค้าที่ผลิตก็ไม่ค่อยตรงกับความต้องการของตลาด ราคาสินค้าไม่สูงมากนัก และยังถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางอยู่มาก

การศึกษาถึงการใช้แรงงาน และปัญหาแรงงานในการผลิตสินค้าหัตถกรรม พบว่า ครัวเรือนที่ผลิตสินค้าหัตถกรรม จะใช้แรงงานในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 2-3 คน และมีการจ้างแรงงานภายนอกครัวเรือนบ้างเพียงไม่กี่ครัวเรือน แรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ 6 เท่านั้น การผลิตสินค้าหัตถกรรมมักจะทำในช่วงหลังฤดูการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ประมาณ 4 – 6 เดือน โดยได้รับการถ่ายทอดวิชาการผลิตมาจากบิดามารดา ร้อยละ 78.84 เพื่อน บ้าน ร้อยละ 15.94 และวิทยากรจากหน่วยงานราชการ ร้อยละ 5.22 ของครัวเรือนผู้ประกอบการทั้งหมด

หาสำคัญสำหรับแรงงานได้แก่ แรงงานส่วนใหญ่มีความรู้ในการออกแบบและการผลิตน้อย แรงงานที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวไม่นิยมประกอบอาชีพงานหัตถกรรม เนื่องจากได้รับค่าตอบแทนต่ำ เป็นอาชีพที่ไม่ถาวร และขาดความรู้ความชำนาญในการผลิต นอกจากนี้ผู้ประกอบการผลิตมักขาดการรวมตัวกันเพื่อการผลิตและการจำหน่าย จึงทำให้ขาดอำนาจในการต่อรองในการจำหน่ายสินค้า

การศึกษาถึงเงินทุน และแหล่ง เงินทุนในการผลิตสินค้าหัตถกรรมพบว่าการดำเนินการผลิตส่วนใหญ่จะใช้เงินทุนของตนเอง ร้อยละ 91.59 ใช้เงินทุนของตนเองบางส่วนและกู้ยืมบางส่วนร้อยละ 4.35 และต้องกู้ยืมมาใช้ทั้งหมดร้อยละ 4.06 ของครัวเรือนผู้ประกอบการทั้งหมด เงินทุนหมุนเวียนที่ใช้ในการผลิตสินค้าหัตถกรรมจะแตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิดงานที่ทำ กล่าวคือ งานจักสาน และงานทอเสื่อ จะใช้เงินทุนหมุนเวียนต่ำกว่า 200 บาทต่อครัวเรือน แต่งานทอผ้าจะใช้เงินทุนหมุนเวียนสูงกว่า 500 บาท

ปัญหาที่สำคัญของครัวเรือนบางแห่งคือ การขาดแคลนเงินทุนที่จะนำมาใช้ซื้อวัตถุดิบและเครื่องมือเพิ่มเติม แหล่งเงินทุนในหมู่บ้านมีน้อย ที่พอจะมีบ้างก็ต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราสูงและยังไม่มีมีการรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การศึกษาถึงภาวะตลาดทางด้านสินค้าหัตถกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า การบริโภคสินค้าหัตถกรรมของไทยทั้งประเทศมีแนวโน้มเพื่อสูงขึ้นตามจำนวนประชากรรายได้ประชาชาติและภาวะเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนั้นแล้วสินค้าหัตถกรรมยังสามารถส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้ทุกปีสินค้าหัตถกรรมเหล่านี้ส่วนหนึ่งก็เป็นสินค้าที่ผลิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ยังไม่ได้รับการพัฒนารูปแบบมากนักการจำหน่ายสินค้านั้นผู้ผลิตจะจำหน่ายให้แก่ผู้ซื้อโดยตรง ร้อยละ 63.48 จำหน่ายให้ร้านขายในหมู่บ้าน ร้อยละ 15.94 จำหน่ายให้ร้านค้าในอำเภอ ร้อยละ 11.59 และจำหน่ายให้กับร้านค้าส่งภายในจังหวัด ร้อยละ 8.99 ของครัวเรือนผู้ประกอบการผลิตทั้งหมด การจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางท้องถิ่น พ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น พ่อค้าคนกลางมักจะกดราคาสินค้าโดยผู้ผลิตมักขาดอำนาจการต่อรองเป็นผู้รับราคาสินค้า เนื่องจากส่วนใหญ่ไม่มีการรวมตัวกันจำหน่ายและไม่มีศูนย์พาณิชย์และแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดที่จะนำสินค้าไปจำหน่าย นอกจากนั้นสินค้าหัตถกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบางประเภทยังมีคุณภาพไม่ดีและคุณภาพไม่สม่ำเสมอ

สุรินทร์ ภูจอร์และคณะ (2524 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยการสำรวจและชุดค้นวัฒนธรรมยุคหินใหม่ที่พบในถ้ำ บริเวณบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2520 ภาควิชาโบราณคดีได้ดำเนินการตามโครงการสำรวจและชุดค้นวัฒนธรรมยุคหินที่พบในถ้ำ กล่าว

คือได้ขุดค้น 3 แห่ง คือ ถ้ำเขาทะลุ ถ้ำเม่น และถ้ำเพชรภูเขา จากแหล่งขุดค้นเหล่านี้ได้พบหลักฐานต่างๆ เช่น กระดุกสัตว์, ฟันคน, เปลือกหอย, สะเก็ดหิน โดยเฉพาะเครื่องมือหินกะเทาะพบ 94 ชิ้น แบ่งเป็นประเภทต่างๆ 13 ประเภท โดยพิจารณาจากรูปแบบและลักษณะการกะเทาะเครื่องมือเหล่านี้ทำจากหินกรวดแม่น้ำเป็นหินควอตซ์ (quartzite) สีต่างๆ เช่น สีเหลือง สีน้ำตาล สีเทา สีแดง เครื่องมือหินกะเทาะนี้พบเพียง 5 % และพบสะเก็ดหิน 95 % แสดงว่าแหล่งขุดค้นต่างๆ นี้เป็นแหล่งที่มนุษย์ในสมัยนั้นใช้ทำเครื่องมือ โดยเฉพาะแหล่งขุดค้นที่ถ้ำเขาทะลุหลุม A"1" พบสะเก็ดหินที่มากที่สุดคงจะเป็นทำเลที่เหมาะสมในการทำเครื่องมือมากที่สุดก็ได้ ในระดับ 200 - 140 เซนติเมตร เครื่องมือจะมีลักษณะใหญ่และหยาบและระดับ 140 - 50 เซนติเมตร เครื่องมือมีขนาดเล็กและประณีตขึ้น เครื่องมือหินเหล่านี้เมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งขุดค้นที่เวียตนาม และที่ถ้ำพระไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรีแล้วจะเห็นว่าเครื่องมือมีลักษณะคล้ายกันซึ่งจัดเป็นของวัฒนธรรมโหมบเนียน พบครั้งแรกที่เวียตนามโดยนักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสชื่อ นางสาว โคลานี (Madelaine Colani) เดิมเชื่อกันว่าวัฒนธรรมโหมบเนียนอยู่ในสมัยหินกลางคือสมัยหลังยุคไพลสโตซีน (Post Pleistocene) แต่การขุดค้นที่ถ้ำผีแมนอำเภอมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรากฏว่าเครื่องมือวัฒนธรรมโหมบเนียนเริ่มแต่ยุคไพลสโตปลายซึ่งตรงกับสมัยหินเก่าตอนปลาย จึงต้องกำหนดอายุวัฒนธรรมโหมบเนียนขุดพบในถ้ำบ้านเก่าปี พ.ศ. 2520 ก็อาจจัดให้อยู่ในสมัยหินเก่าตอนปลายถึงสมัยหินกลางตอนปลายเช่นเดียวกัน การกำหนดยุคนี้เพื่อให้ได้อายุที่แน่นอนจะต้องอาศัยการวิเคราะห์คาร์บอน (C 14) และการวิเคราะห์อื่นๆ ประกอบด้วย ซึ่งขณะนี้กำลังจะต้องอาศัยผลการวิเคราะห์คาร์บอน (C 14) และการวิเคราะห์อื่นๆ ประกอบด้วยซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการวิเคราะห์

ผลการขุดค้นครั้งช่วยให้ทราบเรื่องราวของคนก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเก่า ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ได้กว้างออกไปอีก กล่าวคือได้มีคนยุคหินวัฒนธรรมโหมบเนียนอาศัยอยู่ตามถ้ำ เช่น ถ้ำพระ (บ้านเก่า) ถ้ำเขาทะลุ ถ้ำเขาทะลุ ถ้ำเม่นและถ้ำเพชรภูเขา ฯลฯ โดยคนพวกนี้ผู้นิยมนอนมาเป็นเวลานาน ส่วนที่ตามเนินริมแหล่งน้ำก็มีคนสมัยหินใหม่อาศัยอยู่เช่น ที่บริเวณที่ตั้งชื่อว่าแหล่งนายลือ แหล่งนายบาง ฯลฯ บ้านเก่าจึงเป็นแหล่งของคนแหล่งของคนก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ซึ่งควรจะได้ทำการศึกษาค้นคว้ากันต่อไปต่ออีก

วิโรฒ ศรีสุโร และ สุทธิธรรม (2534 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาและสำรวจลักษณะและรูปแบบอาคารศาสนาในภาคอีสาน เมื่อพิจารณาจากการวิเคราะห์รูปแบบของศาสนาคารเฉพาะ "ลิม" ในบทที่ 4 แล้วนั้น จะสามารถมองเป็นถึงรูปแบบอันบ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมประเภทนี้ได้เป็นอย่างดี (โดยเฉพาะรูปแบบข้อ ก.1 และ ก.2) อย่างเหมาะสม เราอาจประเมินหาหลักเกณฑ์เพื่อเป็นปัจจัยต่อการออกแบบให้มองเห็นในทางรูปธรรมได้เด่นชัดขึ้น ดังนี้ การใช้พื้นที่ใช้สอยที่กะทัดรัดเหมาะสม การใช้รูปทรงที่เรียบง่าย แต่ได้สัดส่วน การใช้วัสดุอย่างเข้าใจคุณค่าและมีสัจจะ การตกแต่งที่พอดีและรู้พอทั้ง 4 ข้อนี้ย่อมเป็นผลมาจากเหตุที่เป็นสามธรรมอันลึกซึ้งดีมีคุณค่าของผู้นั้นก็คือ จากวิถีชีวิตพื้นเมืองบ้านอีสานอันตกทอดมาจากรรพบุรุษตามแนวทางฮิต 12 กอง 14 ทั้งหลายทั้งปวงนั่นเอง ถึงแม้ในปัจจุบันกาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงให้ชาวอีสานใช้ชีวิตชีวิตเยี่ยงคนกรุงไปมากแล้วก็ตาม มโนคติเหล่านี้ก็ยังใช้ได้กับสถาปัตยกรรม หรือศิลปกรรมแขนงอื่นของอีสานเพราะมันเป็นผลลัพธ์ตกตะกอนนอนกันที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของชาวอีสานได้เป็นอย่างดีตลอดมานั่นเอง

การเปรียบเทียบรูปแบบของอาคารที่เรียกว่า "ลิม" เพื่อเป็นอุทธาหรณ์ในการทำวิจัยศาสนาคารประเภทนี้สัก 2 ตัวอย่าง ซึ่งหาใช่เป็นตัวอย่างที่ดีไม่ แต่ก็เป็นค่านิยมที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในตัวอย่าง ที่ 1 และกำลังเป็นที่นิยมในตัวอย่างที่ 2 ซึ่งเป็นงานล้มเหลวที่ถูกปล่อยให้เลยตามเลยตลอดมา ไม่มีกรมกองหรือหน่วยงานใดของทางราชการได้เข้ามาชี้แนะทางภูมิปัญญา จนทำให้สถาบันพระสงฆ์และชาวบ้านเข้าใจผิดคิด

ว่า รูปแบบเช่นนี้เป๊นแนวของที่ทรงคุณค่าที่สุดจึงได้ประพุดลอกเลียนตามกันมาอย่างน่าละอายและอดสูเป็นที่สุด

ตัวอย่างที่ 1 เป็นสิมวัดเกษมาคม อ. กมลาไสย = ภาพสินธุ์

ตัวอย่างที่ 2 เป็นสิมวัดประชาสามัคคี อ. เมือง = ภาพสินธุ์

ในตัวอย่างที่ 1 เราจะเห็นการคลี่คลายทางช่างพื้นบ้านไท – อีสาน ในงานไม้ผสมกับช่างญวนในงานปูน ผังแปลนได้ถูกดัดแปลงมาจากสิมที่ 3 ช่วงเสา ช่างได้ต่อมุขหลังคาหน้าหลังเข้าไปตามรูปแบบของพระอุโบสถทางภาคกลาง แต่หาได้ลดมุขหลังคาหน้าหลังอย่างเช่นของภาคกลางไม่ ทรงหลังคายังคงลักษณะความเรียบง่ายไม่ซับซ้อนอยู่เช่นเดิม โดยเฉพาะเนื้อหาของโถง (ช่อฟ้า) สลักไม้เป็นพญานาคมีหงอนสูงองนั้น ช่างให้รสชาติของศิลปกรรมพื้นบ้านอีสานเสียนี้กระไร แม้ตัวลายของนาคสะดุ้งและหางหงษ์จะยังคงรูปแบบของภาคกลางอยู่บ้าง ก็หาให้งานตกแต่งหน้าบันด้อยคุณค่าลงไปไม่ แต่ปูนปั้นที่หน้าบันนั้นต่างหากที่ได้เล่ารายละเอียดว่าได้เริ่มสร้างเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง(พ.ศ.2475) มิได้เล่าเนื้อหาในการตกแต่งเพื่อความงามแต่อย่างใดเลย แต่เมื่อมองสรุปของทรงหลังคาที่ลดข้างละ 2 คับนี้แล้วยังคงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานได้อย่างไรเดิมที่ได้อยู่ตัวลิมนั้นอีกต่างหากที่เล่าเนื้อหาให้เราว่า ช่างญวนได้ออกแบบตามอย่างทางช่างยุโรปโดยก่อารคโค้งทั้งซุ้มหน้าต่างและประตูทางเข้าและลูกกระงะเบียง ตลอดถึงเสาเหลี่ยมทำบัวหัวเสาเป็นบัวกาบขนุน 2 ชั้น คล้ายเลียนทั้งทางภาคกลางผสมผสานกัน ทำให้หมดเอกลักษณ์ทางอีสานไปอย่างน่าเสียดาย แต่คุณค่าทางรูปทรงเมื่อมองรวม ๆ ก็ยังมีลักษณะของความเรียบง่ายอยู่พอควร เนื่องด้วยไม่มีการตกแต่งยอดซุ้มประตู หน้าต่าง ช่างคงปั้นปูนเป็นกรอบโค้งไว้แต่เพียงเล็กน้อย จึงทำให้ไม่ทำลายทางทัศนศิลป์สีขาวของปูนฉาบก็ยิ่งทำให้ดูขลังนึ่งลึกซึ้งสมกับเป็นชีวิตที่เรียบง่ายของชาวอีสานอย่างได้ผล

สรุปผลในงานสถาปัตยกรรมขึ้นนี้ ถึงอย่างไรก็ยังมีเนื้อหาตามคล่องในสาเหตุทั้ง 4 ข้อดังกล่าวแล้ว ถึงแม้รูปแบบจะดูขัดเขินเพราะเป็นการผสมผสานเชิงศิลปกรรมทางตะวันตกไปบ้างก็ตาม แต่เมื่อเรามาเปรียบเทียบรูปแบบกับตัวอย่างที่ 2 นั้นแล้ว จะเห็นว่าตัวอย่างที่ 2 จะหมดคุณค่าไปทันทีเพราะช่างไท – อีสาน ไม่ได้ใช้สมองไตร่ตรองในการออกแบบผลงานขึ้นนี้ออกมาเลย เป็นการลอกเลียนเอาศิลปกรรมภาคกลางมาสร้างไว้ อย่างสิ้นภูมิปัญญาเอาเสียจริงๆ(เมื่อเทียบกับทางล้านนาแล้ว จะเห็นว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทางล้านนายังคงได้รับการสืบทอดทางช่างมาดีกว่าอีสาน) หากสังเกตกำแพงแก้ว ช่างพยายามทำให้แอ่นเป็นท้องสำเภาซึ่งแสดงความเขลาโดยเอาย่างมาจากภาคกลางแยบยลยุธยาโบราณซึ่งเขาทำฐานสำเภาเอาไว้ที่ฐานเอวชั้นของตัวโบสถ์โดยนัยของสำเภาเกตราที่จะนำผู้คนข้ามล่องหว่งโอะพะสงสารไปสู่นิพพานนั้นต่างหาก ช่างไม่เข้าใจจึงนำมาใส่กับกำแพงแก้ว กลายเป็นคนละมโนคติกัน ส่วนในตัวลิมนั้นคงไม่ต้องพูดถึง เพราะไม่มีอะไรที่มีคุณค่าทางเอกลักษณ์ของอีสานดังกล่าวแล้ว หากโบสถ์หลังนี้เสร็จขึ้นมาก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า อีสานมีช่างที่มีฝีมือ เก่งพอกับกรุงเทพฯ อีสานร่ำรวยมีเงินมากพอจะทำโบสถ์ใหญ่ๆสวยๆให้เหมือนกรุงเทพฯ อีสานเจริญทางวัตถุพอกับกรุงเทพฯ ศิลปสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าของอีสานไม่เคยมีมาเลย และที่สำคัญที่สุดผู้ที่ได้คิดสร้างโบสถ์หลังนี้จนสำเร็จจะได้ตำแหน่งสูง ยศฐานบรรดาศักดิ์ที่สูงขึ้น ผู้บริจาค ก็จะได้บุญโดยไม่รู้วิธีไหนอันไหนมากขึ้น ก็มีเท่านั้นเอง ไม่มีอะไรมากกว่านี้เลยจริงๆ

วิโรฒ ศรีสุโร (2535 : บทคัดย่อ) การศึกษาและสำรวจลักษณะและรูปแบบอาคารศาสนาในภาคอีสาน(เฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ด) สรุปรูปแบบโดยเฉพาะทางศาสนาที่เรียกว่า “สิม” นั้นในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปเป็ขแบบทางภาคกลางโดยทั้งเอกลักษณ์ของสิมอีสานแบบโบราณจนหมดสิ้น บางแห่งก็ทำลายโดยการรื้อถอนสิมเก่าแล้วสร้างโบสถ์ใหม่ลงทับที่เดิม ดังเช่น สิมวัดโพธิ์ศรีสว่าง อ.อาจสามารถ = ร้อยเอ็ด การกระทำลักษณะเยี่ยงนี้นับเป็นการดูหมิ่นวิญญาณของบรรพบุรุษช่างชาวอีสานอย่าง

เลือดเย็น เป็นการเหยียบย่ำภูมิปัญญาพื้นบ้านอย่างโง่เขลาที่สุดบางแห่งตีขึ้นมาหน่อยคือ แม้จะสร้างโบสถ์ใหม่ขึ้นมาแล้วก็หาได้รื้อถอนลิมเก่าลงไปไม่ยังคงทิ้งให้ลูกหลานอนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเปรียบเทียบจนถึงปัจจุบัน โดยแม้ว่าจะมีได้ดูแลบูรณะให้ดีกว่าเก่าก็ตาม ก็ยังนับว่าเกิดประโยชน์กว่าประเภทแรกตัวอย่างเช่น

ลิมวัดประตูลี้บ. ประตูลี้บ อ.ธวัชบุรี = ร้อยเอ็ด

ลิมวัดปทุมคงคา บ. เมืองบัว อ.เกษตรวิสัย = ร้อยเอ็ด

และมีบางวัดที่รู้ซึ่งถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมโบราณอีสานได้บูรณะปฏิสังขรณ์ให้ใช้งานได้ต่อไปอีก โดยมีสร้างโบสถ์ใหม่ขึ้นมาให้สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ ดังเช่น

ลิมพุทธสิมา บ. เปือยใหญ่ อ. สุวรรณภูมิ = ร้อยเอ็ด

ลิมวัดจักรวาลภูมิพิณ บ.หนองหมื่นถ่านอ.อาจสามารถ = ร้อยเอ็ด

ลิมวัดราศีไศล บ. ฟ้าเลื่อม อ. อาจสามารถ = ร้อยเอ็ด

ลิมวัดศรีฐาน บ. นาค อ. ธวัชบุรี = ร้อยเอ็ด

ซึ่งแม้ว่าทางกรรมการวัดดำรงจะรื้อถอนแต่ทางเจ้าอาวาสก็พยายามทัดทานให้บูรณะรักษาเอาไว้ เพราะท่านเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ จึงเป็นนิมิตหมายอันประเสริฐของสถาปัตยกรรมพื้นบ้านเหล่านั้นจะได้มีชีวิตยืนยาวต่อไป เพื่อการศึกษาวิจัยของลูกหลานหรือผู้สนใจในศิลปกรรมอีสานในภายภาคหน้าสืบไป

ลิมวัดโพธิ์ศรีสว่าง อ.อาจสามารถ :เป็นลิมโปร่งพื้นบ้านอีสานบริสุทธิ์อีกหลังหนึ่งที่ถูกรื้อไปแล้วเมื่อ พ.ศ. 2535 โดยทางวัดได้สร้างลิมแบบเมืองหลวงกับ ณ ที่เดิม ซึ่งนับเป็นความเขลาในทางวัฒนธรรมเป็นธรรมเป็นอย่างยิ่งที่ได้รื้อลิมเก่าหลังนี้ทิ้งไป ทั้ง ๆ ที่พื้นที่ในวัดยังมีอีกมาย รูปแบบลิมโปร่งหลังนี้นับเป็นสกุลช่างของเมืองร้อยเอ็ดที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยมีจุดเด่นที่สังเกตง่ายดังนี้

ฐานแอ่นขันชนิดปากพาน

ทวยนาคตัวอวบอ้วนมีพนัก

ยังมีภาพและปริศนาธรรม หัวล้านชนกัน หาบข้างชาแมว และ หงส์หามเต่า

สีหน้าลายตาเวน ประดับกระจกเงาสะท้อนแสง

รูปแบบโบสถ์ทางภาคกลางที่มามีอิทธิพลต่อการก่อสร้างตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดร้อยเอ็ด และตลอดไปจนทั่วภาคอีสานนั้นก็ได้แก่รูปแบบสำเร็จรูป (แบบโบสถ์ไหล) ที่ทางกองออกแบบกรมศิลปากรได้ออกแบบไว้ใช้ก่อสร้างตามวัดในภาคกลาง คือ แบบ ก.ข.ค นั้นเอง มีความแตกต่างกันตามขนาดและราคา ทางวัดเองก็ได้นำรูปแบบแปลนมาดัดแปลงเอาตามอำเภอใจ โดยจะมีช่างรับเหมาเร่ร่อนเป็นที่ปรึกษา ช่างเหล่านี้ผ่านงานด้านก่อสร้างศาสนาคารมาอย่างโชกโชน (ตามแบบที่ลอกเลียนเมืองหลวง) ซึ่งจะพยายามทำให้งามที่สุดก็คือ จะเปลืองมากที่สุดนั่นเองทางวัดไม่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมเหล่านี้ กอปรกับไม่รู้ซึ่งในคุณค่าเอกลักษณ์ของอีสานก็จะตามใจช่างไปเสียทุกอย่าง บางครั้งงานก็ประดับประดาเสียจนรุงรังเปลืองเงินเปลืองทองของชาวบ้านโดยใช่เหตุ หากได้คิดขึ้นมาจากวิถีชีวิตของชีวิตของชาวอีสานไม่ คือ ต้องเป็นโบสถ์ที่ประหยัด-เรียบง่าย-และสมถะ ตามแบบอย่างของช่างพื้นบ้านโบราณที่ได้กระทำตัวอย่างเอกไว้ให้

ดังนั้น รูปแบบโบสถ์ภาคกลางที่ลดมูลหูลงคาน้ำหลัง และทำประตูเข้าได้ทั้ง 2 ข้าง ตลอดถึงการตกแต่งของช่อฟ้าใบระกาแบบภาคกลางก็ได้เข้ามามีอิทธิพลระบดอยู่ทั่วไปไม่จำกัดเขตว่าจะเป็นจังหวัดใดดังตัวอย่างเช่น

โบสถ์ใหม่วัดห้วยนาวิ บ.ห้วยแก้วห้วยสำราญ อ.อาจสามารถ=ร้อยเอ็ด

โบสถ์ใหม่วัดประตูลี้บ บ.ประตูลี้บ อ.ธวัชบุรี =ร้อยเอ็ด

โบสถ์ใหม่วัดปทุมคงคา บ.เมืองบัว อ.เกษตรวิสัย=ร้อยเอ็ด

ทองใหญ่ ทองใหญ่ (2528 : บทคัดย่อ) “วิธีการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรี” โครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิธีการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรี” นี่เป็นการวิจัยได้ความร่วมมือทางวิชาการระหว่างนักวิชาการญี่ปุ่นและนักวิชาการไทย โดยมี Tokyo National University of Fine Arts and Music มหาวิทยาลัยศิลปากรและกรมศิลปากร สนับสนุน การประสานงานวิจัยนี้ทั้งหมดอยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร มีกำหนดระยะเวลาแล้วเสร็จ 1 ปี

ความมุ่งหมายของการวิจัย ต้องการทราบสภาพความเสียหาย สาเหตุและวิธีการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง ตลอดจนสถาปัตยกรรมที่มีจิตรกรรมฝาผนังนั้น

คณะนักวิจัยนี้ประกอบด้วยนักวิชาการ 6 สาขาวิชา ได้แก่ สาขาวิชาเคมี ชีววิทยา สถาปัตยกรรม วิศวกรรมโครงสร้างประวัติศาสตร์ศิลปะ และเทคนิคปฏิบัติงานอนุรักษ์ จัดเป็นการวิจัยในเรื่องวิธีการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังของไทยที่สมบูรณ์แบบตามหลักการทางวิชาการและเป็นงานวิจัยที่ริเริ่มเป็นครั้งแรกในประเทศไทยด้วย

เหตุที่เลือกจิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรี กรุงเทพมหานคร เป็นแหล่งวิจัย เพราะจิตรกรรมฝาผนังและสถาปัตยกรรมที่มีจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้ มีอายุเก่าแก่ประมาณ 200 ปี ขึ้นไป มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ศิลปะไทยมาก ขณะนี้สภาพทั่วไปกำลังเสียหายหลุดร่วง จึงเป็นงานเร่งด่วนที่จะอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติทางวัฒนธรรม อีกประการหนึ่ง จิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้ยังไม่เคยได้รับการซ่อมแซมมาเลยตั้งแต่โบราณ จึงไม่มีสารเคมีใหม่ที่ฉีดรักษาภาพไว้ ตลอดจนการเพิ่มเติมรูปแบบศิลปะโดยช่างรุ่นหลัง การวิจัยจะได้คำตอบที่บริสุทธิ์ทางวิชาการและเป็นที่น่าเชื่อถือได้มาก

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์จะเป็นประโยชน์ต่องานปฏิบัติการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง ทั้งยังสามารถนำรายงานวิจัยไปศึกษาเปรียบเทียบกับงานปฏิบัติการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังที่ทำมาในอดีต เพื่อค้นหาความผิดพลาด และเลือกวิธีการที่เหมาะสมที่สุดต่อไป

วิรุณ ตั้งเจริญ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องสถานภาพการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ การวิจัยเรื่องสถานภาพการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาสภาพการวิจัยที่เป็นอยู่ของการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ ทั้งการวิจัยทางด้านทัศนศิลป์ศึกษา ศิลปะประเพณีนิยม ประวัติศาสตร์ ทัศนศิลป์ และออกแบบทัศนศิลป์ ทั้งการวิจัยของนักวิชาการและปริญญานิพนธ์ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา เพื่อสำรวจค้นคว้า ขอบข่ายกระบวนการและสาระของงานวิจัย ค้นหาโน้ตค้นทางด้านการค้นคว้าวิจัยและประเมินค่า ขอบข่าย กระบวนการ และสาระในการวิจัยสาขาทัศนศิลป์

การศึกษาได้พบว่า การวิจัยสาขาทัศนศิลป์ได้พัฒนาขึ้นมาในช่วงเวลาอันสั้นการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาซึ่งเป็นพื้นฐานศึกษาในการค้นคว้าวิจัย เริ่มขึ้นในปี 2516 จากการเปิดสอนของมหาวิทยาลัยศิลปากรในระดับปริญญาโท สาขาโบราณคดี สมัยประวัติศาสตร์ และสาขาจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ ในปีถัดมา หลังจากนั้นจึงตามมาด้วยการเปิดสอนสาขาไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ปี 2526 การเปิดสอนสาขาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปรสานมิตร ปี 2528 และการเปิดสอนสาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปี 2529 ซึ่งปริญญานิพนธ์เหล่านี้ควรได้รับการปรับขยายเนื้อหา ประเภทการวิจัย และคุณภาพ ไปพร้อมกัน

การวิจัยของนักวิชาการสาขาทัศนศิลป์ ได้มีหลักฐานรายงานการวิจัยตั้งแต่ปี 2522 เป็นต้นมา มีปริมาณการวิจัยและประเภทการวิจัยที่จำกัดดังนี้ การวิจัยทางด้านทัศนศิลป์ศึกษา 3 เรื่อง (2527 – 2534) เป็นการวิจัยจากเอกสาร 2 เรื่องและ วิจัยสำรวจ 1 เรื่อง การวิจัยทางด้านศิลปะประเพณีนิยม 20 เรื่อง (2522 – 2533) เป็นการวิจัยจากเอกสาร 5 เรื่องและการวิจัยสนาม 15 เรื่อง การวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ 7

เรื่อง (2522 – 2537) เป็นการวิจัยจากเอกสารทั้งหมด การวิจัยทางด้านทัศนศิลป์ 2 เรื่อง (2529 – 2534) เป็นการวิจัยสนาม 1 เรื่อง และการวิจัยทดลอง 1 เรื่อง และการวิจัยทางด้านออกแบบทัศนศิลป์ วิจัยสำรวจ 1 เรื่อง (2533) ซึ่งการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ควรได้รับการปรับขยาย ทั้งปริมาณเนื้อหาและประเภทการวิจัย

ปัญหาการวิจัยทัศนศิลป์ที่พบ คือ การวิจัยของนักวิชาการมีปริมาณจำกัด ซึ่งปัญหาปริมาณอันจำกัดนั้น ก็สัมพันธ์กับคุณภาพ เนื้อหา และประเภทการวิจัย ที่จำกัดด้วย นอกจากนั้นแล้ว ปัญหาปรัชญาการศึกษาสาขาทัศนศิลป์ที่มุ่งเน้นปฏิบัติการ ปัญหาฐานข้อมูล และระบบข้อมูล และปัญหาบรรยากาศทางวิชาการ ยังมีผลกระทบต่อการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ด้วย อย่างไรก็ตาม ก็มีแนวโน้มที่ดีสำหรับการวิจัยสาขาทัศนศิลป์คือ กระแสการเรียกร้องภูมิปัญญาไทย ความพยายามในการเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย การขยายตัวของคณะศิลปกรรมศาสตร์ พัฒนาการของศูนย์ข้อมูล และกระแสโลกาภิวัตน์กับการวิจัยซึ่งจะส่งผลดีต่อการวิจัยสาขาทัศนศิลป์ด้วย

ประเมิน เชียงเถียร (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ลวดลายศิลปกรรมกระเบื้องเชิงชายคาสมัยอยุธยาโดย จุดมุ่งหมายของงานวิจัย เพื่อเก็บรวบรวมกระเบื้องเชิงชายคา สมัยอยุธยาที่กระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ มาจัดรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ และศึกษาวิวัฒนาการของลวดลายศิลปกรรมของกระเบื้องเชิงชายคา เพื่อประโยชน์ในการสันนิษฐาน อายุ สมัย ของโบราณสถาน

ผลการศึกษาพบว่า กระเบื้องเชิงชายคาสมัยอยุธยาตอนต้น มีลักษณะเป็นลวดลายหน้ากาลและลายหน้าขบ และเป็นรูปเทพพนมครึ่งตนอยู่เหนือกอบัว หรือ ลายกนก รอบขอบเป็นลายลูกน้ำ กระเบื้องเชิงชายคาสมัยอยุธยาตอนกลางมีรูปเป็นเทพพนมสวมชฎาเทริด แต่ยอดสูงทรงเป็นรูปสายเหลี่ยม ด้านล่างสองมุมถ่างออก ลายกนกด้านล่างทำเป็นรูปคล้ายกลีบบัวกระเบื้องเชิงชายคาสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นรูปทรงเรียวสูง มีลวดลายเป็นรูปแบบต่าง ๆ เช่น ลายกนกมีทรงคล้ายหน้ากาล ลายกระจัง ลายเทพพนมสวมชฎาทรงสูง มีมุมที่ฐานเป็นมุมฉาก

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า กระเบื้องเชิงชายคาสมัยอยุธยามีวิวัฒนาการมาจากกระเบื้องเชิงชายคา สมัยสุโขทัย และมีพัฒนาการเรื่อยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ตอนกลางและตอนปลายทำให้กระเบื้องเชิงชายคามีลวดลายและรูปทรงหลากหลาย โดยเฉพาะกระเบื้องเชิงชายคาสมัยอยุธยาตอนปลาย

สาวิตรี เจริญพงศ์ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องวิวัฒนาการของศิลปหัตถกรรมในสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์ : เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน ดอกไม้ประดิษฐ์ ศิลปหัตถกรรมไทยนั้นวิวัฒนาการไปตามสภาพการณ์ของสังคมที่แวดล้อม ในที่นี้ได้ศึกษาวิวัฒนาการของศิลปหัตถกรรมผ่านทางงานศิลปหัตถกรรม 3 ประเภท คือ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน และดอกไม้ประดิษฐ์ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ จากกรวิจัยพบว่าศิลปหัตถกรรมมีวิวัฒนาการแบ่งเป็น 6 ช่วง ดังนี้ คือ

สมัยแห่งการสืบทอดความรุ่งเรืองของอยุธยา สภาพการณ์เช่นนี้ปรากฏชัดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 – 3) ได้เฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 1 ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 2 และ 3 งานทางด้านศิลปหัตถกรรมได้มีการขยายตัว เจริญก้าวหน้าและมีลักษณะเฉพาะตัวมากขึ้น มิใช่เป็นการเรียนแบบอยุธยาแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เนื่องจากบ้านเมืองได้มีความสงบเรียบร้อยและเป็นปึกแผ่นมั่นคงมากขึ้นด้วย

สมัยแห่งการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 ได้มีการรับแนวคิดแบบตะวันตก ซึ่งนำมาสู่การปฏิรูปภายในประเทศในด้านต่าง ๆ ตลอดจนมีวิถีการดำเนินชีวิต การแต่งกายข้าวของเครื่องใช้ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย การรับอิทธิพลตะวันตกนี้ได้มีผลต่องานทางด้านศิลปหัตถกรรมทั้งโดยตรงและทางอ้อม

สมัยแห่งการสร้างเอกลักษณ์ไทยและพึ่งตนเอง สังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น มี 2 ภาพซ้อนกันอยู่ ภาพหนึ่งคือ การรับอิทธิพลตะวันตกซึ่งสืบเนื่องมาจากสมัยรัชกาลที่ 5 แต่อีกภาพหนึ่งคือ รัชกาลที่ 6 ทรงได้รับอิทธิพลตะวันตกในเรื่องการสร้างเอกลักษณ์ของชาติและพึ่งตนเองด้วย ศิลปหัตถกรรมในระยะนี้จึงได้รับการสนับสนุนทั้งในฐานะที่เป็นสิ่งซึ่งแสดงถึงมรดกทางความเจริญของชาติอันสืบเนื่องมาจากอดีต รวมทั้งเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างงานด้วยตนเองของราษฎร ซึ่งไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการรับราชการหรือซื้อสินค้าจากต่างประเทศแต่เพียงอย่างเดียว

สมัยแห่งการสร้างชาติ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการเน้นนโยบายสร้างชาติเพื่อให้ได้ระดับเสมออารยประเทศ จุดมุ่งหมายนี้อาจจะไม่แตกต่างกับที่เคยมีมาในสมัยรัชกาลที่ 4 5 และ 6 มากนัก แต่วิธีการนั้นต่างกันทางเศรษฐกิจได้ใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ ซึ่งศิลปหัตถกรรมได้เข้ามาเกี่ยวข้องในประเด็นนี้ในลักษณะที่มีการพัฒนาการเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมโดยเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่ดำเนินการโดยรัฐเป็นสำคัญ ในทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายเป็นแบบสากลจึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของศิลปหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น หมวก ดอกไม้ประดิษฐ์ ตกแต่งเสื้อ กระเป๋าถือ เป็นต้น

สมัยแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการสานต่อนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมจากสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม หากแต่เป็นการเน้นเศรษฐกิจแบบเสรี ศิลปหัตถกรรมที่ได้ก้าวเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมนี้จึงได้มีการพัฒนาโดยเอกชนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีการดัดแปลงไปสู่ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติในระยะนี้ ซึ่งตามมาด้วยการผลิตเพื่อส่งออกไปด้วย

สมัยแห่งการฟื้นฟูศิลปหัตถกรรม ประมาณหลัง พ.ศ.2520 เป็นต้นมา ศิลปหัตถกรรมดำเนินไปใน 2 แนวทางเป็นสำคัญ แนวทางหนึ่งคือ การก้าวต่อไปควบคู่กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีซึ่งสืบทอดมาจากสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่อีกแนวทางหนึ่งคือ การหวนกลับมาฟื้นฟูและอนุรักษ์งานทางศิลปหัตถกรรมแบบดั้งเดิมด้วยเหตุผลต่างๆ กัน เช่น การสร้างอาชีพแก่ราษฎรในท้องถิ่น การรักษาไว้ซึ่งมรดกดั้งเดิม หรือแม้แต่การอนุรักษ์สภาวะแวดล้อมโดยหันมาใช้วัสดุจากธรรมชาติ เป็นต้น ในการนี้มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์ได้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้บุกเบิกซึ่งได้กระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวในการฟื้นฟูศิลปหัตถกรรมไทย ทั้งในภาครัฐและเอกชน

วสันต์ ชีวะสาธน์ (2534 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องศิลปะวัตถุที่ปรากฏอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ในคาบสมุทรมหาคาใต้ประเทศไทย การศึกษาศิลปะวัตถุที่ปรากฏอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ ในคาบสมุทรมหาคาใต้ประเทศไทยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาภูมิหลังศาสนาพราหมณ์และคาบสมุทรมหาคาใต้ประเทศไทย การเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์ ที่ก่อให้เกิดศิลปะวัตถุปรากฏอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ขึ้นในคาบสมุทรมหาคาใต้ และการวิเคราะห์รูปแบบศิลปะวัตถุ โดยทำการศึกษาเอกสาร การสำรวจและเก็บข้อมูลที่เป็นศาสนสถาน เทวรูป และสัญลักษณ์รูปเคารพอื่นๆ บริเวณแหล่งชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดีในบริเวณจังหวัดกระบี่ พังงา สุราษฎร์ นครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานี แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามแนวทางของสถาปัตยกรรมและประติมากรรม เป็นข้อสรุปของการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าศาสนาพราหมณ์ ได้เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย เมื่อ 2,000 – 1,500 ปีก่อนคริสตศักราช โดยชาวอารยันและชนพื้นเมืองเดิมคือ พวกมิลักกะ (ทราวิท หรือ ทัสยู) ได้ผนวกความเชื่อเข้าด้วยกันพัฒนาเป็นศาสนาพราหมณ์ และชาวอารยัน ซึ่งมีอำนาจการปกครอง ได้ตั้งลัทธิพระเวท และนำระบบวรรณะเข้ามาใช้ในการปกครอง และสังคม โดยมีพวกพราหมณ์เป็นกลุ่มนักบวช ที่มีอิทธิพลในการกระทำพิธีทางศาสนา และมีบทบาทมากในสังคมจนกลายเป็นชนชั้นอภิสิทธิ์ในยุคพระเวทตอนปลายและยุคมหากาพย์ตอนต้น ได้มีการปฏิรูปแนวความคิดมีเหตุผลมากขึ้น ศาสนาพราหมณ์ ได้เรียกใหม่เป็นศาสนา

อินดู เทพเจ้าในยุคพระเวทได้ลดความสำคัญลงไป ในคัมภีร์ปราณะได้มีการยกย่องพระวิษณุ พระศิวะ ให้มีความสำคัญมากขึ้น และได้รวมเอาพระพรหม เข้าเป็นตรีมูรติ

บริเวณภาคใต้ของประเทศไทย เป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรมลายู ตั้งแต่จังหวัดชุมพรถึงจังหวัดนราธิวาส เรียกว่า คาบสมุทรภาคใต้ เป็นดินแดนที่เชื่อกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิ ที่มีชื่อเสียงเป็นแหล่งอุดมไปด้วยทองคำ และเครื่องเทศ ซึ่งปรากฏในเอกสาร การบันทึกของชนชาติต่างๆ โดยเฉพาะชาวอินเดีย ได้อพยพและเดินทางมายังภูมิภาคแห่งนี้ด้วยวัตถุประสงค์ เพื่อติดต่อการค้า การแสวงหาดินแดนอุดมสมบูรณ์ การอพยพหนีเหตุการณโจรจลในประเทศ และเพื่อเผยแพร่ศาสนาการเดินทางของชาวอินเดียเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยทางเรือและได้ขึ้นบกบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกตั้งชุมชนที่นั่นหรือเดินทางต่อไป โดยใช้เส้นทางข้ามคาบสมุทรไปสู่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกเพื่อตั้งถิ่นฐานถาวรต่อไป ซึ่งปรากฏหลักฐานตามแนวเส้นทางดังกล่าว แสดงถึงการเข้ามาของชาวอินเดีย พร้อมกับการนำศาสนาพราหมณ์เข้ามาสู่คาบสมุทรภาคใต้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10

ในพื้นที่จังหวัดกระบี่ พังงา สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานี ได้พบศิลปวัตถุที่ปรากฏอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ เช่น ชากศาสนสถาน เทวรูป ศิวลึงค์ โยนี และศิลาจารึก เป็นจำนวนมาก จากการวิเคราะห์ตามแนวทางของสถาปัตยกรรม และประติมากรรม พบว่าสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มดังนี้

ศาสนสถาน แบ่งออกเป็นกลุ่ม ตะกั่วป่า กลุ่มสุราษฎร์ธานี กลุ่มสิชล – ท่าศาลา กลุ่มนครศรีธรรมราช กลุ่มสทิงพระ และกลุ่มยะรัง ศาสนสถานเหล่านี้ตั้งอยู่บนเนินเขา ภูเขา และที่ราบซึ่งมีความหนาแน่นอยู่บริเวณอำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช

เทวรูป แบ่งออกตามการสร้างประติมากรรมรูปเคารพ เมื่อพิจารณาตามลักษณะประติมาณวิทยา รูปแบบ และอิทธิพลรูปแบบของประติมากรรม พบว่าสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่ม ดังนี้

พระวิษณุหรือพระนารายณ์ แบ่งออกเป็นกลุ่มพระวิษณุแบบ ก. และกลุ่มพระวิษณุแบบ ข.

พระศิวะหรือพระอิศวร แบ่งออกเป็นกลุ่มพระศิวะที่ได้รับอิทธิพลศิลปะแบบโจพะ และกลุ่มพระศิวะที่ได้รับอิทธิพลศิลปะแบบชวา

พระกณเฑหรือพระพิฆเนศวร์หรือกณเปติ แบ่งย่อยออกเป็นกลุ่มพระพิฆเนศวร์ ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะแบบคุปตะ กลุ่มพระพิฆเนศวร์ ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะแบบโจพะ และกลุ่มพระพิฆเนศวร์ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะแบบเขมร

นอกจากนี้พบว่ายังพบรูปเคารพอื่นๆอีกเช่น พระอุมา อิทธิพลศิลปะแบบโจพะ พระหริหระ อิทธิพลศิลปะแบบสุโขทัย เทพอั้มเด็ก อิทธิพลศิลปะแบบปัลลวะ และหงส์ สัญลักษณ์แห่งพรหม อิทธิพลศิลปะแบบโจพะ

ศิวลึงค์ สัญลักษณ์ที่เคารพบูชาแทนองค์พระศิวะ พบว่าสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มศิวลึงค์แบบมุขลึงค์ กลุ่มศิวลึงค์แบบสลักติดกับฐานโยนี กลุ่มศิวลึงค์แบบเหมือนจริง และกลุ่มศิวลึงค์แบบประเพณีนิยม

โยนีโทรณะ สัญลักษณ์ที่เคารพบูชาแทนพระปารวติเทวีชายาพระศิวะ โยนีมักพบคู่กับศิวลึงค์เสมอ พบว่าสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มโยนีแบบสี่เหลี่ยมจตุรัส กลุ่มโยนีแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า กลุ่มโยนีแบบกลม กลุ่มโยนีสลักฐานเป็นชั้น และกลุ่มโยนีสลักติดกับศิวลึงค์

ศิลาจารึก ที่พบในคาบสมุทรภาคใต้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ จำนวน 6 หลัก พบว่าสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มรูปอักษรปัลลวะภาษาสันสกฤต กลุ่มอักษรปัลลวะภาษาทมิฬ กลุ่มรูปอักษรหลังปัลลวะภาษาสันสกฤต และกลุ่มรูปอักษรขอมภาษาสันสกฤต

จूरินทร์ บัวแก้ว และนายสมบุรณ์ ธนะสุข (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีผลิตภัณฑ์กระจูด งานวิจัยเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีผลิตภัณฑ์กระจูดนี้ เป็นการศึกษาขั้นตอนของการผลิตกระจูดจนกระทั่งออกมาเป็นผลิตภัณฑ์กระจูดประเภทต่างๆ นอกจากนี้ยังศึกษารูปแบบลวดลาย ตลอดจนชนิดของผลิตภัณฑ์ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ในการหาแนวทางเพื่อส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์กระจูดสามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นๆ ในท้องตลาดได้ และยังสามารถหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยให้เป็นที่นิยมสืบไป

ผลของการวิจัยพบว่า ชุมชนทะเลน้อยตั้งอยู่ใน 2 ตำบล คือ ตำบลพนางตุงและตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ประกอบอาชีพหลายอาชีพ ได้แก่ ทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ รับจ้างทั่วไป และผลิตกระจูด โดยผลิตกระจูดเป็นอาชีพรอง ต่อมาระบบนิเวศน์วิทยาเกิดการเปลี่ยนแปลง ดินเสื่อมคุณภาพเพราะดินเปรี้ยวจึงไม่สามารถ ทำนา ทำสวน และทำไร่ได้อย่างมีประสิทธิภาพดังแต่ก่อน ด้วยเหตุนี้ชาวทะเลน้อยที่เปิ่นคนรุ่นหนุ่มสาวจึงออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานยางพารา โรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำตามจังหวัดใกล้เคียง และอาชีพรับจ้างทั่วไป ส่วนสตรีและเด็ก จะประกอบอาชีพสานกระจูดเป็นอาชีพหลัก ซึ่งสามารถหารายได้ดีอีกอาชีพหนึ่ง

สำหรับในด้านผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายบริเวณชุมชนทะเลน้อย ได้แก่ เสื่อ หมวก กระเป๋า พัด ซึ่งรูปแบบของการผลิตนั้นได้ปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของคนรุ่นใหม่โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมช่วยเหลือในการออกแบบ กรรมวิธีการผลิตและสีที่ย้อมให้มีความทนทานไม่ลอก แต่ชาวชุมชนทะเลน้อยไม่นิยมประกอบการตามที่กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมแนะนำเพราะต้นทุนสูงกว่า ผู้ผลิตขาดความรู้ความชำนาญผลงานจึงไม่ประณีต ตลาดจึงไม่กว้างขวางเท่าที่ควร

ส่วนบริเวณบ้านทอน หมู่ที่ 5 ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ประชากรประกอบอาชีพหลัก ได้แก่ ทำสวนมะพร้าว ประมง อาชีพรองลงมาได้แก่ สานเสื่อกระจูด เลี้ยงเป็ด ไก่ วัว ทำเรือกอลและเป็นที่ระลึก ชาวบ้านทอนมักจะสานเสื่อเป็นส่วนใหญ่ซึ่งมีรายได้ไม่มาก แต่ในปัจจุบัน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้จัดเจ้าหน้าที่มาคอยให้คำแนะนำในด้านวิธีการผลิต ช่วยเสริมแนวคิดและตลอดจนเสนอรูปแบบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด นอกจากนี้โครงการศูนย์ศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้จัดอบรมวิทยากรแม่ไก่เพื่อฝึกชาวบ้านที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกในโครงการดังกล่าว เป็นการยกระดับของการผลิต จึงทำให้เสื่อกระจูดของบ้านทอนค่อนข้างมีคุณภาพดี สามารถขยายตลาดได้กว้างขวางกว่าเดิมเนื่องจากมีรูปแบบหลากหลายมากขึ้น เช่น ทำเสื่อสำหรับใช้ในการเดินทางท่องเที่ยว กระเป๋าถือ หมวก เป็นต้น ทำให้ราษฎรส่วนหนึ่งมีรายได้เพิ่มขึ้นกว่าเดิม

อย่างไรก็ตาม สภาวะปัจจุบันชาวบ้านทอนส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ประกอบอาชีพสานเสื่อ ในขณะที่ชาวบ้านส่วนใหญ่หันไปยึดอาชีพรับจ้างปอกกุงซึ่งมีรายได้มากกว่าการสานเสื่อ ซึ่งต้องใช้ความประณีตเพื่อให้ผลิตภัณฑ์กระจูดมีคุณภาพดี หรือทำผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นๆซึ่งต้องใช้เวลาหลายวันกว่าจะผลิตงานกระจูดได้ 1 ชิ้น นอกจากนี้การทำผลิตภัณฑ์จากกระจูดเพื่อขายจะมีมากเฉพาะในช่วงที่สมเด็จพระนาลเจ้าพระบรมราชินีนาถเสด็จแปรพระราชฐานมาประทับที่ทักษิณราชินีนาถ จังหวัดนราธิวาส

สำหรับแนวทางในการแก้ไขอาจทำได้ดังนี้คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐควรจะให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง โดยเริ่มตั้งแต่จัดโครงการอบรมการสานเสื่อกระจูดในรูปแบบต่างๆ อย่างมีขั้นตอนและต่อเนื่อง มีการติดตามผลทุกระยะ นอกจากนี้ยังต้องหาตลาดรับซื้อผลิตภัณฑ์เหล่านี้ในระยะยาว โดยการประสานงานกับหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐและภาคเอกชน เพื่อหาแหล่งวางขายผลิตภัณฑ์จากกระจูดทั้งในและนอกประเทศ ในขณะเดียวกันต้องส่งเสริมการทำนากระจูดในพื้นที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านให้ได้ต้นกระจูดที่มีคุณภาพดีและเพียงพอต่อความต้องการของชุมชนเพื่อลดต้นทุนในการผลิตสินค้ากระจูด และช่วยให้ผลิตภัณฑ์จากกระจูดสามารถแข่งขันกับสินค้าชนิดอื่นในอนาคตได้ ปัจจัยเหล่านี้จะช่วยให้การสานเสื่อกระจูดกลายเป็น

เป็นอาชีพหลักของชาวบ้านทั้ง 2 จังหวัดที่สามารถรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นและนำไปสู่การอนุรักษ์ผลผลิตเหล่านี้ให้เป็นที่ยอมรับอีกทั้งยังเป็นการแก้ปัญหาให้คนในท้องถิ่นอพยพไปหางานทำตามเมืองใหญ่ๆ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมาในอนาคตจึงเห็นสมควรให้หน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของหมู่บ้านตลอดจนขอความร่วมมือจากภาคเอกชน ช่วยกันสนับสนุนศักยภาพของสตรีในการมีส่วนร่วมพัฒนาเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนในชุมชนในชุมชนทะเลน้อยและชุมชนบ้านทอน ให้กลายเป็นหมู่บ้านที่มีประชากรมีคุณภาพทางเศรษฐกิจดี มีการย้ายถิ่นฐานน้อย ทำให้มีครอบครัวอบอุ่น ช่วยลดปัญหาประชากรขาดคุณภาพ และปัญหายาเสพติดซึ่งระบาดเข้าไปในหมู่บ้านต่างๆทั่วประเทศ และกลายเป็นปัญหาระดับชาติที่รัฐบาลต้องทุ่มงบประมาณเป็นจำนวนมากในการปราบปรามอยู่ในปัจจุบัน

ฐิติ จามรمانและคณะ(2524 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมที่มีต่อประวัติศาสตร์ไทย พบว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารชั้นต้นและชั้นรองภาษาไทยและภาษาอังกฤษเสริมความรู้ที่ยังไม่กระจ่างแต่เดิมในเรื่องพื้นฐานทางจิตใจและความนึกคิดของคนไทยให้ชัดเจนขึ้นจึงสามารถเข้าใจเหตุผลของการยึดถือวัฒนธรรมประเพณีที่มีระเบียบแบบแผน มีขั้นตอนของมอญเมื่ออพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเมืองไทยเป็นการถาวร ผู้ทำการวิจัยมีความเข้าใจลักษณะสังคมอยู่ในประเทศไทยจากการปฏิบัติภาคสนามว่าแม่ได้แยกย้ายกันอยู่ทั่วทุกภูมิภาค แต่มอญก็ยังอนุรักษ์เอกลักษณ์ของลักษณะสังคมของตนไว้ได้จนแม้ว่าด้วยกาลเวลาที่ล่วงไปและสภาพแวดล้อมส่วนให้คนมอญรวมเข้ามาเป็นคนไทยทั้งด้วยการแต่งงานกับคนไทยหรือคนอื่นในประเทศไทย แต่มอญก็ยังไม่สูญเสียเอกลักษณ์ในด้านวัฒนธรรมไปจึงสมควรเป็นแบบอย่างอันดีต่อคนไทยต่อไป

ในด้านประวัติศาสตร์โดยตรงถึงแม้เอกสารประวัติศาสตร์จะกล่าวถึงเหตุผลของการอพยพของมอญจากถิ่นกำเนิดเดิมเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระมหากษัตริย์ไทยทั้งในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ว่าเพราะถูกคุกคามจากพม่า แต่การที่มอญได้รับมารับราชการในหน้าที่ช่วยให้แม่ทัพไทยรู้ข่าวการเคลื่อนทัพพม่าอย่างถูกต้องทันการที่ฝ่ายไทยได้เตรียมต่อต้านและขับไล่พม่าได้อย่างได้ผลก็แสดงว่ามอญเป็นกลุ่มชนที่มีความกตัญญูรู้คุณและมองหาทางตอบแทนในเรื่องที่มีผลดีต่อประวัติศาสตร์ของไทยเป็นอย่างยิ่ง

ลักษณะสังคมที่มีระเบียบทุกขั้นตอนของมอญเป็นแบบอย่างที่ดีคนไทยพึงเข้าใจและพยายามลักษณะสังคมให้อ่อนหนึ่งอันเดียวและมีระเบียบทำนองเดียวกับมอญเพราะคนไทยยังได้เปรียบมอญในการที่เรายังคงความเป็นชาติไทยอยู่

อินทรี ยมนาค (2526 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมสมัย ร.1-3 พบว่า จากการดำเนินตามขั้นตอนที่กล่าวข้างต้น พบว่ามีวัดอยู่ในพื้นที่โครงการที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมอยู่ 5 วัด และทุกวัดมีปัญหาในเรื่องสภาพแวดล้อมทางกายภาพในเรื่อง การปะปนของกิจการต่างในพื้นที่วัด การเปลี่ยนแปลงทางเข้าหลักจากด้านหน้าวัดจากเดิมซึ่งใช้สัญจรทางน้ำเป็นถนนเข้าจากทางหลังวัด เอกชนลักลอบขุดพื้นที่วัดขุดการสร้างบ้านพักอาศัยหรือการประกอบกิจการค้าต่าง ๆ ทำให้เกิดความเสื่อมโทรม บดบังมุมมอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากทางด้านคลองบางกอกน้อย เกิดความสกปรกกรุงรังต่าง ๆ หรือมีการเบียดบังในที่ว่างในวัดเพื่อหาประโยชน์ เช่น เก็บสินค้า ขนถ่ายสินค้า และจอดรถเป็นต้น ความเสื่อมโทรมขององค์ประกอบและสถาปัตยกรรมต่างๆ เนื่องจากงบประมาณในการซ่อมแซม การสร้างอาคารหรือต่อเติมอาคารโดยไม่มีผังแม่แบบทำให้เกิดกลุ่มอาคารซับซ้อนและทำลายความงามของสถาปัตยกรรมหลักของวัดอันได้แก่ โบสถ์ วิหาร และเจดีย์

ในการวิเคราะห์เพื่อสรุปหาแนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มวัดในโครงการออกเป็น 2 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ได้แก่วัดสุวรรณาราม วัดศรีสุธาราม และวัดสุวรรณคีรี เป็นวัดที่มีคุณสมบัติตรงตามเป็นเป้าหมายที่กำหนด คือได้รับการปฏิสังขรณ์ หรือสร้างในยุครัตนโกสินทร์ช่วงต้น รัชกาลที่ 1-3 สำหรับวัดกลุ่มนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางกายภาพให้เหมาะสมกับความต้องการตามสภาพการณ์ในปัจจุบัน

กลุ่มที่ 2 ได้แก่วัดภาวนาภิรตารามและวัดนายโรง ซึ่งเป็นวัดที่ไม่มีคุณสมบัติตามกำหนดในเป้าหมาย แต่มีลักษณะที่มีคุณค่าเหมาะแก่การท่องเที่ยวและการศึกษา ผู้วิจัยได้เสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาอย่างกว้าง ๆ ในรายละเอียดเช่นเดียวกับกลุ่ม 1 แต่ไม่ลงลึกถึงขั้นออกแบบร่าง

จิราภรณ์ อรรถะนาค (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการเสื่อมสภาพของเอกสารโบราณ จากการศึกษาวิจัยสาเหตุที่ทำให้เอกสารโบราณเกิดการชำรุดเสียหาย พบว่าสาเหตุสำคัญและรุนแรงเป็นอันดับแรกก็คือ กรด พบว่ากระดาษโบราณส่วนใหญ่มีความเป็นกรด มีค่า pH อยู่ระหว่าง 4 – 5 เป็นส่วนใหญ่ กระดาษที่มีความเป็นกรดสูงเหล่านี้มีลักษณะกรอบเปราะ เนื่องจากกรดทำให้โมเลกุลของเซลลูโลสแตกหักออกเป็นท่อนสั้น ๆ และมักสีเหลืองถึงน้ำตาล กระดาษบางส่วนมีสีน้ำตาลเข้มเกือบดำ การเสื่อมสภาพในลักษณะเช่นนี้ เป็นปัญหาใหญ่ในการอนุรักษ์ และพบว่ากระดาษส่วนใหญ่ที่อยู่ในสภาพเช่นนี้ไม่สามารถอนุรักษ์ให้กับสู่สภาพเดิม กรดที่เกิดขึ้นในกระดาษอาจมาจาก

1. ก๊าซพิษในบรรยากาศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่มีความชื้นและอุณหภูมิสูงเกือบตลอดมีย่างเช่น ประเทศไทย
2. กระบวนการผลิตกระดาษ มักมีสิ่งสกปรกเจือปนที่ทำให้เกิดกรดในเนื้อกระดาษ เช่นจากสารเคมีที่ใช้ฟอกเยื่อกระดาษ องค์ประกอบอื่น ๆ นอกจากเหนื่อจากเซลลูโลสอาจมีฤทธิ์เป็นกรด สารเคมีที่เติมลงในเยื่อกระดาษเพื่อกันการดูดซึมของเหลว เช่นสารส้ม ชันสน ฯลฯ หมึกที่ใช้พิมพ์หรือใช้เขียนลงบนกระดาษ
3. แนวโน้มของกระดาษที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา และผลของการเปลี่ยนแปลงนั้น มีกรดเกิดขึ้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระดาษที่ผลิตขึ้นในระหว่าง ค.ศ. 1860 - 1870 จนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นกระดาษที่ผลิตจากการบดย่อยเนื้อไม้และมักใช้สารส้มและชันสนเพื่อกันการดูดซึมของเหลว กระดาษเหล่านั้นจึงมีสภาพเป็นกรดได้อย่างรวดเร็วและเสื่อมสภาพในอัตราที่สูงกว่ากระดาษชนิดอื่น ๆ
4. การแทรกซึมของกรดจากวัสดุอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้ เช่น กรดจากแก้ว ไขมัน กระดาษแข็ง กระดาษอื่น ๆ ที่มีฤทธิ์เป็นกรดดังกล่าวแล้ว ไม้ พลาสติก ฯลฯ

สาเหตุที่สำคัญเป็นอันดับที่สองในการชำรุดเสื่อมสภาพของเอกสารโบราณจำนวนมากก็คือ สาเหตุจากแมลง จากการศึกษาวิจัยพบว่ามีแมลงหลายชนิดที่ทำลายกัดกินเอกสารโบราณอย่างต่อเนื่อง ได้แก่แมลงสาบ แมลงสามง่าม ผีเสื้อ หนอนหนังสือ ตัวงูขี้สัตว์ และตัวแวนโนบิอิก การทำลายที่เห็นได้ชัดและพบได้ทั่วไปส่วนใหญ่เกิดจากการทำลายของตัวแวนโนบิอิก หรือ “มอดหนังสือ” ซึ่งมีการขยายพันธุ์และเจริญเติบโตได้ตลอดเวลาในทุกฤดูกาลในห้องเก็บเอกสารโบราณ เนื่องจากมีอาหารที่ดีและมีอุณหภูมิและความชื้นเหมาะสมในการเจริญเติบโตประกอบกับการขาดมาตรการป้องกันและการกำจัดแมลงชนิดนี้ อย่างจริงจัง ทำให้แมลงชนิดนี้ขยายพันธุ์และทำลายเอกสารโบราณได้อย่างต่อเนื่อง และผลจากการทำลายนั้นการเป็นการเสื่อมสภาพอย่างถาวรซึ่งยากต่อการซ่อมแซมให้กลับสู่สภาพเดิม เนื่องจากเอกสารโบราณถูกกัดกินเป็นรูโหว่และพูนคล้ายกับการทำลายของปลวก แมลงที่มีบทบาทสำคัญรองลงมาก็คือ แมลงสาบและแมลงสามง่ามซึ่งพบได้ทั่วไปและพบบ่อย แต่วิธีการของการทำลายไม่สู้จะรุนแรงเหมือนการทำลายของ

ด้วงแอนโนบีนิก และ ปลวก ส่วนการทำลายของปลวกนั้นพบว่าส่วนใหญ่เป็นการทำลายที่เกิดขึ้นในอดีต ปัจจุบันนี้การทำลายได้ลดลงมาก จนเกือบไม่พบ

เชื้อราเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เอกสารโบราณบางส่วนเกิดการชำรุดเสื่อมสภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน ซึ่งมีความชื้นสัมพัทธ์สูงกว่า 70 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นระดับความชื้นที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโตของเชื้อรา จากการศึกษาวิจัยพบเชื้อราหลายชนิดกระจายอยู่ทั่วไปในห้องเก็บเอกสารโบราณและในบรรยากาศ เชื้อราทุกชนิดที่พบมีบทบาทในการเสื่อมสภาพของเอกสารโบราณทั้งสิ้น และยังมีเชื้อราบางชนิดที่มีอันตรายต่อมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้องที่อากาศไหลเวียนถ่ายเทไม่สะดวก เช่น ห้องปรับอากาศ พบว่ามีเชื้อรามากชนิดกว่าห้องที่ไม่ได้ปรับอากาศ การเจริญเติบโตของเชื้อราบนเอกสารโบราณอ่อนนุ่ม ขาดง่าย มีคราบเป็นสีต่าง ๆ และมักมีกลิ่นฉุนเป็นกลิ่นเฉพาะตัวของเรา และหากเอกสารโบราณนั้น ๆ ผ่านกระบวนการที่ต้องใช้ การหรือแบ่งเปียกหรือสารเคมีที่ใช้เคลือบ จะพบว่าเอกสารโบราณมักจะติดกันเป็นปึก เนื่องจากความชื้นทำให้กาหรือแบ่งเปียกหรือสารเคมีละลายและเชื่อมยึดเอกสารโบราณให้ติดกันเป็นปึก ๆ

จะเห็นได้ว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้เอกสารโบราณเกิดการชำรุดเสื่อมสภาพอย่างรุนแรงดังได้กล่าวมาแล้วนั้นล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความชื้นและอุณหภูมิทั้งสิ้น จึงอาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ความชื้นและอุณหภูมิเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนช่วยให้เอกสารโบราณเกิดการชำรุดเสื่อมสภาพด้วยอัตราเร็วกว่าที่ควรจะเป็น หากสามารถควบคุมระดับความชื้นและอุณหภูมิให้เหมาะสมได้อัตราการชำรุดเสื่อมสภาพเนื่องจากสาเหตุดังกล่าวจะลดลง

นอกจากนี้ยังมีอีกสาเหตุหนึ่งที่มีความสำคัญในการชำรุดเสื่อมสภาพของเอกสารโบราณไม่น้อยนั่นคือสาเหตุจากแสง แม้ว่าการชำรุดเสื่อมสภาพจะเกิดขึ้นทีละน้อยค่อยเป็นค่อยไป แต่มีผลให้เกิดการชำรุดเสื่อมสภาพได้อย่างถาวรและยากที่จะแก้ไขให้กลับคืนสู่สภาพเดิม จากการสำรวจพบว่าแสงในห้องเก็บรักษาเอกสารไม่เหมาะสม เนื่องจากแสงธรรมชาติและแสงไฟฟ้าจากหลอดฟลูออเรสเซนต์ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า "หลอดนีออน" แหล่งกำเนิดแสงทั้งสองชนิดนี้ให้รังสีที่เป็นอันตรายเอกสารโบราณ ทำให้เอกสารโบราณกรอบ เปราะ ขาดง่าย ขาดความเหนียว ขาดความยืดหยุ่น และมีสีเปลี่ยนไป และยังพบว่าความเข้มของแสงในห้องดังกล่าวอยู่ในระดับที่ปลอดภัยสำหรับเอกสารโบราณ

สมคิด ศรีสิงห์ (2531 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมของไทยโช่งดำ (ลาวโช่ง) ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมและปัจจุบัน 2 ง วิเคราะห์การปฏิบัติทางวัฒนธรรม ด้านความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ ในปัจจุบันของไทยโช่งดำ (ลาวโช่ง) ในเขตจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่หมู่บ้านไทยโช่งดำในอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร จำนวน 39 หมู่บ้าน ได้กลุ่มตัวอย่างจากวิธีสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ร้อยละ 40 จำนวน 16 หมู่บ้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบตารางเก็บข้อมูลและแบบฟอร์มสัมภาษณ์สถิติที่ใช้คือ ค่าร้อยละ ค่าตัวกลางเลขคณิต และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ไทยโช่งดำ (ลาวโช่ง) มีถิ่นฐานเดิมอยู่แถบลุ่มแม่น้ำดำ แคว้นดงเกีย ประเทศเวียดนาม ซึ่งดั้งเดิมเป็นดินแดนของไทย สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 – 3) ฝรั่งเศสได้รุกรานปกครอง รัฐบาลไทยสมัยนั้นจึงอพยพครอบครัวไทยโช่งดำหลายครั้งเข้ามาอยู่อาศัยแถบภาคกลางของไทย บริเวณจังหวัด

เพชรบุรี ราชบุรี ระยะต่อมาคนไทยโซ่งดำได้ขยายถิ่นฐานออกไปในท้องที่ต่าง ๆ และบางส่วนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร

ประเพณีไทยโซ่งดำมีรากฐานมาจากความเชื่อทางธรรมชาติ และวิญญาณโดยนับถือ “แถน” ซึ่งเป็นเทพสูงสุดซึ่งจะบันดาลให้เกิดความเป็นไปต่าง ๆ และเคารพวิญญาณของบรรพบุรุษซึ่งเป็นผู้คุ้มครองคนในตระกูล โดยทำการเซ่นไหว้ทั้งแถนและบรรพบุรุษเป็นประจำซึ่งยังปฏิบัติอยู่จนถึงปัจจุบัน ส่วนวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ซึ่งประจำอยู่ตามธรรมชาติแต่เดิมมีการเคารพบูชา แต่ปัจจุบันลดน้อยลงจนบางอย่างได้เลิกไป สภาพความเป็นอยู่ปัจจุบัน คนไทยโซ่งดำในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร เขต 3 อำเภอคือ บางระกำ โพธิ์ประทับช้าง และสามง่าม จำนวน 39 หมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในชนบทห่างไกลจากสังคมเดิมริมแม่น้ำยม ซึ่งมีสภาพขาดแคลนน้ำและขาดบริการทางสาธารณสุขประจำภาค มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักแต่ประสบผลในการประกอบอาชีพน้อยฐานะจึงค่อนข้างยากจน บริการสาธารณสุขไม่ทั่วถึงจึงเกิดปัญหาอย่างมากทางด้านสุขภาพอนามัย

2. การปฏิบัติทางวัฒนธรรมดั้งเดิม

ความเชื่อเรื่องผี – ขวัญ การเซ่นไหว้ผีฟ้า (แถน) และมีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกครอบครัว ส่วนความเชื่อในเรื่องอื่น ๆ มีการปฏิบัติน้อยมาก ประเพณีที่ปฏิบัติเป็นประจำคือประเพณีครอบคร้วมีการทำเลนเรื่อนและเลนปาดตง ส่วนที่ปฏิบัติเป็นบางครั้งคือการกินตอง หรือการแต่งงานแบบโซ่ง และปาแห้วหรือการทำศพแบบโซ่ง ประเพณีอาชีพและประเพณีประจำเทศกาลส่วนใหญ่เลิกไป หมู่บ้านที่ยังมีการปฏิบัติประเพณีแบบไทยโซ่งดำมากที่สุดในปัจจุบัน คือบ้านหนองขานาง (บางระกำ) บ้านหนองหัวปลวก (โพธิ์ประทับช้าง) และบ้านสระบอระเพ็ด (สามง่าม)

ณัฐภัทร นาวิชัย (2524 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องเครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย พบว่า เครื่องถ้วยเครื่องปั้นดินเผา หรือเครื่องถ้วยและชิ้นส่วนนั้น จัดว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งของนักโบราณคดีเพื่อใช้ศึกษาอดีต โดยเฉพาะในกรณีที่เกิดเอกสารประวัติศาสตร์หาได้ยาก เครื่องถ้วยจีนโบราณพบ ในแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย ก็ควรจะนำมาใช้ประโยชน์ในทางโบราณคดีได้เช่นกัน ผลของการสำรวจปรากฏว่า พบเครื่องถ้วยจีนโบราณคดีหลายแห่งในภาคต่าง ๆ ดังนี้ เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง ค.ศ. 618 – 907 (พ.ศ. 1161 – 1450) พบที่ ภาคใต้ จังหวัดปัตตานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลา ภาคกลาง จังหวัดราชบุรี ภาคตะวันออก จังหวัดปราจีนบุรี เครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง ค.ศ. 960 – 1280 (พ.ศ. 1503 – 1820) พบที่ ภาคใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลา จังหวัดปัตตานี ภาคกลาง จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดลพบุรี จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดสุโขทัย จังหวัดราชบุรี จังหวัดนครปฐม จังหวัดกาญจนบุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบที่ จังหวัดนครราชสีมา

เครื่องถ้วยในสมัยราชวงศ์หยวน ค.ศ. 1280 – 1368 (พ.ศ. 1820 – 1911) พบที่ภาคใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลา จังหวัดปัตตานี ภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน ภาคกลาง จังหวัดพิจิตร จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดสุโขทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดราชบุรี

อรศิริ ปาณินท์ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ พบว่า ในการดำเนินการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ นี้ได้ศึกษาโดยการสำรวจทางด้านกายภาพด้วยภาพถ่าย แผนผัง และแผนที่ ผนวกกับการศึกษาข้อมูลทั่วไปทางด้านเอกสาร โดยเลือกศาสนสถานที่ยื่นทะเบียนเป็นวัดซึ่งมีทั้งพุทธาวาสและสังฆาวาสที่ปรากฏหลักฐานว่ามี 4 วัด คือ

วัดป่าเพญจีนพรต ถนนยาวราช วัดมังกรกลวาส ถนนเจริญกรุง วัดทิพย์วารีวิหาร ถนนตรีเพชร และ วัดโพธิ์แมนคุณาราม ถนนสาธุประดิษฐ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของการวางผังบริเวณ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม รูปเคารพ และประติมากรรม รวมทั้งกิจกรรมซึ่งสัมพันธ์กับการใช้สอยทุกประเภททั้งกิจกรรมศาสนาประเพณี กิจกรรมชุมชนและอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องการศึกษาถึงการผสมผสานของวัฒนธรรมไทยและจีนที่ส่งผลมายังสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และการวางผังบริเวณของวัด

ผลการศึกษาได้พบว่า วัดที่มีการวางผังตามระบบสถาปัตยกรรมแบบจีนมีเพียง 2 วัด คือ วัดมังกรกลวาสและวัดโพธิ์แมนคุณาราม รวมทั้งมีรูปลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบวัดจีนในประเทศจีนด้วย ส่วนอีก 2 วัดเป็นลักษณะซึ่งมีสถาปัตยกรรมจีนผสมผสานเล็กน้อยเนื่องจากดัดแปลงมาจากศาสนสถานขนาดเล็ก สำหรับศิลปกรรมตกแต่งต่าง ๆ ซึ่งปรากฏที่ตัวสถาปัตยกรรม การตกแต่งภายใน และการตกแต่งครุภัณฑ์ใช้ระบบ สัญลักษณ์แสดงการอวยพรให้เกิดสิริมงคลเช่นเดียวกันทั้ง 4 วัด มากน้อยตามปริมาณขององค์ประกอบในแต่ละวัด ประเด็นสำคัญที่ค้นพบในการศึกษาพบว่า วัดที่วางผังระบบสถาปัตยกรรมแบบจีนมีการเน้นแกนหลักด้านทิศเหนือใต้และมีการจัดลำดับความสำคัญของอาคารตามลำดับในแนวแกน อาคารรองลงไปแยกอยู่ในแนวแกนตะวันออกโดยแยกเป็นระยะ จากแนวแกนหลัก เน้นความสำคัญที่วิหารพระพุทธเจ้า ในการศึกษาได้เปรียบเทียบกับวัดพุทธศาสนมหายานต้นแบบของจีนวัดในประเทศสิงคโปร์และวัดในประเทศญี่ปุ่นด้วย ซึ่งพบว่าระบบการวางผังหลักอยู่ในระบบเดียวกัน แตกต่างเฉพาะส่วนปลีกย่อย

วัดโพธิ์แมนคุณารามซึ่งเป็นวัดจีนนิกายที่ใหญ่ที่สุดของไทยในปัจจุบันและเป็นที่ตั้งคณะสงฆ์จีนนิกายด้วย เป็นวัดที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมทั้งจากวัดพุทธศาสนาหินยานแบบไทยและจากสังคมไทยมากที่สุด ซึ่งปรากฏให้เห็นในสถาปัตยกรรมในวัดคือเป็นวัดเดียวที่มีการสร้างโบสถ์ มีพระประธานในโบสถ์องค์เดียวแบบวัดไทย บนหลังคาโบสถ์มีสัญลักษณ์ธรรมจักรและกวางซึ่งไม่ปรากฏพบในวัดอื่น ๆ และยังการประดิษฐานโบสถ์อยู่ 8 โบสถ์มุมโบสถ์มุมละ 2 โบสถ์ จากการศึกษาเปรียบเทียบทั้งหมดได้สรุปว่า วัดพุทธศาสนมหายานแบบจีนที่สร้างยุคหลังจะได้รับการผสมผสานทางวัฒนธรรมรอบด้านจากสังคมไทยมากกว่าวัดที่สร้างในยุคเริ่มแรกเมื่อ 100 ปีที่แล้ว และมีแนวโน้มว่าลักษณะรูปทรงสถาปัตยกรรมแบบจีนจริง ๆ จะมีโอกาสหาได้ยากขึ้นจากวัดในยุคหลังสาเหตุจากระบบเศรษฐกิจ สังคม และเทคนิควิธีการก่อสร้างตลอดจนฝีมือช่าง และวัดที่มีลักษณะแบบสถาปัตยกรรมจีนแท้มีเหลือเพียงวัดเดียวคือวัดมังกรกลวาส ซึ่งสมควรพิจารณาอนุรักษ์ไว้และเมื่อมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ควรดำเนินการโดยถูกต้องตามหลักวิชา เพราะการบูรณะที่เพิกเฉยมาได้ทำลายลักษณะดั้งเดิมไปเสียหมด

ชูศิริ จามรมาน (2524 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีและคลองสาขามีหลักฐานทางโบราณคดีว่าสภาพภูมิศาสตร์ ประมาณอย่างน้อยพันปีย้อนหลังขึ้นไป เดิมอยู่ใกล้ทะเลมากขนาดเรือเดินทะเลใช้สมอเหล็ก ขนาดใหญ่เคยเดินทางเข้ามาติดต่อ อีกทั้งซากเจดีย์ที่อำเภอท่าแพงแสน และ อำเภอเมืองจังหวัดนครปฐมก็เป็นหลักฐานทางโบราณคดีว่าพุทธศาสนาได้เริ่มเข้ามาตั้งแต่ประมาณระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6 ถึงที่ 11 มีผู้นำอำนาจระดับกษัตริย์สร้างเมืองขนาดใหญ่ ที่มีวัดพระประโทณอยู่ใจกลางเมืองและเมืองที่ค้าลูกเสืออำเภอท่าแพงแสนเป็นต้น ส่วนคลองสาขาทั้งที่แยกแยะไปสู่อำเภอเมืองอำเภอนครชัยศรี อำเภอสามพราน อำเภอท่าแพงแสน อำเภอบางเลน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ก็ล้วนแต่ไปเชื่อมสัมพันธ์กับแหล่งชุมชนที่มีอายุเก่าแก่มากเป็นพันปีและหลายหลายร้อยปีในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี (เมืองเก่าอู่ทอง) จังหวัดราชบุรี (เมืองเก่าราชบุรี และเมืองเก่าคูบัว) จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งอยู่ปากน้ำท่าจีน ดังนั้นแทบบริเวณที่ลุ่มทั้งใกล้แม่น้ำนครชัยศรีและคลองสาขาต่าง ๆ ซึ่งมี

ชุมชนหลายยุคหลายสมัยที่ได้สร้างความเจริญระดับต่าง ๆ ไว้ แต่เชื้อชาติของชุมชนเหล่านั้นมีทั้งมอญ ไทย จีน เขมร ลาวและหมู่อื่นซึ่งแม้ว่ายังหาหลักฐานไม่ได้ครบถ้วนก็ยังมีให้เห็นว่ามีวัฒนธรรมสูงและความขยันขันแข็ง ประกอบสัมมาอาชีพเป็นเรื่องเป็นราว มีหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะทั้งในด้านปฏิมากรรม สถาปัตยกรรมและเครื่องมือเครื่องใช้ ดังได้กล่าวมาในบทก่อนหน้า นี่ส่วนมีความสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย

ปัจจุบันประชาชนที่อาศัยในแถบลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีแบ่งได้อย่างสังเขป เป็น 4 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกแบ่งตามจำนวนที่สูงสุดคือชาวไทยที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม (สวน นา ไร่) มีฐานะปานกลางและต่ำจะมีผู้มีฐานะดีไม่ถึง 1 เปอร์เซ็นต์ ของพลเมืองทั้งจังหวัดก็คือผู้ที่เดิมเป็นข้าราชการย้ายมาประจำแล้วมาตั้งรกรากอยู่ กลุ่มที่มีจำนวนถัดมาคือ ชาวจีน และจีนผสมไทย มีอาชีพทั้งทางการเกษตรกรรม (สวน นา ไร่ เลี้ยงสัตว์) และค้าขายตลอดจนทำธุรกิจขนาดใหญ่กลุ่มที่มีจำนวนเป็นที่ 3 คือ ชนต่างชาติได้แก่ ลาวโซ่ง ลาวพวน มอญ และมีชาวตะวันตกปนบ้างเล็กน้อย กลุ่มที่ 4 ที่มีจำนวนสูงที่สุดคือ พวกไทย รามัญ ไทยอิสลาม เขมร ลาว (มาจากเวียงจันทร์) ซึ่งถูกกลืนกลายเป็นไทยโดยพหุชนัยเสียแล้วเป็นส่วนใหญ่ ชุมชนปัจจุบันไม่มีระดับความเจริญสูงเท่าเทียมกับคนโบราณและไม่กระตือรือร้นเชิงวิชาการ จึงไม่มีใครให้ความร่วมมือในการที่จะสงวนรักษาหลักฐานทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ทั้ง ๆ ที่อาศัยอยู่ในที่อุดมไปด้วย

แจนนิส วงศ์สุวรรณ (2528 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์เชิงวิจารณ์รูปแบบและสัญลักษณ์ของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในแง่ศิลปะโดยพิจารณาเน้นที่รูปภาพจำหลักโดยรอบของปีกทั้งสี่ของอนุสาวรีย์ พบว่าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นอนุสรณ์สถานที่เด่นอยู่ในบรรดา อนุสาวรีย์ยุคใหม่ของประเทศไทย อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยได้สร้างขึ้นในช่วงเวลาที่วุ่นวายและขัดแย้งกันเป็นอย่างมากที่สุดช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทย อนุสาวรีย์นี้ได้สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองความหมายของประชาธิปไตยเพื่อชาวไทยในยุคแห่งการปกครองของจอมพล. พิบูลสงคราม อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยสะท้อนถึงความไม่แน่นอนและความตึงเครียดของยุคนั้น และความหมายของอนุสาวรีย์นี้มีความหมายลึกซึ้งนอกเหนือจากความหมายที่ทางราชการได้ประกาศออกมา เป็นทางการอย่างมากมาทีเดียว งานวิจัยนี้พยายามที่จะสาธิตว่าในฐานะที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เป็นศิลปกรรมดังนั้นอนุสาวรีย์นี้บรรลุถึงเกณฑ์ของสุนทรียภาพที่ได้กำหนดไว้โดยรัฐบาลสมัยนั้นก็คือ ได้แสดงออกถึงนิมิตที่เป็นแรงดลใจในการสร้างอนุสาวรีย์นี้ขึ้น

การศึกษานี้พยายามที่จะสาธิตว่าศิลปกรรมสามารถที่จะจับผิดและแจกแจงอย่างชัดเจนถึงความรู้สึกและวิญญาณของช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ในแนวทางที่เอกสารทางการเมืองและหลักฐานอื่น ๆ ไม่สามารถจะนำมาใช้ได้ ในความพยายามนี้เองการวิจัยจึงยืนยันถึงความสำคัญของศิลปกรรมในแง่ของการแสดงออกอย่างถาวรของประสบการณ์ของมนุษย์ และอนุสาวรีย์คือศิลปกรรม

การวิจารณ์ศิลปะมีหน้าที่อย่างหนึ่งคือ การทำให้ศิลปะเปิดต่อสาธารณชนมากขึ้นด้วยการเปิดหน้าต่างเข้าไปในซอกที่ลึกล้ำของหัวใจมนุษย์ งานวิจัยนี้วิจารณ์เพื่อมุ่งที่จะอธิบายและตีความอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในทางที่จะเกิดการตื่นตัว เพื่อความสนใจมากขึ้นในตัวอนุสาวรีย์ในฐานะที่เป็นศิลปกรรม และพยายามที่จะให้ความรู้สึกและวิญญาณของประชาธิปไตยที่เพิ่งเกิดใหม่ที่ได้แสดงออกมาในอนุสาวรีย์

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นกรณีพื้นฐานสิ่งหนึ่งที่บ่งบอกถึงวิญญาณแห่งยุคของการเปลี่ยนแปลง การปกครอง อนุสาวรีย์นี้เป็นอนุสาวรีย์ที่สำคัญแห่งแรกของคณะรัฐบาลใหม่ภายใต้การนำของจอมพล. พิบูลสงคราม ใน พ.ศ. 2483 (ค.ศ. 1940) อนุสาวรีย์สะท้อนถึงรายละเอียดแห่งนิมิตของความหมายแห่งประชาธิปไตยสำหรับสังคมไทย อนุสาวรีย์นี้ยังเป็นรูปร่างของนิมิตแห่งความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อจักรวาลอีกด้วย

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งของการเมืองที่ผสมผสานกับศิลปะโดยที่ศิลปกรรมถูกมอบหมายให้นำเอาแนวคิดของกลุ่มการเมืองมาแสดงออก งานวิจัยนี้ได้พิจารณาถึงปฏิริยาส่วนตัวของศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี ต่อศิลปกรรมที่ท่านได้สร้างขึ้น ทัศนะของศิลปากับทัศนะของผู้ว่าจ้าง คือ รัฐบาลในยุคนั้นได้ถูกพิจารณาไปพร้อม ๆ กันด้วย ความตึงเครียดและการปกครองปรองดองกันระหว่างศิลปกับการเมืองนั้นจะได้กล่าวไว้โดยสังเขป

งานวิจัยนี้คือ งานวิจัยศิลป มิใช่ประวัติศาสตร์ศิลป วัตถุประสงค์หลักไม่ได้อยู่ที่เอกสารข้อมูลทางประวัติศาสตร์แต่อยู่ที่การวิเคราะห์ การอธิบายและการตีความของกระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งศิลปกรรมชิ้นนี้คือ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยได้ถูกคิดสร้างขึ้นและการแสดงออกของงานศิลปะนี้ ซึ่งรวมทั้งอารมณ์ ความรู้สึกและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่แสดงออกจากความคิดสู่สาธารณชนงานวิจัยนี้ไม่ใช่การประเมินทางการเมือง อนุสาวรีย์ได้ถูกมองและศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงของความหวังและความรู้สึก อนุสาวรีย์ได้แสดงถึงวิญญานภายในของทั้งฝ่ายรัฐบาลผู้ว่าจ้างกับผู้ที่สร้างขึ้นมานั่นเอง

ศรีศักร วัลลิโภดม และสันติ เล็กสุขุม (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ศิลปะลาวในประเทศไทย พบว่า ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 ผู้คนสองฟากฝั่งแม่น้ำโขงโยงโยเป็นเครือญาติ ฝั่งซ้ายคือดินแดนลาวซึ่งเป็นศูนย์กลางด้านศิลปวัฒนธรรม ฝั่งขวาคืออีสาน จนเมื่อถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ อีสานรับความเจริญทางด้านวัตถุแพร่หลายมาจากกรุงเทพฯ เป็นลำดับ และถ่ายทอดไปสู่ฝั่งลาว

ผลจากการสำรวจเพื่อการวิจัย สามารถลำดับความเป็นมาของศิลปะลาวในดินแดนไทย ดังนี้ ลำดับที่ 1 ชุมชนก่อนประวัติศาสตร์อีสาน ผ่านสังคมล่าสัตว์ มาเป็นสังคมเกษตรกรรม ลำดับที่ 2 ชุมชนประวัติศาสตร์อีสานก่อนพุทธศตวรรษที่ 20 มีการแพร่หลายเข้ามาของพุทธศาสนาอีสานเป็นแหล่งวัฒนธรรมผสมผสาน มีวัฒนธรรมทวารวดี ขอม เป็นส่วนสำคัญ ลำดับที่ 3 อีสานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 คือ ช่วงเวลาที่อีสาน และลาว มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดทางด้านศิลปวัฒนธรรม และเป็นที่มาของคำว่าศิลปะลาว จึงอาจเรียกว่าศิลปะลาวในอีสานโดยที่ศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมในขณะนั้นอยู่ที่นครเวียงจันทน์ และเริ่มถึงจุดเปลี่ยนเมื่ออีสานอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองของกรุงเทพฯ ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ลำดับที่ 4 ศิลปะอีสาน - กรุงเทพฯ หรือศิลปะอีสาน - ภาคกลาง การเกี่ยวข้องผสมผสานของผู้คนสองฟากฝั่งโขงซึ่งมีมานาน ถูกขัดกันด้วยขอบเขตพรมแดนที่ชาวล่าอาณานิคมกำหนด ผนวกกับระบบการปกครองที่มีความแตกต่างกันในภายหลัง แต่ความเป็นเครือขายระหว่างลาวกับอีสานและดินแดนข้างเคียงยังมีผลต่อกันสืบมา ภายใต้ระบอบการปกครองของกรุงเทพฯ ยุคใหม่ โฉมหน้าของอีสานเริ่มปรับเปลี่ยน ชาวอีสานบางส่วน อพยพหรือถูกกวาดต้อนออกมาตั้งรกรากใหม่ทางภาคกลาง ก็กลืนกลายอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นอย่างรวดเร็ว ลำดับที่ 5 ศิลปะอีสานยุคใหม่ ค่านิยมใหม่ ๆ จากกรุงเทพฯ แพร่หลายมาสู่อีสานอย่างมากมาย โดยเฉพาะในตัวจังหวัด และส่งผ่านไปแพร่หลายยังฝั่งลาวอีกทอดหนึ่ง ชาวอีสานจากหมู่บ้านที่กระจายสู่พื้นที่แรงงานในจังหวัดต่าง ๆ โดยมีแหล่งใหญ่คือกรุงเทพฯ ก็เท่ากับนำศิลปวัฒนธรรมอีสานของตนมาด้วยเงื่อนไขในการแพร่กระจายของศิลปวัฒนธรรมกรณีต่างจากอดีตโดยสิ้นเชิง

กล่าวได้ว่า “ศิลปะลาวในประเทศไทย” เป็นเพียงศิลปกรรมในช่วงเวลาหนึ่ง (ลำดับที่ 3) ของช่วงเวลาที่ยาวนานหลายพันปีในดินแดนอีสาน โดยมีทั้งความต่อเนื่อง มีการปรับเปลี่ยนจนกลายเป็นศิลปะอีสานและย้อนกลับไปแพร่หลายสู่ลาว รวมทั้งกระจายออกไปอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ของดินแดนไทย ดังนั้นทำให้การเรียก “ศิลปะลาวในประเทศไทย” ต้องมีบริบทด้านสังคม ระยะเวลา และพื้นที่กำกับอยู่ด้วย

ประศาสน์ คุณะดิลก (2525 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการตัดไม้เพื่อใช้ในงานผลิตเครื่องเรือนและงานทั่วไป งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยแบบทดลอง ได้ทำการทดลอง ณ โรงปฏิบัติงานวิชา

Design Workshop ภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง การทดลองได้ทำหลายวิธีด้วยกัน

การวางแผนทางในการทดลองนั้น ได้ตัดแปลงวิธีการจากการตัดไม้เพื่อใช้งานต่อเรือของกรมอุทการเรือ และวิธีทดลองตัดไม้ เพื่อหาประสิทธิภาพและความสามารถในการตัดไม้แต่ละชนิดของสถาบันวิจัยผลิตผลป่า กรมป่าไม้

จากงานวิจัยของสถาบันวิจัยผลิตผลป่าไม้ กรมป่าไม้นั้นได้ทำการทดลองเพื่อหาคุณสมบัติในการตัดโค้งของไม้แต่ละชนิด โดยทำการทดลองกับไม้ประมาณ 11 ชนิดและตัดในรูปครึ่งวงกลม อุปกรณ์ในการตัดเป็นเครื่องมือของต่างประเทศ(เครื่องมือทดลอง)งานวิจัยในโครงการนี้มีเป้าหมายที่จะออกแบบอุปกรณ์ในการตัดแบบประหยัดและต้นทุนต่ำตลอดจนหาวิธีการแบบง่ายๆเพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ให้กับผู้ประกอบการอุตสาหกรรมงานไม้ขนาดเล็กๆและอุตสาหกรรมแบบครอบครัวทั่วไป เพราะอาจจัดหาอุปกรณ์ชิ้นใช้เองได้ และกรรมวิธีง่าย ๆ

อุปกรณ์และกรรมวิธีในการตัดไม้ที่ได้จากผลงานวิจัยที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ข้อ 4 ซึ่งพอสรุปสั้นๆได้ดังนี้ เตรียมทำแม่แบบ (Mold) รูปร่างตามความต้องการ เตรียมไม้ที่จะตัดหนา 2 ท่อน หลายๆแผ่น (ให้เรียงซ้อนกันแล้วมีความหนาเท่ากับงานที่ต้องการ) นำไม้ในข้อ (2) ไปนึ่งในไอน้ำเดือดประมาณ 45 นาทีขึ้นไป เอาออกจากหม้อนึ่งเรียงซ้อนๆกันให้ครบความหนาของงานที่ต้องการแล้วอัดเข้าไปในแม่แบบ(Mold) ให้แน่นสนิท ทั้งไว้ให้เย็น เมื่อเย็นแล้วถอดออกจากแม่แบบ (Mold) นำมาตากแดดแต่ละแผ่น (เฉพาะด้านใน) แล้วอัดให้เข้ากับแม่แบบ(Mold)เดิมซ้ำอีกครั้ง ทั้งไว้ให้กาวแห้ง ถอดแม่แบบ (Mold) ออกแต่งให้เรียบร้อย ก็จะได้ผลงานที่มีรูปร่างตามแม่แบบ (Mold) ที่เตรียมไว้จากข้อ (1) จากกรรมวิธีที่กล่าวมานี้ได้ทำการทดลองเพื่อทดสอบการผลิตและประเมินผลแล้วโดยทดลองกับตัวอย่างงาน 2 ชิ้น คือ 1. วงกรอบหน้าต่างโค้ง เพื่อแสดงให้เห็นถึงผลการประหยัดไม้ตามตัวอย่างนี้ปรากฏว่าประหยัดได้ถึง 1 เท่าตัว (เฉพาะส่วนโค้งด้านบน) การปฏิบัติงานง่ายและสะดวก สามารถทำในรูปของ Mass – Production ได้เป็นอย่างดี ได้ทำการออกแบบเก้าอี้นั่งพักผ่อน แบบประหยัด ถอดประกอบได้โดยออกแบบพนักพิงให้มีส่วนโค้งรับกับกระดูกสันหลังในขณะที่นั่งพัก เพื่อให้กล้ามเนื้อได้ผ่อนคลาย และเป็นการยึดกระดูกได้เต็มที่ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดพนักพิงปรับมุมได้ ที่นั่งสามารถใช้ได้ทั้งเสริมเบาะและไม่เสริมเบาะ หมอนรองศีรษะอาจใช้หรือไม่ก็ได้ ในการผลิตพนักพิงโค้ง (โค้งกลับ) นี้ก็สามารถทำได้ง่ายและสะดวก สามารถทำได้ง่ายและสะดวก สามารถทำได้ในรูปของ Mass – Production เช่นกัน

โครงการวิจัยเรื่อง “การตัดไม้ที่ใช้ในงานผลิตเครื่องเรือนและงานทั่วไป” นี้ได้วางวัตถุประสงค์ไว้แล้วว่าเพื่อการศึกษาและเผยแพร่ให้แก่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมงานไม้ขนาดเล็กๆ และอุตสาหกรรมครอบครัว (โรงงาน เฟอร์นิเจอร์ , โรงงานทำกรอบประตูหน้าต่าง ฯลฯ) เพื่อส่งเสริมให้มีการประหยัดไม้และช่วยกันลดการสูญเสียไม้โดยเปล่าประโยชน์ อันจะเป็นการช่วยกันประหยัดทรัพยากรธรรมชาติของประเทศชาติที่กำลังขาดแคลนลงทุกวันด้วย

ผาสุข อินทราวุธ (2528 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องตรรกษานิภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี การศึกษาภาชนะดินเผาที่ได้จากการขุดค้นเมืองโบราณสมัยทวารวดีหลายแห่งในประเทศไทย ได้ผลสรุปว่าภาชนะดินเผาสมัยทวารวดีเป็นภาชนะประเภทดินธรรมดา (earthenware) ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน และเผาด้วยเตากลางแจ้ง ซึ่งไม่สามารถควบคุมอุณหภูมิได้ การวิเคราะห์เนื้อภาชนะดินเผาสมัยทวารวดีทำให้ทราบว่าเนื้อดินที่ใช้ ผลิตภาชนะนั้นเป็นดินที่หาได้ในแต่ละท้องถิ่นที่เมืองโบราณสมัยทวารวดีตั้งอยู่นั่นเอง ส่วนการศึกษารูปแบบภาชนะนั้นปรากฏว่ามีหลายประเภทที่สืบต่อรูปแบบภาชนะแบบโบราณที่เคยปรากฏมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นต้นว่า จานมีเชิง หม้อมีสัน อย่างไรก็ตามภาชนะหลายประเภทที่เลียน

แบบมาจากรูปแบบภาชนะที่เคยแพร่หลายในอินเดียภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก และภาคใต้ ตั้งแต่ช่วงต้นคริสตกาลจนถึงสมัยคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 9-11) และหลังสมัยคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 12-13) รูปแบบที่เด่นชัดคือตะคันที่ใช้ใส่น้ำมันตามไฟต่างตะเกียง ตะเกียง (ถ้วยมีพวย) และหม้อมีพวย (หม้อกัญหี) ในด้านเทคนิคการตกแต่งภาชนะดินเผาสมัยทวารวดีก็เช่นกัน นอกจากจะสืบทอดมาจากเทคนิคพื้นเมืองเดิม เช่น การตกแต่งด้วยลายทาบเป็นลายเชือกและเครื่องจักสาน และการตกแต่งด้วยรอยนิ้วมือแล้ว ช่างปั้นหม้อสมัยทวารวดียังได้นำเทคนิค และลวดลายตกแต่งภาชนะของช่างอินเดียในสมัยคุปตะและหลังคุปตะมาใช้ตกแต่งภาชนะแบบพิเศษบางแบบอีกด้วย ที่เด่นชัดคือเทคนิคการตกแต่งภาชนะด้วยลายบประทับในกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นรูปบุคคลในอิริยาบถต่างๆ รูปสัตว์ต่างๆ และรูปดอกไม้ การลอกเลียนรูปแบบภาชนะและเทคนิคการตกแต่งภาชนะของอินเดียหลายแบบมาใช้กันอย่างแพร่หลายในเมืองโบราณสมัยทวารวดีนี้ย่อมเป็นหลักฐานที่ยืนยันได้อย่างเด่นชัดว่า ชุมชนทวารวดีมีความสัมพันธ์กับชาวอินเดียสมัยคุปตะและหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 9-13) อย่างแน่นแฟ้นและคงจะไม่ใช้ความสัมพันธ์ด้านการค้าเพียงอย่างเดียว หากจะต้องมีชาวอินเดียซึ่งคงเป็นพวกพ่อค้าและนักบวชต่างๆ เดินทางมาตั้งหลักแหล่งและนำวัฒนธรรมของตนมาเผยแพร่ด้วย นอกจากการติดต่อกับชาวอินเดียโดยตรงแล้ว ประชาชนชาวทวารวดีอาจจะมีการติดต่อโดยทางตรงหรือทางอ้อมกับเมืองโบราณร่วมสมัยเมืองอื่นๆ ที่รุ่งเรืองขึ้นในช่วงเดียวกันในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย เป็นต้นว่า เมืองไบตโนในพม่า ออกแก้วในเวียดนาม สมโบรีในกัมพูชา และเมืองโบราณอื่นๆ ในคาบสมุทรมลายู และในหมู่เกาะอินโดนีเซีย เนื่องจากในเมืองโบราณดังกล่าวก็ได้พบภาชนะรูปแบบเดียวกันกับที่ได้พบในเมืองโบราณสมัยทวารวดี เช่น หม้อมีพวย ตะคัน เป็นต้น

สมชาย ร่มสนธิ์ (2531 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ กับการใช้โลหะในบริเวณจังหวัดราชบุรีและจังหวัดใกล้เคียง การศึกษาแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์กับการใช้โลหะในบริเวณจังหวัดราชบุรี เป็นการศึกษาอิทธิพลของปัจจัยสิ่งแวดล้อมกับการตั้งถิ่นฐาน การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น รวมทั้งความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับแหล่งโบราณคดี ดังนั้นวิธีการศึกษาจึงใช้การสำรวจลักษณะสภาพแวดล้อมของพื้นที่ทั้งหมดเพื่อเก็บข้อมูลต่างๆ นำมากำหนดเลือกแหล่งขุดค้น โดยอาศัยลักษณะทางธรณีสัณฐานและหลักฐานทางโบราณคดีของแหล่งโบราณคดีเป็นข้อพิจารณา การขุดค้นทางโบราณคดีได้กระทำในพื้นที่ 4 แห่งคือ (1) บ้านห้วยน้ำใส : แหล่งแบบลาดชันและริมน้ำ (2) บ้านนาขุนแสน : แหล่งแบบริมน้ำ (3) เขาปะภู็ก : แหล่งแบบลาดชัน และ (4) บ้านปากบึง : แหล่งแบบริมทะเลสาบ ข้อมูลจากการสำรวจและขุดค้นนำมาวิเคราะห์ทางโบราณคดีและวิทยาศาสตร์ เพื่อศึกษาส่วนประกอบและเทคนิคการผลิตโบราณวัตถุประเภทโลหะ ขวานหิน เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ผลการศึกษาพบว่าแหล่งโบราณคดีแต่ละแห่งมีลักษณะทางธรณีสัณฐานที่มีผลต่อการอยู่อาศัยและการใช้ทรัพยากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำหินและแร่มาใช้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ จากหลักฐานทางโบราณคดีได้แก่ขวานหินกะเทาะ ขวานหินขัด และเครื่องใช้โลหะ ชี้ให้เห็นว่าบริเวณบ้านห้วยน้ำใสเคยเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยหินกลาง วัฒนธรรมโหบินเนียน ต่อมาจนถึงหินใหม่ซึ่งใช้ขวานหินขัดและยุคโลหะสำริด ที่รู้จักการนำแร่ดีบุกที่ตกตะกอนทับถมบริเวณริมแหล่งน้ำมาใช้ประโยชน์ สำหรับในแหล่งโบราณคดีบ้านนาขุนแสนพบหลักฐานแสดงให้เห็นถึงขั้นดินที่อยู่อาศัยของคนในสมัยหินใหม่ (2140±420 ปีก่อน ค.ศ.1950) ที่น่าจะดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมเพราะพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ค่อนข้างราบ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ดีและใกล้แหล่งน้ำ จากการสำรวจและขุดค้นในแหล่งนี้ ไม่พบหลักฐานการใช้โลหะ แต่อย่างไรก็ตามได้พบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญคือ ขวานผึ้ง รูปจอยปากนก ขวานหินขัดแบบเมลานีซอยด์ และลูกปัดหินซึ่งเป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงแนวอพยพ หรือ ความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมของคนในสมัยนั้นระหว่างแหล่งโบราณคดีภาคกลาง ภาคใต้ แหลมมาเลเซียจนถึงอินโดนีเซีย

หลักฐานการทำเครื่องใช้สำริดในแหล่งโบราณคดีบ้านปากบึง และแหล่งอื่นที่เกี่ยวข้องมีทั้งแม่พิมพ์ดินเผา ภาชนะคล้ายเบ้าทำด้วยดินเผา ขวานสำริดมีบ้อง แท่งโลหะตีบุก รวมทั้งแหล่งแร่ดีบุก จากการกำหนดอายุ ถ่านจากบ้านปากบึง พบว่ามีอายุราวระหว่าง 2,700 – 3,000 ปีมาแล้ว จากการวิเคราะห์โบราณวัตถุที่เป็น โลหะสำริด จำแนกได้ 3 พวกคือประเภทแรกเป็นสำริดที่มีปริมาณดีบุกต่ำ ได้แก่ ขวานสำริดมีบ้อง ใช้ เทคนิคการทำด้วยการหล่อ ประเภทที่สองเป็นสำริดที่มีปริมาณดีบุกสูงได้แก่ กำไล ภาชนะเนื้อบาง ใช้ เทคนิคการหล่อด้วยวิธีไล่ซีผึ้งและตีตกแต่งขณะร้อน จากนั้นจึงให้ความร้อนอีกครั้งหนึ่งแล้ว ทำให้เย็นทันที โดยการจุ่มลงในน้ำ และประเภทที่สามเป็นสำริดที่มีปริมาณตะกั่วผสม พบในเครื่องประดับพวกแหวนและ กระพรวน

ในแหล่งโบราณคดีเขาปะกุกซึ่งมีหลักฐานแสดงให้เห็นถึงการถลุงแร่เหล็ก จากการศึกษาทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า เทคโนโลยีการถลุงเหล็ก และการนำแร่เหล็กจาก บริเวณใกล้เคียงมาใช้ประโยชน์นั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ที่พบในบริเวณ จังหวัดลพบุรี

ปรีติดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องภาษาของจิตรกรรม ไทย การศึกษารหัสของภาพ และความหมายทางสังคมวัฒนธรรมของจิตรกรรมพุทธศาสนาด้านรัตนโกสินทร์

ผู้วิจัยได้เสนอการอ่านจิตรกรรมไทยสกุลประเพณีในช่วงรัตนโกสินทร์ ในฐานะที่เป็นระบบภาษาระบบหนึ่ง ที่มีการใช้รหัสแบบจำกัด ภาษาที่ใช้รหัสแบบนี้เป็นภาษาที่กำหนดรูปแบบไว้ค่อนข้างมากเนื่องจากเป็นภาษาที่เน้นการตอกย้ำความคิดบางชุดที่เป็นที่ยอมรับกัน มากกว่าที่เน้นการสนับสนุนให้ผู้ชมภาษาแต่ละคน เลือกเฟ้นถ้อยคำสำนวนเพื่อแสดงออกถึงความคิดความเห็นส่วนตัวของตนเองอย่างเต็มที่ ภาษาของจิตรกรรมไทยต้องการจะตอกย้ำความคิดในการจำแนกประเภทของโลกและมนุษย์ออกเป็นบริเวณศูนย์กลาง และบริเวณที่อยู่รอบนอก โดยที่ศูนย์กลางมีฐานะที่สูง เป็นตัวแทนของความเจริญทางวัฒนธรรม ส่วนบริเวณที่อยู่รอบนอกมีฐานะลดหลั่นกันลงไปตามลำดับ ความคิดเช่นนี้เป็นความคิดเชิงอุดมคติ มิได้หมายความว่าในชีวิตจริงคนทุกกลุ่มในสังคมจะยึดถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด แต่เป็นโลกทัศน์ที่สามารถอธิบายรูปแบบและลักษณะเด่นของงานศิลปะของกลุ่มคนที่ควบคุมงานศิลปะนั้น

บทที่สองเป็นการวิเคราะห์จิตรกรรมไทยในฐานะที่เป็นภาษา โดยพิจารณาจากลักษณะของเส้นเป็นหลัก ผู้วิจัยเสนอว่าไวยากรณ์หลักของการเขียนจิตรกรรมไทยสามารถดูได้จากการเขียนลายกนก การที่ช่างจะวาดรูปฝ่าผนังที่แสดงเรื่องราวทางศาสนาต่าง ๆ ได้นั้น จะต้องสามารถวาดตามไวยากรณ์ของลายกนกได้ ไวยากรณ์นี้มีพื้นฐานมาจากการใช้เส้นโค้งแบบเส้นคดกริช ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นกรอบของการเขียนลายตั้งแต่ระดับย่อยไปจนถึงระดับใหญ่และซับซ้อน หลักของการเขียนลายจึงเป็นหลักของความมีกรอบ และการจัดความสัมพันธ์ของส่วนย่อย ให้สอดคล้องไปกับกรอบใหญ่ ไวยากรณ์แบบลายกนกนี้เราพบได้ในจิตรกรรมส่วนที่เป็นลาย และในกลุ่มตัวละครบางชุดในจิตรกรรมที่เป็นการแสดงเรื่องราวทางศาสนา ตัวละครกลุ่มนี้ซึ่งเรียกว่าตัวนาฏลักษณ์ มีรูปทรงและการจัดองค์ประกอบตามหลักของการเขียนลายกนก ตัวละครเหล่านี้เป็นรูปทรงที่ปรากฏซ้ำๆเป็นแบบแผน โดยมีความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อยมาก จึงทำหน้าที่เป็นรหัสย่อที่จะบอกว่าเรื่องหรือตอนที่กล่าวถึงนั้นคืออะไร ดังนั้นในภาษาของจิตรกรรมไทย กรอบจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นจารีตที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ช่างเขียนอาจใส่ลักษณะการสร้างสรรค์ส่วนตัวลงในบริเวณที่เป็นส่วนที่มีใช้กรอบ เช่นส่วนที่เป็นลายละเอียดของลาย หรือส่วนที่เป็นบริเวณรอบนอกออกมาจากศูนย์กลางซึ่งมีตัวละครที่มีความเป็นนาฏลักษณ์น้อย

บทที่สาม เป็นการพิจารณากลุ่มคนภายในโครงสร้างทางสังคมสองกลุ่ม ที่ก่อให้เกิดการผลิตงานจิตรกรรมในวัฒนธรรมไทย คือชนชั้นสูงและช่าง วัดต่างๆที่อยู่ในเขตที่ตั้งของเมืองหลวงและบริเวณใกล้เคียง

เคียง ซึ่งมีตัวอย่างของงานจิตรกรรมที่ตกทอดมาและเป็นที่รู้จักกันในปัจจุบันนั้น เป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับโลกทัศน์ของชนชั้นสูง ได้แก่พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ และขุนนาง บุคคลในกลุ่มนี้ใช้กิจกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องแสดงออกถึงความมีอำนาจทางการเมืองและเกียรติยศในสังคม การอุปถัมภ์การสร้างวัดจึงได้รับการตีความว่าเป็นการสร้างผลบุญที่ยิ่งใหญ่ และเป็นการแสดงบารมีของผู้ที่อุปถัมภ์เหล่านั้น ส่วนช่างนั้นเป็นผู้ที่ไม่มีสถาบันของตนเองที่เป็นอิสระจากโครงสร้างของระบบนายไพร่ การทำงานของช่างเป็นส่วนหนึ่งของการให้แรงงานแก่พระมหากษัตริย์และชนชั้นสูงตามกฎหมาย การทำงานจิตรกรรมฝาผนังเป็นงานที่ต้องอาศัยช่างเป็นกลุ่มทำงานด้วยกัน และมีการควบคุมจากผู้บังคับบัญชา รูปแบบของงานจึงอยู่ในกรอบที่กำหนดมาแล้ว ส่วนที่ช่างอาจจะพลิกแพลงได้นั้นเป็นเรื่องของรายละเอียดนอกจากนั้น ขนบของช่างเกี่ยวกับการมีครูและการเลียนแบบครู ทำให้ช่างไม่ได้มีสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของผลงานแต่เพียงผู้เดียว หากแต่เน้นให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นผลงานที่เกิดจากการสั่งสมของจารีตอันยาวนาน

ในบทที่สี่ เป็นการตีความว่าภาพของสังคมเชิงอุดมคติที่ถูกนำเสนอด้วยภาษาจิตรกรรมไทยนั้น มีลักษณะอย่างไร ภาพเช่นนี้เป็นภาพที่เน้นการแบ่งโลกออกเป็นบริเวณที่เป็นศูนย์กลางซึ่งมักจะมีปราสาทเป็นที่หมาย มนุษย์ที่อยู่ ณ ศูนย์กลางนี้คือตัวละครนาฏลักษณะ ซึ่งมีลักษณะเด่นบางประการที่แยกความแตกต่างออกจากตัวอื่นๆ ได้แก่ความเป็นมนุษย์ที่วาดตามกรอบของลาย ของท่าทางที่เป็นการร่ายรำ และเน้นความงดงามของลวดลายมากกว่าความสอดคล้องกับลักษณะทางกายวิภาคของมนุษย์ ความงามเช่นนี้เป็นการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมของภาพที่ชนชั้นสูงพยายามจะสร้างให้แก่ตนเอง ว่าเป็นผู้ที่อยู่ศูนย์กลางของความเจริญทางวัฒนธรรม และเป็นแม่แบบของการมีชีวิตที่เหนือกว่ากลุ่มคนอื่นในสังคม

ผาสุข อินทราวุธและคณะ (2532 : บทคัดย่อ) การศึกษาแหล่งโบราณคดีที่บ้านกระเบื้องนอก ตำบลกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา การขุดค้นแหล่งโบราณคดีที่บ้านกระเบื้องนอก นำไปสู่ผลสรุปว่า แหล่งโบราณคดีแห่งนี้มีชุมชนโบราณอาศัยอยู่ติดต่อกันถึง 3 ระยะด้วยกัน ระยะที่ 1 เริ่มต้นตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย หรือยุคโลหะตอนปลาย ซึ่งร่วมสมัยกับแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ยุคปลาย (พุทธศตวรรษที่ 3-8) และมีการอาศัยติดต่อกันมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ตลอดระยะเวลาของการอยู่อาศัยอันยาวนานนี้ ชุมชนแห่งนี้ได้ผลิตภาชนะดินเผาแบบต่างๆ เครื่องประดับสำริด มีการถลุงเหล็กเพื่อใช้ในชุมชน และอาจส่งไปขายในชุมชนใกล้เคียงด้วย ระยะที่ 1 เป็นช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายหรือยุคโลหะตอนปลาย (พุทธศตวรรษที่ 3-8) ในระยะนี้มีร่องรอยกิจกรรมการถลุงเหล็กโดยเทคนิคโบราณและทำเครื่องมือเหล็ก มีการผลิตสำริด เช่นเครื่องประดับแบบต่างๆ ด้วยกระบวนการผลิตขั้นที่ 2 และยังมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาอีกด้วย ต่อมาในระยะที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงสมัยหัวเลี้ยวประวัติศาสตร์ (พุทธศตวรรษที่ 8-15) กิจกรรมด้านโลหะกรรมยังปรากฏอยู่ แต่เครื่องประดับสำริดมีรูปแบบทั้งงดงามเพิ่มมากขึ้น มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโดยการเผากลางแจ้ง และเผาในเตาที่ควบคุมอุณหภูมิได้ ในระยะนี้ชุมชนโบราณแห่งนี้นิยมการปลงศพโดยบรรจุโครงกระดูกทั้งโครงหรือบางส่วนลงในไห แล้วจึงฝัง อิทธิพลอารยธรรมอินเดียก็เริ่มแพร่เข้ามาในช่วงนี้แล้ว ส่วนในระยะที่ 3 เป็นช่วงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ 15-18) ไม่มีร่องรอยการผลิตเครื่องมือเหล็กและเครื่องประดับสำริดในช่วงนี้ เครื่องเคลือบสีน้ำตาลผลิตจากเตาพื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ปรากฏมากในช่วงนี้ รวมทั้งเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่งด้วย ประเพณีการเผาศพได้เข้ามาแทนที่ประเพณีการฝังศพในไห

ปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวยให้มีการอยู่อาศัยติดต่อกันเป็นระยะเวลานานที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้คือ มีที่ตั้งเหมาะสม สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย อยู่ในเส้นทางคมนาคม และอยู่ใกล้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

จूरรัตน์ บัวแก้วและคณะ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยผ้ากับวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของผ้าแต่ละชนิดที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในวิถีชีวิตในสมัยก่อนของชาวไทยมุสลิมห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยได้แก่ สงขลา สตูล ยะลา นราธิวาส และปัตตานี โดยเน้นที่ด้านลวดลาย สี สันบนผืนผ้า เทคนิค การทอผ้าจวนตานีซึ่งเป็นผ้าลวดลายโบราณและสูญหายไปแล้ว ศึกษาวัฒนธรรมการใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียมและความเชื่อทางศาสนา วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยมุสลิมในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีหลายชนิด ที่สำคัญคือ ผ้าพื้น ผ้ายกตานี (ซอแก็ะ) ผ้าปลาเงิน (ปลาจิง) ผ้ายาวา (ปาเต๊ะ) ผ้าบือแร ผ้าสะมารินดาและผ้าไหมลิมาชนิดใหม่ต่างๆ เช่น ผ้าลิมาปุเกะ ลิมาบินตัง ลิมาปาลักด ลิมาจาวา (จวนตานี) สำหรับผ้าไหมลิมานั้นเป็นผ้าที่เคยทอในเมืองปัตตานี(คือจังหวัดยะลา นราธิวาส และปัตตานีในปัจจุบัน) มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือมีลวดลาย สี สันเทคนิคการทอซึ่งเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมการทอผ้าของท้องถิ่นกับวัฒนธรรมต่างแดน เป็นผ้าที่ทอโดยใช้เส้นใยไหม และพบว่ามี การทอโดยใช้เส้นใยไหมผสมใยด้วย แต่เป็นส่วนน้อย ผ้าไหมลิมาแต่ละผืนประกอบด้วย เชิงผ้า (ภาษาถิ่นเรียกหัวผ้า) ล่องจวน และตัวผ้า เชิงผ้ามักใช้สีแดงเสมอ สันบนผืนผ้าสดใส มักมีสีตัดกับเชิงผ้าเช่น ตัวผ้าสีเขียวตัดกับเชิงผ้าสีแดง ตัวผ้าสีม่วงตัดกับตัวผ้าสีแดง แต่ละผืนมีล่องจวน ปรากฏระหว่างเชิงผ้ากับตัวผ้า และมีลวดลายประมาณ 3 – 5 ลาย ลวดลายของผ้าไหมลิมา มักใช้รูปทรงเรขาคณิตผสมผสานกับลายพรรณพฤกษา สุนทรียภาพบนผืนผ้าบ่งบอกถึงควมมีอารยธรรมของชาวพื้นเมืองโดยเฉพาะวัฒนธรรมการทอผ้าชั้นสูงพอที่จะรับวัฒนธรรมจากดินแดนภายนอกเช่น จีน อินเดีย อินโดนีเซีย เขมร อาหรับมาเลเซียเซีย เป็นต้น

เมื่อศึกษาเทคนิคการทอผ้าไหมลิมาได้ใช้โปรแกรมออโต้แคด (Auto CAD) และโปรแกรมไซด์คิก (Side Kick) ถอดแบบลวดลายแบบดั้งเดิม เอทดลองเป็นผืนผ้าขึ้นมาใหม่ จากนั้นจึงนำไปทดลองสอนทอผ้าไหมลิมาแก่วิทยาการต้นแบบที่ศูนย์ฝึกอาชีพวัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี จนประสบความสำเร็จออกที่เป็นผ้าไหมลิมาลวดลายต่างๆ

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถและบรมวงศานุวงศ์ ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรผลการวิจัยเรื่องนี้เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2542 ทรงมีพระราชเสาวนีย์ว่าผ้าไหมลิมาสวยงามมากสมควรที่จะค้นคว้าทดลองต่อไป ในขณะนั้นการทดลองวิทยาการต้นแบบสามารถช่วยขยายผลทางการทอผ้าไหมลิมาออกไปยังหมู่บ้านต่างๆ เช่น บ้านตรัง อำเภอมายอ บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอนาปรัง จัหวัดปัตตานี ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านทรายขาวได้นำความรู้จากการทดลองทอผ้าไหมลิมากลับไปทำเป็นอาชีพเสริมให้แก่ครอบครัวจากกล่าวได้ว่างานวิจัยเรื่องนี้สามารถอนุรักษ์และทำเผยแพร่ผ้าไหมลิมาให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

รัตน์ ยืนนานและคณะ (2525 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ความเกี่ยวเนื่องระหว่างศิลปะวัฒนธรรมของไชยาและศรีวิชัย การวิจัยครั้งนี้จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของอาณาจักรศรีวิชัยตลอดศึกษาความเกี่ยวเนื่องระหว่างศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี ของอาณาจักรศรีวิชัยกับไชยา ผลจากการวิจัยพบว่าอาณาจักรศรีวิชัยมีกษัตริย์แห่งใดเลขนทวงศ์ปกครองสืบต่อมาตั้งพุทธศตวรรษที่ 12 จนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ 16 ตลอดจนระยะเวลาดังกล่าวนี้ นครหลวงของอาณาจักรศรีวิชัยได้เคลื่อนย้ายไปหลายแห่งทั้งที่ไชยา นครศรีธรรมราชและชวา โดยเฉพาะที่ไชยานักโบราณคดีส่วนใหญ่เชื่อว่าเคยเป็นราชธานีของอาณาจักรศรีวิชัย หลายยุคหลายสมัย ด้วยเหตุที่ไชยามีสภาพทางภูมิศาสตร์เหมาะสมแก่การตั้งเมืองหลวง และร่องรอยของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่มีอยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะพระบรมธาตุไชยาเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันได้ว่า ไชยาเคยเจริญรุ่งเรืองถึงขั้นเป็นเมืองหลวงมาแล้ว

ด้านศิลปกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ที่ยังคงมีอยู่ในไชยาอันเป็นหลักฐานในทางโบราณคดีจนถึงปัจจุบัน เป็นศิลปะสมัย พ.ศ. 1200-1300 มากกว่าที่ใด ๆ ศิลปะทั้งหลายเหล่านี้ ได้รับการถ่ายทอด

มาจากศิลปะอินเดียและมีอิทธิพลต่อชนในท้องถิ่น ในการสร้างงานศิลปะที่มีสุนทรีย์ภาพสูง และมีลักษณะเป็นของตนเองได้ ซึ่งปัจจุบันเรียกกันว่าศิลปะแบบไชยา จำแนกได้ถึง 6 รุ่น แต่ละรุ่นก็มีลักษณะแตกต่างกันไปบ้าง เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากแหล่งอื่นด้วย

ด้านประเพณีวัฒนธรรม ไชยาเป็นเมืองหนึ่ง ที่ยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมเก่าแก่ไว้จนถึงบัดนี้ ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียสืบทอดมาในสมัยศรีวิชัย ทั้งด้านการแต่งกายอาหาร การกิน การก่อสร้าง การใช้ภาษา รวมทั้งความเชื่อต่าง ๆ จากหลักฐานเอกสารพบว่า ประเพณีแห่พระ การชนไก่ และการชกมวย มีการยึดถือปฏิบัติกันอย่างจริงจังในสมัยศรีวิชัย และประเพณีวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ยังคงเป็นที่นิยมยึดถือในหมู่ประชาชนทั่วไปในไชยา เสมือนได้รับการถ่ายทอดมาโดยสายเลือด

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ(2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องพัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะค้นหาพัฒนาการด้านแนวความคิดในการออกแบบและรูปแบบสถาปัตยกรรมโดยได้ย้อนมองในช่วง 150 ปีแรกของสมัยรัตนโกสินทร์ เพื่อเป็นฐานการวิเคราะห์พัฒนาการทางสถาปัตยกรรมในช่วงต่อมาจนถึงปัจจุบัน(พ.ศ. 2532) ลักษณะการแปรผันจะชี้แนะแนวทางพัฒนาสถาปัตยกรรมในอนาคต และเพื่อความชัดเจนของการวิเคราะห์ จึงได้แยกการวิเคราะห์งานสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารสาธารณะและอาคารพักอาศัยออกจากกัน กระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาปัตยกรรมในประเทศไทยในปัจจุบันและอดีตที่ผ่านมาในช่วง รัตนโกสินทร์เป็นผลสืบเนื่องจากอิทธิพลตะวันตก ทั้งที่เป็นอิทธิพลแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม อิทธิพลโดยตรงทางด้านแนวคิดและรูปแบบสถาปัตยกรรม ดังปรากฏอิทธิพลเหล่านี้อย่างชัดเจนโดยเฉพาะในช่วงรุ่งอรุณแห่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบบประชาธิปไตยอันเป็นจุดเริ่มต้นที่เป็นการนำประเทศสู่ความทันสมัย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่างานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยได้รับอิทธิพลตะวันตกอย่างต่อเนื่องแต่ก็มีการพัฒนาทั้งแนวคิดและรูปแบบที่ทำให้งานสถาปัตยกรรมมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2490 ดังปรากฏว่า อาคารโดนทั่วทั้งอาคารสาธารณะและอาคารพักอาศัยส่วนหลังคามักมีชายคายื่นชัดเจน ในการแสวงหารูปแบบที่เหมาะสมในช่วงปี 2501 – 2515 ได้มีการลอกเลียนรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกอย่างกว้างขวางพร้อมกันไปด้วย จนกระทั่งในช่วงทศวรรษต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2516 – 2525 ที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้นทั่วโลก งานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยจึงได้เกิดการพัฒนาตัวเองตามข้อจำกัดและปัจจัยแวดล้อมต่างๆที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรม

เมื่อสถาปัตยกรรมตะวันตกได้แปรผันไปจากแนวโมเดิร์นประกอบกับการแข่งขันในเชิงธุรกิจในงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องได้ทำให้มีการลอกเลียนรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกอย่างกว้างขวางอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะตั้งแต่ครั้งหลังของทศวรรษ 2520 เป็นต้นมากระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาปัตยกรรมดังกล่าวโดยเฉพาะในเชิงธุรกิจ ได้นำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ถึงวิกฤตการณ์ทางเอกลักษณ์ในงานสถาปัตยกรรมของประเทศไทยพร้อมกันนี้ได้เกิดความตื่นตัวในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัยกล่าวได้ว่า ได้เกิดความพยายามที่เด่นชัดอีกครั้งหนึ่งในอันที่จะพัฒนางานสถาปัตยกรรมทั้งแนวความคิดและรูปแบบให้มีเอกลักษณ์ไทยทั้งการวิเคราะห์จากรูปแบบสถาปัตยกรรมและการวิเคราะห์จากความคิดเห็นของสถาปนิก ต่างชี้ให้เห็นกระแสแห่งการพัฒนาทางด้านสถาปัตยกรรมดังกล่าว

งานวิจัยนี้ได้ข้อสรุปที่สอดคล้องกับสมมุติฐานของการวิจัยที่ว่า แม้ว่างานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยในปัจจุบันได้รับอิทธิพลทางแนวความคิดและรูปแบบจากสถาปัตยกรรมตะวันตกมาตลอด แต่ก็มีการ

พัฒนางานสถาปัตยกรรมให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมไทยอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน โดยเป็นการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบตามอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

สันติ เล็กสุขุม (2532 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2172 – 2310) ลวดลายปูนปั้นประดับในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ที่วัดชัยพัฒนาราม(สร้าง พ.ศ. 2173) มีอยู่หลายชนิดลวดลายเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันโดยสืบทอดจากรูปแบบที่มีอยู่ก่อน อันอาจแบ่งออกได้อย่างน้อยสามประเภท คือ ลายประดับหน้ากระดาน ลายพันธุ์พฤกษาและลายประเภท กระหนก

ประเภทยลายหน้ากระดาน มีลายหลักคือประจายามก้ามปู ซึ่งเป็นเค้าของลายประเภทเดียวกัน เช่น ลูกปักก้ามปู ปรากฏเป็นตัวเค้ามาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่12 ผ่านขั้นตอนทางวิวัฒนาการ มาเป็นที่นิยมมาก ที่กรุงศรีอยุธยาในช่วงพุทธศตวรรษที่20 และยังปรากฏอยู่ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่22 โดยต่อเนื่อง เป็นความนิยมอีกในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ที่วัดชัยพัฒนาราม

ประเภทยลายพันธุ์พฤกษา เช่นลายรูปวงโค้ง รูปดอกไม้ ลวดลายดั่งกล่าว มีต้นเค้าจากลวดลายของ ศิลปะจีนซึ่งแพร่หลายอยู่ในงานประดับของไทยตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ทั้งที่ภาคกลางและภาคเหนือ ศิลปะล้านนาจากภาคเหนือแพร่หลายลงมาที่กรุงศรีอยุธยา ครั้งสำคัญเมื่อย่างเข้าสู่พุทธศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ดีตามเมื่อถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ลวดลายประเภทพันธุ์พฤกษาได้ลดความสำคัญลงไปก่อน แล้ว เช่นลายรูปดอกไม้ กลายเป็นลายรูปดอกไม้ กลายเป็นลายรูปดอกไม้ประดิษฐ์ซึ่งมีกระหนกเข้าแทนที่ กลับและจะกลายเป็นเค้าของลายช่อหาง

ประเภทกระหนก ลักษณะของกระหนกมีเค้าอยู่ก่อนตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 เช่นเดียวกับ ประจายามก้ามปู แต่กระหนกของกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นที่นิยมมากเมื่อพุทธศตวรรษที่ 20 เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับ ลักษณะที่สืบทอดมาจากลวดลายแบบขอม เช่นในต้นพุทธศตวรรษ 19 ที่เมืองลพบุรี

ระยะเวลาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 กระหนกมักประกอบอยู่กับลวดลายประเภทพันธุ์พฤกษาล่วงถึง ราวพุทธศตวรรษที่ 12 กระหนกเริ่มกลับมามีความสำคัญเป็นลายหลักอีกครั้ง อย่างไรก็ดีตาม ที่วัดชัยพัฒนาราม กระหนกบางชนิดก็ยังมีลักษณะของรูปวงโค้ง ซึ่งแสดงเค้าของอิทธิพลลวดลายประเภทพันธุ์พฤกษาอยู่ บางขณะที่กระหนกบางชนิดก็ชวนให้นึกถึงเค้าโครงที่มีอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 20

ผลจากการพิจารณาลวดลายประดับที่วัดชัยพัฒนา ทำให้คิดว่าในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ผู้ทรงสถาปนาราชวงศ์ใหม่ แทนราชวงศ์เดิมที่อาจสืบทอดจากราชวงศ์สุโขทัย ได้หันกลับไปสืบทอดความ นิยมลวดลายประดับบางชนิดที่มีอยู่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 พร้อมกับการสืบทอดลวดลายจากที่นิยมกัน ในรัชกาลก่อน

สิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงสืบราชสมบัติ รัชกาลของพระองค์มีการติดต่อกับชาวต่างประเทศที่เพิ่มขึ้นกว่าเดิมอิทธิพลศิลปะสถาปัตยกรรมจากต่างประเทศโดยเฉพาะ ประเทศทางตะวันตกหลังไหลเข้ามาอาจมีผลให้เกิดชะงักงันของงานปูนปั้นประดับแบบประเพณีอยู่บ้าง อย่างไรก็ดีตามลวดลายประดับแบบประเพณีก็ยังมิพบาทอยู่เสมอ ลวดลายในอิทธิพลศิลปะตะวันตกที่มีอยู่ใน ช่วงรัชกาลนี้ คงสืบทอดลงมาบ้างในงานประดับของรัชกาลต่อมา คือรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาที่วัดบรม พุทธาราม แต่ก็ได้รับการปรับปรุงจนกลายเป็นลวดลายแบบอยุธยาอย่างรวดเร็ว

หลังจากรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาปรากฏว่าลวดลายบางชนิดมีการคลี่คลายที่น่าสนใจดังเช่น กระหนกหางกิ้งก่าซึ่งประกอบอยู่กับก้านก้นขดมีลักษณะเฉพาะอยู่ราวต้นรัชกาลพระเจ้าเสือ ที่วัดใหญ่ สุวรรณาราม โดยต่อเนื่องมาในรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งท้ายสระที่วัดมเหยงคณ์และที่วัดป่าโมก อันเป็นงาน

จำหลักไม้ที่วัดเดียวกันนี้ ลายคล้ายช่องทางโตหรือก่อนจะเป็นช่องทางโตซึ่งประกอบจากกระหนก แสดงลักษณะที่คลี่คลายจากรัชกาลก่อนและจะกลายเป็นลายช่องทางโตอย่างแท้จริงในระยะต่อมา

เมื่อถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศหลักฐานสำคัญทางด้านลวดลายประดับมียู่มากทั้งงานประดับมุกซึ่งได้รับความนิยมแพร่หลายในรัชกาลนี้ กรรมวิธีเฉพาะของงานประดับมุก น่าจะก่อให้เกิดความนิยมกระหนก ที่เรียกว่ากระหนกเปลวกระหนกชนิดนี้เริ่มแทนที่ลักษณะเฉพาะของกระหนกหางกิ้งริ้ว ลวดลายในวิธีประดับมุกคงมีอิทธิพลต่อลักษณะของลวดลายที่ปั้นด้วยปูน ลวดลายที่ปั้นด้วยปูน ลวดลายเขียน หรือจำหลักไม้ด้วย โดยจะถ่ายทอดลักษณะมาที่งานของต้นกรุงรัตนโกสินทร์

สำหรับลวดลายประดับจากบางแห่งที่ไม่มีหลักฐานระบุปีที่สร้างสามารถนำมาเปรียบเทียบกับลวดลายประดับที่มีหลักฐานระบุการสร้างดังกล่าวข้างต้นด้วยวิธีพิจารณาแนวการคลี่คลายเชิงวิวัฒนาการและประมาณอายุการสร้างได้ดังนี้(สำหรับลวดลายที่มีหลักฐานด้านกำหนดอายุคำอธิบายภาพเรียงพิมพ์ด้วยอักษรธรรมดา ลวดลายที่ไม่มีหลักฐานด้านกำหนดอายุเรียงพิมพ์ด้วยอักษรเอน)

ปรีชา กาญจนาคม (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการขุดค้นแหล่งโบราณคดียุคโลหะตอนปลายในจังหวัดนครราชสีมา วิวัฒนาการที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์คือ การเปลี่ยนแปลงจากการใช้หินทำเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องประดับมาเป็นการใช้โลหะ ซึ่งได้แก่สำริดและเหล็กที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาทางด้านโลหะวิทยาอันเป็นพื้นฐานของโลหะกรรมในสมัยต่อมา

ภายในจังหวัดนครราชสีมาได้พบแหล่งโบราณคดีที่น่าสนใจหลายแห่งที่จะให้หลักฐานข้อมูลที่แสดงถึงขีดขั้นความเจริญของคนทันสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในด้านต่างๆเช่นการใช้หินทำเครื่องมือเครื่องใช้ การค้นพบแหล่งแร่ การเปลี่ยนแปลงวัสดุที่ใช้ทำเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องประดับจากหินมาเป็นโลหะ เป็นต้นผู้วิจัยจึงได้เสนอโครงการการวิจัยเรื่องนี้โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับระบบนิเวศในการนำหินแร่มาใช้ประโยชน์ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การทำเหมืองแร่และเทคโนโลยีในการหล่อโลหะ ตลอดจนความสัมพันธ์ของหลักฐานข้อมูลในแหล่งโบราณคดีที่ทำการศึกษาวิจัยกับแหล่งโบราณคดีใกล้เคียง การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีในจังหวัดนครราชสีมา รวม 5 อำเภอ ได้แก่อำเภอเมือง อำเภอพิมาย อำเภอโนนไทย อำเภอโนนสูงและอำเภอห้วยแถลง โดยทำการขุดค้น 11 หลุม แต่ได้หลักฐานข้อมูลเพียงพอในการศึกษาวิจัย 7 หลุมขุดค้น

ผลของการศึกษาวิจัยพบว่า แหล่งโบราณคดีที่ทำการศึกษาในเขตอำเภอโนนสูงได้แก่หลุมขุดค้นที่ 5 8 9 และ 11 เคยเป็นชุมชนโบราณที่มีคนอยู่อาศัยติดต่อกัน 2 ระยะคือระยะแรก เริ่มตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย

ผาสุข อินทราวุธ (2526) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม โดยได้ทำการขุดค้นบริเวณที่อยู่อาศัยของชุมชนโบราณบริเวณเมืองนครปฐมโบราณ ซึ่งขณะนี้อยู่ในพื้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง และพบโบราณวัตถุจำนวนมาก มีทั้งที่ทำด้วยโลหะ หิน แก้ว กระดูก และดินเผา เป็นที่น่าสนใจว่า เศษภาชนะดินเผ่าจะพบมากที่สุด เป็นภาชนะที่ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุนและเผาด้วยเตากลางแจ้ง พื้นเตาซึ่งมีลักษณะเป็นลานดินเผานั้นปรากฏอยู่ในชั้นดินขุดค้นด้วยโบราณวัตถุอื่นๆ เช่น เครื่องมือเหล็ก ต่างหูและกำไลดีบุก ลูกกระพรวนสำริด ตลอดจนลูกปัดสีต่างๆมีทั้งที่ทำด้วยหิน แก้ว และดินเผาก็ขุดพบ นอกจากนั้นยังขุดพบเครื่องใช้หลายประเภทที่ทำด้วยดินเผา มีตะครันดินเผาซึ่งใช้แทนประทีปและมีแว่นดินเผา ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญในการทอผ้า ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ และเปลือกหอยกะ ปะปนอยู่กับโบราณวัตถุต่างๆดังกล่าวแล้ว

เป็นที่น่าสังเกตว่าโบราณวัตถุเหล่านี้มีรูปแบบและลวดลายเหมือนโบราณวัตถุที่เคยสำรวจและขุดค้นได้จากเมืองโบราณอื่นๆที่อยู่ในบริเวณที่ราบภาคกลาง ประเทศไทย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรม

ร่องรอยของกิจกรรมมนุษย์ที่ปรากฏในรูปของโบราณวัตถุที่ทับถมในชั้นดินที่อยู่อาศัยในอดีตนั้น จะสามารถให้ความกระจ่างเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนนั้นๆได้ สำหรับโบราณวัตถุที่ขุดพบบริเวณที่อยู่อาศัยของชุมชนโบราณเมืองนครปฐมโบราณนี้ ก็ชี้ให้เห็นเด่นชัดว่า ชุมชนโบราณที่เคยอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ดำรงชีพโดยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และล่าสัตว์บกและสัตว์น้ำเป็นอาหาร มีเครื่องมือ เครื่องใช้ที่ทำด้วยโลหะและผลิตภาชนะดินเผาประเภทเนื้อดินธรรมดาใช้ตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับแบบต่างๆ เช่น ต่างหู และกำไลดื่บ ลูกกระพรวนสำริด และลูกปัดสีต่างๆ และรู้จักทอเสื้อผ้าใช้เองด้วย

ในการศึกษาชั้นดินทางธรณีวิทยาในบริเวณที่อยู่อาศัยของชุมชนในเมืองนครปฐมโบราณ ปรากฏว่ามีร่องรอยของกิจกรรมมนุษย์อยู่เพียงช่วงเดียวก็หายไป ซึ่งแสดงว่าเมืองนี้ได้ถูกทิ้งเป็นเมืองร้าง หลังจากได้เคยมีความรุ่งเรืองอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง

การกำหนดอายุเมืองโบราณแห่งนี้สามารถทำได้โดยการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำรวจและขุดค้นภายในบริเวณเมืองโบราณและบริเวณใกล้เคียง อย่างไรก็ตามได้มีการส่งตัวอย่าง ถ่านที่ได้จากชั้นดินทับบริเวณที่อยู่อาศัยไปตรวจสอบหาอายุด้วย และได้ผลสรุปออกมาว่า เมืองนครปฐมโบราณนี้เป็นเมืองโบราณร่วมสมัยกับเมืองโบราณอื่นๆที่เจริญขึ้นบริเวณที่ราบภาคกลาง ประเทศไทย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 – 16 แต่เมืองนครปฐมโบราณแห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 – 14 และได้ถูกปล่อยให้เมืองร้างตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 17 เนื่องจากแม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่านเมืองเกิดเปลี่ยนทางเดิน

เราอาจสรุปได้ว่า ผลการขุดค้นบริเวณเมืองนครปฐมโบราณสนับสนุนข้อสมมติฐานทางประวัติศาสตร์ที่ว่าเมืองนครปฐมเจริญรุ่งเรืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 – 14 และข้อสมมติฐานทางประวัติศาสตร์ที่ว่าเมืองนี้ได้ถูกทิ้งร้างไปตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นไป

นวน้อย บุญวงศ์ (2534) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาอิทธิพลที่มีต่อรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาเพื่อการส่งออกของไทย

เนื่องจากเครื่องปั้นดินเผาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงเก่าแก่ของไทย เริ่มต้นมาจากการผลิตเพื่อการค้า ต่อมาเมื่อการพัฒนาให้สามารถผลิตได้ในระบบอุตสาหกรรมเพื่อการจำหน่ายเป็นสินค้าสำหรับใช้ภายในประเทศและได้กลายเป็นสินค้าออกที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็วชนิดหนึ่งในปัจจุบัน ในการส่งเป็นสินค้าออกพบว่าผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของไทยไม่สามารถแข่งขันกับคู่แข่งทางด้านลักษณะรูปแบบ เนื่องจากขาดการพัฒนาให้เหมาะสมกับตลาดประเทศต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว และมีความต้องการสินค้าคุณภาพดีมีเอกลักษณ์เฉพาะ

จากปัญหาดังกล่าวผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเพื่อการเป็นสินค้าออกของไทย จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้สามารถรักษาและขยายส่วนแบ่งของตลาดสินค้าชนิดนี้ จากการศึกษาการเกิดลักษณะรูปแบบของผลิตภัณฑ์แสดงว่า ปัจจัยหรืออิทธิพลที่มีผลกระทบโดยตรงต่อรูปแบบนั้นมาจากทั้งภายในองค์ประกอบที่สร้างขึ้นเป็นตัวผลิตภัณฑ์ ได้แก่ วัตถุดิบที่ใช้ กรรมวิธีในการผลิต ตลอดจนหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยเฉพาะของผลิตภัณฑ์ อิทธิพลจากภายในเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้ผลิตควรให้ความเอาใจใส่และควบคุมในระหว่างกระบวนการผลิต อิทธิพลอีกส่วนหนึ่งนั้นมาจากภายนอกหรือจากสภาพแวดล้อมของผลิตภัณฑ์ ได้แก่ แนวโน้มความนิยมในการออกแบบตกแต่งโดยทั่วไป รูปแบบของผลิตภัณฑ์คู่แข่ง และลักษณะความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย อิทธิพลในส่วนนี้มีผลต่อความรู้สึกนึกคิดและการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าของลูกค้า ผู้ผลิตจึง

ควรค้นหาและติดตามความเคลื่อนไหวทางการตลาดสำหรับการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้ไปในทิศทางที่เหมาะสม การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเป็นสิ่งสามารถกระทำได้โดยฝ่ายต่างๆให้ความร่วมมือกันในการปรับปรุงทางด้านวัสดุและเทคโนโลยีการผลิต การเตรียมข้อมูลการตลาดที่ทันสมัยถูกต้องแม่นยำ และที่สำคัญคือการสร้างบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการออกแบบ เพื่อการสร้างสรรค์ให้เกิดรูปแบบที่มีเอกลักษณ์สำหรับผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของไทย

นกุล ชมภูนิช (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรม ชีวิตครอบครัว ซึ่งเดิมทำการเกษตรกรรมแบบพอมิพอกินก็เปลี่ยนไปเป็นผลิตเพื่อขายส่งจำนวนมากขึ้น เช่น ปลูกผักผลไม้ชนิดเดียวกันเป็นจำนวนหลายไร่ ได้แก่ ส้มโอ ฝรั่ง มะม่วง พุทรา กล้วยไม้ตัดดอกบ้านใดที่มีบุตรหลานก็ส่งไปเรียนหนังสือจนจบระดับประถมศึกษา และออกมาทำงานในโรงงานใกล้บ้าน ผู้ที่เรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษา ก็จะเรียนต่อไปถึงชั้นปริญญา ไม่หันมาประกอบอาชีพตามพ่อแม่ เป็นเหตุให้ปัจจุบันนี้อาชีพการทำสวน ทำนาถูกทอดทิ้ง บางบ้านปล่อยให้สวนรกร้างไปเสียก็มาก บางรายขายที่ดินให้เป็นโรงงานและสถานประกอบการอื่นๆไปเป็นจำนวนมาก เมื่อถนนรถยนต์ตัดเข้าไปถึงสวนและผืนนามากขึ้น ที่ดินทำการเกษตรก็ลดน้อยลงเกิดเป็นหมู่บ้านที่จัดสรรขึ้นแทนที่ ชีวิตครอบครัวเริ่มเปลี่ยนแปลงต้องจ่ายค่าไฟฟ้าและน้ำประปาเป็นรายเดือนเพิ่มค่าครองชีพให้สูงขึ้นโดยมิได้นำไฟฟ้าและน้ำประปานั้นมาใช้ประโยชน์ในการทำสวนทำนาเพิ่มรายได้แต่อย่างใด เกษตรกรบางรายก็มีรายได้ลดลงต้องกู้เงินมาใช้จ่ายและไม่มีทางที่จะใช้คืน ที่ดินจึงตกไปเป็นของเจ้าของเงินกู้ยืมว่าการทำสวนและทำนานั้นไม่มั่นคง จึงหันไปหาอาชีพอื่นทำกันเป็นส่วนใหญ่ ที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ในการปลูกพืช จึงถูกใช้ไปในทางอื่นอย่างไม่เหมาะสมมากขึ้น

บ้านเรือนแต่ก่อนมีรูปแบบเรือนไทยสร้างด้วยไม้สัก ช่วงสมัยรัชกาลที่ผู้ที่มีฐานะดีจะนิยมปลูกบ้านแบบตามยุโรปเป็นส่วนใหญ่วัสดุที่ใช้ในการสร้างมักเป็นไม้สัก พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา รูปแบบของบ้านที่อยู่อาศัยได้หันไปนิยมบ้านแบบบังกะโล มีหลังคาแบนๆตามแบบอเมริกันวัสดุที่ใช้ในการสร้างมักเป็นไม้เบญจพรรณ ในราว ปีพ.ศ.2525 เป็นต้นมา เริ่มการฟื้นฟูกลับไปสร้างบ้านแบบยุโรปอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนั้นยังนิยมสร้างบ้านแบบทรงสเปน ทางสวิส ฯลฯ ซึ่งพร้อมกันนั้นการสร้างบ้านตำหนัก ซึ่งเรียกว่า หมู่บ้านจะเน้นโฆษณาให้ผู้ซื้อได้สัมผัสกับบรรยากาศสถาปัตยกรรมต่างชาติกันเป็นส่วนใหญ่ เป็นเหตุให้รูปแบบบ้านสมัยใหม่ดังกล่าวแพร่กระจายมาสร้างฝั่งแม่น้ำนครชัยศรีเพิ่มขึ้นทุกปี พอมาถึง พ.ศ. 2535 รูปแบบบ้านชาติจะดูอึดตัว ผู้มีฐานะดีบางรายเห็นคุณค่าของเรือนไทยโบราณซึ่งกำลังจะหายากลงไปทุกที อยากที่จะอนุรักษ์ไว้เป็นศักดิ์ศรีของความเป็นได้เริ่มก่อสร้างเรือนทรงไทยขึ้นมาใหม่มีรูปลักษณะแบบโบราณดั้งเดิมแต่เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกใหม่ขึ้น เช่น กันให้ถุนบ้าน สร้างห้องน้ำส้วมไว้ในบ้านเปลี่ยนโครงสร้างสำคัญ ๆ เป็นคอนกรีตใช้เป็นที่อยู่อาศัย แต่บางรายการสร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนนอกเมืองหลวงก็มี ทำให้ริมแม่น้ำนครชัยศรีมีรูปแบบบ้านต่าง ๆ กันไป

ประชาชนสองฟากแม่น้ำนครชัยศรี ประกอบด้วยคนไทยเชื้อสายจีนมากประมาณ ร้อยละ 70 ที่เหลือร้อยละ 30 ประกอบด้วยคนไทยแท้ คนไทยเชื้อสายมอญ ลาว และเขมร นามลำดับ

ศิลปกรรมตามวัดต่าง ๆ เป็นแบบไทยยุครัตนโกสินทร์เช่นเดียวกับกรุงเทพฯ ได้แก่รูปแบบของโบสถ์ ศาลาการเปรียญ มณฑล วิหาร หอไตร เจดีย์ ภาพเขียนฝาผนังโบสถ์ แต่มักจะเป็นงานที่ทำขึ้นภายหลัง พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา จนมาถึงปัจจุบัน ศิลปกรรมที่มีอายุเก่าแก่ขึ้นไปกว่านี้คือ ศิลปกรรมสมัยอยุธยา มีอยู่ไม่กี่แห่ง สังเกตได้จากโบสถ์ที่มีหลังคาเป็นพะไลต่อไปออกมาทั้งด้านหน้า เบ้าด้านหลังของตัวโบสถ์ ซึ่งปัจจุบันถูกรื้อทิ้ง ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเกือบหมดแล้ว เช่นสรรเพชญ์ วัดเทียนดัด วัดใหม่สุประดิษฐาราม วัดบางปลา ภาพเขียนฝาผนังโบสถ์ที่งดงาม แต่เป็นภาพที่เขียนขึ้นใหม่ราวปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ได้แก่ วัดไร่ขิง วัด

กลาง บางแก้ว ลวดลายปูนปั้นและลายแกะสลักไม้ลงประดับกระหน่ำบันโบสถ์ ศาลา ชุ่มประตูลาน บานหน้าต่าง บานประตูตามวัดต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นแบบสมัยรัตนโกสินทร์ บานประตูลงรักประดับมุกสวยงาม ในลุ่มแม่น้ำมีแห่งเดียวเท่านั้น คือวัดไร่ขิง อำเภอสามพราน เป็นงานที่ทำราวปี พ.ศ. 2534 ในคราวบูรณะโบสถ์ นอกจากนั้นที่วัดนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์ที่เป็นตึกทรงไทยบานประตูลานต่างลงรักประดับมุกทั้งหมดจะมีภาพเขียนฝาผนังประเพณีต่างๆ อีกด้วย

ประเพณีพื้นบ้านที่เด่นในแม่น้ำนี้ ได้แก่ ประเพณีการแข่งเรือที่วัดประชานารถและวัดบางพระ อำเภอนครชัยศรี ซึ่งจัดขึ้นในฤดูออกพรรษาของทุกปี

มโน พิสุทธิรัตนานนท์ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในงานช่างฝีมือ งานวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในงานช่างฝีมือมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาลักษณะและ กระบวนการคิดในทางสร้างสรรค์และพัฒนาซึ่งมีคุณค่าและมีความหมายต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านภาคใต้ อันได้แสดงออกให้ปรากฏในงานช่างฝีมือ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา และค่านิยมบางประการ โดยคาดหวังว่า ภูมิปัญญาและค่านิยมดังกล่าวควรแก่การส่งเสริมปกป้องรักษา และหาแนวทางเพื่อการประยุกต์ใช้หรือพัฒนาให้เกิดประโยชน์โดยเฉพาะกับสังคมชุมชนพื้นบ้านภาคใต้

งานช่างฝีมือที่ได้คัดเน้นมาเพื่อการศึกษาวิจัยทั้ง 5 ประเภท (งานแกะสลักไม้ งานแกะฉลุหนัง งานจักสานงานเครื่องถม และงานเครื่องมุกประดับ) เป็นงานช่างฝีมือที่แพร่กระจายในระดับพื้นบ้านหรือไม่ก็เป็นที่รู้จัก กันอย่างกว้างขวางในภาคใต้ ทั้งยังได้มีการรักษาสืบทอดฝีมือช่างมาจนถึงปัจจุบันได้ดีกว่างานช่างฝีมืออีกหลายๆ ประเภท การศึกษาวิจัยภูมิปัญญาได้พิจารณาศึกษาจากคุณลักษณะ 4 ประการคือ คุณลักษณะด้านความงาม และ คุณลักษณะด้านเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งนับว่าเด่นชัด และครอบคลุมถึงกระบวนการใช้ปัญญา

ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในงานช่างฝีมือตามที่ได้ศึกษาวิจัยนี้ นับได้ว่ามีคุณค่าและมีความหมายเป็นอเนกประการ ทั้งต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวภาคใต้ในอดีตที่ผ่านมาและต่อการที่จะนำไปพัฒนา ประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์และคงมีอยู่เป็นทรัพย์สินทางปัญญาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนและของชาติ สืบไป

ปรีชา กาญจนาคม (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการขุดค้นแหล่งโบราณคดียุคโลหะตอนปลาย วิวัฒนาการที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์คือ การเปลี่ยนแปลงจากการใช้หินทำเครื่องมือ เครื่องใช้และเครื่องประดับมาเป็นการใช้โลหะ ซึ่งได้แก่สำริดและเหล็กที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาทางด้านโลหะ วิทยาอันเป็นพื้นฐานของโลหะกรรมในสมัยต่อมา

ภายในจังหวัดนครราชสีมาได้พบแหล่งโบราณคดีที่น่าสนใจหลายแห่งที่จะให้หลักฐานข้อมูลที่แสดงถึงขีดขั้นความเจริญของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในด้านต่าง ๆ เช่น การใช้หินทำเครื่องมือเครื่องใช้ การค้นพบ ผู้วิจัยจึงได้เสนอโครงการการวิจัยเรื่องนี้โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับระบบนิเวศในการนำหินและแร่มาใช้ประโยชน์ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การทำเหมืองแร่และเทคโนโลยีในการหล่อโลหะ ตลอดจนความสัมพันธ์ของหลักฐานข้อมูลในแหล่งโบราณคดีที่ทำการศึกษากับแหล่งโบราณคดีใกล้เคียง การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีในจังหวัดนครราชสีมา รวม 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอพิมาย อำเภอโนนไทย อำเภอโนนสูงและอำเภอห้วยแถลง โนนไทย อำเภอโนนสูงและอำเภอห้วยแถลง โดยทำการขุดค้น 11 หลุม แต่ได้หลักฐานข้อมูลเพียงพอในการศึกษาวิจัย 7 หลุมขุดค้น

ผลของการศึกษาวิจัยพบว่า แหล่งโบราณคดีที่ทำการขุดค้นในเขตอำเภอโนนสูงได้แก่หลุมขุดค้นที่ 5 8 9 และ 11 เคยเป็นชุมชนโบราณคดีที่มีคนอยู่อาศัยติดต่อกัน 2 ระยะ คือ ระยะแรก เริ่มตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายหรือยุคโลหะตอนปลาย ระยะที่สองสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นแบบทวารวดี (มอญ) และแบบลพบุรี (ขอม) ส่วนหลุมขุดค้นที่ 6 อำเภอพิมาย พบว่ามีชุมชนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายหรือยุคโลหะตอนปลายอยู่อาศัยเพียงระยะเดียว

การกำหนดอายุจากโครงกระดูกคนและถ่านที่ขุดค้นพบ มีอายุประมาณ 2,500+ 60 ถึง 1,610+ 170 ปีมาแล้ว ซึ่งมีอายุใกล้เคียงกับแหล่งโบราณคดีบ้านด้าย บ้านกระเบื้องนอกและบ้านปราสาท

เกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ภาชนะดินเผาที่มีทั้งลวดลายและรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจาก วัฒนธรรมบ้านเชียง และที่มีลักษณะเฉพาะของแหล่งโบราณคดีนครราชสีมาได้แก่ ภาชนะดินเผาที่ผิวด้านนอกเป็นสีดำผิวด้านในเป็นสีแดง กับภาชนะดินเผาสีดำขัดมันแบบพิมาย นอกจากนี้ยังพบการใช้ขวานหินขัด ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยสำริดไม่พบคงพบแต่เครื่องประดับที่ทำด้วยสำริดซึ่งทำขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่มีลวดลาย นอกจากนั้นยังได้ขุดพบกระดูกม้าและตุ๊กตารูปม้าเป็นครั้งแรกในประเทศไทย

ในจังหวัดนครราชสีมาได้พบแหล่งแร่ทองแดง ส่วนแร่ดีบุกและแร่เหล็กได้มาจากแหล่งอื่น การทำเหมืองแร่ทองแดงและการหล่อหลอมสำริดทำในขั้นเริ่มต้นแบบง่าย ๆ

ส่วนวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ คล้ายคลึงกับแหล่งโบราณคดีอื่นในยุคสมัยเดียวกันนอกจากนั้นยังได้รับอิทธิพลทางศาสนาซึ่งได้แก่ ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานติดต่อกันยาวนานได้แก่ ทำเลที่ตั้ง สภาพแวดล้อมและแร่ ธาตุ

บุปผา ทิพย์สภาพกุล (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องทรงผมและเครื่องแต่งกาย กรณีศึกษาชาวไทยรามัญ (มอญ) ตำบลบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี พบว่ามนุษย์ชาติแต่ละเผ่าพันธุ์ แต่ละชาติพันธุ์หรือแม้แต่แต่ละรัฐ ย่อมจะมีเอกลักษณ์ทางด้านทรงผมและเครื่องแต่งกายที่เป็นแบบฉบับเฉพาะของตนเอง สำหรับประเทศไทยเราได้เริ่มก่อตั้งอาณาจักรขึ้นทางแถบภาคเหนือของประเทศ ได้เริ่มสร้างเอกลักษณ์การไว้ทรงผมและเครื่องแต่งกาย แล้วพัฒนาการมาโดยลำดับ

เริ่มตั้งแต่ครั้งไฉมยยาวเกล้ามวย ใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายแบบนุ่ง – ห่ม มาตั้งแต่ครั้งก่อนอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาช่วงต้นๆจะมีก็แต่ชนชั้นสูงคือ พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์เจ้านาย และขุนนางเท่านั้นที่มีแบบแผนการแต่งกายซึ่งกำหนดขึ้นไว้ในกฎหมายและกฎหมายลักษณะต่าง ๆ

ครั้นอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาเกิดศึกสงครามกับพม่าติดต่อกันมาจนกระทั่งเสียกรุง คนไทยจึงเริ่มตัดผมสั้นเพื่อให้คนไทยมีความแตกต่างจากนักรบของพม่าอย่างชัดเจน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่อธิบายเรื่องราวของทรงผมและเครื่องแต่งกายของคนไทยไว้อย่างละเอียดละออที่สุดก็คือ บันทึกต่าง ๆ ของชาวต่างชาติที่เขามาติดต่อทำการค้าเผยแพรศาสนาและเจริญสัมพันธไมตรีกับราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ระหว่าง พ.ศ. 2199 – 2231

ในช่วงระยะเวลาของกรุงศรีอยุธยาตอนปลายนี้ ชายไทยไว้ผมมหาดไทย หญิงไว้ผมปีกถอนไรผม ยามปกติชายไทยไม่สวมเสื้อ สวมผ้าถุงหยักนึ่งยามออกรบหรือเข้าเฝ้าจะสวมเสื้อนุ่งโจงกระเบนและอาจจะสวมสนับเพลาด้วย นอกจากนี้ขุนนางชั้นผู้ใหญ่เรื่อยขึ้นไปถึงพระมหากษัตริย์ที่เข้าร่วมในงานพระราชพิธีหรือเข้าเฝ้าจะสวมเสื้อคลุมทับอีกชั้นหนึ่งทำด้วยผ้าเนื้อบาง สวมรองเท้าว สวมแหวน และเครื่องประดับอื่นๆตามสถานภาพ

ผู้หญิงตามปกติจะแต่งกายแบบนุ่ง – ห่มกันโดยทั่วไปทุกชนชั้น แต่ในงานพิธีการในเชื้อพระวงศ์ฝ่ายในและชนชั้นสูงจะสวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งโจงกระเบนหรือนุ่งขึ้น ห่มสไบ มีเครื่องประดับแพรพราว

อาทิต่างหู กำไลข้อมือ กำไลแขน กำไลข้อเท้า (สำหรับเด็กๆ) หวานอาจมีเครื่องประดับผมด้วย อาทิปิ่นปักผม

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยังคงเลียนแบบเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มาเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสต่างประเทศ กล่าวคือผู้ชายหันมาตัดผมทรงทรง สวมเสื้อราชประแตนกับโจงกระเบนหรือกางเกงขายาว สวมถุงเท้า รองเท้า ส่วนผู้หญิงจะสวมเสื้อแขนพอง เสื้อลูกไม้ นุ่งโจง ห่มสไบทับ สวมถุงน่องรองเท้า ถือว่าช่วงระยะเวลานี้เป็นการนำวัฒนธรรมการแต่งกายแบบยุโรปมาผสมผสานกับแบบไทยดั้งเดิมของเรา ครั้นเมื่อจอมพลป. พิบูลสงครามหันมาใช้นโยบายวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชาติบ้านเมือง คนไทยหันมาแต่งกายตามแบบสากลนิยมทั้งชายและหญิงและใช้เครื่องแต่งกายเช่นนี้เรื่อยมาจนกระทั่งยุคปัจจุบัน

สำหรับชาวมอญหรือชาวมอญแห่งตำบลบ้านชั้นหมาก อำเภอมะนัง จังหวัดลพบุรี แม้จะอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยมาช้านานแล้วแต่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางด้านการไว้ทรงผมและเครื่องแต่งกายบางอย่างเอาไว้ได้จนกระทั่งปัจจุบัน กล่าวคือ เด็กมอญจะไว้ผมโก๊ะทั้งหญิงและชาย หญิงสูงอายุชาวมอญยังคงไว้ผมมวยเกล้าค่อนข้างสูงและยังคงสวมผ้าชิ้นยาวกรอมเท้ามีสไบคล้องคอ สำหรับผู้ชายแม้จะไม่มี ความแตกต่างจากคนไทยมากนักในเรื่องทรงผมและเครื่องแต่งกายแต่ผู้ชายชาวมอญยังคงเป็นผู้ที่เข้มแข็งในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ของชาวมอญเอาไว้จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของเมืองลพบุรีที่ชาวเมืองร่วมภาคภูมิใจ

ชาวมอญรุ่นหนุ่มสาวคงจะเหมือนกับคนไทยในยุคปัจจุบันที่หันมานิยมการแต่งกายแบบสากลนิยมกันหมด ซึ่งเกิดจากความสะดวกสบายในการจัดหาและเหมาะสมกับการดำรงชีพในยุคนี้คนไทยในแผ่นดินไทยภายใต้พระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ล้วนแต่เป็นคนไทยที่มีการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน คนไทยเราถือว่าผมโก๊ะของชนมอญคือทรงผมของเด็กไทยแต่ครั้งโบราณที่คนไทยทุกคนภาคภูมิใจเช่นเดียวกับผมจุก ผมแกละ และผมเปีย

สำหรับประชาชนเมืองลพบุรีร่วมภาคภูมิใจอย่างที่สุดกับทรงผมเด็กไทยทั้ง 4 แบบ ในงานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทุกปี หรืองานกิจกรรมอื่นๆ ที่สำคัญ ชาวเมืองก็ยินดีที่สำคัญชาวเมืองลพบุรีจะนำมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ออกมาวัดคนต่างบ้านต่างเมืองได้อย่างเต็มภาคภูมิใจ เด็กและผู้ปกครองของเด็กเหล่านั้นก็ยินดีที่จะร่วมมือกันอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของเมืองลพบุรีดังกล่าวนี้นี้ให้สืบทอดต่อไปถึงลูกหลาน เราชาวเมืองลพบุรีนอกจากจะช่วยกันอนุรักษ์ทรงผมเด็กไทย 4 แบบนี้ไว้แล้ว ควรจะช่วยกันอนุรักษ์มรดกของชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นให้คงอยู่คู่เมืองลพบุรีสืบไปด้วย

นุกุล ชมภูนิช (2526 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเครื่องใช้ในครัวแบบดั้งเดิมของคนไทยชนบทภาคกลาง พบว่าข้อมูลลักษณะ ครัวไฟ สร้างแยกออกจากตัวบ้าน อาจจะมีหลังคาใกล้ชิดกัน หรือแยกห่างจากกัน พื้นที่ตั้งติดต่อกัน สามารถเดินถึงกันได้สะดวก เพื่อแก้ปัญหาเรื่องเขม่าไฟ ฝาค้าง เฉพาะครัวไฟมักสร้างให้โปร่งลมผ่านเข้าออกได้ เช่นตีไม้ให้ห่างเป็นช่องๆ ไม้ไผ่สานกัน ตำแหน่งการตั้งครัวสมัยดั้งเดิมจริง ๆ ตั้งตามทิศที่สอดคล้องกับวันเกิดของเจ้าของบ้านระยะหลังๆ ไม่ยึดถือเรื่องทิศ แต่อาจมีบางบ้านยึดถือทิศทางลมและฝน นอกจากครัวของไทยซึ่งเท่านั้นที่ถือเรื่องผีเรือน ผู้ที่ทำงานประกอบอาหารในครัวต้องนั่งกับพื้นไม่นิยมมีเก้าอี้ หรือโต๊ะสำหรับวางสิ่งของการประกอบอาหาร ขนาดของครัวเล็กกว่าตัวบ้าน และมักจะมีพื้นที่ต่ำกว่าตัวบ้าน ในสมัยโบราณเตาไฟจะเป็นเตาพื้นต่อมาในระยะหลังๆ เตาไฟจะเป็นเตาพื้นปล้อง ,เตาแกลบ ,เตาถ่าน,ตามลำดับ และการสร้างครัวจะมีลักษณะที่สอดคล้อง กล่าวคือถ้าใช้เตาถ่าน ซึ่งเขม่าควันไฟน้อย การสร้างครัวจะไม่แยกหลังคาออกจากตัวบ้าน แต่จะใช้วิธีต่อชายคาออกไปจากตัวบ้านด้านใดด้านหนึ่ง

วัฒนธรรมด้านการบริโภคข้าว คนไทยเป็นเชื้อสายของมนุษย์ที่บริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก โดยดูจาก หลักฐานทางที่สร้างขึ้นใช้ และจากการแปรสภาพของเมล็ดข้าวกลายเป็นหินที่ขุดค้นในจังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยของอาจารย์ประกิต บัวบุญย์ คนไทยมีวิธีปลูกข้าว และมีวิธีทำข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสารด้วยกระบวนการที่ผลิตด้วยมือหลายขั้นตอน เรียกข้าวสารที่ทำด้วยกรรมวิธีเช่นนี้ว่า ข้าวหอมมือ วิธีหุงข้าวของไทย มี 3 วิธีคือ หุงแบบเช็ดน้ำ หุงแบบไม่เช็ดน้ำ หุงแบบหนึ่งด้วยไอน้ำร้อน อาหารที่รับประทานคู่กับข้าว คนไทยมีอาหารหลักครบเกือบทุกหมู่ ยกเว้นนมเนยซึ่งคนไทยใช้มะพร้าวแทน วิธีรับประทานอาหารเช้าคนไทยใช้น้ำมือ ต่อมาใช้ช้อนหอย และในปัจจุบันใช้ช้อนส้อม เดิมนั่งกับพื้น แต่ปัจจุบันนั่งบนเก้าอี้โต๊ะมุลเหตุที่ทำให้ครัวไทยเปลี่ยนแปลง จากสภาพเดิมนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือเชื้อเพลิง นอกจากนั้นก็วัฒนธรรมตะวันตก อุปกรณ์ที่ให้ความร้อนในการหุงต้ม คนไทยรู้จักประดิษฐ์เครื่องมือที่ทำให้เกิดไฟ เช่น ไม้สไฟ หินเหล็กไฟ, ตะบันไฟ, รู้จักประดิษฐ์, ตะเกียง หลายแบบ และพัฒนามาเป็นลำดับ เช่น คบ, ใต้, เทียน, ตะเกียงน้ำมันมะพร้าว ต่อมาเมื่อน้ำมันก๊าดมีจำหน่ายขึ้น จึงมีชาวต่างชาติประดิษฐ์ตะเกียงขึ้นใช้หลาย ๆ อย่าง เช่น ตะเกียงกระป๋อง, ตะเกียงหลอด, ตะเกียงโปิ, ตะเกียงลานและตะเกียงจ้าวพายุ อุปกรณ์ที่ให้ความร้อนที่สำคัญในการหุงต้มอีกชิ้นหนึ่ง คือ เตา เตาแบบแรกคือ เตก้อนเส้า เตาหินอีกหลายแบบ ที่มีวัฒนธรรมมาเป็นลำดับ เช่น เตาเชิงกราน เตาวง, เตาวงแบบดินดิบ, เตาดินดิบแบบมีปล่อง แล้วพัฒนาเป็นเตาที่ทำด้วยอิฐ และปูนซีเมนต์ เมื่อเชื้อเพลิงเปลี่ยนไปเป็นถ่าน และเตาถ่าน ซึ่งปัจจุบันเชื้อเพลิงได้เปลี่ยนไปเป็นแก๊สและไฟฟ้า แล้วรูปแบบของเตาจึงเปลี่ยนไปได้ว่าเรื่องเชื้อเพลิงในการหุงต้มนั้น แต่ก่อนคนไทยไม่ต้องซื้อให้สิ้นเปลืองเงิน เพราะเชื้อเพลิงสิ่งที่ได้ในท้องถิ่น แต่ในระยะหลังมีแนวโน้มว่าจะต้องจ่ายทรัพย์สินเพื่อเชื้อเพลิงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบันนี้ ชาวสวนชาวนาต้องซื้อแก๊สมาเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มกันบ้างแล้ว จึงอาจต้องสังเกตไว้ได้อย่างหนึ่งว่า สิ่งใดก็ตามถ้าคนเราต้องการความสะดวกสบายเพิ่มขึ้นแล้วย่อมต้องหาเงินเพื่อซื้อความสะดวกนั้นเป็นเงาตามตัวอย่างแน่นอน จนทำให้มองเห็นไปว่า เงินสามารถบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างได้

อุปกรณ์ในการหุงต้มแต่เดิม หม้อข้าว หม้อแกง ชาม ทัพพี และกระจำ คนไทยประดิษฐ์ขึ้นเองโดยไม่ต้องซื้อจากต่างชาติ ระยะต่อมาเมื่อมีแผ่นทองเหลืองเพื่อใช้ทำวัสดุต่าง ๆ ก็ประดิษฐ์หม้อหุงข้าวด้วยแผ่นทองเหลืองจึงเกิดขึ้นชั่วระยะหนึ่ง จากนั้นหม้ออลูมิเนียมได้เข้ามามีบทบาทในการหุงต้มเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีภาชนะโลหะเคลือบ เข้ามาจำหน่าย ไม่นิยมเป็นหม้อหุงข้าว แต่ใช้สำหรับเป็นหม้อต้มแกงมากกว่า ในการหุงต้มข้าวด้วยเตาถ่านมีอยู่ระยะหนึ่งที่นิยมหนึ่งข้าวโดยไม่เช็ดน้ำ ภาชนะสำหรับหุงข้าว วิธีนี้เรียกว่าล้งถึง เป็นวิธีหุงข้าวโดยใช้ความร้อนจากไอน้ำเดือดต่อมาเมื่อมีหม้อข้าวด้วยระบบไฟฟ้าเกิดขึ้น การหุงข้าวด้วยล้งถึงจึงหมดความนิยมลง อุปกรณ์ในการย่อยอาหารสด อาหารสดของไทยได้แก่ พวงเครื่อง เช่น พริก หอม กระเทียม ฯลฯ เนื้อมะพร้าว อาหารสดเหล่านี้ต้องบดให้ละเอียด ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ เช่น เนื้อมะพร้าวใช้กระต่ายขูดมะพร้าว ส่วนเครื่องแกงใช้ครก และสากตำ แป้งใช้ไม้หิน และเนื้อสัตว์ใช้มีดหั่นบนเขียง เครื่องมือทุกอย่างใช้แรงงานคนไม่ใช้พลังงานไฟฟ้าเหมือนอย่างปัจจุบัน ปัจจุบันได้มีผู้นำต้นแบบของกระต่ายแบบจีนไปประยุกต์ ดัดแปลงให้เป็นกระต่ายขูดมะพร้าวที่ใช้พลังงานจากไฟฟ้า อุปกรณ์การรับประทานอาหารคนไทยใช้ชามใส่ข้าวรับประทาน ชามข้าวของคนไทยมีขนาดใหญ่เรียกว่าชามโคมชามที่คนไทยสร้างขึ้น และมีอายุเก่าแก่เท่าที่ค้นพบคือชามสมัยสุโขทัยซึ่งเรียกว่า ชามสังคโลก ซึ่งมีอายุประมาณ 700 ปีแล้ว ในระยะต้นกรุงรัตนโกสินทร์ถ้วยชามจากจีนเข้ามามีบทบาทมาก ทำให้คนไทยเลิกทำชาม และหันมานิยมชาม ของจีนตลอดมา ในขณะเดียวกัน สินค้าประเภทถ้วยจากยุโรปได้มีเข้ามาจำหน่ายเช่นกัน งานซึ่งเป็นภาชนะใส่อาหารของชาวยุโรปก็พลอยเป็นที่นิยมของคนไทยด้วย ช้อน ส้อม และมีดเป็นอุปกรณ์ในการรับประทานอาหารของชาวยุโรป คนไทยได้นำมาประยุกต์ใช้กับการรับประทานอาหารของคนไทยแบบใช้จานใส่อาหาร โดยใช้ช้อนกับส้อมเท่านั้นส่วนมีดนั้นไม่ใช่ อุปกรณ์ในการบรรจุอาหาร ภาชนะสำหรับใส่อาหาร

ทั้งที่เป็นน้ำ และแห้ง มีหลายชนิด เช่น อ่าง กระดาง กะละมัง ปั้นโด โถ หม้อตาล ไห โหลแก้ว ขวด และกระเจาภาชนะเหล่านี้ในระยะแรกคนไทยทำขึ้นใช้เอง จะเป็นพวกดินเผา แต่ในระยะหลัง ภูมิสินค้าต่าง ชาติเข้ามาจำหน่าย คนไทยก็เลิกใช้เครื่องปั้นดินเผา หันมาใช้กะละมังเคลือบ โลหะ และแก้ว แล้วแต่ว่าชาว ต่างชาติจะประดิษฐ์สิ่งใดแล้วส่งเข้ามาขายปัจจุบันพวกเครื่องใช้เหล่านี้ เปลี่ยนเป็นพลาสติกเกือบหมดสิ้นไป แล้ว อุปกรณ์ในการบรรจุน้ำกินน้ำใช้ โถงดินเผาสำหรับใส่น้ำ ไทยเคยทำใช้มาตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัยแต่ด้วย กาลเวลา และปัจจุบันหลาย ๆ ด้าน ทำให้ขาดการผลิตต่อมา จนถึงตอนปลายอยุธยาการปั้นโถงด้วยดินแบบ ของชาวไทยรามัญได้เป็นที่นิยมขึ้น แต่เนื้อดินที่ใช้ปั้นนั้น แตกต่างไปจากแบบของสมัยสุโขทัยมาก คุณภาพ ต้องด้อยกว่าสุโขทัย ต่อมาชาวจีนนำโถงมังกรจากประเทศจีนเข้ามาจำหน่าย โถงดินเผาแบบไทยจึงหมด ความนิยมลง ในระยะหลังชาวไทยเชื้อสายจีนได้ตั้งโรงงานปั้นโถงมังกรขึ้นที่จังหวัดราชบุรี ทำให้โถงชนิดนี้ แพร่หลายไปทั่วประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน อุปกรณ์ที่คู่กับโถงน้ำได้แก่ ที่สำหรับตักน้ำใส่โถง และภาชนะ สำหรับตักน้ำดื่มเดิมคนไทยใช้ครุ สำหรับตักน้ำ และหาบน้ำจากแหล่งน้ำเพื่อมาใส่โถง เครื่องมือประเภท นี้พัฒนามาเป็นลำดับ เช่นเดียวกับอุปกรณ์เครื่องใช้อื่น กล่าวคือ เดิมใช้ครุ ต่อมาเป็นกระป๋องทำด้วยสังกะสี และปับตามลำดับ จะเห็นได้ว่าปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระป๋องพลาสติก และกลลอนพลาสติกไปแล้ว ส่วนที่ตัก น้ำดื่มนั้นเริ่มตั้งแต่ กะโหลก , กระบวย , ขัน, จอก จนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันคือยุคพลาสติก อุปกรณ์ในการเก็บรักษาอาหาร การรักษาอาหารของคนไทย คือการหาภาชนะมาครอบหรือปิดไว้ให้มิดชิด เพื่อให้รอดพ้นจากการรบกวน ของสัตว์และแมลง มิได้หมายความว่ามีการเก็บรักษาโดยการควบคุมอุณหภูมิ อย่างกับการใส่ในตู้เย็นแบบของชาวตะวันตก ประกอบกับความนิยมของไทยเป็นที่สำหรับเก็บรักษาอาหาร ของไทย มาถึงปัจจุบัน อุปกรณ์ในการทำขนม เดิมชาวบ้านจะสร้างอุปกรณ์ในการทำขนมขึ้นเอง เช่น ที่เคาะรอด ช่องปลากริม พิมพ์สำหรับกดตัวครองแครง แว่นโรยขนมจีน ฯลฯ อุปกรณ์เหล่านี้จะสร้างด้วยที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ไม้ และโลหะเป็นพื้น คนไทยไม่มีเตาอบความร้อนอย่างเตาไฟฟ้า เตาแก๊ส แต่ใช้ความร้อนด้วยการ ผิงด้วยถ่านไฟ นอกจากนี้ยังมีการทำขนมให้สุกด้วยการ กวน เชื่อม ทอด และต้มอีกด้วย อุปกรณ์ในการทำบุญเลี้ยงพระ คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ จะสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ สำหรับพิธีทางศาสนาไว้โดยเฉพาะ ไม่นำมาใช้ปะปนกับสามัญชน สิ่งของที่สร้างขึ้นสำหรับพระนั้นมีความงามประณีตที่สุด ทั้งนี้เพราะ ความเลื่อมใสศรัทธาอย่างสูงของชาวไทยที่มีต่อพุทธศาสนา อนึ่ง สิ่งของที่ใช้สำหรับเจ้านายชั้นสูงและกษัตริย์ ก็เช่นเดียวกัน มักจะมีการออกแบบเป็นพิเศษ ให้แตกต่างไปจากธรรมดาเสียเป็นส่วนใหญ่ นับได้ว่าเป็นวัฒนธรรมไทยอย่างหนึ่งที่น่าภูมิใจอย่างยิ่ง

พิริยะ ไกรฤกษ์ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เรื่องการวิเคราะห์การศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยในอดีตและปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไปในอนาคต งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 6 เป็นต้นมางานค้นคว้าทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะโบราณสถานในประเทศในส่วนของการศิลปากร เช่นงานสำรวจขุดค้นและบูรณะโบราณสถานของกอง โบราณคดี รวมทั้งงานค้นคว้าของเอกชนในหมวดเผยแพร่ศิลปกรรมและประวัติศาสตร์โบราณวัตถุสถานและ งานของสาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร ต่างก็พัฒนาขึ้น เพื่อสนองวัตถุประสงค์ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ส่วนงานค้นคว้าทางวิชาการที่ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีตนั้นแทบจะไม่ได้ รับการสนับสนุนเลย

ผลของการวิจัยงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ศิลปะโบราณวัตถุสถานในประเทศไทยที่กระทำขึ้นตั้งแต่กลางคริสต์ ศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบันแสดงให้เห็นว่างานค้นคว้าในด้านนี้เกือบทั้งหมดมีเป้าหมายที่จะสืบสาวประวัติ ความเป็นมาของศิลปโบราณวัตถุสถาน เพื่อศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีต และมีใช้เพียงเพื่อที่จะเรียนรู้

ศิลปกรรมแบบต่างๆและความคิดทางด้านความงามตามยุคสมัย เพื่อนำไปประยุกต์การสร้างสรรค์งานศิลปกรรมต่อไป ความเชื่อดังกล่าวเป็นเพียงความเข้าใจที่ไม่มีหลักฐานสนับสนุน

ปรีชา กาญจนาคม (2525 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการวิจัยเศษภาชนะดินเผาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกทำการขุดค้นที่บริเวณวัดพนัญเชิงถึงวัดอโยธยา โดยทำการขุดค้นทั้งสิ้น 7 หลุมขุดค้น ได้ข้อมูลที่สามารรถนำมาใช้ในการวิจัยเพียง 3 หลุมขุดค้น คือ หลุมขุดค้นหลังวัดสมณโกศใกล้คลองบ้านบาตร 2 หลุม และหลุมขุดค้นบริเวณวัดพนัญเชิงใกล้ปากน้ำแม่เบี้ยอีก 1 หลุม ส่วนอีก 4 หลุมขุดค้นข้อมูลที่ได้ไม่สามารถนำมาใช้ในการวิจัยได้ เพราะบางหลุมขุดค้นไม่พบหลักฐานทางโบราณคดี บางหลุมขุดค้นชั้นดินถูกรบกวน

เศษภาชนะดินเผาที่ได้จากการขุดค้นมี 2 ชนิด คือ

1.เศษภาชนะดินเผานี้อินทรธรรมา (Earthenware) สีมัวภาชนะมีตั้งแต่สีขาวนวล สีแดงอ่อนปนเหลืองจนถึงสีเทา ไล่ใน (Core) เป็นสีดำเผาด้วยความร้อนต่ำ ลวดลายที่ใช้ประดับภาชนะมีลายเชือกทาบและลายกดแบบต่างๆทั้งสิ้น 93 ลาย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของลวดลายที่ประดับบนภาชนะดินเผาสมาญอยุธยาเท่านั้น ส่วนรูปแบบทำเป็นหม้อขนาดเล็กทรงหม้อดาด หรือทรงลูกจันทร์ ก้นกลม เนื้อดินมีทรายผสมมาก ส่วนที่เป็นไหหรือโถจะมีเนื้อละเอียด สีเทาอ่อนจนถึงสีเทาเข้ม ภาชนะดินเผานี้อินทรธรรมา เป็นของคนพื้นเมืองทำขึ้นใช้ ผิวด้านนอกไม่ขัดมันและไม่เคลือบ

2.เศษภาชนะดินเผานี้อินเคลือบแบ่งเป็น ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (Stoneware) ด้านนอกเคลือบสีน้ำตาลเข้มด้านในไม่เคลือบ เป็นภาชนะดินเผาสมาญสุโขทัย มีรูปแบบเป็นไหทรงสูง หรือกระปุกมีเชิงเตี้ยมีลายขีดเป็นเส้นๆขนานรอบส่วนคอ หรือทำเป็นเส้นนูนหรือทำเป็นเส้นหูสำหรับร้อยเชือกแปะติดอยู่รอบส่วนคอภาชนะ

ภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้องหยาบ (Celadon) ส่วนมากเคลือบสีเขียวอ่อน หรือสีขาวขุ่น อย่างที่เรียกว่า เครื่องสังคโลก เป็นภาชนะเผาสมาญสุโขทัย มีรูปแบบเป็นจานปากกว้างมีเชิง ถ้วยมีเชิงและกระปุกทรงเตี้ยมีเชิง

ภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้องละเอียด (Porcelain) เป็นเครื่องถ้วยจีน ส่วนมากเคลือบสีขาวทั้งใบ เขียนลวดลายเป็นลายไปไม้ ลายปลา หรือตัวหนังสือจีนด้วยสีน้ำเงิน บางใบเขียนลวดลายดังกล่าวทั้งด้านในและด้านนอก มีรูปแบบเป็นจานและถ้วยมีเชิง เรียกทั่วไปว่า เครื่องลายคราม แต่ก็มีถ้วยบางใบเคลือบด้วยสีน้ำตาล หรือสีเขียวเขียนลวดลายด้วยสีแดง หรือสีเขียวอ่อน หรือสีน้ำตาล หรือบางครั้งจะเขียนลายบนเคลือบ

การกำหนดอายุของแหล่งโบราณคดี กำหนดได้โดยการศึกษาเปรียบเทียบจากเศษเครื่องถ้วยจีน ซึ่งขุดพบร่วมกับเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมาตั้งแต่ดินชั้นต่ำสุดจนถึงชั้นผิวดิน เศษเครื่องถ้วยจีนที่พบจากหลุมขุดค้นมีตั้งแต่ภาชนะที่ทำตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ. 1820 – 1911) สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. 1911 – 2187) และสมัยราชวงศ์ชิง (พ.ศ. 2187 – 2454)

ดังนั้น ชุมชนโบราณสมัยอยุธยาด้านฝั่งตะวันออกของเกาะเมืองอยุธยา จึงน่าจะเริ่มเป็นชุมชนแล้วตั้งแต่ระหว่าง พ.ศ. 1820 – 1892 ก่อนการตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีและครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีแล้ว ก็มีการติดต่อกับจีนเรื่อยมาจนกระทั่งสิ้นสุดสมัยกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 และชุมชนในบริเวณดังกล่าวเป็นชุมชนขนาดเล็ก ไม่ใหญ่โตถึงขนาดเป็นเมือง

เกียรติศักดิ์ ชานนารณ (2524 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องจิตรกรรมฝาผนัง สมัยรัชกาลที่ 3 พบว่าการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์วัดพระเชตุพน วัดสุทัศน์ และวัดเคลือวัลย์ มีเรื่อง

พระสาวกเอตทัคคะ มโหสถบัณฑิต พระปัจเจกโพธิ์ พระปฐมสมโพธิ(พุทธประวัติ) และนิบาตชาดก ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาตอนต้นจนถึงสมัยรัชกาลที่ 1 มีเรื่องที่ยืมนำมาเขียนภาพอย่างแพร่หลายคือ เรื่องพระอดีตพระพุทธรเจ้า ไตรภูมิ พระปฐมสมโพธิ เทพชุมนุม และมหา นิบาตชาดก (ทศชาติ) จะเห็นได้ว่าเรื่องที่แปลกออกไปได้แก่เรื่องพระสาวกเอตทัคคะ และพระปัจเจกโพธิ์ ส่วนเรื่องนิบาตชาดกนั้น ถือว่าเรื่องทศชาติเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องนิบาตชาดกแล้ว จึงมิใช่เรื่องที่แปลกออกไป

จิตรกรรมฝาผนังที่แปลกออกไปทั้ง 2 เรื่องดังกล่าวข้างต้น ได้เขียนไว้บนผนังระหว่างประตูและหน้าต่าง ซึ่งถือว่าเป็นผนังสำคัญในการเขียนภาพ เพราะอยู่ในระยะที่เห็นได้ใกล้ชิด จิตรกรที่เขียนภาพจึงต้องเป็นผู้มีฝีมือสูงและต้องใช้ความประณีต ในการสร้างสรรค์งาน ผิดกับผนังที่อยู่เหนือขึ้นไป ซึ่งสูงกว่าระดับสายตา ความประณีตจึงลดลง หรืออาจเป็นได้ว่าเขียนโดยจิตรกรที่มีฝีมือด้อยกว่า

การที่ผนังสำคัญในพระอุโบสถมีการเขียนภาพจากเรื่องราวแปลกใหม่ไปจากเดิม ส่วนเรื่องที่ยืมนำมาแต่เดิม เช่นเรื่องพระปฐมสมโพธิและมโหสถบัณฑิต (เรื่องหนึ่งในทศชาติ) กลับเขียนอยู่บนผนังที่มีความสำคัญรองลงมา แสดงให้เห็นว่าความนิยมในการนำเรื่องราวจากคัมภีร์พุทธศาสนามาเขียนภาพได้เปลี่ยนไป

นอกจากนั้น ในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพน ก็มีการเขียนภาพเรื่องพระสาวกเอตทัคคะ 13 องค์ อุบาสกเอตทัคคะ 10 คน และอุบาสิกาเอตทัคคะ 10 คน ในพระวิหารทิศเหนือเขียนภาพฤาษีตัดตนรวม 13 ท่า และในหอไตร (บริเวณตำหนักवासัก) เขียนภาพลักษณะช้างและม้าที่สำคัญ ทำให้แน่ชัดขึ้นได้ว่าการเขียนภาพจากเรื่องราวแปลกใหม่ออกไปนั้น เป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 3

แต่จากหลักฐานที่ปรากฏ จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 1 ในวัดพระเชตุพน มีการนำเรื่องแปลกใหม่มาเขียนแล้วคือ เรื่องพระโยคาวจรพิจารณาอสุภ 10 และข้ออุปมาญาณ 10 เขียนไว้ที่พระวิหารทิศตะวันออก มุขหลัง พระวิหารทิศตะวันตกเขียนเรื่องพระเกศธาตุ ที่ศาลาราย 5 ห้อง 7 ห้อง 9 ห้อง เป็น 17 ศาลา เขียนเรื่องพระชาดก 550 ชาติ ดังนั้น การนำเรื่องแปลกใหม่ไปจากที่นิยมเขียนกันมาแต่เดิมมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง จึงไม่ได้เริ่มในรัชกาลที่ 3 เพียงแต่ว่าในรัชกาลนั้น การนำเรื่องใหม่ๆ มาเขียนได้แพร่หลายยิ่งขึ้น จนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา เรื่องใหม่ๆ ในจิตรกรรมฝาผนังยิ่งปรากฏให้เห็นมากขึ้นตามลำดับ

อีกประการหนึ่ง ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ความนิยมที่เป็นแบบประเพณีอย่างหนึ่งของการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังก็คือภาพเรื่องมารผจญจะเขียนไว้ที่ผนังตอนบนหน้าพระประธานและเขียนภาพเรื่องไตรภูมิไว้ที่ผนังหลังพระประธาน แต่วัดในโครงการวิจัยนี้กลับเขียนภาพบนผนังด้านหน้าและหลังพระประธานที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือนอกจากภาพมารผจญที่ผนังตอนบนในโบสถ์วัดสุทัศน์แล้ว ไม่มีการเขียนภาพมารผจญและภาพไตรภูมิที่ผนังตอนบนด้านหน้าและหลังองค์พระประธานเลย และถึงแม้ว่าจะมีการเขียนภาพเรื่องมารผจญในโบสถ์วัดสุทัศน์ก็ตาม แต่ในผนังนั้นก็ยังมีภาพตอนอื่นของพุทธประวัติรวมอยู่ด้วย และการจัดองค์ประกอบภาพของผนังดังกล่าวนี้ก็ผิดไปจากที่นิยมเขียนกันจนเป็นแบบประเพณีไปแล้วโดยสิ้นเชิง แสดงให้เห็นว่าในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในการนำเรื่องมาเขียนภาพบนผนังด้านหน้าและหลังพระประธานจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ความนิยมที่เป็นแบบเดิมนั้นแทบจะไม่มีเหลืออยู่เลย

วัณณะ จูฑะวิภาต(2535:บทคัดย่อ)ได้ศึกษาเรื่องหัตถกรรมไทยความเป็นมาและการผลิตในปัจจุบัน ศึกษากรณี: การปั้นหล่อพระ การทำบาตรพระ การทำขลุ่ยและการทำของเล่นไม้ระกำ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมโครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและงานช่างในเขตกรุงเทพมหานครและธนบุรี เพื่อให้हित นักศึกษาและผู้สนใจใคร่รู้ได้เข้าใจถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและความรู้ในเชิงช่าง เนื่องจากช่างฝีมือ

พระสาวกเอตทัคคะ มโหสถบัณฑิต พระปัจเจกโพธิ์ พระปฐมสมโพธิ(พุทธประวัติ) และนิบาตชาดก ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาตอนต้นจนถึงสมัยรัชกาลที่ 1 มีเรื่องที่ยิมนำมาเขียนภาพอย่างแพร่หลายคือ เรื่องพระอดีตพระพุทธรเจ้า ไตรภูมิ พระปฐมสมโพธิ เทพชุมนุม และมหา นิบาตชาดก (ทศชาติ) จะเห็นได้ว่าเรื่องที่แปลกออกไปได้แก่เรื่องพระสาวกเอตทัคคะ และพระปัจเจกโพธิ์ ส่วนเรื่องนิบาตชาดกนั้น ถือว่าเรื่องทศชาติเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องนิบาตชาดกแล้ว จึงมิใช่เรื่องที่แปลกออกไป

จิตรกรรมฝาผนังที่แปลกออกไปทั้ง 2 เรื่องดังกล่าวข้างต้น ได้เขียนไว้บนผนังระหว่างประตูและหน้าต่าง ซึ่งถือว่าเป็นผนังสำคัญในการเขียนภาพ เพราะอยู่ในระยะที่เห็นได้ใกล้ชิด จิตรกรที่เขียนภาพจึงต้องเป็นผู้ฝีมือสูงและต้องใช้ความประณีต ในการสร้างสรรค์งาน ผิดกับผนังที่อยู่เหนือขึ้นไป ซึ่งสูงกว่าระดับสายตา ความประณีตจึงลดลง หรืออาจเป็นได้ว่าเขียนโดยจิตรกรที่มีฝีมือต่อยกว่า

การที่ผนังสำคัญในพระอุโบสถมีการเขียนภาพจากเรื่องราวแปลกใหม่ไปจากเดิม ส่วนเรื่องที่ยิมนำมาแต่เดิม เช่นเรื่องพระปฐมสมโพธิและมโหสถบัณฑิต (เรื่องหนึ่งในทศชาติ) กลับเขียนอยู่บนผนังที่มีความสำคัญรองลงมา แสดงให้เห็นว่าความนิยมในการนำเรื่องราวจากคัมภีร์พุทธศาสนามาเขียนภาพได้เปลี่ยนไป

นอกจากนั้น ในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพน ก็มีการเขียนภาพเรื่องพระสาวกเอตทัคคะ 13 องค์ อุบาสกเอตทัคคะ 10 คน และอุบาสิกาเอตทัคคะ 10 คน ในพระวิหารทิศเหนือเขียนภาพฤๅษีดัดตนรวม 13 ท่า และในหอไตร (บริเวณตำหนักवासูกิ) เขียนภาพลักษณะช้างและม้าที่สำคัญ ทำให้แน่ชัดขึ้นได้ว่าการเขียนภาพจากเรื่องราวแปลกใหม่ออกไปนั้น เป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 3

แต่จากหลักฐานที่ปรากฏ จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 1 ในวัดพระเชตุพน มีการนำเรื่องแปลกใหม่มาเขียนแล้วคือ เรื่องพระโยคาวจรพิจารณาอสุภ 10 และข้ออุปมาญาณ 10 เขียนไว้ที่พระวิหารทิศตะวันออก มุขหลัง พระวิหารทิศตะวันตกเขียนเรื่องพระเกศธาตุ ที่ศาลาราย 5 ห้อง 7 ห้อง 9 ห้อง เป็น 17 ศาลา เขียนเรื่องพระชาดก 550 ชาติ ดังนั้น การนำเรื่องแปลกใหม่ไปจากที่นิยมเขียนกันมาแต่เดิมมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง จึงไม่ได้เริ่มในรัชกาลที่ 3 เพียงแต่ว่าในรัชกาลนั้น การนำเรื่องใหม่ ๆ มาเขียนได้แพร่หลายยิ่งขึ้น จนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา เรื่องใหม่ๆ ในจิตรกรรมฝาผนังยิ่งปรากฏให้เห็นมากขึ้นตามลำดับ

อีกประการหนึ่ง ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ความนิยมที่เป็นแบบประเพณีอย่างหนึ่งของการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังก็คือภาพเรื่องมารผจญจะเขียนไว้ที่ผนังตอนบนหน้าพระประธานและเขียนภาพเรื่องไตรภูมิไว้ที่ผนังหลังพระประธาน แต่วัดในโครงการวิจัยนี้กลับเขียนภาพบนผนังด้านหน้าและหลังพระประธานที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือนอกจากภาพมารผจญที่ผนังตอนบนในโบสถ์วัดสุทัศน์แล้ว ไม่มีการเขียนภาพมารผจญและภาพไตรภูมิที่ผนังตอนบนด้านหน้าและหลังองค์พระประธานเลย และถึงแม้ว่าจะมีการเขียนภาพเรื่องมารผจญในโบสถ์วัดสุทัศน์ก็ตาม แต่ในผนังนั้นก็มีภาพตอนอื่นของพุทธประวัติรวมอยู่ด้วย และการจัดองค์ประกอบภาพของผนังดังกล่าวนี้ก็เกิดไปจากที่นิยมเขียนกันจนเป็นแบบประเพณีไปแล้วโดยสิ้นเชิง แสดงให้เห็นว่าในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในการนำเรื่องมาเขียนภาพบนผนังด้านหน้าและหลังพระประธานจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ความนิยมที่เป็นแบบเดิมนั้นแทบจะไม่มีเหลืออยู่เลย

วัณณะ จูฑะวิภาต(2535:บทคัดย่อ)ได้ศึกษาเรื่องหัตถกรรมไทยความเป็นมาและการผลิตในปัจจุบัน ศึกษากรณี:การปั้นหล่อพระ การทำบาตรพระ การทำขลุ่ยและการทำของเล่นไม้ระกำ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมโครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและงานช่างในเขตกรุงเทพมหานครและธนบุรี เพื่อให้นักศึกษาและผู้สนใจใคร่รู้ได้เข้าใจถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและความรู้ในเชิงช่าง เนื่องจากช่างฝีมือ

มือในท้องถิ่น มักจะเป็นช่างสูงอายุ มีความชำนาญ ช่างคิดและประดิษฐ์ และสร้างสรรค์ ปัจจุบันช่างเหล่านั้นนั้น ได้ล้มหายตายจากไปบ้างแล้วโดยที่คนรุ่นหลังไม่ได้รับการถ่ายทอดฝีมือไว้ เพียงแต่เป็นการทำเพื่อหารายได้ เพื่อจุนเจือครอบครัวการทำงานนี้อาจขาดประสบการณ์ และความรักในวิชาชีพ ทำให้ขาดความประณีตงดงามช่างฝีมือดีนั้นอาจพอมิเหลืออยู่บ้างแต่ก็ขาดแรงจูงใจในการทำงานเพราะถูกกดค่าแรงจึงทำให้ช่างมีจำนวนลดลง ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต คุณภาพของผลงานย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจ การเคลื่อนไหลด้านวัฒนธรรมจากต่างประเทศ มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของงานช่างที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ช่างเป็นส่วนหนึ่งที่บังคับถึงวัฒนธรรมของชาติ ด้วยเหตุนี้การอนุรักษ์ก็ถือการดำรงชีวิตไว้ก็ดีหรือการปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของชนในชาติทุกคนที่จะต้องศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเองได้ทราบแนวคิด คตินิยม ความเชื่อและการพัฒนารูปแบบตลอดจนคุณค่าของการดำรงชีวิต

องค์อร ดันวัชรพันธ์(2540: บทคัดย่อ)ได้ศึกษาเรื่องการวิวัฒนาการเครื่องเรือนไทยวัดอุประสงค์ในการศึกษาและค้นคว้ามี 4 ประการ เพื่อรวบรวมรูปแบบของเครื่องเรือนไทยที่แน่นอนของยุคสมัยนั้นๆซึ่งแยกเป็นภาคต่างๆของประเทศไทยเข้ามาเป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจน เพื่อชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยในเชิงวิวัฒนาการซึ่งได้รับอิทธิพลจากสังคม เศรษฐกิจ และทางการเมือง เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งของคนไทยด้วยกันในแต่ละยุคสมัยแสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นวัฒนธรรมของชาติ การคิดประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ในรูปแบบต่างๆเป็นงานสร้างสรรค์ที่สามารถนำมาสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ได้เป็นอย่างดี เพื่อแสดงถึงภูมิปัญญา การคิดประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้อันวิจิตรบรรจง อุดมด้วยสุนทรียภาพและประโยชน์ใช้สอย อันแสดงให้เห็นถึงอัจฉริยภาพของผู้ผลิตชิ้นงาน ที่รู้จักนำเอาวัสดุจากธรรมชาติและการใช้เทคโนโลยีที่มีในขณะนั้นมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม

จิราภรณ์ อรรถะนาค(2536: บทคัดย่อ)ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาผ้าโบราณสมัยอยุธยาตอนปลาย ถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจากผ้าห่อคัมภีร์ผลที่ได้จากการสำรวจและศึกษาวิเคราะห์ผ้าห่อคัมภีร์จากแหล่งต่างๆในภาคกลางจำนวน 10 ผืน ช่วยให้ได้ข้อมูลที่สำคัญที่แสดงให้เห็นภาพรวมของผ้าโบราณชนิดที่มีใช้ในชุมชนที่ได้ทำการสำรวจในสมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และเรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบันได้เป็นอย่างดี อาจกล่าวได้ว่าผ้าห่อคัมภีร์เป็นแหล่งศึกษาผ้าโบราณที่ดีที่สุด ที่สามารถสะท้อนให้เห็นความหลากหลายของผ้า ทั้งที่เป็นผ้าพื้นเมืองและผ้าที่สั่งซื้อจากต่างประเทศในแต่ละยุคสมัยมีตั้งแต่ผ้าธรรมดาที่มีใช้ทั่วไปในหมู่สามัญชน ไปจนถึงผ้าที่มีใช้ในวังหลวง ซึ่งต่างจากผ้าโบราณที่มีเก็บรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานหรือแหล่งสะสมผ้าต่างๆ ที่มุ่งเน้นเก็บรักษาผ้าที่มีความสำคัญหรือผ้าที่มีความสวยงามหรือผ้าแปลกๆเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผ้าผืนแพรพรรณที่เจ้านายทรงใช้ หรือผ้าที่ขุนนางและผู้มีฐานะดีมีใช้ การศึกษาผ้าเหล่านั้นจึงไม่สามารถให้ข้อมูลที่กว้างขวางและหลากหลายได้เท่ากับการศึกษาจากผ้าห่อคัมภีร์

ผ้าที่นำมาใช้ในการห่อคัมภีร์มีทั้งผ้าหรือสิ่งประดิษฐ์ที่แต่ละท้องถิ่นผลิตขึ้นมาเอง และผ้าที่แต่ละท้องถิ่นสามารถซื้อหาหรือเสาะแสวงหาหรือแลกเปลี่ยนมาได้ด้วยวิธีใดๆ จึงแสดงให้เห็นถึงผ้าที่มีใช้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน และผ้าที่ใช้ในโอกาสพิเศษ รวมทั้งผ้าที่มีไว้ในครอบครองแต่ไม่ได้ใช้งานและโดยที่วัดเป็นศูนย์รวมของพุทธศาสนิกชนทุกระดับชั้นในท้องถิ่นผ้าห่อคัมภีร์เหล่านั้นจึงเป็นผ้าที่มีใช้อยู่ในทุกชนชั้นในท้องถิ่นนั้นๆ ตั้งแต่ชาวไร่ชาวนา กรรมกร พ่อค้าวานิช ไปจนถึงข้าราชการ

ชนิดของผ้าห่อคัมภีร์จึงสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของผ้าที่มีใช้ในแต่ละท้องถิ่น และเป็นหลักฐานที่แสดงถึงภูมิปัญญาของผู้ผลิต เทคโนโลยีในการผลิตคติความเชื่อและวิถีชีวิตของผู้ผลิต บางครั้ง

บอกถึงเชื้อชาติหรือเผ่าพันธุ์ของผู้ผลิตตลอดจนแสดงถึงความสัมพันธ์ติดต่อกับท้องถิ่นอื่นๆ ได้เป็นอย่างดีผ้าห่อคัมภีร์ที่สำรวจพบแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ดังนี้ สิ่งประดิษฐ์ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการห่อคัมภีร์ ผ้าพื้นเมือง ผ้าจากต่างประเทศ ปริมาณของผ้าห่อคัมภีร์แต่ละกลุ่มตัวอย่างขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาและเทคโนโลยีของชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ หากชุมชนในท้องถิ่นมีความสามารถในการทอผ้าได้ผลผลิตที่มีความสวยงาม ผ้าห่อคัมภีร์ในท้องถิ่นนั้นๆจะมีผ้าพื้นเมืองเป็นส่วนใหญ่ ชุมชนที่ไม่มีความสามารถในการทอผ้าหรือทอได้เพียงผ้าพื้นๆเรียบๆธรรมดาๆพุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาในการสร้างกุศลโดยการถวายผ้าห่อคัมภีร์ ย่อมจะต้องพยายามเสาะแสวงหาผ้าเนื้อดีลวดลายแปลกสวยงามๆจากท้องถิ่นอื่นๆปริมาณผ้าพื้นเมืองมีผลิตได้ในท้องถิ่นนี้จะมีน้อย

ประการที่สองทำเลที่ตั้งของแต่ละชุมชนมีผลอย่างมากต่อปริมาณผ้าห่อคัมภีร์แต่ละกลุ่ม ชุมชนที่ตั้งอยู่ในเส้นทางการค้าหรืออยู่ใกล้ศูนย์การค้าจะมีผ้าต่างประเทศไว้ใช้มาก เพราะหาซื้อได้ง่ายผ้าห่อคัมภีร์ในชุมชนนั้นๆจึงเป็นผ้าที่มาจากต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ในทางกลับกันชุมชนที่อยู่ห่างไกลเส้นทางทางการค้าหรืออยู่ในท้องถิ่นที่ทุรกันดาร จะใช้ผ้าพื้นเมืองเป็นผ้าห่อคัมภีร์เป็นส่วนใหญ่โดยมีการประดิษฐ์ประดอยหรือการประดับประดาเป็นพิเศษด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ปัก ถัก ขลิบ ฯลฯ เพื่อให้สวยงามและแตกต่างจากผ้าพื้นเมืองธรรมดาที่มีใช้ทั่วไป

ผ้าพื้นเมืองที่สำรวจพบมีหลายชนิด ส่วนใหญ่เป็นผ้าพื้น ผ้าลายทาง ผ้าลายตา ผ้าหางกระรอก ผ้าตาสมุก ผ้ายก ผ้ามัดหมี่ ผ้าขิด ผ้าจก ฯลฯ มีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม หากศึกษาวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งจะได้ข้อมูลที่นำสนใจจากผ้าเหล่านี้ในหลายๆด้านทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ประเพณี เทคโนโลยี การอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน ความสัมพันธ์กับท้องถิ่นอื่นๆ

ผลของการสำรวจ พบผ้าจากต่างประเทศจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นผ้าจากอินเดียและจีน ได้แก่ผ้าฝ้ายพิมพ์ / เขียนลายจากอินเดีย ผ้าไหมพื้นสีต่างๆ ผ้าฝ้ายพื้นสีต่างๆ ผ้าไหมยกดอก ผ้าไหมยกดินเงินและดินทอง ผ้าไหมผสมฝ้ายยกดินเงินหรือดินทอง ผ้าฝ้ายยกดินเงินหรือดินทอง ฯลฯ ชาวสยามตั้งชื่อผ้าเหล่านี้ตามชื่อเดิมที่ผู้ผลิตเรียกขานกันบ้าง ตั้งชื่อตามลักษณะของผ้าบ้าง ตั้งชื่อตามลายผ้าบ้าง ตั้งชื่อตามชื่อสถานที่หรือชื่อเมืองบ้าง ชื่อเหล่านี้เป็นชื่อเฉพาะที่บอกให้รู้ว่ามีผ้าชนิดใด เช่น ผ้าลายแซก ผ้าลายอย่าง ผ้าลายนอกอย่าง ผ้ามัดสรุ ผ้ายันดาณี ผ้าเยียรบับ ผ้าอัตลัด ผ้าเข้มขาบ ผ้าปุม ผ้าตาด ผ้าโหมด ผ้าต่วน ผ้าแพรเลียน ผ้าแพรดอก ผ้าแพรหนังไก่ ผ้าหนามขนุน ฯลฯ ชื่อผ้าเหล่านี้ปรากฏในเอกสาร / จดหมายเหตุโบราณแต่มักไม่ค่อยพบรายละเอียดเกี่ยวกับผ้าเท่าใดนัก ผ้าบางชนิดจึงเป็นที่รู้จักเพียงแต่ชื่อ แต่ไม่มีผู้ใดอธิบายได้ว่าผ้านั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร และพบว่าผู้พยายามให้คำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของผ้าบางชนิดผิดพลาดไปจากความเป็นจริง ผู้วิจัยจึงได้พยายามเสาะแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับชื่อที่ถูกต้องและรายละเอียดของผ้าเหล่านี้โดยใช้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และวิทยาศาสตร์พร้อมๆกัน โดยค้นคว้าจากเอกสารอ้างอิงทั้งของไทยและต่างประเทศแล้วตรวจสอบคุณลักษณะของผ้าที่ค้นพบ เช่นชนิดของเส้นใย สีย้อม ชนิดของดิน เทคนิคในการทอ และการทำให้เกิดลวดลายบนพื้นผ้า โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์หลายวิธีทำให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับชื่อที่ถูกต้องที่เรียกขานกันในหมู่ผู้ผลิตและชาวต่างประเทศตลอดจนลักษณะเฉพาะของผ้าแต่ละชนิดซึ่งในขณะนี้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผ้าบางชนิดยังไม่สมบูรณ์นัก เนื่องจากงบประมาณมีจำกัดอย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้จัดทำโครงการศึกษาวิจัยต่อเนื่องจากโครงการนี้ เพื่อเสาะแสวงหาข้อมูลที่ยังขาดอยู่ หากสามารถกระทำได้สำเร็จสมบูรณ์ตามเป้าหมายของโครงการที่จัดทำไว้ จะได้รายละเอียดที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับผ้าโบราณแต่ละชนิดเพิ่มเติม และได้ข้อมูลเกี่ยวกับผ้ามากขึ้นภาพรวมของผ้าโบราณที่มีใช้ในสยามจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้นผ้าจากอินเดียและจีนเท่าที่ค้นพบในขณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นผ้าที่มีราคาถูกปานกลาง มีทั้งผ้าที่มีสินค้าทั่วไป และผ้าที่สยามสั่งทำเป็นพิเศษผ้าเหล่านี้มีราคาไม่สูงมาก ชนชั้นกลางและผู้มีฐานะดีสามารถซื้อหามาใช้

โดยไม่เคียดแค้น ส่วนผ้าจากอินเดียที่มีคุณภาพสูงมาก ราคาแพง ยังค้นไม่พบจากผ้าห่อคัมภีร์ แต่เคยพบบ้างในพิพิธภัณฑ์ และในวังหลวง ซึ่งล้วนแต่เป็นผ้าในราชสำนัก

ผ้าจากอินเดียที่พบมากเป็นพิเศษ ได้แก่ ผ้าลายอย่าง ผ้าลายนอกอย่าง ผ้าลายแขก ผ้าฝ้ายพื้นสีต่างๆ ผ้าตัวทอด้วยไหมผสมฝ้ายยกด้นเงินหรือด้นทอง ผ้าฝ้ายยกด้นเงินและด้นทอง ฝ้ายยกไหมผสมฝ้าย ผ้าที่ทอด้วยเงินแล่งหรือทองแล่ง ซึ่งมีตั้งแต่คุณภาพต่ำราคาถูก ไปจนถึงผ้าที่มีคุณภาพและราคาปานกลาง ส่วนผ้าที่มีคุณภาพสูงและมีราคาแพงพบบ้างเล็กน้อย

ผ้าจากจีนที่พบมาเป็นพิเศษ ได้แก่ ผ้าไหม ซึ่งทั้งผ้าไหมพื้นสีต่างๆ ผ้าตัวสีต่างๆ ผ้าไหมยกดอก(damask) ฝ้ายยกไหม ฝ้ายยกด้นเงินหรือด้นทอง ซึ่งส่วนใหญ่จัดเป็นผ้าที่มีคุณภาพปานกลาง ที่มีใช้ทั่วไปในจีน อีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนน้อย เป็นผ้าที่ชาวสยามสั่งทอเป็นพิเศษ เช่นฝ้ายยกด้น ฝ้ายยกไหม ซึ่งมีลวดลายแบบไทย แต่ทอโดยช่างชาวจีน ผ้าไหมจากจีนเท่าที่พบส่วนใหญ่เป็นผ้าที่ผลิตในหัวเมืองที่ตั้งอยู่ใกล้เมืองท่าในอ่าวตังเกี๋ยแหล่งผลิตที่สำคัญอยู่ที่เมืองกวางตุ้งและเมืองอื่นๆในแถบนั้น จากการสำรวจครั้งนี้ยังไม่พบผ้าที่มีคุณภาพสูง ราคาแพงอย่างที่จีนส่งไปขายในยุโรป

ส่วนผ้าจากยุโรปพบมากเช่นกัน แต่เป็นผ้าที่ผลิตในสมัยหลังๆกล่าวคือ หลังจากกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้ายเนื้อละเอียดพิมพ์ลายด้วยเครื่องจักรสีสันทวยๆ ลวดลายแปลกๆ อันเป็นผลมาจากวิวัฒนาการด้านการย้อม การทอ และเทคนิคในการทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้า ข้อมูลที่ได้จากผ้าเหล่านี้แสดงให้เห็นวิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีที่มีการพัฒนามาโดยลำดับอย่างไม่หยุดยั้ง

ผ้าห่อคัมภีร์ที่พบมากอีกกลุ่มหนึ่งคือ ผ้าปฐุมเขมร ซึ่งมีลักษณะเป็นผ้าไหมมัดหมี่เนื่องจากผ้าชนิดนี้เคยใช้เป็นเครื่องแบบข้าราชการในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงมีใช้กันมากสามารถหาได้ง่าย

นอกจากนี้ยังสำรวจพบผ้าจากประเทศอื่นๆปะปนอยู่ด้วยไม่มากนักเช่นผ้าพิมพ์และฝ้ายยกด้นจาเปอร์เซีย ผ้าพิมพ์จากญี่ปุ่น ฝ้ายยกไหมและยกด้นทองจากมาเลเซีย ผ้าจากพม่า ผ้าบาติตจากอินโดนีเซีย เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าผ้าห่อคัมภีร์มีความสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นวัตถุหลักฐานที่แสดงถึงคติความเชื่อ ชาติพันธุ์ วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละยุคสมัยและยังแสดงถึงวิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีสิ่งทอ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นต่างๆ และเส้นทางการค้าได้เป็นอย่างดี สมควรที่จะได้รับแรงศึกษาค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูล และอนุรักษ์รักษาไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบไป

นคร พันธุ์ณรงค์ (2525: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้านบ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัด เพชรบูรณ์ การค้นคว้ารวบรวมเพื่อศึกษาลักษณะเรื่องประวัติความเป็นมาประวัติชื่อหมู่บ้านการตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนวัฒนธรรมด้านต่างๆ เพื่อบรรวบรวมข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านเมืองศรีเทพต่อไปในอนาคต เพื่อเป็นการศึกษาเปรียบเทียบสภาพทางด้านต่างๆของบ้านนาตะกุดในอดีตและปัจจุบัน

ธีรศักดิ์ วงศ์คำแน่น (2531: บทคัดย่อ)ได้ศึกษาเรื่องเทคนิควิทยานพื้นบ้านภาคเหนือ จังหวัดลำปาง ตอนที่ 2 การก่อสร้าง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีข้อมูลภาคเอกสารเกี่ยวกับเทคนิควิทยางานก่อสร้างพื้นบ้านในท้องถิ่นจัดหมวดหมู่ไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาในอนาคต เพราะเทคนิควิทยากการต่างอาจสูญหายไป เพื่อเกียรติศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจสำหรับคนในท้องถิ่นและประชาชนทั้งชาติในฐานะที่เทคนิควิทยางานก่อสร้างพื้นบ้านเป็นผลงานที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านและบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานของเทคนิควิทยาใหม่ในปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลและแนวทางสำหรับนักพัฒนาโดยนำเทคนิควิทยางานช่างพื้นบ้านนั้นเอง มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น

ในปัจจุบันรัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างมาก มีแผนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 5 และ 6 นักวิชาการในหลายสาขาต่าง ๆ กระจุกตัวกันในการที่จะใช้ความรู้ความสามารถในด้านวิทยาศาสตร์ และเทคนิควิทยาการใหม่ ๆ เพื่อการพัฒนาประเทศส่งเสริมด้านอุตสาหกรรมทั้งยังชักนำประเทศเข้าสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ แต่จนกระทั่งบัดนี้ การพัฒนาชนบทก็ยังไม่ได้ผล ประชาชนชาวชนบทก็ยังยากจนอยู่เนืองเอง เครื่องจักรกล เครื่องมือเครื่องใช้ที่ต้องพึ่งพาต่างประเทศเข้ามาพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านกลับยังทำให้ชาวบ้านเพิ่มความยากจนยิ่งขึ้น ต้องซื้อหา สร้างหนี้สินมากขึ้นอีก ทั้งนี้ย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าเทคนิควิทยาระดับสูงเกินไปนั้นมิได้สอดคล้องกับการที่จะนำมาแก้ปัญหาหรือนำมาเป็นหลักในการพัฒนาประเทศได้ เนื่องจากปัญหาความยากจนของประชาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวชนบทประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีระดับการศึกษาต่ำ มีปัญหาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรในท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ดังนั้นในด้านการพัฒนาชนบท นักวิชาการเริ่มเห็นพ้องต้องกันในแนวความคิดที่จะต้องให้ชาวบ้านรู้จักช่วยตัวเองให้มากที่สุด รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์ในท้องถิ่นของตนให้คุ้มค่าที่สุด และที่สำคัญคือการนำเทคนิควิทยาที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ได้สร้างสรรค์และปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาช้านาน มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจัง แนวคิดนี้ได้เริ่มขึ้นโดยหลายหน่วยงานได้นำเทคนิควิทยาพื้นบ้านไปพัฒนาประยุกต์และนำกลับมาเผยแพร่เพื่อการดำรงชีวิตในท้องถิ่น ส่วนใหญ่จัดว่าเป็นเทคนิควิทยาระดับกลาง หรือเทคนิควิทยาที่เหมาะสมเทคนิควิทยาที่ชาวบ้านคิดขึ้นเป็นพื้นฐานมาแล้ว

เทคนิควิทยาการพื้นบ้านที่ปรากฏในลักษณะรูปธรรมและนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นเทคนิควิทยาการเพาะปลูก จับสัตว์ งานช่างพื้นบ้าน โภชนาการ การเดินทาง นันทนาการ ประเพณีพิธีกรรมอื่น ๆ ซึ่งบางอย่างสูญหายไปและบางอย่างเหลือไว้แต่เพียงเรื่องราวนั้นแล้วล้วนเป็นสิ่งที่มีความค่าเป็นอย่างยิ่ง จึงเป็นการสมควรที่จะศึกษารวบรวมไว้เป็นหลักฐานเพื่อเป็นเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งภูมิปัญญาของชาวบ้านและถือว่าเป็นแนวทางพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ

อรศิริ ปาณินท์และคณะ(2527: บทคัดย่อ)ได้ศึกษาเรื่องลักษณะอาคารพักอาศัยย่านคลองบางกอกน้อยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะความเป็นอยู่และสภาพอาคารพักอาศัยทางกายภาพเพื่อศึกษาความเกี่ยวเนื่องระหว่างสังคมและวัฒนธรรมของย่านซึ่งใช้การสัญจรติดต่อทางน้ำ ศึกษาลักษณะอาคารพักอาศัยประเภทต่าง ๆ ริมคลอง ศึกษาถึงศักยภาพในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและอาคารพักอาศัยริมคลอง วิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและอาคารพักอาศัย โดยการตระหนักถึงการอนุรักษ์ที่ไม่ขัดต่อการพัฒนาตามโครงการโดยส่วนรวมของรัฐ

จากการศึกษาข้อมูลทั้งด้านเอกสารทุติยภูมิและการสำรวจทางกายภาพประกอบกับการศึกษาโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐ เช่น การขยายตัวของเมืองและชุมชน การขยายตัวของย่านอุตสาหกรรมการคมนาคมโครงการในอนาคตรัฐและปัญหาด้านมลภาวะต่างตลอดจนสภาพสังคมท้องถิ่นและการครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ที่ดินของประชาชนย่านริมคลองบางกอกน้อย สรุปว่า การเสนอแนะในการอนุรักษ์บรรยากาศแบบประเพณีของสภาพแวดล้อมริมคลองมีแนวโน้มที่จะกระทำได้โดยแยกการเสนอแนะในการวิจัยเป็น 2 ส่วน คือ การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมซึ่งรัฐควรเป็นผู้ดำเนินการโดยการพัฒนาการด้านสาธารณูปโภคซึ่งเอื้ออำนวยต่อการอนุรักษ์บรรยากาศแบบประเพณีของสภาพแวดล้อมอันประกอบด้วย การจัดทำเขื่อนและทางเท้าริมเขื่อน การจัดทำทางเท้าเขื่อนต่อบริเวณที่มีอาคารพาณิชย์พักอาศัยหนาแน่น การจัดทำเรือสาธารณะเข้าถึงหมู่บ้านให้เพียงพอ จัดบริการไฟฟ้าแสงสว่างแก่ทางเท้าและอาคารริม คลองเพิ่มเติมจากไฟแสงสว่างเพื่อการคมนาคม จัดที่เปิดโล่งสาธารณะและปรับปรุงที่เปิดโล่งตามริมคลอง จัดบริการการคำภูมิสถาปัตยกรรมแก่บริเวณสาธารณะ การอนุรักษ์อาคารพักอาศัยโดยการเสนอแนะขึ้นไปถึง

คุณลักษณะทางกายภาพซึ่งเกิดขึ้นตามสภาพท้องถิ่น เช่น การใช้ซานเปิดโล่ง ทำน้ำเอนกประสงค์ การอนุรักษ์ลักษณะสวนชาน คุณลักษณะของเรือนไทย

การสรุปเสนอแนะตามข้อ 2 มีศักยภาพส่งผลถึงการอนุรักษ์ต่ำกว่าข้อ 1 เนื่องจากไม่สามารถจัดตั้งกฎเกณฑ์บังคับต่อเอกชนได้ สรุปว่าหากรัฐสามารถให้บริการแก่ชุมชนตามข้อเสนอแนะที่ 1 ได้โอกาสในการคงไว้ซึ่งบรรยากาศของการอยู่อาศัยริมคลองยังสามารถคงอยู่ได้เนื่องจากการให้บริการดังกล่าวเอื้ออำนวยต่อการคมนาคมทางน้ำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการมีองค์ประกอบต่างๆทางกายภาพของอาคารพักอาศัยที่แตกต่างกับอาคารพักอาศัยซึ่งตั้งอยู่บนบก

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (2527:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องแบบโครงสร้างและระเบียบการก่อสร้างสถาปัตยกรรมสกุลช่างเขมรและศรีวิชัย การศึกษานี้ประกอบด้วยการศึกษาจากเอกสารและการออกเก็บข้อมูลภาคสนามในท้องที่ต่างๆการศึกษาจากภาคเอกสารนั้นส่วนใหญ่จะเน้นหนักอยู่ในระดับท้องถิ่น แต่โดยที่ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ดี ภาคใต้ก็ดี ต่างก็มีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างลึกซึ้งจึงจำเป็นต้องศึกษาออกไปถึงระดับภูมิภาคในวงกว้างด้วยเพื่อจะหาแนวทางทางอารยธรรมและระดับการใช้เทคนิควิทยาการก่อสร้างอิฐตามภูมิภาคต่างๆ โดยทั่วไปด้วยนอกจากนั้นจะศึกษาเอกสารด้านสถาปัตยกรรมอิฐในอินเดียบ้าง เพื่อสืบเสาะหาต้นเค้าบางอย่างแต่ก็จะทำในวงจำกัดเท่านั้น ส่วนการปฏิบัติการภาคสนาม ได้เก็บข้อมูลโดยวิธีสุ่มตัวอย่างประมาณ 35 ตำแหน่งในท้องที่ต่างๆกันซึ่งส่วนใหญ่นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ศิลป์ได้กำหนดอายุไว้เรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นก็จัดหมวดหมู่เรียงลำดับตอนตามที่ได้กำหนดมาแล้วแต่เดิมแล้วทำการศึกษาวิเคราะห์แบบโครงสร้างและเทคนิคการก่ออิฐ ส่วนละเอียดต่างของแต่ละหมวดหมู่ว่ามีอะไรบ้างมีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไรซึ่งจะทำให้สามารถสร้างแบบจำลองในช่วงตอนหนึ่งได้หรือไม่ ถ้าหากว่าทำได้ก็จะศึกษาต่อไปว่า แบบจำลองแต่ละช่วงตอนนั้นมีการพัฒนาสืบเนื่องกันอย่างไร ในกรณีที่วิธีการนี้ล้มเหลวก็จะทำการศึกษาแต่ละหน่วยข้อมูลอย่างอิสระโดยยึดหลักเกณฑ์ทางเทคนิคเป็นหลักแยกข้อมูลต่างๆออกเป็นหมวดหมู่ต่อไปถ้าสามารถจัดแบบจำลองตามวิธีการใหม่นี้ก็กลับจะมีผลป้อนย้อนกลับ (feed back) ไปตรวจสอบหลักฐานทางภาคเอกสารและศิลปกรรมว่า มีประสิทธิภาพในการกำหนดอายุโบราณสถานเพียงไร หรืออาจจะพบว่าแบบศิลปกรรม และระบบการก่อสร้างในช่วงตอนเดียวกันต่างก็เป็นอิสระแก่กันเพราะบางครั้งอาจจะนำเอาชิ้นส่วนของงานศิลปกรรมเก่ามาใช้กับอาคารใหม่ก็ได้ ต่อจากนั้นก็ดำเนินการทดสอบแบบจำลองที่ได้สร้างขึ้น โดยนำไปวินิจฉัยโบราณสถานอิฐ ที่ทั้งหลักฐานทางโบราณคดีและศิลปกรรมยังไม่สามารถกำหนดอายุได้แน่นอนหรือขัดแย้งกันอยู่ เป็นการพิสูจน์ประสิทธิภาพแบบจำลองด้วย

ตามการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าการวิจัยนี้สามารถสร้างแบบจำลองวิธีการตรวจสอบอายุ และวิวัฒนาการของสถาปัตยกรรมอิฐสกุลช่างเขมรและตัวแบบช่วงหนึ่งของสกุลช่างศรีวิชัยขึ้นได้ จะเห็นว่าปราสาทยายเหงาไม่ควรมียอายุต่ำกว่ารุ่นบาปวน สูงไม่เกินแบบแปรรูปรุ่นหลังที่ไม่สามารถกำหนดอายุให้กระชับมากกว่านี้เพราะมีตัวแปรที่ขัดแย้งอยู่ด้วยกัน แต่ก็ได้ขจัดปัญหาการกำหนดอายุที่เลื่อมล้ำกันมากเกินไปที่มีมาแต่เดิมให้ลดน้อยลง พระธาตุคูมสร้างหลังกลุ่มปราสาทบาปวนยุคแรก แต่ก่อนหน้าปราสาทรุ่นนครวัด จึงมีเทคนิคการสร้างสองประเภทอยู่ด้วยกัน เป็นการสืบเนื่องพระธาตุคูมจึงควรเป็นตัวช่วยระหว่างยุคสมัยทั้งสอง ดังนั้นอายุของปราสาทองค์นี้ถ้าไม่ใช่ต้นยุคสมัยบาปวนก็ควรเป็นยุคต้นสมัยนครวัด การเรียงอิฐใช้เทคนิคอิฐขัดแบบเขมรทั่วไปใช้อิฐแบบยาวขนาด 28 x 15 x 6 ซม. เรียงอย่างไม่มีระเบียบ แบบปราสาทเมืองแขก โนนกู่ พนมวัน พนมรุ้ง ส่วนใหญ่ใช้อิฐเต็มแผ่น ไม่ตัดอิฐ ก่ออิฐเสร็จแล้วจึงเซาะร่องยอไม้ภายหลัง ส่วนอาคารอิฐเป็นงานรุ่นปราสาทบาปวน เช่นปราสาทเมืองต่ำ บ้านไพล กำแพงใหญ่ขึ้นไป จึงแสดงว่าส่วนอาคารนี้คงสร้างมาพร้อมกับปราสาทหินหรือก่อนตัวปราสาทหิน ซึ่งหลักฐานตามเอกสารก็แสดงว่า เมืองพิ

มายมีประวัติความเป็นมาอย่างสลับซับซ้อนที่จะต้องศึกษากันอีกมาก ฉะนั้นหลักฐานส่วนอาคารอิฐนี้อาจจะ
ช่วยสนับสนุนการศึกษาการตั้งถิ่นฐานชุมชนในบริเวณนี้ ส่วนลวดลายบัวฐานอาคารบริเวณบัวลูกแก้วใช้อิฐ
ก้อนประกอบกันแล้วสีกัดให้กลมมน เส้นลวดต่างๆ สกัดจากความหนาของแผ่นอิฐตามแนวนอนอยู่สอง
ตำแหน่ง อยู่ในช่วงกลางระหว่างฐานหน้ากระดานติดดินและบัวลูกแก้วเบื้องบน นอกจากนี้แล้วไม่เห็นลวด
ลายอื่นๆที่ต้องใช้สัดส่วนของอิฐมาช่วยกำหนดแบบลวดลายเลยจึงเป็นการกว้างเกินไปที่จะกล่าวว่าเป็น
ลวดบัวแบบทวารวดีด้วย

สดชื่น ชัยประสาธน์(2528: บทคัดย่อ)ได้ศึกษาเรื่องจิตรกรรมและวรรณกรรมแนวเซอร์เรียลิสต์ใน
ประเทศไทย พ.ศ. 2507- 2527 มีวัตถุประสงค์ต้องการศึกษาว่าเซอร์เรียลิสต์มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ศิลป
วรรณกรรมไทยร่วมสมัย หรือไม่ หากมีมากน้อยเพียงไร และผู้รับได้นำแรงกระตุ้นที่ได้จากแนวโน้มนี้อะไรมา
ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานและพัฒนาเอกลักษณ์ของตนเองอย่างไร การต่อต้านลัทธิเหตุผลนิยมของพวกเซอร์
เรียลิสต์ก่อให้เกิดภาพและภาพพจน์ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะไม่ขึ้นต่อเหตุผลของวรรณคดีและจิตรกรรมไทย
โบราณ ทำให้นักวิชาการ นักเขียนและศิลปินไทยนำทั้ง 2 อย่างมาเชื่อมโยงกัน ในลักษณะที่ถือว่าเป็นสิ่ง
เดียวกัน และเกิดความภูมิใจว่าไทยก็มีศิลปะและวรรณกรรม เหนือจริง หรือ เซอร์เรียลิสต์มาก่อนฝรั่ง ผลก็คือ
เกิดความนิยมที่จะกลับไปหยิบเรื่องราว ตำนานภาพและกลวิธีของเก่ามา บัดฝุ่น ทำให้มีรูปแบบการนำเสนอ
ใหม่ โดยผสมผสานเทคนิค กลวิธีภาพพจน์ของศิลปะตะวันตกโดยเฉพาะเซอร์เรียลิสต์เข้าไปด้วยเกิดเป็น
ศิลปะไทยร่วมสมัยและวรรณกรรมแนวก้าวหน้าที่มีรสชาติแปลกจากเดิม ซึ่งนับว่าเป็นหนทางใหม่สำหรับ
ระบายอารมณ์ความรู้สึก จินตนาการ ความเครียดความกดดันทางใจหรือทางสังคมการเมือง พร้อมกับแสวง
หาชื่อเสียงและการยอมรับจากสังคมไปในตัว จะเห็นได้ว่า นับหลังนี้แสดงจุดยืนที่ต่างจากเซอร์เรียลิสต์อย่าง
มาก แต่เมื่อสำรวจย้อนกลับไปแล้ว การมีจุดยืนต่างกันอย่างนี้ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องแปลก เพราะอันที่จริงการเชื่อมโยงเซอร์
เรียลิสต์กับศิลปวรรณคดีไทยก็เกิดขึ้นจากความเข้าใจคลาดเคลื่อนในการแปลและการบัญญัติศัพท์แบบตัวต่อ
ตัว (Sur – เหนือ realism –จริง) โดยไม่ได้คำนึงถึงในประวัติของคำ หรือไม่ได้สอบสวนหรือค้นคว้าถึงเบื้อง
หลังของการสร้างคำหรือกำหนดนิยามของคำว่า Surrealism ในบริบทที่มีเบรอตงเป็นหัวหน้าอันที่จริง
ลักษณะไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงที่ปรากฏในศิลปวรรณคดีไทยนั้นอาจนิยามได้ด้วยคำว่า นอกเหนือ
ความจริง หรือเหนือจริงก็ได้ แต่การกำหนดให้คำว่า เหนือจริง ตรงกับคำว่า Surrealist หรือลัทธิเหนือจริง
ตรงกับ Surrealism ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนสับสน ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงลัทธิที่น่าจะใช้คำทับศัพท์ไปเลยจะ
ดีกว่า

เนื่องจากมีความแตกต่างกันทั้งในแง่ภูมิหลังทางวัฒนธรรม บริบททางสังคม การเมือง และความ
เชื่อทางศาสนาถึงเพียงนี้ ก็ไม่น่าแปลกใจที่ผลของการวิจัยจะสรุปได้ว่าศิลปินและนักเขียนไทยเท่าที่มีผู้ระบุว่า
เป็นเซอร์เรียลิสต์นั้นอย่างมากก็เป็นแค่ผู้ยืมรูปแบบ กลวิธี เทคนิค ฯลฯ ของกลุ่มเซอร์เรียลิสต์มาผสมผสาน
กับเนื้อหาตลอดจนรูปแบบและกลวิธีของไทยโบราณและชาติตะวันตกอื่นๆ เพื่อใช้สื่อเอกลักษณ์หรือรสนิยม
เฉพาะตนออกมามากกว่าถึงบางคนจะมีลักษณะจิตวิทยาคล้อยคลึงแต่ก็ต่างด้วยจุดยืนและความเข้มข้นของ
พลังอารมณ์ที่แสดงออกด้วยภาพหรือภาพพจน์ น่าสังเกตว่าในระยะหลังการผสมผสานเนื้อหา รูปแบบและ
กลวิธีของศิลปะร่วมสมัยจากหลายแห่ง มีลักษณะกลมกลืนแนบเนียนขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะในวงการศิลปะ

ภาคผนวก ค

บรรณานุกรมงานวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2523 ถึง 2540

- กัญญา เจริญศุภกุล. (2530). *ความเป็นไปได้ในการทำภาพพิมพ์หินในประเทศไทย. รายงานการวิจัย.*
 กรุงเทพฯ : คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- โกสุม สายใจ. (2539). *จิตรกรรมศรีอยุธยาเชิงความงาม. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ:ภาควิชาศิลปะ คณะศิลปกรรมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. ถ่ายเอกสาร.*
- เกียรติศักดิ์ ชานนารณ. (2524). *จิตรกรรมฝาผนัง สมัยรัชการที่ 3. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง. ถ่ายเอกสาร.*
- คมคาย หมีนสาย. (2535). *การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์ จากเครื่องมือประกอบอาชีพของชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์. รายงานการวิจัย. เพชรบูรณ์ : สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์. ถ่ายเอกสาร.*
- จิราภรณ์ อรัญยะนาถ. (2537). *การศึกษาผ้าโบราณ สมัยอยุธยาตอนปลาย ถึง รัตนโกสินทร์ตอนต้นจากผ้า ห่อคัมภีร์. กรุงเทพฯ : ฝ่ายอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.*
- (2539). *การเสื่อมสภาพของเอกสารโบราณ. งานวิจัย. กรุงเทพฯ : ถ่ายเอกสาร.*
- จรัสรัตน์ บัวแก้ว และสมบุรณ์ ธนะสุข . (2537). *หัตถกรรมพื้นบ้าน:ศึกษาเฉพาะกรณีผลิตภัณฑ์กระจูด. รายงานผลการวิจัย. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ถ่ายเอกสาร.*
- จรัสรัตน์ บัวแก้ว , จิตติมา ระเด่นอาหมัด , สมบุรณ์ ธนะสุข และคณะ. (2539). *ผ้ากับวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. ถ่ายเอกสาร.*
- แจนนีส วงศ์สุรวรรณ. (2528). *การวิเคราะห์เชิงวิจารณ์รูปแบบและสัญลักษณ์ของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในแง่ศิลปะโดยพิจารณาเน้นที่รูปจำหลักโดยรอบของปีกทั้งสี่ของอนุสาวรีย์. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.*
- ชมพูนุท ประศาสน์เศรษฐ และกัลณยา สาริตธาตา. (2527). *การศึกษาผังสีและโครงสร้างชั้นสีของจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเครือวัลย์ ธนบุรี และที่วัดหน้าพระเมรุ อยุธยา. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ธนบุรี. ถ่ายเอกสาร.*
- ชาติชาย ร่มสนธิ์ , พัชรี สาริกบุตร , สิ้นชัย กระบวนแสง และคณะ. (2531). *การศึกษาแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์กับการใช้โลหะในบริเวณ จังหวัดราชบุรี และบริเวณใกล้เคียง. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.*
- ชูศักดิ์ เพรสคอร์ท , จรินทร์ เทศวานิช , วีระพงศ์ เขมฤกษ์อำพล และคณะ. (2533). *การพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อการก่อสร้างงานและรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์ทุนจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ถ่ายเอกสาร.*
- ชูสิริ จามรมาร. (2524). *การวิจัยแหล่งชุมชนเก่าแก่แถบลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี. รายงานการวิจัย. นครปฐม : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.*
- (2528). *ความสืบเนื่องของศิลปวัฒนธรรมไทยในภาคกลาง(สมัยอยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์). รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์ทุนการวิจัยสำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.*

- ชูสิริ จามรมานและคณะ. (2524). ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมที่มีต่อประวัติศาสตร์ไทย. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สภาวิจัยแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- ชูสิริ จามรมานและคณะ. (2530). สมัยศิลป์ที่เมืองยะรังโบราณ. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิจิม ทอมป์สัน. ถ่ายเอกสาร.
- ดารณี เหล่าสุนทร. (2529). การศึกษาเพื่อประยุกต์ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ อำเภอบ้านสนิม จังหวัดชลบุรี. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยราชภัฏเกษมโกษ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ทองใหญ่ ทองใหญ่ และคณะวิจัยจากมหาวิทยาลัยศิลปากรและการดนตรีแห่งโตเกียว. (2528). "วิธีการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรี". กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- ทัศนีย์ บัวระภา พิมเสน บัวระภา และวรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม. (2536). ผ้าไทย: ศึกษากรณีชาวไทยอุบลราชธานี บ้านแขวงบาดาล ตำบลแขวงบาดาล อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดกาฬสินธุ์. งานวิจัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์พัฒนาการวิจัย สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. ถ่ายเอกสาร.
- ธนสิทธิ์ จันทะรี. (2539). รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำในภาคอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดมหาสารคาม. งานวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- ธีรศักดิ์ วงศ์คำแน่น. (2531). งานวิจัยเทคนิควิทยานิพนธ์บ้านภาคเหนือ จังหวัดลำปาง. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. ถ่ายเอกสาร.
- ณัฐภัทร นาวิกชีวิน. (2524). เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- นคร พันธุ์ณรงค์. (2525). วัฒนธรรมพื้นบ้านบ้านนาตะกุด ตำบล ศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์. กรุงเทพฯ : ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก. ถ่ายเอกสาร.
- นพวัฒน์ สมพิน. (2540). ลายปูนปั้นงานช่างประณีตศิลป์ของไทย. งานวิจัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- นวลน้อย บุญวงศ์. (2534). การศึกษาอิทธิพลที่มีต่อรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาเพื่อการส่งออกของไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- นันท์ชญา มหาจันทร์. (2539). การศึกษาศิลปะการสักของไทยและญี่ปุ่น. รายงานการวิจัย. ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- นุฏุล ชมภูนิช. (2526). การศึกษาเครื่องใช้ในครัวแบบดั้งเดิมของคนไทยชนบทภาคกลาง. งานวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- บุญเลิศ สดสุขชาติ. (2535). หัตถกรรมไม้ไผ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและสถาบันวิจัยศิลปและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- บุปผา ทิพย์สกุล. (2539). ทรงผมและเครื่องแต่งกาย กรณีศึกษาชาวไทยรามัญ (มอญ) ตำบลบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.

- ประทีป ชุมพล. (2539). *จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง: ศึกษาการตีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
ถ่ายเอกสาร.
- ประเมิน เขียงเถียร. (2538). *ลวดลายศิลปกรรมกระเบื้องเชิงชายคาสมัยอยุธยา*. รายงานการวิจัย.
พระนครศรีอยุธยา : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. ถ่ายเอกสาร.
- ประศาสน์ คุณะติลก. (2525). *การตัดไม้เพื่อใช้ในงานผลิตเครื่องเรือนและงานทั่วไป*. รายงานการวิจัย.
กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. ถ่ายเอกสาร.
- ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล. (2536). *ภาษาของจิตรกรรมไทย การศึกษารหัสของภาพและความหมายทางสังคมวัฒนธรรมของจิตรกรรมพุทธศาสนาด้านรัตนโกสินทร์*. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ปรีชา กาญจนาคม. (2537). *การขุดค้นแหล่งโบราณคดียุคโลหะตอนปลาย*. กรุงเทพฯ : ห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- ปรีชา กาญจนคม. (2528). *โครงการวิจัยเศษภาชนะดินเผาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. รายงานการวิจัย.
กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- เปี่ยมสุข เหมยญรุงเรือง. (2536). *โครงการค้นคว้าวิจัยเครื่องเคลือบดินเผาเพื่องานศิลปวัฒนธรรม*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : ส่วนจิตรกรรมและศิลปประยุกต์ สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- ผาสุข อินทรารุช , สิ้นชัย กระบวนแสงและ พเยาว์ นาคเวก. (2532). *การศึกษาแหล่งโบราณคดีที่บ้านกระเบื้องนอก ตำบลกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- , (2536). *การศึกษาร่องรอยอารยธรรมโบราณจากหลักฐานโบราณคดีในเขตจังหวัดลำพูนก่อนพุทธศตวรรษที่ 19*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- ผาสุข อินทรารุช. (2528). *ดรรชนีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี*. งานวิจัย. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (ได้รับทุนอุดหนุนจากสภาวิจัยแห่งชาติ). ถ่ายเอกสาร.
- , (2526). *รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- พิบูล ศุกกิจวิเลขการ. (2533). *การศึกษาภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เขาดง ตำบลแม่แฝด อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรีและที่ถ้ำตาด้วง ตำบลช่องสะเดา อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี*. รายงานวิจัย.
กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2530). *การวิเคราะห์การศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ในอดีตและปัจจุบันเพื่อเสนอแนะแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไปในอนาคต*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

- เพื่อ หริพิทักษ์ และอนันต์ วิริยะพินิจ.(2531). *การศึกษาวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย*.งานวิจัย.
 กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- นายมน โฬสุทธิรัตนานนท์. (2539). *ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในงานช่างฝีมือ*. กรุงเทพฯ : สถาบัน
 ทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้. ถ่ายเอกสาร.
- รัตน์ ยืนนาน. (2525). *การศึกษาวิเคราะห์ความเกี่ยวเนื่องระหว่างศิลปะวัฒนธรรมของไชยาและศรีวิชัย*.
 กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี. ถ่ายเอกสาร.
- วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม โพไซ สุนะลาด จารุวรรณ พรหมวัง และคณะ.(2536).*ผ้าไท แดงแห่งชาเหนือ:
 ศิลปะอันยอดเยี่ยมแห่งการด้าทุกทอไหมเก็บดอกดวงและลวดลาย*.กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา
 ธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. ถ่ายเอกสาร.
- วสันต์ ชีวะสาธน์.(2534).*ศิลปะวัตถุที่ปรากฏอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ในคาบสมุทรภาคใต้ประเทศไทย*.รายงาน
 การวิจัย.กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- วัฒน์ จูทะวิภาต.(2535).*ศิลปหัตถกรรมของช่างทองเมืองเพชรความเป็นมาและสภาพปัจจุบัน*.งานวิจัย
 กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์ ฉัตรชัย อิศรโชต กมล กลองพิทยาพงษ์. (2524).*เรือนเครื่องผูกชาวนา(โรงนา)ที่หมู่1
 ตำบลคอก กระบือ อำเภอมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร*.รายงานการวิจัย.กรุงเทพฯ:คณะ
 สถาปัตยกรรมศาสตร์สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าวิทยาเขต เจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง. ถ่ายเอกสาร.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. (2536). *พัฒนาการแนวความคิด และรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม*. กรุงเทพฯ : หอสมุด
 พระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- วิเชียร ณ นคร และคณะ. (2524).*การสำรวจงานช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช*.รายงานการวิจัย.กรุงเทพฯ:
 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- วิโรฒ ศรีสุโร , ธาดา สุทธิธรรม. (2534). *การศึกษาและสำรวจลักษณะและรูปแบบอาคารศาสนาในภาคอีสาน
 (เฉพาะจังหวัดกาฬสินธุ์)*. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- วิโรฒ ศรีสุโร.(2535).*การศึกษาและสำรวจลักษณะและรูปแบบอาคารศาสนาในภาคอีสาน.(เฉพาะจังหวัด
 ร้อยเอ็ด)*.รายงานการวิจัย.กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- . (2536). *ส่วนประดับสถาปัตยกรรมอีสาน กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี (ในเขตอำเภอมือง)*.
 กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2537). *สถานภาพการวิจัยสาขาทัศนศิลป์*. กรุงเทพฯ . ถ่ายเอกสาร.
- วิณา ศรีธัญรัตน์ พรพิมล พุทธมาตย์ และสุวรรณา สัจจวิรวรรณ.(2526).*ผลงานด้านวัฒนธรรมของสมเด็จพระ
 พระ ยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์(ช่วง บุนนาค)*. งานวิจัย.กรุงเทพฯ:กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ.
 ถ่ายเอกสาร.
- วุฒิ วัฒนสิน. (2540). *เรือกลและศึกษาลวดลายจิตรกรรม*. งานวิจัย. คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัย
 สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. ถ่ายเอกสาร.

- วัฒน์ จูฑะวิภาต. (2535). *หัตถกรรมไทยความเป็นมาและการผลิตในปัจจุบันศึกษากรณี: การปั้นหล่อพระ การทำบาตรพระ การทำขลุ่ย และการทำของเล่นไม้ระกำ*. งานวิจัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ศิลปชัย ชื่นประเสริฐ. (2526). *จิตรกรรมไทยภาคกลางก่อนพุทธศตวรรษที่ 21*. วิทยานิพนธ์ สาขาโบราณคดี สมัยประวัติศาสตร์. ภาควิชาโบราณคดี. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- สดชื่น ชัยประสาธน์. (2528). *จิตรกรรมและวรรณกรรมแนวเซอร์เรียลิสต์ในประเทศไทย (พ.ศ. 2507-2527)*. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ. ถ่ายเอกสาร.
- สมคิด ศรีสิงห์. (2531). *วัฒนธรรมของไทยช่วงดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2535). *ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่ – ลำพูน*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้า. ถ่ายเอกสาร.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2537). *เวียงกุมกามการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณล้านนา*. รายงานผลการวิจัย. เชียงใหม่ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- สันติ เล็กสุขุม. (2530). *วัตถุปูนปั้นชุดคันไถจากวัดพระพายหลวงจังหวัดสุโขทัยระหว่าง พ.ศ. 2528 – 2539*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- สันติ เล็กสุขุม. (2532). *ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2172 - 2310)*. งานวิจัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- สันติ เล็กสุขุม. (2536). *ศิลปะลาวในประเทศไทย*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- สันติ เล็กสุขุม และกมล ฉายาวัฒน์. (2523). *จิตรกรรมสมัยอยุธยา*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- สาวิตรี เจริญพงศ์. (2535). *วิวัฒนาการของศิลปหัตถกรรมในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์: เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักรสาน ดอกไม้ประดิษฐ์*. งานวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สุรินทร์ ภูงจรร และคณะ. (2524). *การสำรวจและขุดค้นวัฒนธรรมยุคหินใหม่ที่พบในถ้ำ บริเวณบ้านเก่า จ.กาญจนบุรี*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- โสภณ จงสมจิต. (2533). *การวิจัยเอกลักษณ์ของเรือนพื้นบ้านเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา*. กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง. ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ(เจ็ดยอด). *งานเครื่องเงินเพื่อพัฒนาการผลิตในเชิงอนุรักษ์*. (2537). รายงานการศึกษาวิจัย. ถ่ายเอกสาร.
- อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. (2527). *แบบโครงสร้างและระเบียบการก่ออิฐ สถาปัตยกรรมสกุลช่างเขมรและศรีวิชัย*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา สยามสมาคมฯ มูลนิธิ เจมส์ ทอมป์สัน. ถ่ายเอกสาร.

- องค์กร ดันวัชรพันธ์. (2540). *การวิวัฒนาการเครื่องเรือนไทย*. กรุงเทพฯ : สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร .
ถ่ายเอกสาร.
- อรศิริ ปาณินท์. (2530). *การศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ. รายงานการวิจัย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- อรศิริ ปาณินท์ , อินทิรา ยมนาค , มาลินี ศรีสุวรรณ และคณะ. (2527). *ลักษณะอาคารพักอาศัยย่านคลอง
บางกอกน้อย.รายงานการวิจัย*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- อาทิตย์ ชงอินเนตร. (2525). *เครื่องแต่งกายของคนไทยสมัยรัชกาลที่ 4 จากภาพจิตรกรรมฝาผนัง*.
วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี .กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- อินทิรา ยมนาค. (2526). *การศึกษาประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมของวัดสมัย ร. 1 - 3 ย่านคลองบางกอก
น้อย : การเก็บข้อมูลเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อม*. รายงานการวิจัย .กรุงเทพฯ : ภาควิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- อ้อยทิพย์ พลศรี. (2537). *การสร้างรูปแบบหม้อดินสทิงหม้อ*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. ถ่ายเอกสาร.

ภาคผนวก ง
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธีดำเนินการวิจัย



ที่ ทม 1012/1950

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖

เรื่อง ขอกันคว่ำเอกสารเพื่อการวิจัย

เรียน หัวหน้ากองงานวิจัยและวางแผน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

เนื่องด้วย นางสาวชนิษฐา สิงห์เพชร นิสิตระดับปริญญาโท วิชาเอกศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์งานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๓ - พ.ศ. ๒๕๔๐" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์นวลลออ ทินานนท์ และ รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอศึกษากันคว่ำเอกสารงานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์งานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม ๒๕๔๖

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาให้ นางสาวชนิษฐา สิงห์เพชร ได้กันคว่ำเอกสารเพื่อการวิจัยดังกล่าว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์นภาพรณ์ หะวานนท์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 02-664-1000 ต่อ 5618, 5731

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ มือถือ 01-6364994



ที่ ทม 1012/1951

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

๕๐ กุมภาพันธ์ 2546

เรื่อง ขอกันคว้าเอกสารเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการห้องสมุด สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

เนื่องด้วย นางสาวชนิษฐา สิงห์เพชร นิสิตระดับปริญญาโท วิชาเอกศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์งานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปี พ.ศ. 2523 - พ.ศ. 2540" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์นวลลออ ทินานนท์ และ รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอศึกษากันคว้าเอกสารงานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์งานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม 2546

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาให้ นางสาวชนิษฐา สิงห์เพชร ได้กันคว้าเอกสารเพื่อการวิจัยดังกล่าว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์นภาพร หะวานนท์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 02-664-1000 ต่อ 5618, 5731

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท มื่อถือ 01-6364994



ที่ ทม 1012/ 195๕

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

๕๐ กุมภาพันธ์ 2546

เรื่อง ขอกันคว้าเอกสารเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ

เนื่องด้วย นางสาวชนิษฐา สิงห์เพ็ชร นิสิตระดับปริญญาโท วิชาเอกศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์งานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างปี พ.ศ. 2523 - พ.ศ. 2540" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์นवलลอ ทินานนท์ และ รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในกรณีนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอศึกษากันคว้าเอกสารงานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์งานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม 2546

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาให้ นางสาวชนิษฐา สิงห์เพ็ชร ได้กันคว้าเอกสารเพื่อการวิจัยดังกล่าว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์นภาพร หะวานนท์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 02-664-1000 ต่อ 5618, 5731

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์มือถือ 01-6364994

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวชนิษฐา สิงห์เพ็ชร
วัน/เดือน/ปีเกิด	23 มีนาคม 2517
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	365/170 หมู่บ้านศรีมณฑล ถนนพุทธมณฑลสาย 4 เขตทวีวัฒนา แขวงทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10170
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ธุรกิจส่วนตัว
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	บ้าน
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2529	ประถมศึกษา จากโรงเรียนบางขุนเทียนศึกษา
พ.ศ.2532	มัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภช เขตบางขุนเทียน
พ.ศ.2535	ปวช. จากโรงเรียนไทยวิจิตรศิลป์ อาชีวะ
พ.ศ.2537	ปวส. จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง
พ.ศ.2540	ค.บ. (ศิลปศึกษา) จากสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
พ.ศ.2546	กศ.ม. (ศิลปศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ